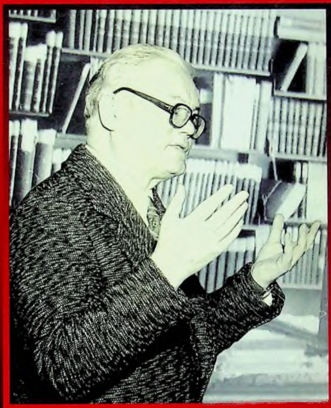
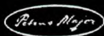
VASILE NETEA
ISTORIE ȘI NAȚIUNE



Editura Universității „Petru Maior" din Târgu-Mureș



VASILE NETEA
ISTORIE ȘI NAȚIUNE

Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Şincai"
al Academiei Române
Universitatea „Petru Maior" din Târgu-Mureş
Biblioteca Judeţeană Mureş
Fundaţia Culturală „Vasile Netea"

VASILE NETEA
ISTORIE ȘI NAȚIUNE

Studii și evocări

Coordonatori:
Dimitrie Poptămaș și Cornel Sigmirean



Editura Universității „Petru Maior" din Târgu-Mureș

2013

Volumul cuprinde comunicările științifice și evocările susținute la simpozionul dedicat împlinirii a 100 de ani de la nașterea istoricului Vasile Netea
Târgu-Mureș,
1 februarie 2012

Referenți: prof. univ. dr. Toader Nicoară
prof. dr. Laurențiu Vlad

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VASILE NETEA – ISTORIE ȘI NAȚIUNE:/Studii și evocări/Coordonatori: Dimitrie Poptămaș; Cornel Sigmirean. – Târgu-Mureș: Editura Universității „Petru Maior ", 2013

I. Poptămaș, Dimitrie (coord.)
II. Sigmirean, Cornel (coord., pref.)
94(498)

ISBN 978-606-581-057-0

Coperta și grafica ilustrațiilor Alexandru TCACIUC

Editura Universității „Petru Maior".

Ilustrații: Ilarie Gh. Opriș, Ioan Vlaic, Dimitrie Poptămaș
Tehnoredactare: Alexandru TCACIUC

Tiparul executat la S.C. INTERMEDIA GROUP S.A.
Târgu-Mureș, str. Cuza Vodă nr. 57.

Prefață

Cornel SIGMIREAN

În primăvara anului 1979, printre studenții Facultății de Istorie și Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca s-a răspândit vestea că istoricul Vasile Netea va fi prezent la Libraria Universității cu ocazia lansării cărții *Spre unitatea statală a poporului român.* Studenți în anul II de facultate, încă nu eram familiarizați cu opera lui Vasile Netea, recomandată mai ales celor din anul III, la cursul de Istorie Modernă a României. Cu toate că nu-i cunoșteam cărțile, prin felul cum se vorbea despre venirea la Cluj a istoricului Vasile Netea, toți realizam că va avea loc un mare eveniment editorial. Pentru studenții de la Istorie, doar lansarea cărții lui David Prodan, *Răscoala lui Horea*, a mai stârnit un interes atât de mare. Libraria Universității a fost atunci neîncăpătoare. Erau studenți, profesori, intelectuali din Cluj-Napoca, scriitori, poeți, ziariști, oameni trecuți de prima vârstă, pentru care Vasile Netea era mai mult decât un istoric, era omul care le refăcea legătura cu lumea culturală interbelică. Vasile Netea era exponentul spiritului interbelic răpus de regimul comunist. Toată opera sa de după anii detenției a fost, în fond, o valorizare a istoriei românilor prin prisma spiritului național, entuziast al perioadei interbelice. Atunci cred că am realizat cum arăta lumea românească de dinainte de 1948. Am auzit-o evocată de mulți dascăli, preoți, dar nici unul nu ne-a relevat-o așa cum a făcut-o atunci la Cluj-Napoca Vasile Netea, prin discursul ținut în Libraria Universității. Nu-mi aduc aminte cine a vorbit despre cartea lui acolo la librărie, mi-a rămas însă întipărită intervenția lui Vasile Netea de la sfârșitul lansării cărții. Atunci am văzut pentru prima dată ce înseamnă arta oratoriei, pe care știam că au stăpânit-o magistral Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Take Ionescu și Nicolae Iorga. Vasile Netea ne evoca momentele glorioase ale românilor, marile figuri ale istoriei României moderne, întrebându-se retoric: *Unde-i Ardealule statuia lui Ionel Brătianu? Unde-i statuia omului care a fost artizanul politic al unirii Ardealului cu România? Aici la Cluj ar trebui așezată, în piața centrală a orașului.* Erau cuvinte pe care nu le auzeam nici în amfiteatre, nici la întâlnirile publice. Le spunea Vasile Netea, omul care după experiența anilor de închisoare în temnițele regimului comunist, nu mai putea fi impresionat de cenzura care monitoriza conștiința publică a românilor. Peste o sută de oameni s-au așezat apoi la coadă pentru a obține de la Vasile Netea un autograf și un gând scris pe cartea cumpărată. Au trecut de atunci 34 de ani și încă nu am reușit să descifrez tot ce mi-a scris Vasile Netea pe pagina de gardă a cărții, decât *...toate satisfacțiile după terminarea studiilor.* Pe Vasile Netea nu l-am mai întâlnit. Am făcut cunoștință doar cu cărțile sale. Volumul *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională 1848-1881* figura printre cărțile obligatorii pentru examenul de

Istorie Modernă a României. Pentru licenţă am pregătit o teză despre *Mişcarea culturală a studenţilor români din Austro-Ungaria.* Atunci am parcurs cărţile lui Vasile Netea: *De la Petru Maior la O. Goga, Pe drumul unităţii naţionale, Istoria Memorandului românilor din Transilvania, O zi din istoria Transilvaniei.* Trebuie să mărturisesc că îi datorez foarte mult istoricului Vasile Netea. Acesta prin cărţile sale dedicate lui August Treboniu Laurian, C.A. Rosetti, Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu şi Take Ionescu m-a ajutat să înţeleg complexitatea vieţii politice a românilor din din secolele XIX-XX. Asupra multora dintre cărţile istoricului am revenit de mai multe ori, inclusiv cu studenţii la seminariile de istorie contemporană a României. Cu toate că în ultimii 20 de ani s-a scris foarte mult pe tema istoriei naţionale, cărţile lui Vasile Netea continuă să rămână de referinţă pentru istoriografia română. Despre secolulul al XIX-lea din istoria Transilvaniei, s-au scris studii, cărţi, sinteze de istorie, dar cartea lui Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea naţională 1848-1881,* va rămâne una din cele mai reuşite realizări din istoriografia română. Se vor aduce cu siguranţă multe informaţii depre perioada celei de a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea, dar lucrurile esenţiale privind viaţa politică a românilor din Transilvania vor rămâne cele spuse de Vasile Netea. Aşa se va întâmpla şi în cazul istoriei Memorandului. Adevărul este că istoria mişcării politice şi culturale care a premers marele moment istoric de la 1 Decembrie 1918 are în Vasile Netea pe unul din cei mai mari istorici. Subiectul a fost mult timp o temă favorită a istoriografiei noastre. La Cluj-Napoca şi în alte de centre de cercetare din Transilvania, la Bucureşti, Iaşi s-au scris multe cărţi dedicate modului cum s-a creat România Mare. La Cluj a excelat direcţia care a pus în evidenţă rezistenţa politică a românilor şi voinţa lor de a fi împreună cu cei din Vechiul Regat. Istoricii de la Bucureşti au subliniat capacitatea guvernelor din Regat de a crea proiectul politic al unirii şi sacrificiul uman din Primul Război Mondial pentru făurirea României Mari. Vasile Netea a oferit însă cea mai cuprinzătoare reconstituire a momentelor istorice şi a vieţii oamenilor politici care au pregătit Marea Unire. De aceea, de multe ori când revenim asupra cărţilor sale, avem un regret că istoricul Vasile Netea nu are de fiecare dată recunoaşterea deplină a meritelor din partea istoriografiei noastre. Cărţile şi studiile sale rămân printre cele mai relevante reconstituiri dedicate perioadei de construcţie a naţiunii şi a statului român, istoriografia română fiind datoare să-l aşeze pe Vasile Netea în panteonul marilor istorici din secolul XX.

Simpozionul organizat la Târgu-Mureş, la împlinirea a 100 de ani de la naşterea istoricului, a relevat dimensiunea ştiinţifică a operei marelui istoric. Oameni de cultură, istorici de mare prestigiu au evidenţiat personalitatea istoricului Vasile Netea, a cărui operă excelează prin erudiţie şi prin mesajul naţional mobilizator. Istoria, se spune, este un demers unificator, un postulat care se confirmă prin opera impresionantă a istoricului Vasile Netea, participant activ la epoca în care a trăit, un idealist care creat pentru comunitatea sa naţională.

STUDII, COMUNICĂRI ŞI REFERATE

Vasile Netea – întârziat tribun al Transilvaniei

Acad. dr. Dan BERINDEI



L-am cunoscut pe Vasile Netea în urmă cu o jumătate de veac. Era şi atunci - cu darul său inegalabil de a nu îmbătrâni, sau, mai bine zis, de a fi veşnic tânăr - un luptător entuziast, dăruit trecutului transilvan. Cu nesecătuit entuziasm şi o foarte bună cunoaştere a trecutului, a ilustrat exemplar figura istoricului-publicist, ştiind, ca puţini alţii să comunice, să le transmită concetăţenilor ceva din ştiinţa sa, dar şi din fervoarea lui patriotică.

Tribun prin excelenţă, luptător înflăcărat, avea o voce puternică şi vorbea liber cu uşurinţă, ştiind să facă inimile să vibreze. Spre deosebire de majoritatea tinerilor ardeleni din generaţia sa, Netea nu se îndreptase spre partidul tradiţional al românilor din Transilvania, ci spre cel liberal, care izbutise în perioada interbelică să-şi creeze în regiune organizaţii puternice, alăturându-şi chiar şi fruntaşi. Deşi tânăr, acest militant curajos al cauzei naţionale şi al celei a democraţiei, s-a afirmat prin firea bătăioasă, precum şi printr-un optimism debordant.

Înainte de toate, Netea era un istoric pasionat. După un studiu de debut consacrat lui Constantin Romanu-Vivu - unul dintre eroii revoluţiei paşoptiste şi brav militant pentru unitatea tuturor românilor, cel care-i scrisese lui A.G. Golescu: „Toţi ne strigă că voim să formăm o Dacie, pentru ce să mai ascundem pisica în sac ?" — Netea a publicat, în anii '40, corespondenţa lui Visarion Roman cu George Bariţiu şi Iosif Hodoş, un volum substanţial de studii şi evocări „De la Petru Maior la Octavian Goga". Două volume dedicate Transilvaniei şi o istorie a Memorandului.

A cunoscut anii grei de represiune şi detenţie, pentru ca, după aproape două decenii, când despre trecut se putea scrie, fără ca marile figuri să trebuiască „demascate" şi „condamnate", să revină printre istoricii creatori. L-a preocupat în chip firesc istoria modernă, mai ales cea a Transilvaniei, cu marile sale personalităţi, dar şi cu devenirea naţiunii în ansamblul ei. În 1966 a publicat o biografie a lui George Bariţiu, care a fost încununată cu premiul Academiei „N. Bălcescu" - Netea luase deja premiul „Gh. Asachi" în 1945! Alte trei monografii biografice, consacrate lui N. Titulescu, C.A. Rosetti şi August Treboniu Laurian, aveau să-l afirme. Acestor volume i-au urmat cele

dedicate lui Take Ionescu şi Nicolae Iorga. Autor, de asemenea, al unei lucrări ce evoca ziua de 1 Decembrie 1918, Netea a redactat o serie de volume consacrate marii teme a desăvârşirii unităţii naţionale, Transilvania aflându-se mereu în centrul preocupărilor sale.

Cu Vasile Netea, mai vârstnic decât mine cu zece ani, am fost multă vreme coleg la Institutul de Istorie „N. Iorga"din Bucureşti unde s-a putut angaja după detenţie. Am lucrat cu el şi în colegiul de redacţie al prestigioasei *Revue Roumaine d'Histoire*. Netea asigura secretariatul de redacţie, fiind în acelaşi timp un harnic colaborator. În institut, Vasile Netea se număra printre istoricii foarte activi. Dincolo de temele curente la care lucra, el era în măsură să dea răspunsurile cele mai corecte şi mai consistente la orice solicitare privind Transilvania, cultura şi unitatea naţională.

Netea avea o fire deschisă. Prietenos şi afabil, era oricând dispus să ajute. Pasionat de munca de cercetare, reintrase în acelaşi timp, măcar în parte, în rolul de tribun prin conferinţele pe care le ţinea în Bucureşti, ca şi în ţară, unde îşi formase un auditoriu fidel. Era, într-adevăr, un „om al cetăţii", apreciat şi chiar iubit de semenii săi. A rezistat eroic şi bolilor care l-au copleşit — lipsa vederii, mai ales, i-a afectat ultimii ani de viaţă.

Cu Vasile Netea m-am aflat adesea alături, ca propagatori ai istoriei naţionale. Netea era, neîndoielnic, unul dintre vorbitorii cei mai eficienţi şi mai ascultaţi. L-am văzut contaminând o sală întreagă cu propriul său entuziasm, slujindu-se de fervoarea şi directa sa implicare în temă, dar şi de conţinutul original al expunerii.

Omenia era, poate, însuşirea de căpătâi a lui Vasile Netea. Spirit colegial, gata de a spune o vorbă bună sau o glumă, insensibil la mitocănii, imun la insinuări, cu surâsul pe buze, dispus la conlucrare - aşa se înfăţişă Vasile Netea în viaţa de toate zilele, în vremuri deloc uşoare pentru cultura românească.

Până la o vârstă relativ înaintată, acest tribun paşoptist întârziat s-a manifestat cu o neobosită ardoare juvenilă, punând umărul la nevoie, scriind şi vorbind, neostenit vreodată, refuzând să abdice de la muncă ori să renunţe la fabulosul lui elan. Cât de util ar fi astăzi un Vasile Netea, care însuma atâtea calităţi din ce în ce mai rare în cotidianul nostru! Acest patriot visceral credea în România şi în viitorul ei, şi o slujea. Ardelean perfect integrat Vechiului Regat, era, într-un fel, un simbol al adevăratei unficări naţionale a românilor. Netea nu era un „individualist" - un profil foarte răspândit printre tinerii noştri intelectuali, plini de însuşiri, dar neexistând decât pentru ei. Netea trăia pentru naţiune, pentru semenii săi, pentru familia sa. Îi plăcea să petreacă, să mănânce, să glumească, dar în bună măsură şi pentru a fi în mijlocul tuturor, cu verva sa nestăpânită şi cuceritoare. Figura generoasă şi devotată a istoricului militant Vasile Netea nu se va şterge nicicând din memoria noastră.

Vasile Netea – istoric al fenomenului național românesc

Prof. univ. dr Nicolae BOCŞAN



A reconstitui personalitatea istoricului şi cărturarului Vasile Netea este o misiune dificilă, dacă privim numai impresionanta bibliografie a operei sale[1], tematica diversă a scrierilor, convergente în acelaşi timp în jurul unui subiect. Civilizaţia românească din Transilvania în ansamblul celei româneşti. Chiar şi atunci când a ieşit din cadrele acestui subiect, mai ales în monografiile consacrate unor personalităţi, a făcut-o în strânsă legătură cu problema Transilvaniei, pe care a cunoscut-o ca nimeni altul, ca istoric, istoric literar, folclorist, publicist, militant, ca om şi cetăţean[2].

A fost un istoric cu un program istoriografic elaborat, urmărit cu consecvenţă într-o multitudine de subiecte din toate sferele civilizaţiei şi culturii româneşti ardelene. A fost istoric cu predilecţie, dar a ştiut să pună în slujba istoriei şi alte domenii vecine sau conexe ce puteau lumina mai bine oamenii şi pământul, instituţiile fundamentale ale românilor, personalităţile ce au marcat destinul comunităţii româneşti de-a lungul istoriei naţiunii moderne, de la Şcoala Ardeleană la statul naţional unitar. A rămas ataşat naţiunii din sânul căreia s-a ridicat şi pe care a apărat-o în cele mai vitrege momente din istoria acesteia. A ilustrat ipostaza civică şi militantă a intelectualului angajat, conştient de datoria sa faţă de poporul căruia aparţinea în tradiţia paşoptismului românesc din Transilvania şi a generaţiei romantice pe care a ilustrat-o prin monografiile închinate reprezentanţilor săi[3].

A conceput naţiunea modernă şi mişcarea românilor pentru emancipare într-o mare diversitate de manifestări, de la elite la mulţimi, într-o continuă

---

[1] *Vasile Netea. Evocări şi bibliografie*, (în continuare *Vasile Netea*), Târgu-Mureş, 2008, 273 p.

[2] Vezi mai ales Al. Zub, *Vocaţia cărturarului*, în *Vasile Netea*, p. 13-14; Pompiliu Teodor, *Vasile Netea – istoric*, în *Ibidem*, p. 15-25; Dan Berindei, *Gânduri*, în *Ibidem*, p. 28-29; Dumitru Micu, *Istoricul literar*, în *Ibidem*, p. 63-66; Teodor Tanco, *Folcloristul*, în *Ibidem*, p. 66-69; Florin Bengean, *Vasile Netea şi credinţa strămoşească*, în *Ibidem*, p. 70-76.

[3] M.N. Rusu, *Tribunul*, în *Ibidem*, p. 52-53; Gabriel Ţepelea, *Luptător împotriva dictatului de la Viena*, în *Ibidem*, p. 30-35.

conjuncţie a intelectualilor cu poporul, oferind modele de creaţie şi de militantism. Este ideea centrală a scrierilor sale pe care a ilustrat-o în diferite ipostaze. Nu aş trece la câteva consideraţii despre istoricul naţiunii române fără a menţiona experienţa ce a câştigat-o în slujba Astrei, în contactul direct cu poporul şi cu nevoile sale, care i-au modelat militantismul şi i-au descoperit temeiurile civilizaţiei româneşti din Transilvania[4].

Programul istoriografic a urmat un traseu ascendent de la istoria regională la istoria naţională, de la biografii şi monografii consacrate unor personalităţi exemplare la restituirea formelor în care s-a manifestat spiritul creator al naţiunii, efortul colectiv pentru afirmarea şi conservarea identităţii româneşti, prin literatură, folclor, societăţi şi asociaţii culturale, şcoală, biserică, presă, teatru, prin angajarea în momentele cruciale pentru destinul naţiunii, de la generaţia paşoptistă la Memorand şi la Unirea din 1918 sau Diktatul de la Viena. A avut în vedere mereu naţiunea în integralitatea sa, indiferent de graniţele între care trăia, restituind legăturile multiple ce au legat românii din Transilvania cu cei din Principate şi apoi din România. A fost, alături de marii istorici contemporani, istoricul unităţii româneşti, prezentată poate nu la nivelul viziunii lui Iorga, Brătianu sau Lupaş, valoroasă însă prin informaţia de detaliu pe care a pus-o în valoare printr-o documentare exemplară[5]. Pe bună dreptate Pompiliu Teodor a denumit istoria lui Netea o istorie documentară, care impresionează prin reconstituire, dar şi o istorie de comunicare, adăugăm noi de informare, cu o mare bogăţie de date şi fapte, de informaţii noi pe care le-a oferit generos aproape în fiecare scriere.

Programul său istoriografic a îmbrăţişat întreaga afirmare a naţiunii moderne de la Şcoala Ardeleană, la 1918, văzută prin personalităţile exemplare. Într-o cronologie a activităţii sale de istoric şi publicist, prima etapă ce acoperă şi vârsta tinereţii, din anii '30 până în 1947, interesul istoricului s-a focalizat asupra unor personalităţi cum au fost Constantin Romanu-Vivu[6], Ion Pop-Reteganul[7], Ioan Lupaş[8], Gheorghe Bogdan Duică[9], Şt.O. Iosif[10], Visarion Roman[11], culminând cu lucrarea *De la Petru Maior la*

[4] Lazăr Lădariu, *Vasile Netea cronicar al Astrei*, în vol. *Reghinul cultural*, vol. X, Reghin, 2010, p. 244-246.

[5] Ilie Şandru, *Conştiinţa unităţii naţionale a poporului român în opera istorică a lui Vasile Netea*, în vol. *Reghinul cultural*, vol. IX, Reghin, 2009, p. 128-134.

[6] Vasile Netea, *Constantin Romanu Vivu, prefectul legiunii a XII-a în anii 1848-1849*, Târgu Mureş, 1937, 40 p.

[7] *Idem*, *Ion Pop Reteganul*, Cluj, 1938.

[8] *Idem*, *Profesorul Ioan Lupaş. La împlinirea a şase decenii de viaţă*, Arad, 1924, 24 p.

[9] *Idem*, *Viaţa şi opera lui Gheorghe Bogdan-Duică*, Bucureşti, 1940, 32 p.

[10] *Idem*, *Şt.O. Iosif. Viaţa şi opera*, Bucureşti, 1941, 32 p.

[11] *Idem*, *Noi contribuţii la cunoaşterea vieţii şi activităţii lui Visarion Roman. Corespondenţa sa cu Gheorghe Bariţiu şi Iosif Hodoş*, Sibiu, 1942, 116 p.

Octavian Goga, premiată de Academia Română[12], unde alături de personalitățile pomenite i-a mai prezentat pe lui Petru Maior, pe Dionisie Pop Marțian, Manole Diamandi, George Coșbuc, Ilarie Chendi și Octavian Goga. De asemenea a mai avut aplecare asupra unor personalități exemplare din trecutul național într-un moment de cumpănă pentru țară, în 1944, oferind contemporanilor modele și îmbărbătare, încredere în viitorul românilor. A fost concepția care l-a condus în această primă etapă a publicisticii sale istorice, în care a înțeles istoria prin eroii săi, o istorie prin biografii. După război a revenit cu lucrări ce ilustrează militantismul pentru Transilvania, al cărui destin nu a fost încă hotărât de marile puteri. *Ardealul în politica României de astăzi* (1945)[13] și *Pentru Transilvania* (1946)[14]. Acestea reprezintă două volume ce se adaugă publicisticii din perioada 1940-1947, consacrată aceluiași scop.

O cotitură în scrisul său istoric se produce în contact cu cei de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" al Academiei Române[15], unde au fost găzduiți mai mulți intelectuali care au suferit de pe urma atrocităților regimului comunist. Cu Iorga, protector, îndrumat de Ioan Lupaș, încă din perioada interbelică, Vasile Netea s-a apropiat de istoria savantă fără a abandona vocația de popularizator, pentru că a îmbinat mai bine ca oricare altul istoria erudită cu scrierile de popularizare, publicate pentru a întreține conștiința colectivă, sentimentul național, spiritul patriotic. Și-a desăvârșit formația academică în domeniul istoriei, a susținut doctoratul în istorie cu Constantin C. Giurescu[16], oferind, în 1947, prima monografie de mari proporții, dedicată istoriei Memorandului. Chiar dacă cercetarea ulterioară a mai adus nuanțări, informații suplimentare ori o interpretare parțial diferită, Netea a elaborat schema de tratare a subiectului, așa cum a făcut-o și alții pentru anumite perioade ale istoriei ardelene, încât istoricii care s-au ocupat ulterior de subiect au fost obligați să o respecte. Lasă pentru prima oară în istoriografie o monografie închinată evenimentului care a jalonat drumul românilor ardeleni spre Unirea din 1918, momentul culminant al luptei de emancipare din secolul al XIX-lea[17].

---

[12] *Idem*, *De la Petru Maior la Octavian Goga. Studii și evocări istorice*, București, 1944, 343 p.

[13] *Idem*, *Ardealul în politica României de astăzi. Constatări, concluzii, perspective*, București, 1945, 55 p.

[14] *Idem*, *Pentru Transilvania*, vol. 1-2, București [1946], 230, 246 p.

[15] Dan Berindei, *op. cit.*, p. 28-29.

[16] Vezi *Toader Buculei în dialog cu Gelu Netea, fiul istoricului Vasile Netea*, în *Vasile Netea*, p. 123. Din comisia de doctorat de la Facultatea de istorie și filosofie au făcut parte Constantin C. Giurescu, Ioan Lupaș, Emil Condurachi, Iorgu Iordan.

[17] Vasile Netea, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, București, 1947, 482 p.

De la finalul deceniului şase, revine în cercetarea savantă cu studiile despre George Bariţiu, care anunţau viitoarea monografie: *Ideile despre limbă ale lui Bariţiu până la 1848*, *Timotei Cipariu şi George Bariţiu călători prin Ţara Românească*, ultimul inaugurând colaborarea sa la „Revista de istorie"[18].

După a doua detenţie s-a integrat la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga", unde a activat între 1963-1975. A început o fructuoasă perioadă de cercetare, materializată în zeci de studii publicate la revista institutului, „Studii", devenită ulterior „Revista de istorie" şi la „Revue Roumaine d'Histoire", al cărei secretar de redacţie a fost până la pensionarea sa. A fost o prezenţă constantă şi în alte reviste ştiinţifice de mare prestigiu, cum au fost „Revista de istorie şi teorie literară", „Limbă şi literatură", „Limba română", „Revista muzeelor".

După 1964, programul său istoriografic s-a precizat, acoperind perioada paşoptistă, prin studiile despre Simion Bărnuţiu[19], Al. Papiu Ilarian[20] şi, mai ales, prin monografia consacrată lui George Bariţiu, căreia i s-a acordat premiul „Nicolae Bălcescu" al Academiei Române[21]. A continuat să ilustreze istoria Transilvaniei prin personalităţile acesteia, dar a deschis şi un nou capitol consacrat legăturilor dintre românii transilvăneni şi celelalte provincii în perioada lui Al. Ioan Cuza[22], a Războiului pentru Independenţa României[23], rolul Academiei Române şi al Ligii culturale în afirmarea unităţii naţionale[24]. Se deschidea cel de-al doilea subiect preferat al lui Vasile Netea, dedicat preliminariilor unirii românilor, factorilor care au pregătit societatea românească pentru acel eveniment. Vasile Netea a văzut şi a demonstrat continuitatea fenomenului naţional românesc de la 1848 la Unire, a prezentat

[18] Idem, *Ideile despre limbă ale lui George Bariţiu până la 1848*, în „Limba română", 1957, VI, nr. 5, p. 49-63; Idem, *Timotei Cipariu şi George Bariţiu, călători prin Ţara Românească în 1836*, în „Studii. Revistă de istorie", 1958, XI, nr. 1, p. 117-132.

[19] Idem, *Simion Bărnuţiu, combatant pour les droits du peuple roumain*, în „Revue Roumaine d'Histoire", 1964, III, nr. 3, p. 501-524.

[20] Idem, *Alexandru Papiu Ilarian şi locul său în dezvoltarea istoriografiei române*, în „Studii. Revistă de istorie", 1964, XVII, nr. 6, p. 1371-1389.

[21] Idem, *George Bariţiu. Viaţa şi activitatea sa*, Bucureşti, 1966, 376 p.

[22] Idem, *Les roumains de Transylvanie et l'Union des Principautés*, în „Revue Roumaine d'Histoire", 1966, V, nr. 1, p. 65-75.

[23] Idem, *Înfiinţarea agenţiei diplomatice române de la Viena şi recunoaşterea independenţei României de către Austro-Ungaria*, în „Studii. Revistă de istorie", 1967, 20, nr. 3, p. 475-495; Idem, *La guerre d'indépendance de 1877-expresion de la solidarité du peuple roumain*, în „Revue Roumaine d'Histoire", 1965, VI, nr. 4, p. 605-628.

[24] Idem, *Contribuţia societăţilor cultural-politice româneşti la realizarea unităţii naţionale*, în „Analele Institutului de Ştiinţe Istorice şi Politice al P.C.R.", 1968, XIV, nr. 2-3, p. 154-173.

formele multiple în care s-a manifestat acest fenomen, atât pe plan cultural, economic, bisericesc, cât mai ales politic. Poate că nu există o ordine prestabilită în publicistica lui științifică de după 1864, dar studiile sale relevă continua convergență a fenomenului ardelean cu cel din România, fie că se referea la legăturile lui Eminescu[25], Vlahuță[26], Bălcescu cu Transilvania[27], fie la colaboratorii munteni ai lui Barițiu[28].

După deschiderea din anii '60, istoriografia română a revenit la tematica sa tradițională din perioada interbelică, mult timp înăbușită de ideologia comunistă, reabilitând semnificația și importanța anului 1918. Studiile lui Netea dintre 1964-1968 nu fac altceva decât să readucă în memoria colectivă evenimentul, scriind chiar despre acesta în 1968. Toată această direcție a culminat cu, de acum cunoscuta sa lucrare, *O zi din istoria Transilvaniei*. Un alt mod de a scrie istoria zilei care a reținut atunci atenția tuturor românilor din fosta monarhie. Prin această lucrare, Netea a ieșit din tiparele obișnuite ale lucrărilor, a utilizat alte categorii de surse, mai ales memorialistice. A făcut mai mult o lucrare despre memoria zilei, apropiindu-se de antropologia istorică[29].

Vasile Netea a avut vocație de monografist. A scris micromonografii despre Nicolae Titulescu[30], Nicolae Iorga[31], Take Ionescu[32], la Editura Meridiane, a restituit personalitatea lui C.A. Rosetti[33] și August Treboniu Laurian, în două lucrări de amploare, ultima în colaborare cu Ilie Popescu Teiușan[34]. Ele dau măsura concepției sale monografice, capacității deosebite de a reconstitui destine umane, de a trasa liniile de forță ale activității acestora în slujba națiunii, așa cum a făcut-o de altfel și în monografia despre Barițiu.

În aceeași categorie, ca preliminarii la viitoare monografii, aș încadra și antologiile sale literare: George Barițiu[35], Ion Pop-Reteganul[36], Miron

---

[25] Idem, *Din legăturile lui M. Eminescu cu Transilvania. Câteva confruntări folclorice*, în „Limbă și literatură", 1965, IX, p. 241-268.

[26] Idem, *Din legăturile lui Al. Vlahuță cu Transilvania*, în „Limbă și literatură", 1968, XVIII, p. 63-73.

[27] Idem, *Relațiile lui N. Bălcescu u cărturarii și luptătorii români din Transilvania*, în „Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu", 1969, p. 139-169.

[28] Idem, *Primii colaboratori ai foilor de la Brașov*, în *130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania*, Brașov, 1969, p. 9-65.

[29] Idem, *Reunion de la Transylvanie à la Roumanie*, București, 1968, 67 p.; Idem, *O zi din istoria Transilvaniei – 1 Decembrie 1918*, București, 1970, 208 p.

[30] Idem, *Nicolae Titulescu*, București, 1969, 84 p.

[31] Idem, *Nicolae Iorga. 1871-1940*, București, 144 p.

[32] Idem, *Take Ionescu*, București, 1971, 96 p.

[33] Idem, *C.A. Rosetti*, București, 1970, 447 p.

[34] Idem, *August Treboniu Laurian. Viața și activitatea sa*, București, 1970, 304 p.

[35] George Barițiu, *Articole literare*, prefață și antologie de Vasile Netea, București, 1968.

Pompiliu[37], Ilarie Chendi[38], Ştefan Octavian Iosif[39] sau Ion Gorun[40], anunţate de unele studii publicate în „Limbă şi literatură", „Studii de literatură universală", „Revista de istorie şi teorie literară"[41].

Un domeniu preferat al lui Vasile Netea a fost istoria presei. De la primul cotidian românesc, „România"[42], la foile bariţiene[43] şi colaboratorii lor din Muntenia, la „Magazinul istoric pentru Dacia"[44], „Luceafărul"[45], la periodicele cu caracter istoric dintre 1821-1870[46], Vasile Netea a oferit o veritabilă istorie a presei româneşti din Transilvania şi din vechiul Regat. Cele două studii despre presa românească în timpul revoluţiei de la 1848[47] şi cel despre presa transilvană între 1849-1881[48], au constituit cele mai consistente lucrări după cele ale lui Nicolae Iorga şi Olipiu Boitoş.

Poate surprinzător, Vasile Netea ne-a lăsat lucrări deosebite de istorie diplomatică. A pornit de la aceeaşi concepţie, potrivit căreia personalităţile ilustrează un domeniu, un eveniment, şi el le-a restituit pe cele reprezentative,

---

[36] Ion Pop Reteganul, *Legende, povestiri şi obiceiuri româneşti*, Bucureşti, 1943; Idem, *Crăiasa zânelor. Povestiri ardeleneşti*, Bucureşti, 1970, 312 p. (altă ediţie Bucureşti, 1968)

[37] Miron Pompiliu, *Literatură şi limbă populară. Versuri originale şi tălmăciri*, Bucureşti, 1967, 416 p.

[38] Ilarie Chendi, *Pagini de critică*, Bucureşti, 1969, 632 p.

[39] Ştefan Octavian Iosif, *Din zile mari*, Bucureşti, 1974, 100 p.

[40] Ion Gorun, *Scrieri alese*, ediţie alcătuită de Vasile Netea şi Lidia Munteanu, Bucureşti, 1983.

[41] Vasile Netea, *Ilarie Chendi. Începuturile literare şi publicistice*, în „Revista de istorie şi teorie literară", 1968, XVII, nr. 2, p. 185-301; Idem, *Din contribuţiile germanistice ale lui Ilarie Chendi*, în „Studii de literatură universală, 1970, XV, p. 91-107.

[42] Idem, *„România" – primul cotidian al poporului român*, în „Studii. Revistă de istorie", 1966, XIX, nr. 1, p. 47-58.

[43] Idem, *Din activitatea lui Andrei Mureşianu la Braşov*, în „Cumidava", 1971, V, p. 653-688; Idem, *Primii colaboratori ai foilor de la Braşov*, în *130 de ani de la apariţia „Gazetei de Transilvania"*, Braşov, 1969, p. 9-65.

[44] Idem, *Contribuţia lui A.T. Laurean la înfiinţarea şi editarea „Magazinului istoric pentru Dacia"*, în „Cumidava", 1969, III, p. 23- 30.

[45] Idem, *Geneza revistei „Luceafărul"*, în „Manuscriptum", 1973, IV, nr. 4, p. 178-183.

[46] Idem, *Les periodiques historiques roumains (1821-1970)*, în *Nouvelles études d'histoire*, vol. IV, Bucarest, 1970, p. 369-386.

[47] Idem, *Presa română în timpul revoluţiei de la 1848*, în *Revoluţia de la 1848 în Ţările Române*, Bucureşti, 1974, p. 145-184; Idem, *Presa română în timpul revoluţiei de la 1848 (I-III)*, în „Presa noastră", 1973, XVIII, p. 5-7.

[48] Idem, *Presa română din Transilvania (1849-1881)(I-III)*, în „Presa Noastră", 1974, 19, nr. 2, 4.

scriind despre Titulescu, Take Ionescu sau Cavour[49]. A lăsat și studii reprezentative despre înființarea Agenției Diplomatice Române de la Viena și recunoașterea Independenței României de către Austro-Ungaria; despre lupta emigrației transilvănene pentru desăvârșirea unității de stat a României[50]; despre înființarea Reprezentanței diplomatice a României la Budapesta[51], sau despre semnificația istorică a Tratatului de la Trianon[52]. În aceeași categorie se pot încadra și lucrările despre legăturile lui Ioan Ghica cu diplomații englezi sau relațiile lui Mazzini cu revoluționarii români.

După opinia noastră, publicistica istorică al lui V. Netea a atins apogeul cu prima sinteză consacrată mișcării naționale românești din Transilvania și Banat între 1848-1881[53], publicată la Editura Științifică, 1974. Meritele ei au fost pe larg ilustrate de regretatul profesor Pompiliu Teodor[54]. Vom remarca în primul rând preocuparea pentru sinteză, pentru a realiza o viziune de ansamblu a unui fenomen, care de la George Barițiu nu a mai făcut o reconstituire de ansamblu. *Părțile alese* ale lui Barițiu au fost mai ales o operă cu caracter memorialistic, cartea lui Netea sistematizează datele, faptele și evenimentele într-o concepție organică despre mișcarea națională a românilor, adăugând componentei politice manifestarea românilor pe toate planurile în favoarea afirmării identității naționale în regimuri politice diferite, în relația cu polii de putere regionali: Viena, Pesta sau București. Este schema pe care a urmat-o istoriografia românească ardeleană până astăzi. A adăugat mișcării politice, afirmarea românească în economie, învățământ, prin biserică și prin asociațiile cultural-naționale, a ilustrat convingător elitele care au formulat programul și tactica, instituțiile politice și de altă natură create de români. Istoria lui Netea între 1848-1881 este una elitistă, așa cum a fost mișcarea de emancipare a românilor, care, după tumultul de la 1848, s-a manifestat în alte cadre constituționale, pe teren legal, în regimul neoabsolutist, liberal sau dualist. A trasat drumul parcurs de mișcarea românească de la Comitetul Național din 1848 la cel din anii 1861-1865 și, apoi, la partidele naționale românești din 1869, unificate în 1881. A demonstrat convingător acest proces de organizare politică a națiunii și programele sale, întemeiat pe susținerea societății românești din Transilvania, care a început să se afirme după 1868,

[49] Idem, *Camille Cavour (1810-1861)*, în *Diplomați iluștri*, București, 1970, p. 169-228.
[50] Idem, *Lupta emigrației transilvănene pentru desăvârșirea unității de stat a României*, în „Studii. Revistă de istorie", 1968, XXI, nr. 6, p. 1145-1163.
[51] Idem, *Înființarea reprezentanțelor diplomatice ale României la Budapesta*, în *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. II, București, 1971, p. 152-167.
[52] Idem, *Semnificația istorică a tratatului de la Trianon*, în „Revista de istorie", 1981, XXXIV, nr. 10, p. 1813-1838.
[53] Idem, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională (1848-1881)*, București, 1974, 480 p.
[54] Pompiliu Teodor, *op. cit.*, p. 15-25.

constituind o veritabilă autonomie bisericească, culturală şi economică în anii dualismului. A făcut operă de pionierat prezentând acţiunea politică românească în timpul ciclurilor parlamentare, combinând manifestările politice din Transilvania şi Banat cu activitatea deputaţilor români în parlament. Este operă de pionierat pentru că a reconstituit diversificarea formelor de manifestare politică, de la memorii, conferinţe naţionale, partide politice şi programe, la activitatea parlamentară şi la rezistenţa pasivă, acea muncă organică cum au denumit polonezii rezistenţa faţă de asupritor prin biserică, cultură, şcoală, asociaţionism.

Aşa cum aprecia regretatul Pompiliu Teodor, V. Netea a fost preocupat să restituie preliminariile actului din 1918, legăturile multiple care s-au statornicit între românii de pe amândouă versante ale Carpaţilor. O face într-o lucrare unitară în esenţă prin mesajul pe care îl transmite, *Spre unitatea statală a poporului român*[55], chiar dacă studiile publicate sunt variate ca tematică. Netea a subliniat relaţiile românilor din Transilvania cu Al.I. Cuza, ecoul unirii la românii ardeleni, solidaritatea românilor din vechiul regat cu cei din Transilvania în momentul instaurării regimului dualist, legăturile prin societăţile cultural-ştiinţifice, Societatea academică şi Transilvania, rolul societăţilor Iredenta română, Liga pentru unitatea culturală în angajarea opiniei publice din Transilvania în sprijinul mişcării naţionale, în susţinerea Memorandului. A dezvoltat, în premieră, teme ca legăturile prin şcoală şi profesori, prin cărţi, ziare, reviste, prin turneele artistice, prin acţiuni şi congrese ştiinţifice comune. Exemplară a fost contribuţia lui Netea referitoare la rolul manualelor şcolare din România în modelarea conştiinţei unităţii naţionale în secolul al XIX-lea şi la începutul secolului XX. Cu câţiva ani mai înainte, Editura „Dacia" a reluat, într-un volum de studii şi evocări, *Pe drumul unităţii naţionale*[56], lucrări mai vechi consacrate unor personalităţi emblematice, cum au fost Cantemir, Gh. Lazăr, Bălcescu, Iancu, Bărnuţiu, Xenopol sau Iorga, încheiind fericit volumul cu un studiu consacrat periodicelor Unirii din anii 1918-1919.

Problema unităţii şi solidarităţii româneşti de-a lungul timpului l-a interesat continuu, mai ales în manifestările acelei societăţi civile, în activitatea studenţilor[57], în timpul Războiului pentru Independenţa României[58], în perioada neutralităţii[59]. Societatea care a întruchipat idealul

[55] Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român. Legături politice şi culturale (1859-1918)*, Bucureşti, 1979, 608 p.

[56] Idem, *Pe drumul unităţii naţionale. Studii şi evocări*, Cluj-Napoca, 1975, 279 p.

[57] Idem, *Les etudiants roumains et l'unité nationale du peuple roumain (1872-1916)*, în „Revue Roumaine d'Histoire", 1976, XV, nr. 4, p. 695-717.

[58] Idem, *Românii din Transilvania şi războiul pentru independenţă*, în „Ziridava", 1977, VII, p. 23- 47.

unității în concepția sa a fost Liga pentru Unitatea Culturală a Românilor, căreia i-a consacrat monografia din 1978, elaborată în colaborare cu C. Marinescu, dar și o suită de studii[60]. Cel care a trăit refugiul din 1940 și sprijinul statului român față de refugiați, a căutat mereu aceste momente ale solidarității și omeniei în manifestările opiniei publice din Regat față de românii din Transilvania. A fost o temă permanentă pe care a cultivat-o, conștient tot timpul de faptul că statul român constituia o garanție pentru existența românilor aflați sub stăpânire străină. Este ideea centrală care se desprinde din toată opera sa istorică.

Formarea conștiinței de sine a românilor a fost un proces, în care s-au cristalizat idei, s-au formulat programe, în care, spunea Pompiliu Teodor, ideea a devenit forță și apoi instituție[61]. A fost rezultatul unei ample mișcări, culturale în primul rând, dezvoltată de o societate civilă care s-a manifestat, am văzut, prin diverse forme.

Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român, cartea din 1980[62], încheia seria marilor opere consacrate unității românești, căreia V. Netea i-a consacrat cele mai interesante pagini.

Ca istoric al Transilvaniei, al fenomenului național românesc, Netea a făcut o reconstituire, eveniment-existențială, în cel mai bun spirit pozitivist, bazat pe o informație istorică excepțională, care i-a permis să coroboreze și să sistematizeze faptele istorice în scheme riguros concepute, clare, rămase valabile și astăzi. A știut să extragă faptul istoric dintr-o multitudine de surse, să-l prezinte în contexte adecvate, naționale sau regionale, să îl curețe de excesul detaliilor sau a narațiunii, să restituie faptul istoric frust, vorbind prin el însuși.

S-a spus foarte mult că a fost un istoric angajat. A făcut-o până în 1947, angajat pentru cauza Transilvaniei. După 1964, „ora" deschiderii istoriografiei românești spre valorile fundamentale ale istoriei naționale, a împărtășit, alături de cercetarea erudită, convingerea că istoria are o funcție socială, una educativă, de pedagogie națională, încât nu a ezitat, în buna tradiție a romanticilor ardeleni, mai ales a lui Barițiu, să consemneze publicistic aniversările din istoria poporului, evenimente și personalități, printr-un proces

[59] Idem, *Le probleme de l'unité politique du peuple roumain pendant la periode de neutralité de la Roumanie (1914-1916)*, în „Revue Roumaine d'Histoire", 1976, XV, nr. 2, p. 249-264.

[60] Vasile Netea, C.Gr. Marinescu, *Liga culturală și unirea Transilvaniei cu România*, Iași, 1978, 375 p.; Idem, *Les antécédents et la lutte de la „Ligue culturelle" pour l'unite nationale*, în „Revue Roumaine d'Histoire", 1965, IV, nr. 3, p. 547-570.

[61] Pompiliu Teodor, *op. cit.*, p. 22.

[62] Vasile Netea, *Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român*, București, 1980.

de diseminare a valorilor și rezultatelor cercetării istorice spre o masă mai largă de cititori. A făcut-o cu acuratețe științifică, cu o mare putere de evocare, cu o extraordinară capacitate de comunicare. Vasile Gionea scria despre istoricul Netea că a fost un educator și moralist ca Tit Livius și Nicolae Iorga[63], acestuia închinându-i o serie de studii.

Personal mi-a plăcut cum și-a ales temele de cercetare sau de popularizare. Același Vasile Gionea scria că s-a consacrat studiului marilor evenimente care au influențat destinul și orientarea poporului român. Atașamentul său pentru istoria Transilvaniei i-a permis să descifreze și fapte minore, să descopere și personaje mărunte care s-au integrat marilor procese. Interesul său pentru folclor descinde din originea sa țărănească, din contactul permanent cu oamenii și pământul Transilvaniei. A trăit și a scris pentru Transilvania. A făcut-o mai mult de la București, privilegiat de o ambianță intelectuală în care s-a mișcat, s-a desăvârșit ca om de știință și cultură, printre marile personalități ale României de după 1940, până la moartea sa. A scris avântat, dar responsabil pentru cuvântul tipărit; a scris pentru contemporanii lui, pentru interesele lor; a știut să le înțeleagă și să vină în întâmpinarea lor. A plătit tributul epocii, și pentru că opinia publică românească a avut nevoie atunci de o asemenea istorie după două decenii de stalinism. A fost naționalist, nu a fost șovin, nu a promovat ura națională. Nu în ultimul rând a fost un Om, un truditor pe terenul istoriei, un cetățean. Mai mult decât istoricul, omul, cetățeanul, a ilustrat o stare de spirit caracteristică intelectualului ardelean, care a considerat mereu că are o datorie față de națiunea și destinul acesteia.

---

[63] Vasile Gionea, *Vasile Netea à l'occasion de son 70-e anniversaire*, în *Recherches sur l'histoire des institutions et du droit*, Bucarest, 1984, 9, p. 131.

Afinități istoriografice în opera lui Vasile Netea

Dr. Corina TEODOR
Universitatea „Petru Maior"
Târgu-Mureș



Abstract

Afinități istoriografice în opera lui Vasile Netea.

Studiul de față și-a propus să restituie rolul istoricului Vasile Netea în istoriografia română, nu din perspectiva unei analize integrale a conținutului operei sale, ci încercând doar să surprindă care au fost eroii ce i-au motivat cercetările și care au fost istoricii pe care i-a așezat la temelia cercetărilor sale. Nu un top, imposibil de concretizat având în vedere dimensiunile impresionante ale operei sale, cât mai degrabă afinitățile cu scrisul altor istorici, predecesori, fără de care discursul său ar fi fost mai lipsit de consistență. De aici, investigarea acelor pagini în care Netea și-a dovedit atașamentul și simpatia față de concepția istorică a lui Șincai, Maior, Papiu Ilarian, Treboniu Laurian, Barițiu sau Iorga.

Keywords: *Vasile Netea, Transylvanian historiography, journalism, cultural studies, models.*

„Tată, explică-mi la ce servește istoria." Această rugăminte, dincolo de candoarea ei copilărească, a făcut de multă vreme turul istoriografiilor europene, din momentul în care Marc Bloch o înscrisese la începutul magnificei sale cărți metodologice, ***Apologie pour l'histoire***.[1] Dacă am ales ca la începutul acestei evocări să reamintesc celebra formulă este poate pentru că Vasile Netea face parte din generația acelor istorici care au înțeles și și-au asumat un rol social al istoriei, așa cum sugera celebrul istoric francez.

Vasile Netea reprezintă cu siguranță un important istoric ardelean al veacului XX. Îl recomandă astfel bogata sa activitate istoriografică, publicistică, precum și diversitatea subiectelor abordate, construite însă pe doi

[1] Marc Bloch, *Apologie pour l'histoire ou métier d'historien*, Cahiers des Annales, nr. 3, Paris, Ed. Armand Colin, 1952, p. IX.

piloni, cel al istoriei naţionale şi cel al studiilor culturale. A rememora astăzi rolul istoricului Netea presupune să nu trecem cu nonşalanţă pe lângă valoroasele interpretări pe care le-au făcut de-a lungul anilor exegeţi precum Grigore Ploeşteanu, Pompiliu Teodor, Melinte Şerban, Romulus Guga, Alexandru Zub, Nicolae Şerban Tanaşoca, Dan Berindei, Teodor Tanco, Dimitrie Poptămaş, Vasile Dobrescu, Florin Bengean etc.[2] Acestora li se alătură demersurile constante ale Fundaţiei culturale ce-i poartă numele, sub bagheta domnului director Poptămaş, de a restitui treptat, în ediţii critice, opera istoricului.

Astfel că nu ne rămânem decât ca în cele ce urmează să ne propunem o misiune destul de canonică, aceea de a surprinde în creaţia istoricului ardelean care sunt eroii ce i-au motivat cercetările şi care au fost istoricii pe care i-a aşezat la temelia cercetărilor sale. Nu un top, imposibil de concretizat având în vedere dimensiunile impresionante ale operei sale, cât mai degrabă afinităţile cu scrisul altor istorici, predecesori, fără de care discursul său ar fi fost mai lipsit de consistenţă.

S-a spus pe bună dreptate că înţelegerea operei istoricului Vasile Netea se poate face doar prin corelarea ei la personalitatea autorului, la sensibilitatea acestuia, atent la dinamica politică românească şi la istoria trăită.[3] Pe de altă parte, avem în faţă opera unui istoric longeviv, alcătuită în răstimpuri, care nu poate fi indiferentă faţă de contextul în care a văzut lumina tiparului. Începând din 1933 când a publicat volumul ***Figuri mureşene***, reunind profiluri ale unor intelectuali din această zonă, într-un florilegiu portretistic, ce făcea loc, cum era de aşteptat lui Şincai, Petru Maior sau Papiu Ilarian,[4] până în anii '80, când a publicat studii interesante despre personalităţi emblematice din cultura română, precum Şincai, Bariţiu, V. A. Urechea, Grigore Ureche, Onisifor Ghibu, Ion Agârbiceanu[5] etc., istoricul Netea şi-a însuşit lecţia istoriei, asistând cum istoriografia a trecut din zodia libertăţii în cea a constrângerilor impuse de spectacolul politic, după 1947.

Experienţa sa intelectuală este similară cu cea a unor generaţii, care, aşa cum a demonstrat recent Lucian Boia în cartea ***Capcanele istoriei***, au suportat consecinţele succesiunii regimurilor politice, ce au acoperit întreg evantaiul ideologic, de la extrema dreaptă la extrema stângă şi de la democraţie la

---

[2] Vezi în acest sens contribuţiile reunite în lucrarea *Vasile Netea. Evocări şi bibliografie*, volum îngrijit de Dimitrie Poptămaş şi Melinte Şerban, Târgu-Mureş, Editura Ardealul, 2008.

[3] Pompiliu Teodor, *Vasile Netea - istoric*, în *vol. cit.*, p.16.

[4] Melinte Şerban, *Figuri mureşene-portrete de Vasile Netea*, în *vol. cit.*, p. 84.

[5] *Vasile Netea. Evocări şi bibliografie*, p. 206-212.

totalitarism.[6] Astfel, lumea prin care a trecut, i-a permis să fie contemporan cu istorici de talie europeană, precum Iorga, G. I. Brătianu, cu figuri care au asistat la momentul 1918 şi care au suportat ostracizarea impusă de regimul comunist, precum Dragomir şi Lupaş, cu spirite sintetizatoare, ca C. C. Giurescu, C. Daicoviciu, cu cei care au semnat angajamente politice în epoca interbelică, Lapedatu sau Hudiță, dar şi cu cei ce au devenit adepţi fideli ai unor regimuri totalitare, precum Panaitescu, Petre Constantinescu Iaşi, Andrei Oţetea etc. Astfel, când prin faţa sa au trecut ca într-un carusel atâtea modele, drame ori dimpotrivă, cariere de succes, devine dintr-o dată mult mai patetică condiţia intelectualului ardelean, care trebuia de la un regim la altul să înveţe să reconcilieze statutul de autor cu cel de om de ştiinţă, să găsească un modus vivendi între condiţia individului sub dictatură şi diapazonul care regla obiectivitatea istoricului.

Vasile Netea face parte dintr-o serie tragică de istorici români, care a cunoscut regimul concentraţionar, între 1952 şi 1955 şi între 1959-1963.[7] Aceste episoade dramatice din biografia sa explică lungile tăceri ale istoricului, care nu a mai publicat nimic o bună perioadă de timp, din 1946 până în 1957,[8] iar apoi din 1958,[9] când s-a rezumat la două studii cu conţinut literar, până la reîntoarcerea în agora istoriografică, din 1964. Tăcerea impusă, de incidenţa (imprecaţia) ideologică a noului regim a fost înlocuită acum, când iluzia totalitarismului s-a mai destrămat cu o activitate frenetică editorială, un melting pot istoriografic, ce însuma studii istorice şi literare, volume, ediţii, recenzii. În esenţă, aproape toate textele sale poartă amprenta apartenenţei la pozitivism, atât prin modul în care documentele edite şi inedite îi ghidează concluziile, cât şi prin concepţia exprimată deschis, care se ordonează în jurul statutului ştiinţific al istoriei, al nevoii de memorie, al relevării adevărului, în ciuda cortinei trase de spectatorii angajaţi.

Artizan al istoriei culturii şi al istoriei naţiunii române, Vasile Netea şi-a declarat afinitatea pentru mulţi reprezentanţi ai istoriografiei iluministe, romantice sau pozitiviste ori pentru personalităţile care au conferit legitimitate mişcărilor politice şi proiectelor culturale. A făcut-o fie în armura biograficului, un gen hibrid, ce oscilează între vocaţia literară şi dimensiunea

---

[6] Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 şi 1950*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2011, p. 7.

[7] *Toader Buculei în dialog cu Gelu Netea, fiul istoricului Vasile Netea*, în vol. *Vasile Netea. Evocări şi bibliografie*, p. 127.

[8] În 1957 a publicat un singur studiu, *Ideile despre limbă ale lui George Bariţiu până la 1848*, în *Limba română*, nr. 5, mai 1957, p. 49-63.

[9] În 1958 a publicat două studii, *Timotei Cipariu şi George Bariţiu, călători prin Ţara Românească în 1836*, în *Studii. Revista de istorie*, nr. 1, 1958, p. 117-132 şi *La comemorarea lui Petre Ispirescu*, în *Revista de folclor*, nr. 3, 1958, p. 87-90.

erudită, fie în studii scrise în general într-un context aniversar sau în volume ce sintetizau experiența sa istoriografică dintr-un răstimp. În toate cazurile, evocările din trecut puteau deveni oricând *exempla* pentru prezent, căci pentru Vasile Netea misiunea educativă a istoriei, de genul *historia magistra vitae* este transparent afișată, în jurul acestui mesaj se poate ordona haosul evenimențial pentru a ușura înțelegerea cauzalității.

Vasile Netea a pornit de la o istorie locală pentru a ajunge la una națională, astfel că iluminiștii al căror parcurs biografic era legat de spațiul mureșean, Șincai și Maior, sunt figuri emblematice în scrisul său, chiar dacă interesul pentru ei s-a mutat treptat în plan secund. Ei fac parte din galeria intelectuală a Blajului, acest „*centru național de lumină și patriotism*,"[10] care a avut un rol decisiv în difuzarea ideologiei iluministe. Școlile Blajului sunt echivalate de istoric cu „*o adevărată universitate*,"[11] prin puterea logosului, iar misionarismul acestor intelectuali s-a revărsat asupra tuturor momentelor istorice cheie: „*n-a fost nici un act în istoria modernă a Transilvaniei, la care profesorii și elevii Blajului să nu fi participat fără șovăire: la Supplexul din 1791, la revoluția din 1848, la „pronunciamentul" din 1869, la acțiunea memorandistă din 1892-1894 și apoi la măreața înfăptuire a Unirii din 1918.*"[12]

Figura lui Petru Maior îi reține atenția nu atât în sensul superlativelor formulate față de opera sa istorică, cât mai ales din dorința de a împinge mai departe frontiera cunoașterii în privința acestuia. Așa că, într-un studiu din 1933, Netea a adus precizări documentare legate de locul nașterii sale, cântărind ipotezele formulate până atunci de istorici și de literați.[13] Istoricul este însă deschis la noile sugestii interpretative, astfel că peste ani a revenit asupra acestui detaliu biografic al antecesorului său, asimilând concluziile lui Traian Popa din monografia din 1932. Într-o notă plină de accente critice la adresa ***Istoriei literaturii române*** a lui D. Murărașu, Vasile Netea a preluat varianta propusă de Traian Popa, cu Târgu-Mureșul ca loc natal, precum și calculele făcute de At. Marienescu, care pe baza protocolului morților din parohia catolică din Buda fixa data nașterii între 1760-1761.[14] Portretul făcut lui Petru Maior pare nu atât o efigie științifică, ci mai ales o elegie în amintirea celui pe care îl numește „*un spirit larg și un vizionar profund*,"[15]

---

[10] Vasile Netea, *Semnificația istorică a Blajului*, în *Luceafărul*, nr. 18, 5 mai 1973, p. 7.

[11] Idem, *Blajul-școală de istorie națională*, în *Luceafărul*, nr. 22, 31 mai 1980, p. 1.

[12] *Ibidem*, p. 7.

[13] Vasile Netea, Eugen Nicoară, *Petru Maior*, în *Progres și cultură*, an I, nr. 2, nov. 1933, p. 1-7, unde consideră ca loc al nașterii Căpușul de Câmpie, în anul 1755.

[14] Vasile Netea, *Câteva precizări în legătură cu Petru Maior*, în *Revista Fundațiilor Regale*, an VIII, nr. 6, 1 iunie 1941, p. 691-696.

[15] Vasile Netea, Eugen Nicoară, *op.cit.*, p. 6.

„un bărbat mare, un bărbat ales, un bărbat providențial.”[16] De aici și responsabilitățile ce ar trebui asumate de contemporani, mai ales vizavi de editarea operei sale ori de ce nu, de investigații pe teren, menite să întregească dosarul ultimelor zile petrecute de fostul protopop al Reghinului în capitala Ungariei. Pasiunea pentru destinul lui Petru Maior este complementară cu interesul arătat vizavi de congenerul său, Gheorghe Șincai, complementaritate care îl conduce pe istoric în pragul schițării unui portret comparativ, căruia nu-i lipsește parfumul literar: *„în timp ce viața lui Petru Maior s-a depănat calmă și rodnică, o viață de savant, cea a idealistului și nefericitului său prieten* (Șincai - n.n.) *a fost o viață de continuă agitație, de suferințe, de umiliri.”*[17]

Adiacent, studiul despre Budai Deleanu îi rezerva lui Netea un teren complex de cercetare, care pornind de la identitatea biografică a iluministului român nu se rezuma la transcrierea unor simple amprente digitale, ci lăsa loc unor reflexii asupra tumultului politic al epocii, asupra opțiunilor individuale, toate detaliile convergând spre *„efectul de real”* pe care cititorii îl așteaptă de la un demers istoriografic. Dosarul cercetărilor făcute asupra lui Budai Deleanu de istorici și filologi timp de un veac, pe care Vasile Netea îl ordonează cronologic și semantic,[18] îi permite la final să-și avertizeze contemporanii despre importanța patrimoniului documentar, odiseea manuscriselor sale fiind doar una din cheile ce a deschis cercetătorilor accesul spre identitatea creatoare a iluministului: *„considerat ca unul din principalii urmași ai lui Dimitrie Cantemir, părtaș al lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior la fundamentarea Școlii ardelene și singurul poet valabil al acesteia, precursor al lui M. Eminescu, I. Creangă, I. L. Caragiale, Liviu Rebreanu și N. Iorga, Ion Budai-Deleanu a suscitat necontenit interesul istoricilor, criticilor și filologilor noștri de o sută de ani încoace, imaginea lui crescând și profilându-se din ce în ce mai scânteietoare și mai puternică pe cerul literaturii și științei române.”*[19]

Cu istoricii romantici Vasile Netea s-a întâlnit pe același meridian al discursului național, al primatului sentimentului,[20] al *„adjectivelor înflăcărate și strălucitoare.”*[21] Fascinat de spiritualitatea ardeleană a examinat câteva modele ale acestei istoriografii, coborând în arhive și selectând dovezi ale

[16] *Ibidem*, p. 7.

[17] Vasile Netea, *Figuri ardelene*, București, Fundația Culturală Regală „Regele Mihai I,” (1943), p. 149.

[18] Idem, *Ion Budai-Deleanu în perspectiva unui secol de cercetări istorice și literare*, în *Limba și literatura română*, 1970, p. 9-29.

[19] *Ibidem*, p. 26.

[20] G. Gusdorf, *Naissance de la conscience romantique au siècle des Lumières*, Paris, 1976, p. 32.

[21] G. Brandes, *Principalele curente literare din secolul al XIX-lea*, București, 1978, p. 532.

erudiției și ale puseurile naționale ale predecesorilor. Astfel, Papiu Ilarian îi apărea ca tânărul care și-a materializat pasiunea pentru problemele limbii și atașamentul pentru școala latinistă în revista manuscrisă ***Zorile sau Aurora pentru minte și inimă***, pe care Netea a consultat-o la Biblioteca Academiei.[22] În plus, acest material documentar îi relevă contribuția tânărului Papiu în domeniul literaturii populare: *„răsfoind paginile „Zorilor", pagini scrise de mâna lui Papiu, constatăm, într-o vreme când mișcarea noastră folcloristică era abia la început, o accentuată și consecventă preocupare pentru literatura populară, mai ales pentru acea ramură a acestei literaturi - paremiologia - care concretizează experiența milenară, inteligența și filozofia poporului român: proverbele și cimiliturile care până atunci fuseseră așa de puțin studiate.*"[23]

Desigur, Papiu este pentru Vasile Netea un model în măsura în care opera sa istorică, nu s-a rezumat doar la secvențe memorabile dintr-o istorie trăită, menită să circumscrie o identitate ardeleană, cum se întâmpla în ***Istoria românilor din Dacia Superioară***, ci și prin sondarea conștiincioasă a arhivelor, gest recuperator care s-a materializat în ***Tezaur de monumente istorice***[24] Așa că Vasile Netea preferă să se înscrie pe același traiect metodologic cu ilustrul istoric romantic, atenționând asupra *„lucrărilor sale inedite, și, în primul rând cursurilor universitare, bogatei și variatei sale corespondențe aflate la Biblioteca Academiei RSR.*"[25] Fără antecedente în restituirile sale biografice, de astă dată Netea semnează un pact cu arsenalul metodologic al psihanalizei, din moment ce portretele și fotografiile lui Papiu oferă prilejul emiterii unor diagnoze: *„o fotografie făcută în acest timp* (în 1861 - n.n.) *ni-l înfățișează cu o față smeadă înconjurată de o barbă neagră, tăiată oval, cu fruntea înaltă, lărgită de un început de pleșuvie, cu ochi larg deschiși îndreptați spre un țel îndepărtat. Fotografia denotă totodată un aer de neașteptată melancolie.*"[26] Pentru a mai adăuga, vizavi de imaginea sa din 1873: *„într-o nouă fotografie făcută în acest an descoperim un om cu figura obosită, cu fruntea larg pleșuvită, cu buzele strânse într-un rictus amar, cu privirile reținute parcă de un efort de interiorizare și cu umerii puțin încovoiați. Procesul declinului începuse.*"[27]

Din aceeași familie istoriografică romantică, Laurian este în restituirile lui Vasile Netea un istoric marginalizat pe nedrept, de aici și modul în care a istoricul a reușit să ne aducă clarificări riguroase vizavi de rolul jucat în

---

[22] Vasile Netea, *Al. Papiu Ilarian și locul său în dezvoltarea istoriografiei*, în *Studii. Revista de istorie*, 1964, nr. 6, p. 1373-1374.
[23] *Ibidem*, p. 1375.
[24] Idem, *Al. Papiu Ilarian la 150 de ani de la nașterе*, în *Revista de istorie*, nr. 11, 1977, p. 2009-2023.
[25] *Ibidem*, p. 2009.
[26] *Ibidem*, p. 2019.
[27] *Ibidem*, p. 2022.

editarea ***Magazinului istoric pentru Dacia***, semnalizând atât eforturile sale documentare, cât şi *„energia şi tenacitatea lui, spiritul său de organizare, vocaţia sa de erudit şi totodată patriotismul său viguros şi fecund.”*[28] De fapt, aceste consideraţii pe marginea rolului istoriografic al lui Laurian vor fi reluate de Netea în monografia ce i-o dedică, alături de I. Popescu Teiuşan.[29]

Traseul analizelor dedicate lui Bariţiu este oarecum similar, în sensul că pornind de la studii despre activitatea acestuia[30] ajunge în cele din urmă, fascinat de personalitatea analizată, deopotrivă stimulat de izvoarele inedite găsite, îndeosebi corespondenţa vastă, la redactarea unei monografii,[31] care va rămâne timp de mai multe generaţii, alături de evocarea ce poartă semnătura lui George Em. Marica,[32] cel mai bun instrument în cunoaşterea vieţii şi activităţii istoricului şi publicistului ardelean.

Analizele făcute după 1990 au demonstrat în parte modul în care istoricii au plătit preţul orizontului închis, căutând soluţii salvatoare, fie în cochetarea cu istoria literaturii, fie delimitându-se de cei aserviţi vulgatei istoriografice a regimului.[33] Astfel că merită reţinut faptul că, într-o vreme în care zodia libertăţii părea a fi o imagine paradisiacă, imposibil de atins, unii istorici reuşeau să proiecteze noi înţelesuri asupra unor personalităţi până nu demult stigmatizate de noua ordine politică. Vasile Netea face parte dintre cei care au considerat că e o datorie de onoare a reface din oglinzi sparte rolul istoriografic al lui Nicolae Iorga. Opera polihistorului român şi concepţia sa istorică s-au aflat în mai multe episoade în laboratorul său investigativ, mereu în termenii unor exerciţii de admiraţie pentru inegalabilul creator care a practicat o istorie în termeni integrali, din care n-au lipsit ingredientele admirabilei documentări sau cele ale vocaţiei împlinite. Iorga rămâne în ochii lui Netea istoricul sintezelor, precum ***Geschichte des Rümanischen Volkes*** (1905), ***Histoire des Roumains et de leur civilisation*** (1920) şi ***Istoria românilor*** (1935-1939), toate trei fiind examinate din perspectiva locului

---

[28] Idem, *Contribuţia lui A. T. Laurian la înfiinţarea şi editarea „Magazinului istoric pentru Dacia*,” în *Cumidava*, 1969, vol. III, p. 227.

[29] I. Popescu Teiuşan, Vasile Netea, *August Treboniu Laurian*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1970.

[30] Vasile Netea, *Ideile despre limbă ale lui George Bariţiu până la 1848*, în *Limba română*, 1957, nr. 5, p. 49-63; Idem, *Timotei Cipariu şi George Bariţiu, călători prin Ţara Românească în 1836*, în *loc. cit.*

[31] Idem, *George Bariţiu*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966.

[32] George Em. Marica, *Studii de istoria şi sociologia culturii române ardelene în secolul al XIX-lea*, vol. III, Cluj, 1980.

[33] Vezi mai ales Alexandru Zub, *Orizont închis. Istoriografia română sub dictatură*, Iaşi, Editura Institutul European, 2000; Katherine Verdery, *Compromis şi rezistenţă. Cultura română sub Ceauşescu*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1994; Pompiliu Teodor, *Introducere în istoria istoriografiei din România*, Cluj-Napoca, Ed. Accent, 2002, p. 222-233.

ocupat în tabloul creaţiei lui Iorga, dar şi al celui jucat în cunoaşterea istorică.[34] Sub un titlu care nu deranja cenzura oficială, ***N. Iorga, istoric al unităţii naţionale***, Vasile Netea a reuşit să strecoare şi câte ceva despre rolul formativ jucat de Karl Lamprecht ori impactul scrisului său în cercurile academice străine. Într-un alt studiu i-a evidenţiat talentul didactic, căci „*N. Iorga a été professeur par excellence - il professor - comme allaient l'appeler plus tard les Italiens.*"[35] Necesitatea apelului la operele sale, într-o vreme în care bibliotecile le izolaseră la fondul S, se sugera direct în text, din moment ce Netea sublinia că nu exista nici un domeniu şi nici o problemă de istorie naţională pe care Iorga să n-o fi studiat sau să nu-şi fi exprimat un punct de vedere, să nu fi adus o contribuţie documentară.[36] Astfel că o lectură în palimpsest a acestor pagini dezvăluie scopul final al istoricului Netea, acela de a-i oferi lui Iorga locul meritat în cunoaşterea istorică contemporană. O restituire necesară aşadar, dar şi validarea admiraţiei sale faţă de prolificul istoric care îl fascinase încă din studenţie, de când publicase o recenzie la ***Oameni care au fost*** în ***Gând românesc*** şi avusese bucuria să primească, drept recompensă, cartea de vizită trimisă chiar de Iorga.[37]

Exemplele selecţionate sunt departe de a epuiza experienţa intelectuală pe care a parcurs-o Vasile Netea lecturând şi ierarhizând dileme şi raţionamente formulate de istoricii români înaintea sa. Faptul că el a apelat consecvent la concepţia şi metoda istorică a celor din generaţia iluministă, romantică şi pozitivistă proiectează noi înţelesuri asupra afinităţilor sale istoriografice. Multiplu şi riguros documentat, admirativ la adresa istoricilor care au rezervat operei istorice, ca şi el, trei piloni de susţinere: naraţiunea, explicaţia şi cronologia, Vasile Netea a încredinţat scrisului său semnele unei vitalităţi nealterate, îndeosebi atunci când interesul lui ajungea în terenul identităţii ardelene. Sau poate că osmoza dintre biografie şi istorie, dintre pasiunea oratorilor naţionali şi îndrăzneala cavalerilor rătăcitori ai spiritului a fost pentru istoricul de pe tărâmurile mureşene ingredientul miraculos... Un palimpsest de chipuri şi identităţi sunt paginile sale cu tentă istoriografică, cărora nu le-a fost niciodată străină o dimensiune literară, dimpotrivă.

---

[34] Vasile Netea, *N. Iorga istoric al unităţii naţionale*, în *Studii*, tom 18, nr. 6, 1965, p. 1411-1426.

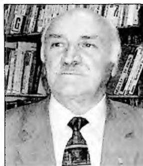
[35] Idem, *La personnalité et l'activité de Nicolas Iorga*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, tom IV, nr. 1, 1965, p. 42.

[36] *Ibidem*, p. 43.

[37] Idem, *Memorii*, ed. îngrijită de Dimitrie Poptămaş, Târgu-Mureş, Editura Nico, 2010, p. 101.

Pluridisciplinaritatea cărturarului Vasile Netea

Prof. Dimitrie POPTĂMAŞ



Pronunţată personalitate pluridisciplinară a culturii româneşti, istoric, filolog, istoric şi critic literar, publicist, folclorist, biograf de excepţie memorialist şi om politic, Vasile Netea rămâne reprezentativ pentru unele priorităţi, în special, în domeniul cercetării istorice. Este autor a peste 40 de cărţi, în bună parte de istorie, care îl definesc ca bun cunoscător şi interpret al evenimentelor anilor antebelici, interbelici şi postbelici ai celui de al Doilea Război Mondial. Contribuţiile sale deosebite la cunoaşterea istoriei neamului sunt rezultatul trăirii unor evenimente importante, studierii şi cercetărilor, finalizate prin judecăţile de valoare ale istoricului, aşa cum au fost cele privitoare la relaţiile dintre Transilvania şi România, de la Unirea cea Mică la Unirea cea Mare, evenimentele care au condus la înfăptuirea actului istoric de la 1 Decembrie 1918, Unirea Transilvaniei cu Patria Mamă - România.

Remarcabile sunt din acest punct de vedere, lucrările sale: *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate naţională 1848*-1881[1]; *Pe drumul unităţii naţionale*[2]; *Spre unitatea statală a poporului român 1859-1918*[3], rezultatul final fiind valoroasa sinteză, *O zi din istoria poporului român – 1 Decembrie 1918*[4] *şi Conştiinţa originii comune şi a unităţii naţionale în istoria poporului român*[5].

La toate acestea am putea adăuga *Istoria Memorandului românilor din Transilvania şi Banat*[6], amplă mişcare pentru repunerea în drepturi a naţiunii române din Transilvania, lucrare singulară privitoare la eveniment; volumul de

---

[1] Vasile Netea. *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate naţională (1848-1881).* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1974, 480 p.

[2] Idem. *Pe drumul unităţii naţionale.* Sudii şi evocări. Cluj-Napoca, Dacia 1975, 279 p.

[3] Idem. *Spre unitatea statală a poporului român.* Legături politice şi cultural între anii 1859-1918. Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi enciclopedică, 1979, 608 p.

[4] Idem. *O zi din istoria Transilvaniei, 1 Decembrie 1918*, 193 p.

[5] Idem. *Conştiinţa originii commune şi a unităţii naţionale în istoria poporului roman.* Bucureşti, „Albatros, 1980, 254 p. + IX p.

[6] Idem. *Istoria memorandului românilor din Transilvania şi Banat.* Bucureşti, Regele Mihai I, 1947, 482 p. (Colecţia Transilvania).

studii și eseuri, *De la Petru Maior la Octavian Goga*[7], și *George Barițiu. Viața și activitatea*[8], ambele încununate de premiul Academiei Române, la care se adaugă masiva monografie *C.A. Rosetti*[9], precum și cele privitoare la Elie Miron Cristea[10], primul patriarh al României, Gheorghe Bogdan-Duică[11], prof. Ioan Lupaș[12], economistul Visarion Roman[13], Nicolae Titulescu[14], Nicolae Iorga[15], Take Ionescu[16], acestea din urmă în limbi de circulație internațională (franceză, engleză, germană, spaniolă și rusă).

Nu întâmplător, acad. Pompiliu Teodor, reputat istoric și istoriograf, făcând o evaluare a activității lui Vasile Netea, spunea că, "*Opera lui este de o extraordinară complexitate... E extraordinară prin dimensiuni, prin discurs istoriografic și prin convergența la o anumită problematică. Există în opera lui Netea - istoric o anumită liniaritate. Opera lui a avut apoi cred, și asta îi definește personalitatea, un caracter contemporan prin excelentă, actual, fiind izvorâtă din sensibilitatea lui pentru istoria trăită; și el s-a implicat în politica României, când țara era țară. Vasile Netea a fost foarte atent la tot ceea ce însemna dinamica societății românești și a căutat, prin scrisul său atât de diversificat, să ofere răspunsurile pe care le-a crezut de cuviință. El a chestionat trecutul din perspectiva prezentului, nu pentru a extrapola valori prezente din trecut, ci pentru a putea întreba trecutul; trecutul este mort dacă nu îl întrebăm și el trebuie să fie chestionat și îl chestionăm atunci pornind de la sensibilitatea noastră prezentă. A fost o mare operă de o informație*

[7] Idem. *De la Petru Maior la Octavian Goga*. Studii și evocări istorice. București, Editura Cugetarea Delafras S. A., 1944. 343 p. (Premiul Academiei Române).

[8] Idem. *George Barițiu*. Viața și activitatea sa. București, Editura Stiințifică, 1966, 376 p + 20 f. pl., portr., și facs. (Premiul Nicolae Bălcescu al Academiei R. S. Romania)

[9] Idem. *C. A. Rosetti*. Monografie. București, Editura Stiințifică, 1970, 447 p. + 22 f. pl.

[10] Idem. *I. P. S. S. Patriarhul Dr. Miron E. Cristea la împlinire vârtei de 70 de ani (1868-1938)*. Târgu-Mureș, tipografia Ardeleana, 1938, 36 p.

[11] Idem. *Viața și opera lui Gheorghe Bogdan-Duică*. București, Cartea Românească, 1940, 32 p.(Cunoștințe folositoare, *Seria C, nr. 108.)*

[12] Idem. *Profesorul Ion Lupaș*. La împlinirea a șase decenii de viață. Arad, Editura revustei „Școala Vremii", 1940, 24 p.13.

[13] Idem. *Contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman*. Corespondența sa cu Gheorghe Barițiu și Iosif Hodoș. Sibiu, Editura „Revistei economice", 1942, 116 p.

[14] Idem. *Nicolas Titulescu*. Reface de Mircea Malița. București, Meridiane, 1969, 84 p. + 6 f. pl. (Apare în limbile: franceză spaniolă, engleză, germană și rusă).

[15] Idem. *Nicolae Iorga. 1871-1940*. București, Meridiane, 1971, 144 p. (Apare în limbile: franceză spaniolă, engleză, germană și rusă).

[16] Idem. *Take Ionescu*. Prefața de Mircea Malița. București Meridiane,1971, 96 p. (Apare în limbile: franceză, spaniolă, engleză, germană și rusă)

copleşitoare care m-a surprins întotdeauna şi m-am întrebat cum au putut sa fie depozitate atâtea fişe care sunt de o exactitate uimitoare"[17]

Între lucrările cu caracter literar, distingem valoroasele sale interviuri, dovedindu-se un maestru al genului. Ele au fost publicate în *Vremea*. A fost contemporan cu cele mai alese spirite ale literaturii române. A purtat convorbiri şi a luat interviuri lui Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Camil Petrescu, Tudor Arghezi, George Bacovia, Ion Agârbiceanu, Ion Minulescu, Claudia Milian, Elena Farago şi Perpessicius. Are contribuţii valoroase privind viaţa şi activitatea lui Ilarie Chendi, îngrijeşte ediţii ale operelor scriitorilor români, între care: Ştefan O. Iosif, Ion Gorun, Miron Pompiliu, Ion Pop - Reteganul, altele se bucură de prefeţe, studii introductive şi note, în cazurile lui Octavian Goga, Octavian C.Tăslăuanu, Vasile Alecsandri, Iosif Vulcan, Miron Pompiliu etc.[18]

Cu activitatea publicistică se familiarizează încă din timpul când era elev la Şcoala Normală de Învăţători din Târgu-Mureş, când redactează şi editează o revistă a învăţăceilor intitulată *Avântul (1928)*[19]. Acesta era de fapt primul pas spre publicistica gazetărească pentru care este dojenit de profesorul său, Nicolae Creţu, dar nu cu răutate. Din acel moment nimeni şi nimic nu mai poate pune stăpânire pe energiile sale creatoare. Va iniţia gazete şi va colabora aproape la toate publicaţiile care vor apărea la Târgu-Mureş. Menţionăm câteva dintre ele: *Astra, Mureşul cultural, Gazeta Mureşului, Jar şi slovă, Clipa, Progres şi cultură, Credinţa,* ca mai târziu să devină colaborator la publicaţii de talie naţională cum au fost *Patria* (Cluj), *Naţiunea Română, Tribuna, România Nouă, Transilvania,, Vremea, Vremea Războiului, Ardealul, Universul, Voinţa Transilvaniei, Tribuna Transilvaniei, Revista Fundaţiilor Regale, Transilvania, Dacia Rediviva*, acestea din urmă nefiind altceva decât strigătul de durere al anilor de refugiu, nostalgia, lupta şi dorinţa de reîntoarcerea la locurile natale.

Nu putem trece cu vederea preocupările privitoare la comorile noastre populare. Împreună cu dr. Eugen Nicoară publică o culegere de folclor, *Murăş, Murăş, apă lină...*[20], a doua de acest fel despre folclorul mureşean,

[17] Pompilu Teodor. *Vasile Netea – istoric.* În; Vasile Netea - evocări şi bibliografie. Târgu-Mureş, Editura Ardealul, 2008, p. 16.

[18] A se vedea bibliografia din volumul Vasile Netea – Evocări şi bibliografie, p.154-159.

[19] Dimitrie Poptămaş şi Mozes Julia. *Publicaţiile periodice mureşene 1795-1972.* Târgu-Mureş, 2000, p. 53. Revista de cultură *Avântul* avea redacţia şi administraţia la Şcoala Normală din Târgu-Mureş. A apărut un singur număr, 1/1928. Avea ca director pe Vasile Netea. A se vedea mai multe în Vasile Netea, Memorii (Fundaţia Culturală „Vasile Netea", Târgu-Mureş, 2010), p. 17, 35, 45)

[20] Volum scos în colaborare cu dr. Eugen Nicoară din Reghin. Cuprinde literatură popular din Regiunea Mureşului de Sus, Din care a apărut numai vol. 1. Este

după cea a lui Simion C. Mândrescu. Culegerea s-a bucurat de o prefață a reputatului scriitor Ion Agârbiceanu. Acesteia îi urmează monografia, iar apoi editarea scrierilor lui Ion Pop-Reteganul, alte îngrijiri de ediții ale unor folcloriști, activitate finalizată cu generoasa exegeză, *Folclorul și folcloriștii mureșeni*.[21]

Vasile Netea a fost totodată un om de acțiune culturală, fiind preocupat de prezența activă a intelectualului în procesul de educație în strânsă legătură cu tradițiile și interesele satelor noastre românești. Îl întâlnim în activități dintre cele mai diverse, conferințe, prezentări și lansări de cărți, momente festive prilejuite de ridicarea unor troițe, sfințiri de biserici, deschideri de școli, minunate prilejuri în care echipe de intelectuali transmiteau cunoștințe din cunoștintele lor. A fost un vrednic și neîntrecut astrist. Activitatea sa în acest sens este cuprinsă în lucrarea, *Sub stindardul Astrei - două decenii de activitate culturală în Despărțământul Reghinului, 1919-1939*[22]. Tot din acest timp datează acele sfaturi pentru intelectualii de la sate, cuprinse în *Îndreptar pentru cercurile culturale*[23], ca și *Din contribuția învățătorimii române la dezvoltarea culturii naționale*[24].

Diktatul de la Viena și consecințele sale, iar apoi acel război necruțător, îi vor schimba tînărului Vasile Netea întregul curs al vieții. Va cunoaște anii grei ai refugiului. La București este mereu prezent în activitățile de la Căminul Cultural „Avram Iancu" al Refugiaților Ardeleni, unde se adunau românii în duminici și sărbători, ca și la conferințele de la Ateneul Român. În acești ani, întreaga sa activitate publicistică este subordonată cauzei Ardealului, revenirii teritoriilor ocupate la Patria Mamă. Va publica o carte în seria „Cunoștințe folositoare" a lui Ion Simionescu despre *Transnistria*, în seria „Cartea refugiatului ardelean"; va tipări o culegere de articole și eseuri despre *Figuri ardelene*, cu chipuri desenate de Andrei Jiqidi.Tot atunci își va finaliza cartea *De la Petru Maior la Octavian Goga*. Acestora le-a urmat *Ardealul în politica*

prefațat de Ion Agârbiceanu Volumul a apărut în Editura Despărțământului „Astra", 1936.

21 Vasile Netea, *Folclorul și folcloriștii mureșeni*, Târgu-Mureș, 1983. A apărut sub egida Centrului de Indrumare a Creației Populare și a mișcării Artistice de Amatori Mureș a județului Mureș.

22 Vasile Netea. *Sub stindardul Astrei - două decenii de activitate culturală în Despărțământul Reghinului, 1919-1939.* Cu o prefață de dl. prof. dr. Iuliu Hațieganu tribunul „Șoimilor Carpaților". Reghin, 1939, 70 p. cu ilustr.

23 Idem. *Îndreptar pentru cercurile culturale.* Reghin, Despărțământul Astra 1934, 46 p.

24 Idem. *Din contribuția învățătorimii române la dezvoltarea culturii naționale.* Reghin, Editura Astra, Despărțământul Reghin, 1935, 35 p. (colecția Progres și Cultură).

României de astăzi[25], o sinteză de final al războiului, care cuprinde constatări, concluzii şi perspective ale ţării noastre în viziunea sa, o culegere de studii şi articole din refugiu, intitulată sugestiv *Pentru Transilvania*[26].

Nu putem să trecem cu vederea omul politic - Vasile Netea. Incă din timpul anilor de şcoală de la Târgu-Mureş, este atras de politica liberală promovată de unii profesori ai săi. Perindându-se ca învăţator în mai multe localităţi ale judeţului, atras de locuitorii satelor mureşene, iubit şi apreciat pentru temeinicile cunoştinţe tributare encilopedismului şi elocinţei sale, avându-l ca model şi mentor spiritual pe Emil Aurel Dandea, primarul oraşului şi liderul Partidului Naţional Liberal, partid cu certe implicaţii şi realizări în viaţa mureşenilor, va accepta şi promova politica acestuia, fiind desemnat mai târziu preşedinte al oganizaţiei tineretului. Se căsătoreste în anul 1937, avându-l ca naş de cununie pe primarul liberal. Este dezamăgit în anul 1938 de măsurile Regelui Carol al II-lea privind interzicerea partidelor, domeniu în care dorea foarte mult să se realizeze. Îşi va relua activitatea politică în anii refugiului de la Sibiu şi, mai ales la Bucureşti, unde va fi în contact cu marile spirite ale politicii liberale. A cunoscut din nou înfrâgerea la alegerile furate din anul 1946. Orientarea sa politică a fost pedepsită de comunişti cu opt ani de detenţie. Adesea discutam împreună despre această problemă fiind impresionat de crezul său politic care nu l-a părăsit niciodată, în pofida constrâgerilor şi a promisiunilor unui alt mod de viaţă.

Vasile Netea a fost şi un distins orator. Cucerea publicul prin elocinţa sa, discursul său de orice natură, fie de ordin pedagogic, cultural sau politic. Era înflăcărat, frumos, emoţionant, convingător şi expresiv.

Era un bun povestitor. Celor din jurul său le făcea plăcere să-l asculte. În nenumărate rânduri, atunci când în momentele grele prin care trecea Ţara, erau organizate activităţi sau mitinguri, se furişa ad-hoc printre vorbitori, asumându-şi cuvântul ca reprezentant al Ardealului. „Eu sunt Ardealul... Prin mine vorbeşte Arealul"! Erau cuvintele care deschideau discursul rostit cu mult patos şi talent oratoric. În refugiu, Vasile Netea a fost primul şi cel mai înfocat animator al Căminului Refugiaţilor Ardeleni „Avram Iancu", al cărui director era Iustin Handrea din Maioreşti. Aici se organizau şezătorile culturale, vestite pentru animarea spiritului naţional şi de alimentare a speranţelor de reîntoarcere acasă. Tot el era acela care organiza celebrele conferinţe de la Ateneul Român.

[25] Idem. *Ardealul în politica României de astăzi.* Constatări , concluzii, perspective. Bucureşi „Voinţa Transilvaniei", 1945, 55 p. cu ilustr.

[26] Idem. *Pentru Transilvania.* Vol. 1-2. Bucureşti, 1946, Vol. 1 Coordonate istorice; Vol. 2. Pământ şi oameni. (Colecţia Ardealul nostru îngrijită de Iustin Handrea).

În spiritul aceleaşi elocinţe a decurs şi pledoaria în favoarea lui Iuliu Maniu, la procesul ţărăniştilor din noiembrie 1947, când, pur şi simplu a fost aruncat afară din sală de către comunişti.

Am ascultat de multe ori discursurile istoricului Vasile Netea în calitatea mea de bibliotecar metodist, iar apoi ca director al instituţiei spiritului mureşean - Biblioteca Judeţeană Mureş. L-am însoţit la numeroase prezentări de cărţi, simpozioane, sesiuni de comunicări, ori la întâlniri cu cititorii. Multe au fost clipele frumoase ale depănării amintirilor care îl legau de Târgu-Mureş, Reghin, Deda, Valea Mureşului... Nu pot uita în schimb magistralul expozeu rostit la Târgu-Mureş cu prilejul sărbătoririi lui Petru Maior. O bună prezenţă a unor valoroşi oameni de cultură şi istorie n-au putut egala celebrul său discurs.

Voi continua cu câteva aprecieri ale contemporanilor, a celor care l-au cunoscut: istoricul Al. Zub, cu care a trăit câţiva ani de detenţie, făcând referire la Vasile Netea, aprecia spiritul de *„orator la ocazii festive şi literare cu atenţia îndreptată spre anumite zone ale creaţiei noastre din epoca modernă, el pare a perpetua un tip de cărturar din care epoca noastră nu mai cunoaşte decât puţini"*[27]; academicianul Dan Berindei consemna că *„Netea este neîndoielnic unul din vorbitorii cei mai eficienţi şi mai ascultaţi. Înzestrat cu un evident dar al vorbirii întemeiat pe erudiţie şi entuziasm, am impresia că Vasile Netea s-a considerat întotdeauna un mesager al culturii naţionale în rândurile a cât mai mulţi. A vorbi, înseamnă a transmite cunoştinţe şi ardoare patriotică. L-am văzut entuziasmând sala prin propriul său entuziasm, prin fervoarea şi directa sa implicare în tema tratată, dar, poate în egală măsură, prin conţinutul interesant, original al expunerii"*[28]. Gabriel Ţepelea îl considera orator de vocaţie, iar romancierul Dumitru Almaş, care îl seconda în numeroase activităţi, scria: *„Cu memoria-i prodigioasă, cu expunerea lui totdeauna vibrantă, caldă, entuziastă până la forme intempestive, cuceritoare, incandescente chiar mi-a fost întotdeauna greu ca să-l întrec... "*[29].

Toate acestea ne îndreptăţesc să afirmăm că ne aflăm în faţa unei mari personalităţi, care, ani în şir, a ţinut ridicat stindardul strălucirii intelectualului la cotele cele mai înalte ale oratoriei româneşti. Nu odată îmi mărturisea, printre altele, că are în plan o carte despre arta elocinţei la români.

Vasile Netea şi-a înscris numele în panteonul oamenilor de cultură români cu lucrări valoroase şi de referinţă pentru posteritate. Modelul său ne inspiră demnitate, iar opera sa rămâne un nesecat izvor de cunoaştere. Întreaga sa activitate prin pluridimensioalitatea ei, îi conferă deplinătate. Sunt motive pentru a-l readuce mereu printre noi şi de apreciere a valoroasei sale moşteniri.

---

[27] *Vasile Netea – evocări şi bibliografie* p. 11.
[28] Idem, p. 28-29.
[29] Idem, p. 55.

Vasile Netea și viitorul burgheziei române

Interviuri în revista Vremea

Prof. univ. dr. Cornel SIGMIREAN



Perioada interbelică a reprezentat epoca de aur a culturii româneşti, o epocă în care s-au manifestat curente de gândire dintre cele mai diverse, s-au realizat opere de referinţă ale literaturii, filosofie, sociologiei şi artei. Unificarea teritoriilor româneşti la 1918 a reprezentat o adevărata revoluţie naţională[1]. Însă, cu toate legăturile ligvistice, istorice, culturale existente între românii din vechile şi noile teriteritorii şi a voinţe de fi împreună, existau şi diferenţe de la o regiune la alta: caracterul covârşitor rural al majorităţii populaţiei româneşti, popularea cu maghiari, germani şi evrei a oraşelor din noile provincii, caracterul eterogen al burgheziei româneşti, diferenţele economice dintre provincii, mai dezvoltate şi mai industrializate Banatul, Transilvania, Bucovina, mai sărace Basarabia, Oltenia, Dobrogea, diferenţele culturale, rezultat al apartenenţei teritoriilor unite la 1918 unor arii diferite de cultură şi civilizaţie ş.a.

În acest context, când românii aveau în faţă construcţia şi consolidarea noului stat, prin reorganizarea instituţiilor reprezentative impuse de noul cadru politic de după unire, când se impunea reexaminarea trecutului, a tradiţiilor şi mai ales identificarea căilor de urmat în viitor, intelectualii români au generat prin operele lor o mare dezbatere asupra destinului României, fenomen care a marcat în plan cultural întreaga perioadă interbelică.[2] Eugen Lovinescu în *Istoria civilizaţiei române moderne* considera că România modernă este rezultatul contactelor stabilite de români începând cu secolul al XIX-lea cu cultura Occidentului, dezvoltând cunoscuta teorie a sincronismului. Lumina vine din Apus: *ex occidente lux*, spunea E. Lovinescu.[3] Prin urmare, viitorul

---

[1] Irina Livezeanu, *Cultură şi naţionalism în România Mare. 1918-1930*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 16.

[2] Keith Hitchins, România 1866-1947, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996, pp. 315-358; Despre confruntările de idei din perioada interbelică vezi şi *Istoria Românilor* , vol. VIII, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, pp. 40-49.

[3] Eugen Lovinescu, *Istoria civilizaţiei moderne*, vol.I, Editura Minerva, Bucureşti, 1992, p. 18.

României înseamnă dezvoltarea conform modelului occidental de civilizaţie, superior în secolul al XX-lea celui răsăritean. Sociologul Ştefan Zeletin, sub influenţa filosofului Werner Sombart, în lucrarea *Burghezia română: Origina şi rolul ei istoric*, constata că modernizarea României a început după Tratatul de la Adrianopol din 1829, când Principatele Române au fost integrate comerţului european şi că rolul major în dezvoltarea României îl are burghezia.[4] Opţiune sa în privinţa dezvoltării României era aceea în care industria să devină prioritară, conectată la tehnologia Apusului. Virgil Madgearu, poate unul din cei mai mari economişti români din perioada interbelică, pleda pentru un stat ţărănesc, convins că prin reforma agrară de după Primul război mondial ţărănimea devenise forţa decisivă în viaţa politică românească. La începutul perioadei interbelice el credea că România a greşit dezvoltându-se potrivit modelului apusean, ca urmare se pronunţa împotriva sistemului capitalist în economia capitalistă.[5] După marea criză economică din 1929-1933, opiniile lui Madgearu s-au mai nuanţat, acceptând dezvoltarea unei industrii autohtone care să proceseze produsele agricole româneşti. Alţi oameni de cultură se opuneau ferm modelului occidental, cosiderat neconform cu tradiţia istorică a societăţii româneşti. Printre reprezentanţii unui asemenea curent s-au numărat Nichifor Crainic, Nae Ionescu ş.a. La ceea ce istoricul american K. Hitchins a numit „marea dezbatere" au participat prin opera lor Constantin Rădulescu-Motru, Dimitrie Gusti, Mihail Manoilescu, Lucian Blaga, Mihail Ralea, Garabet Ibrăileanu, Vintilă Brătianu, Lucreţiu Pătrăşcanu ş.a. Aproape toată elita românească, într-un fel s-au altul, a participat în perioadă interbelică la dezbaterea asupra destinului României. Discuţiile asupra viitorului României şi a burgheziei româneşti se vor continua şi în perioada războiului, dominate ideologic de noul context politic. Dezbaterea a devenit un atribut al dimensiunii politicului, intelectualitatea resimţind impactul propagandei politice, prin limitarea libertăţii individuale şi colective şi identificarea cu nou destin naţional. Ascensiunea Germaniei şi Italiei pe plan internaţional a impus un nou model societal,exemplul oferit de cele două state au provocând noi teme şi dezbateri, miza fiind destinul burgheziei româneşti.

Nu a reprezentat o surpriză să costatăm că problemele care îi frământau pe filosofii, sociologii şi elita politică a românilor din anii războiului nu i-au fost străine tânărului istoric şi publicist Vasile Netea. O serie de interviuri publicate în 1942 ziarul *Vremea răboiului* subliniază spiritul receptiv al istoricului Vasile Netea, orizontul său de cultură, aplecarea sa spre problemele majore ale naţiunii sale.

---

[4] Ştefan Zeletin, *Burghezia Română: Origina şi rolul ei istoric*, Bucureşti, 1925, pp. 34-166.

[5] Virgil Madgearu, *Doctrinele partidelor politice*, Bucureşti, 1924, p. 72.

Interviurile se doreau un sondaj, un chestionar pe o problematică de mare actualitate, viitorul societăţii capitaliste româneşti şi a clasei burgheze într-o vreme când Germania şi Italia, Hitler, respectiv Mussolini, proiectau o nouă societate. Prefaţând ancheta, care se adresa sociologilor şi filosofilor români în legătură cu viitorul burgheziei româneşti, Vasile Netea constata că: *Atât sistemele politice cât şi cele economice pe temeiurile cărora s-a alcătuit Statul român democrat au fost sfărâmate şi depăşite de evenimentele cari au dat Europei un impuls nou, punctul culminant al acestora fiind actualul război intercontinental, la capătul căruia, indiferent de învingători, Lumea, Europa şi România vor avea o nouă faţă, o nouă structură şi noi probleme de rezolvat.* Asemenea sentimente împărtăşeau majoritatea intelectualilor români, mai ales în prima parte a războiului. După primele succese dobândite de România pe frontul de Est, Gala Galaction, în jurnalul său, în acei ani mărturisea: *S-a făcut lumină! Negurile s-au risipit, discuţiile s-au curmat! Germania, între Finlanda şi România, a pornit ieri, duminică, împotriva Rusiei Sovietice! Este un deznodământ cu totul logic, cu totul legitim. Adolf Hitler a dat pe faţă toate maşinaţiile, toate feloniile, toate brutalităţile perfizilor tovarăşi.* [6] Mihail Manoilescu, la sfârşitul anului 1941, scria: *Cu toate întârzierile aparente ale războiului, mergem pas cu pas sigur şi hotărât spre victoria germană şi spre noua Europă.* [7] Rădulescu-Motru vedea, de asemenea, în război începutul unei noi vieţi în Europa.[8]

Cu convingerea că asistă la schimbări profunde, generate de război, Vasile Netea, în articolul care prefaţa interviurile, arăta că *Pentru viitoarele noastre orientări, pentru largul orizont al zilelor noastre de mâine, trebuie adunat din vreme întregul material documentar, pentru ca astfel concluziile viitorului să se sprijinească pe realitatea unor premise temeinic studiate.* [9]

În această idee, Vasile Netea a conceput un chestionar cu următoarele întrebări:

1. Esenţa şi caracteristicile burgheziei române;
2. Contribuţia ei la alcătuirea statului român modern;
3. Calităţi şi deficienţe ale burgheziei;
4. Misiunea burgheziei noastre actuale.

Erau anunţaţi că vor răspunde la ancheta iniţiată de Vasile Netea în *Vremea:* C.Rădulescu-Motru, Mircea Vulcănescu, Simion Mehedinţi, Victor Slăvescu, Ion V. Gruia, N. Bagdasar, Horia Hulubei, Dimitrie Gusti, Traian Herseni, C.Stoicescu, I.N.Finţescu, I.Lugojanu, I. Găvănescu, V.V. Stanciu

[6] Apud, Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita românească între 1930 şi 1950,* Editura Humanitas, Bucureşti, 2011, p. 208.

[7] Ibidem, p. 209.

[8] *Vremea războiului,* XIV, Nr. 634, 18 ian. 1942, p. 5.

[9] *Ibidem,* XIV, Nr. 636, 1 febr. 1942, p. 4.

ş.a., vârfurile sociologiei româneşti interbelice. Lista celor care au răspuns a arătat însă altfel: Mihail Manoilescu, sociolog, om politic, Al. Constant, om politic de orientare legionară, fost subsecretar de stat, Ion Simionescu, geograf, geolog, preşedintele Academiei Române, Nicolae Roşu, eseist, gazetar, apropiat de Mişcarea legionară, autorul cărţii *Dialectica naţionalismului*, filosoful C. Rădulescu-Motru, Petru Nemoianu, avocat, om politic şi sociolog, în 1942 a publicat cartea *Rostul bănăţenilor în Bucureşti*, Victor Jinga, profesor la Academia de Studii Economice din Cluj, economist cu importante studii de sociologia naţiunii, economie şi demografie, autor al cărţii *Probleme fundamentale din Transilvania* (1945), istoricul Constantin C. Giurescu, arhitectul I. D. Enescu (tatăl eseistului de mai tîrziu, Radu Enescu), ministru al muncii în guvernul Ion Antonescu, după război întemniţat la Aiud, Christian Petrescu, asistent universitar, care în revista *Lumea Nouă* din 1937 publica articolul *A treia revoluţie latină. Revoluţia legionară*, (prima considera că a fost cea franceză, liberală, a doua revoluţia fascistă italiană, a treia legionară românească), I. Haşeganu, asistent la Academia Comercială din Cluj-Braşov, autorul studiului *Eminescu economist şi gânditor politic*, Mihai Fărcăşanu, om politic, şi Mircea V. Pienescu, conferenţiar la Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti, colaborator la revista *Lumea Nouă*, revistă de orientare legionară, a cărui director era M. Manoilescu.

Primul care a răspuns la ancheta iniţiată de Vasile Netea a fost M. Manoilescu, cu un articol manifest, *Burghezia trebuie să înceteze de a crede numai în valorile egoiste material-economice*[10]. Promotor al concepţiei corporatiste, M. Manoilescu era convins că destinul omenirii este strict legat de corporatism, soluţia universală a problemelor economice, sociale şi politice ale secolului XX. La întrebarea propusă de V. Netea, privind *Esenţa şi caracteristicile burgheziei române*, Manoilescu răspunde indicând existenţa unei dihotomii între burghezie, ca clasă, şi rasa, naţiunea română: *Românul nu este burghez, ci dimpotrivă. Burghezul îşi desfăşoară viaţa pe două coordonate: banul şi timpul; românul adevărat le dispreţuieşte pe amândouă. Românul - individualitate rurală, netrecută prin filtrul unei vieţi seculare, orăşeneşti, - reflectă natura cu pasiuni cosmice, iar nu cadrul artificial, stilat şi plin de constrângeri al urbei.* Şi totuşi, Manoilescu nu neagă existenţa, rolul burgheziei în construirea statului român: *căci nu se poate contesta acestei burghezii meritul de a fi constituit Statul nostru, în tot ce el are formal şi inanimat, adică juridic şi tehnic [...]*

Dar un stat este altceva: o mare realitate sufletească [...] Dar sub acest raport burghezia românească nu merită nici o recunoaştere şi nu-şi poate reclama nici un merit. Pentru Manoilescu, burghezia ca elită nu aparţine

[10] *Vremea războiului*, XIV, nr. 634, 18 ian. 1942, p. 5.

poporului român, în concepţia sa *elita înseamnă acea minoritate a comunităţii naţionale care îşi asumă răspunderea socială supremă şi cumulează calităţile cele mai înalte ale comunităţii. Elita este aceea parte a colectivităţii naţionale care întruneşte în mod culminant toate valorile omeneşti.*[11] Pentru a întruni aceste calităţi, în lucrarea *Rostul şi destinul burgheziei româneşti*, aflată sub tipar când apărea interviul cu Netea, M. Manoilescu credea că *Misiunea burgheziei româneşti se poate împlini doar dacă se regenerează pentru a prelua noile funcţiuni şi răspunderi istorice - între care cea dintâi este românizarea vieţii economice superioare...Românizarea vieţii economice este o funcţiune trecătoare şi un proces în curs care se va sfârşi odată cu triumful complet al românilor în viaţa economică*[12]

Existenţa unei burghezii neromâneşti reprezintă leitmotivul răspunsurilor la întrebările formulate de V. Netea privind esenţa burgheziei româneşti. Al. Constant, într-o notă polemică peste timp cu Ştefan Zeletin, răspundea că *există o burghezie în România, nu există burghezie română.* Constantin Rădulescu-Motru vedea o adevărată antinomie între a fi român şi calităţile pe care le presupune condiţia de burghez: *Românul are destule calităţi, care să-l facă propice comerţului şi industriei. Are însă şi o mare deficienţă, care aproape compensează toate calităţile. Nu are simţul măsurei timpului.* Petru Nemoianu, surprinde caracteristicile burgheziei, născută prin crearea statului naţional la 1918: *La noi nu există o burghezie românească, omogenă şi unitară, pe întreg cuprinsul ţării. Organismul social românesc nu a cunoscut evoluţia lentă şi normală a societăţilor din Apus care să determine o diferenţiere naturală a diferitelor categorii sociale. În România nu se poate vorbi încă de o burghezie naţională consolidată, ci numai de cheaguri burgheze...* Istoricul C. C. Giurescu aprecia rolul burgheziei în crearea statului naţional român modern, dar considera că ea era împestriţată cu elemente, în marea lor majoritate, neasimilate.

Preocupaţi de „neromânitatea" burgheziei, majoritatea filosofilor, sociologilor, istoricilor invitaţi să se pronunţe asupra viitorului burgheziei române făceau apel la românizarea ei, la identificarea ei într-o mai mare măsură cu poporul. Al. Constant, într-o retorică naţionalistă, se întreba : *Credem încă în burghezie? Da, credem într-o burghezie, nu impersonală, ci naţională, românizată.* Geograful Ion Simionescu, la aceeaşi întrebare, făcea apel la îndemnul regelui Carol I, *prin noi înşine, care trebuie să rămână crezul întăririi noastre viitoare.* În schimb, Petru Nemoianu îşi exprima

[11] Dan Dungaciu, *Elita interbelică. Sociologia românească în context european*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2003, p. 319.

[12] Mihail Manoilescu, *Rostul şi destinul burgheziei româneşti*, Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi comentarii de Constantin Schifirneţ, Editura Albatros, Bucureşti, 2002, p. 303.

încrederea că se poate realiza o românizare a burgheziei, cu respectarea *„criteriilor naționale și după nevoile structurale ale diferitelor provincii..."* Pentru profesorul Victor Jinga, burghezia își va putea împlinii misiunea dacă *„se va preface spiritual și funcțional, potrivit cu interesele și exigențele maselor mari ale populației..."* C. Rădulescu-Motru, sceptic în privind existența unei burghezii românești, la întrebarea *„Menirea ei pentru viitor"*, a răspuns: *Să sperăm că această menire nu va fi lăsată la alegerea burgheziei însăși. În noua organizare a Europei, după atâtea sacrificii făcute, cetățenii Statelor europene vor găsi condiții pentru activitatea lor economică [...] Ferma de producție capitalistă-burgheză nu este ieșită din cerințele sufletului nostru național, ci a fost impusă de organizația economică a Europei din secolul al 19-lea. Noua organizare economică a Europei va hotărâ pe viitor și menirea burgheziei românești.*

Sociologi, filosofi, istorici, invitați de Vasile Netea să se pronunțe asupra misiunii burgheziei române, își exprimau speranța în instalarea unei noi ordini, în care ideea națională va reprezenta principiul esențial, la care va tebui să se raporteze întreg ansamblul social, inclusiv burghezia. În concepția lor se regăseau ecouri târzii ale postromantismului conservator, naționalist, dar și ale ideologiei totalitare de dreapta, o mare parte a intelectualității românești fiind marcată de ideea antinomiei dintre cultură și civilizație, dintre satul românesc și orașul cosmopolit, populat cu străini, un oraș neromânesc. Într-o țară în care 80% din populație trăia la sat, din agricultură, economia capitalistă nu era conformă cu specificul economic al românilor, cu tradiția, cu însăși spiritul poporului român. Alții acordau, totuși, o șansă dezvoltării industriei și comerțului, cu condiția ca să aparțină românilor. Altfel, ancheta istoricului Vasile Netea reflectă și starea de spirit care caracteriza o mare parte a elitei românești din anii războiului, într-un timp marcat de incertitudini, traumatizant, în care intelectualii resimt din plin eșecurile României interbelice, al unei istorii marcată de întorsături neașteptate. Însăși ziarul *Vremea*, devenit *Vremea războiului* odata cu intrarea României în Marea conflagrație, reflecta metamorfozele prin care a trecut țara la sfârșitul perioadei interbelice. Inițial, la fondare, în 1928, a avut o orientare liberală, mult timp păstrând o atitudine echilibrată, în ea publicând atât scriitori de dreapta, precum Emil Cioran, Mircea Eliade, cât și de stânga sau neangajați politic, Petru Comarnescu, Eugen Ionescu, Mihail Sebastian, Camil Baltazar Pompiliu Constantinescu ș.a. Ascensiune dreptei, instalarea regimului autoritar a lui Carol al II-lea, apoi venirea la putere a legionarilor, în septembrie 1940, s-a reflectat în orientarea revistei, mai apropiată de dreapta politică. Inițial a susținut propaganda legionară. În timpul războiului a reflectat poziția regimului Antonescu. Mulți intelectuali români au crezut în victoria Axei, în instalarea unei noi ordini, care să-i compenseze României pierderile suferite în 1940, în crearea unei societăți în care statul să devină mai

activ în plan economic și social, prin promovarea unei burghezii românești din punct de vedere etnic. Era expresia frustrării care s-a manifestat în perioada interbelică la mulți intelectuali români, faptul că sectoare importante ale economiei, industria și comerțul aparțineau neromânilor. Ca urmare, mulți s-au lăsat luați de val, de la țărănistul Constantin Rădulescu-Motru și liberalul C. C. Giurescu, la Mihail Manoilescu, simpatizant al fascismului italian, și filolegionarii Nicolae Roșu și V. Pienescu. Inclusiv Vasile Netea, împărtășea simpatii liberale. Suferința resimțită în urma pierderilor teritoriale din 1940 și experiența războiului le-a radicalizat opiniile intelectualilor români, le-a amplificat sentimentul dramei naționale. Istoric militant, prin interviurile realizate Vasile Netea se dovedea un intelectual angajat, integrat prin preocupările sale temelor majore ale societății românești din anii războiului. Interviurile, altfel, pun în evidență încrederea și prestigiul de care se bucura tânărul istoric Vasile Netea în cercurile elitei românești, realizând prin documentarul publicat în *Vremea războiului* o radiografie elocventă a stării de spirit care domina viața intelectuală din România în anii celui de Al Doilea Război Mondial.

ANEXĂ

În fața unei anchete

Vasile Netea

Statul și societatea românească se găsesc astăzi în plină transformare structurală și funcțională.

Atât sistemele politice cât și cele economice pe temeiurile cărora s-a întemeiat Statul român democrat au fost sfărîmate și depășite de evenimentele cari au dat Europei un impuls nou, punctul culminant al acestora fiind actualul război intercontinental, la capătul căruia, indiferent de învinși sau de învingători, Lumea, Europa și România, vor avea o nouă față, o nouă structură și noi probleme de rezolvat.

Pentru viitoarele noastre orientări, pentru largul orizont al zilelor noastre de mâine, trebuie adunat din vreme întregul material documentar, pentru ca astfel concluziile viitorului să se sprijinească pe realitatea unor premize temeinic studiate.

Iată, acesta este punctul de plecare al anchetei noastre asupra problemelor actuale ale burgheziei române.

Despre această burghezie începe să se vorbească tot mai mult în ultimul timp. Dela autoritatea înaltă a conducerii de stat și până la modestele birouri redacționale, trecând prin preocupările bărbaților de știință și a

conducătorilor de așezăminte economice, problema burgheziei noastre interesează în egală măsură.

Prin diferite cuvântări oficiale, prin articole de gazetă, ca și prin conferințe și studii de specialitate, problema burgheziei a fost adusă pe ecranul actualității, astfel încât o desbatere serioasă în jurul acestei chestini a devenit cu totul oportună.

Dorind a provoca o astfel de discuție – cu scopul exclusiv al documentării, - am întocmit un scurt chestionar, cuprinzând următoarele patru puncte:

1. Esența și caracteristicile burgheziei române;

2. Contribuția ei la alcătuirea statului român modern;

3. Calități și deficiențe ale burgheziei;

4. Misiunea actuală a burgheziei noastre;

pe baza căruia am solicitat și vom mai solicita răspunsurile unui însemnat număr de fruntași ai vieții noastre publice.

Ordinea în care vor apărea aceste răspunsuri, nu însemnează o preferință ideologică sau personală din partea noastră, apariția fiind condiționată exclusiv de data obținerii răspunsurilor și a necesităților de ordin tehnic.

Chestionarul anchetei asupra burgheziei

1. Esența și caracteristicile burgheziei române.

2. Contribuția ei la alcătuirea statului român modern

3. Calități și deficiențe ale burgheziei.

4. Misiunea actuală a burgheziei noastre.

„Burghezia trebue să înceteze de a crede numai în valorile egoiste material-economice"

de prof. Mihail Manoilescu[13]

1. Esența și caracteristicile burgheziei române

Burghezia noastră are un character sui generis, derivând din influența de rassă, de istorie și de structură. Întrucât este românească, ea se altoește pe substanța rassială proprie a poporului nostru, cu toate determinările ei. Or prin temperament, Românul nu este burghez, ci dimpotrivă. Burghezul își desfășoară viața pe două coordonate: banul și timpul; românul adevărat le disprețuiește pe amândouă.

[13] *Vremea războiului*, XIV, nr. 634, 18 ianuarie 1942, p. 5.

Românul – individualitate rurală, netrecută prin filtrul unei vieţi seculare orăşeneşti, - reflectă natura ca pasiunile cosmice, iar nu cadrul artificial, stilat şi plin de constrângeri al urbei.

Sufletul românesc înseamnă mai mult o înclinare spre boem decât spre burghez. În Occident boemul este un burghez căzut din cuib;la noi burghezul este un boem închis în colivie.

Evoluţia burgheziei româneşti înseamnă ritm viu, creştere forţată, educaţie incompletă.

A corija defectele şi a deforma calităţile firii Românului, în scopul de a-l aduce în dimensiunile sufleteşti tipice ale burghezului clasic presupune şi pretinde o operă de generaţii. Burghezia noastră n'a avut când s'o facă.

Orice burghezie reprezintă un cumul de funcţiuni: economice, sociale, politice, culturale. Burghezia românească n'a ajuns până azi să exercite deplin funcţiunea economică, - care a fost şi este încă în mâinile străinilor; ea nu s'a realizat deci pe sine, în ceeace o burghezie mai pregnant are şi mai axial. Şi totuşi, sincronismul european, care a influenţat continuu desvoltarea noastră dealungul veacului al XIX-lea, vine să ne inspire astăzi forme de viaţă superioare care depăşesc sociologic şi sufleteşte faza burgheză a Societăţii.

Concepţia totalitaristă, reprezentată de fascism şi naţional-socialism, pune capăt burgheziei, în forma şi cu spiritualitatea ei din veacul al XIX-lea, înainte ca această burghezie să fi ajuns în România, cel puţin la preluarea tuturor funcţiunilor ce îi revin de drept!

*Acesta este paradoxul şi tragedia burgheziei româneşti: ea trebue să moară în vechea ei formă, înainte de a fi ajuns să trăiască în deplin*ătate.

Structural, caracterul burgheziei româneşti nu este mai puţin aparte. Între românii etnici din clasa burgheză, găsim burghezi puţini, alături de pseudo-burghezi mulţi. Pseudo-burghezii, reprezentanţii prin avocaţi, ingineri, medici, magistraţi, ofiţeri, profesori, înalţi funcţionari, covârşesc cu mult pe burghezii propriu zişi reprezentaţi prin industriaşi, comercianţi, bancheri şi mari agricultori.

Pseudo-burghezii au constituit la noi elementele dinamice şi neastâmpărate, - care cel puţin în Vechiul Regat – au scris istoria celui din urmă veac. Începând cu revoluţia pe hârtie a Cărvunarilor din 1821 şi sfârşind cu reforma agraară din 1921, în timp de exact un secol, pseudo-burghezii au urmărit sacrificarea singurei forţe politice şi sociale, pe care o cunoştea această ţară: boerimea.

Prin Cărvunărismul de inspiraţie italiană de la 1821, prin revoluţia de inspiraţie franceză de la 1848, prin reforma agraară de inspiraţie narodnic-rusească dinainte de 1916 pseudo-burghezul român a săpat repetat şi sigur, temeliile aristocraţiei româneşti. În zilele noastre invocând grandios revoluţia totalitaristă din Germania, el vrea să surpe puţina burghezie românească,

câtă s'a putut înfiripa până azi prin marea industrie și comerț speculând cu îndemânare opacitatea ei de gândire și meschinăria ei de suflet.

Acum 25 de ani în fața presiunii țărănești, pseudo-burghezii și-au salvat intacte drepturile lor, aruncând peste bord, din corabia care se cufunda, pe boeri. Astăzi sunt gata să-i arunce peste bord, cu aceeași eleganță, pe burghezii propriu-ziși: industriașii, comercianții și bancherii.

Supremația pseudo-burghezului român, avocatul Popescu, este singura constantă a istoriei noastre contimporane.

2. *Contribuția ei la alcătuirea statului român modern*

Este ușor să faci elogiul burgheziei noastre în ceea ce privește construcția Statului. Căci nu se poate contesta acesteia burghezii, meritul de a fi constituit Statul nostru, în tot ce el are formal *și* inanimat *adică* juridic și technic. *Avocații și inginerii sunt cele două forțe motrice ale Statului român modern. Dacăun stat ar consta numai în căi ferate și în coduri, meritele burgheziei românești ar fi neîntrecute!*

Dar un stat mai este și altceva:o mare realitate sufletească. Statul este forma instituțională prin care elita națională își exprimă faptic grija ei pentru marile masse populare: pentru subsistența lor, pentru sănătatea lor, pentru educația și sufletul lor.

Dar sub acest raport burghezia românească nu merită nici o recunoaștere și nu-și poate reclama nici un merit.

Căci în toată epoca contemporană țara a fost una și Statul alta. Nici o adeziune sufletească nu există între Stat și popor. Statul apare ca un instrument greoiu, biurocratic, rece și aproape dușmănos, în toate raporturile lui cu massele.

Construcția juridică și technică a Statului a putut fi admirabilă, dar Statul nu trăește încă ca o entitate sufletească, prin care fiecare român să mărturisească ceeace îl leagă de toți ceilalți români. Pe acest plan și în acest înțeles pur spiritual, Statul român urmează să fie creat numai de acum înainte.

3. *Calități și deficiențe ale burgheziei*

După cum burghezia n'a realizat încă un cumul de funcțiuni, tot astfel n'a reușit încă să întrunească un cumul de calități.

Singura superioritate incontestabilă a burgheziei asupra poporului este cultura *ei. Cât privește* inteligența, *nu s'ar putea pretinde fără de păcat că burghezia depășește în media ei inteligența natural a masselor noastre populare. În sfârșit în ceea ce privește a treia dimensiune a oricărei clase conducătoare, sufletul, trebuie să mărturisim că burghezia este inferioară masselor populare, recte țărănești.*

Superioară în cultură, egală în inteligenţă, dar inferioară în suflet poporului, burghezia românească nu este o elită; căci elita se defineşte prin daruri de caracter, de ţinută, de înălţimi morale.

Dacă acesta este tabloul psihologic, care este cel sociologic al burgheziei noastre?

Burghezia munceşte şi produce şi nu sub acest raport i s'ar putea adduce învinuirile cele mai mari.

Dar ea exploatează *massele populare şi mai ales ţărănimea. Oraşul exploatează satul, fără inteligenţă şi fără discernământ. Când a dispărut marea proprietate, ca instrument de drenare gratuită a produselor muncii ţărăneşti către oraşe, a apărut camăta; astăzi subzistă exportul produselor ţărăneşti în străinătate pentru plata exclusivă a luxului oraşelor şi atâtea alte forme secundare, de exploatare de care nu putem vorbi aici.*

Dar cei pe cari i-ar pasiona examenul structural şi funcţional al burgheziei româneşti, în toate aspectele ei, pot să citească voluminoasa noastră lucrare sub tipar: „Rostul şi destinul burgheziei româneşti".

4. Misiunea actuală a burgheziei noastre

Burghezia românească este astăzi în aer. Izolată de tot ce este mai viu şi mai puternic în realitatea socială românească; înstrăinată de ţărănime, căreia n'a reuşit să-i plătească „datoriile uitate", detestată de proletari de care nu s'a apropiat niciodată sufleteşte; *dispreţuită de tineretul intelectual, ea trăeşte o criză din care nu poate veni decât moartea sau...regenerarea.*

Misiunea ei? Să înceteze de a crede numai în valorile egoiste material-economice şi să se integreze în social.

Nu se poate închipui o burghezie fără contact sufletesc cu ţărănimea, - pentru ridicarea căreia să „delege" cum a făcut până acum doar pe învăţători şi pe preoţi lăsându-i totuşi fără nici un ajutor şi fără nici un mijloc de acţiune în mijlocul satelor noastre!

Nu se poate închipui o burghezie înstrăinată de proletariatul industrial şi de meseriaşii, cari sunt ajtoarele directe ale sale.

Un ofiţer, care n'are contact cu trupa şi n'o stăpâneşte, care este notat rău la „memoriu"; o clasă conducătoare – compusă din ofiţerii armatei muncii – nu poate fi judecată altfel.

Însfârşit, nu se poate închipui o burghezie despărţită sufleteşte de tineretul din toate clasele sociale, ba chiar de propriu ei tineret, în plină criză şi răsvrătire spirituală faţă de clasa din care a ieşit!

Dacă burghezia românească nu se transformă şi nu se regenerează, pentru a putea prelua nouile ei funcţiuni şi răspunderi istorice – între care cea dintâiu este românizarea vieţii economice superioare – dacă nu-şi câştigă autoritatea de a comanda, prin virtuţi şi puteri de suflet mai mari decât acelea ale naţiunii pe care vrea s'o conducă, *atunci în faţa pericolelor care stau să*

vină, pentru prima oară în istoria lor burghezii şi pseudo-burghezii noştri nu vor mai avea pe cine sacrifica pentru ca să se salveze pe ei înşişi.

Şi atunci va suna ceasul propriului lor sacrificiu.

„Cred într-o burghezie naţională”

de Al. Constant, fost subsecretar de stat

Cred că nu ies din cadrul chestionarului, abordând subiectul printr'o problemă introductivă. Este vorba de a stabili dacă există o burghezie românească.

În oraşele şi centrele industriale româneşti există o populaţie cu deprinderi şi mentalitate burgheză. Nu toată această populaţie însă formează ceeace s'a numit clasa burgheză. De la început se exclud, într'adevăr, meseriaşii, lucrătorii în fabrici, funcţionarii, publici şi particulari, o parte din liber profesionişti. Numai ceeace rămâne poate fi analizat din punctul de vedere al problemei noastre.

Şi aici deosebim trei categorii precise de orăşeni: comercianţii, industriaşii, financiarii. Aceste categorii corespund celor trei forme ale capitalismului, comercial, industrial şi bancar, iar caracteristica lor burgheză este posesiunea unui capitol, prin care sunt prezente în procesul economiei capitaliste şi participă la masa repartiţiei venitului. Caracteristicile româneşti intrinseci ale acestei părţi de orăşeni sunt: primo, procentul ridicat al streinilor ce-o compun; secundo, provenienţa şi proprietatea streină a capitalurilor. Iar caracteristicile extrinseci: 1) originea ei relativă recentă şi 2) ambianţa patriarhal agrară.

În faţa acestei realităţi sociale, oamenii de cultură români au luat, se ştie, poziţii diferite. Reprezentanţii socialismului ştiinţific au demonstrat – cu Marx în mână – că în România nu există burghezie, deoarece lipseşte o producţie capitalistă, a cărei expresie socială este prima. Junimiştii, prin teoreticianul lor recunoscut, Titu Maiorescu, contestă pretinsei burghezii de la noi autenticitatea, ea fiind rezultatul unui proces de imitaţie, deci o simplă formă fără fond. Propagandiştii, vrednici urmaşi ai narodnicilor ruşi, refuză burgheziei dela noi o funcţiune în evoluţia formelor de viaţă ale poporului nostru, alcătuit din ţărani. Mihail Eminescu consideră burghezia română cu o pătură superpusă, formată prin imigraţiune şi declasare. Aşa se explică, pentru întemeietorul naţionalismului român, procentul mare de streini şi sterilitate – deci inutilitatea – acestei clase în viaţa neamului românesc.

Însfârşit, apologetul convins al burgheziei, Şt. Zeletin, explică şi justifică burghezia română. Explicaţia lui Zeletin este şi ea marxistă: burghezia română are rădăcini economice în realitatea românească, şi anume „procesul de circulaţie capitalistă”, introdus la noi după 1829. Intrată

în circuitul economiei capitaliste europene, prin comerţul de produse agricole cu Anglia, economia noastră a trebuit să-şi creieze un aparat capitalist de circulaţie, tehnic şi comercial, o legislaţie, un stat şi o clasă corespunzătoare nouilor necesităţi şi funcţiuni. Noua clasă a fost – e just – improvizată prin împrumuturi de burghezi şi de capital strein. Ceeace nu constituie o calamitate, cum greşit cred reacţionarii conservatori, ci un procedeu obicinuit în materie de burghezificare a ţărilor întârziate. Pentrucă, adaugă marxistul român, „capitalismul nu are nici suflet, nici naţionalitate, nici simpatii speciale; el e o forţă socială obiectivă, impersonală, cu legi neînfrânate de desvoltare, care nu atârnă de naţionalitatea celui ce-l conduce". Şi, mai departe, pentrucă „în societatea burgheză nu sunt indivizi, ci forţe superioare, cari robesc pe indivizi. Deaceea aici deosebirile naţionale nu au însemnătatea pe care o aveau în vechiul regim agrar". Aşadar, capitalismul este o categorie economică supernaţională, deci nu interesează naţionalitatea capitalului şi a capitaliştilor. Pentru Şt. Zeletin, important este că există ***o burghezie în România*** *(nu o* ***burghezie română,*** *cum inconsecvent îşi intitulează cartea), cu o infrastructură economică solidă.*

Cât priveşte justificarea acestei burghezii, Zeletin o găseşte în prosperitatea ei continuă şi în realizările fundamentale pentru istoria modernă românească. „Istoria naşterii României moderne este istoria desvoltării capitalismului naţional" decretează sentenţios entuziastul apărător al burgheziei.

Toată critica adversarilor, socialişti sau reacţionari, nu rămâne decât simplă literatură în faţa realităţii burgheziei.

Are dreptate Zeletin? Când explică, da; când justifică, nu.

Într'adevăr, burghezia de la noi, s'a format aşa cum explică Şt. Zeletin şi cum arată chiar Eminescu şi Titu Maiorescu, prin imigraţiune şi imitaţiune, prin colonizare, am spune noi. Ea nu s'a constituit, mai ales la început, printr'o diferenţiere în massa socială românească, n'a fost rezultatul unei dezvoltări „din sine însuş" a poporului nostru, cum se exprimă Eminescu. Este adevărat că între timp, s'a detaşat din rezervorul ţărănimii elemente întreprinzătoare, cari au pătruns în mica burghezie comercială rămânând însă în majoritate aci. Industria şi finanţa au continuat să fie în mâinile şi sub influenţa streinilor, cari au imprimat întregii vieţi orăşeneşti mentalitatea burgheziei „fără suflet şi naţionalitate".

Eroarea fundamentală a lui Zeletin este de a fi crezut că, privit obiectiv, capitalismul şi deci burghezia nu au nici suflet nici naţionalitate. În fapt, atât capitalul, cât şi capitaliştii de la noi n'au uitat niciodată că sunt englezi, francezi sau semiţi şi aceasta s'a văzut prin influenţa determinantă asupra conducerii politice.

Pentru justificarea burgheziei noastre s'a invocat, pe lângă propria-i prosperitate, creaţia statului modern român, cele două războaie – 1877 şi 1916 – cu consecinţele lor, împroprietăririle ţăranilor şi sufragiul universal.

Numai cultura, se spune, a rămas reacşionară şi criticistă, inaderentă la ordinea politică, socială şi economică.

Pe vremea când scria Zeletin – in 1925 -, mult calomniata noastră burghezie avea la activul ei numeroase realizări. Puţini ani mai târziu, au început să apară şi roadele negative în plan economic, social şi politic, tocmai acolo unde această burghezie se consideră stăpână legitimă. Împroprietăririle, fără asistenţă financiară şi pregătire tehnică, au dus la cel mai scăzut nivel de producţie agricolă din Europa (7 chintale proha); faimosul aparat burghez al circulaţiei (comerţul şi băncile) a dus la împovărarea ţărănimii române cu cele mai exorbitante datorii cunoscute la noi (circa 50 miliarde lei); acelaş capitalism, care fecundase, prin burghezie, economia românească, n'a reuşit să întreţină statul suprastructural, creaţia lui, încovoiat el însuşi sub povara unor datorii, interne şi externe, fabuloase. În plus, ca un rezultat caracteristic al burgheziei noastre, am avut decăderea biologică şi morală a satelor... Iar, ca final, mutilarea ţării.

Explicaţia? O burghezie, care nu se simte etnic şi istoric solidară cu restul poporului, o burgezie fără altă religie decât aceea a câştigului, sau, în termeni marxişti, o burghezie...obiectivă, impersonală nu putea da până la urmă decât aceste roade amare. Şi drept încoronare, am avut valul naţionalismului biruitor – nu cel burghez, ci cel reacţionar – al fiilor de ţărani crescuţi în cultura criticistă a vechii reacţiuni conservatoare.

Dacă adoptăm criteriul realist al lui Zeletin pentru justificarea burgheziei noastre, constatăm falimentul ei lamentabil în toate planurile.

Şi acum trecând de la constatări la atitudini:

Credem încă în burghezie? Da, credem într'o burghezie, nu impersonală, ci naţională, românizată; într'o burghezie integrată unităţii etnice prin identitate de sânge cu restul naţiunii, frânată în pornirile ei spre „lucrum in infinitum" prin reactualizarea creştinismului şi prin prezenţa tutelară a statului naţionalist.

Misiunea actuală a burgheziei noastre? Nu se poate vorbi de o misiune a burgheziei noastre, înainte de a deveni ea însăş o burghezie naţională, creştină şi totalitară. La capătul acestui proces, rolul ei va fi să fecundeze, cu concursul şi sub controlul statului nou, economia naţională şi să se întoarcă, urmând exemplul intelectualităţii naţionaliste, spre popor, ţăran şi muncitor, pentru regenerarea lui biologică şi ridicarea nivelului de cultură. Pentru că acolo rezidă esenţa noastră naţională. Iar neamul, nu capitalismul, este permanenţa şi condiţia prosperităţii României.

„Ne trebuie o burghezie conștientă de menirea ei în întărirea statului, pentru ca sub scutul ei să se poată pe îndelete pregăti prefacerile sociale și economice..."

de Prof. I. Simionescu, Președintele Academiei Române[14]

Asupra burgheziei românești

Un fapt netăgăduit, e că, la noi evoluția în toate a rămas mai întârziată. Vina nu este a însușirilor poporului, nu mai prejos de ale altora. Ecoul prefacerilor de tot soiul străbătea, în ascunzișurile carpatice, abea după ce aiurea erau pe deplin întemeiate.

În Apus cu veacuri în urmă se năruise starea feudală din Evul Mediu. Se întemeiase o burghezie tot mai puternică.

La noi epoca latifundiilor ia sfârșit când în apus se întețesc curentele sociale, care atacă temelia burgheziei.

Cartea de călătorii a lui Dinică Golescu ori scrisorile lui Ghica adresate lui Alexandri, din prima jumătate a veacului al XIX-lea, nu pomenesc decât de cele două pături sociale în contrast izbitor: de o parte marii proprietari care nu aparțineau unei burghezii în sensul apusean, de alta mulțimea celor care nu puteau să-și îndrepte privirile-n sus, de cât cel mult pentru rugă.

De o burghezie românească nu începe să se vorbească de cât târziu, în a 2-a jumătate a veacului al XIX-lea. Ea e creată în bună parte de necesitatea politică, fără să capete structura adevărată, de pătură socială productivă ca aiurea. Industria și comerțul rămas acaparate de străinii de tot soiul. Vorba lui I. Ghica: „Românii stăteau cu brațele încrucișate pe piept și se plâng de străini".

Burghezia nou înfiripată trăia mai mult cu sprijinul statului, pe seama căruia se întărea.

Oricât de ușor se găsesc greșelile din trecut, mai ales când e judecat prin prisma prezentului cu lată structură spirituală, un fapt nu se poate nega. Burghezia românească a jucat un însemnat rol în întemeierea statului național, punând însuflețire pentru întărirea lui. A fost poate prea egoistă, de altfel cusur ce se recunoaște burgheziei de pretutindeni. Aproape exclusiv numai de interesele ei se ocupa. Orașele sunt avantajate prin legi și administrație; prin ele țara capătă spoiala occidentului, deși nu întotdeauna hainele împrumutate se potriveau pe trupul nostru.

Prin crearea de școli de tot soiul, îngrămădite în orașe, se îngroașă pătura rămasă suprapusă satelor, luând locul celei care predomina înaintea ei. Mulțimea rămâne-n părăsire, aproape în aceeași stare ca pe vremea lui Golescu, căci nimic ce ar fi putut să o ridice nu să urmărește cu perseverență continuitate, dovada unei preocupări înrădăcinate.

[14] *Ibidem*, XIV, nr.635, 25 ianuarie 1942, p. 5.

Așa ne gândim și azi, când obiceiul vechi al imigrărilor ar face să adie în reprezentanții spirituali ai burgheziei tendinți de a introduce nuanțe care aiurea, unde evoluția e mai însănătoșită, prind tot mai mult teren. Adepții socialismului din trecut nu s-au contopit cu totul în burghezia de pe vremuri puternic organizată.

Adevărata burghezie românească, nu numai care să satisfacă așa cum a fost până acum, o doctrină națională tot atât de necesară azi ca și ieri, dar să fie real productivă, întărindu-se și în direcția economică, este absolut necesară mai ales acum, în perioada de prefaceri ce vor urma războiului. Înlăturarea străinilor din industrie, comerț și meșteșuguri îi dă prilej nimerit pentru desfășurarea puterii ei productive. O bună stare creatoare o așteaptă în cazul când i-a rămas ceva din energia ancestrală.

O burghezie românească puternică este necesară și spre a forma pavăză neînfrântă contra amenințărilor de destrămare socială, înlăturată pentru moment de însuflețita jertfă a ostașilor noștri.

Ne trebuie o burghezie conștientă de menirea ei în întărirea statului, pentru ca sub scutul ei să se poată pe îndelete pregăti prefacerile sociale și economice care să plămădească aiurea, unde burghezia și-a îndeplinit rostul ei mai îndelungă vreme. Numai așa continuitatea zilei de ieri cu cea de mâine ar putea înlătura destrămări periculoase prin prefaceri imitate, care ar duce la revoluțiuni infructuoase, cu așezări îndoielnice, lipsind pregătire necesară.

În această nouă fază a burgheziei naționale și constructive țărcuirea intereselor numai la anumit strat social trebuie să dispară. Formarea unei burghezii rurale care să întărească pe cea existentă, să-i împrumute adevărata și sănătoasa condiție de viață pentru așezarea țării, - ar da nota originală, potrivită vremii și locului.

Trebuie să ne trăim viața noastră proprie, pe care în mare parte am nesocotit-o prin pripite imitări, cu care am vroit să fim în unison cu popoarele și țările în care evoluția gradată a creat o continuitate în așezarea lor. Continuând cu imitările, fie dinspre răsărit fie dinspre apus, ne zbatem în aceiași nehotărâre a vieții proprii ca și până acum, dacă nu facem jocul de stăpânire al altora asupra noastră.

Acum e vremea sa ne arătăm „noi", ce putem și ce voim, bizuindu-ne pe însușirile noastre reale, dacă le avem și păstrăm încredere în ele. Acel „prin noi înșine" timid exprimat de Regele Carol I, apoi ironizat în vâltoarea luptelor politice, trebuie să rămână crezul întăririi noastre din viitor.

Pentru aceasta nu putem ușor sări peste faza unei burghezii românești care păstrând osatura unui naționalism dovedit în multe împrejurări, să-și reînnoiască și întărească existența prin dârză muncă și voință, conduse de serioasă știință nu înmagazinată numai, ci asimilată. Numai așa s-ar da reală valoare energiei noastre etnice, dacă suntem convinși că s-a mai păstra în rezerva latentă a mulțimii, care n-a dovedit cât poate, de cât făcând zid din piepturile ei dușmanilor de ne-au învăluit mereu.

„Cine va izbuti să scoată burghezia din apatie, făcând-o înțelegătoare sentimentului de solidaritate Socială, va realiza o mare revoluție".

de Nicolae Roșu

1. Esența și caracteristicile burgheziei române

Burghezia odinioară a fost clasa intermediară între boerime și popor. Orașele sunt centre de circulație a ideilor; aici se întrunesc drumurile și se produce schimbul. Neguțătorii și meșteșugarii au fost primii burgheji români. Nevoia alcătuirii unei burghezii românești a venit de la sine, prin libera și fireasca funcționare a mecanismului social. Nu trebuie să căutăm în altă parte originea burgheziei noastre și nici s-o învinovățim de înstrăinare. Orașe, bresle și burghezie, merg împreună pe axa spiritului autohton. În breslele orășenești familia era minunat consolidată. Copii învățau meșteșugul de la părinți, moșteneau îndemânarea, dar și micul capital indispensabil organizării unui atelier. Din ucenici ajungeau calfe, și din calfe patroni. Patronul muncea alături de lucrător, care și el era un mic burghez, protejat de breaslă, susținut la vremuri de nevoe. Fiecare breaslă ocupa un anumit cartier dintr-un oraș, unde își avea biserica. Credința religioasă și puternica legătură morală era chezășia solidarității.

Neguțătorii români de odinioară erau oameni bogați, circulau în țările Occidentului, aveau întinse și trainice legături cu străinătatea, și prezența lor la marile târguri internaționale este cu prisosință documentată. Domnitorii le dădeau toată cinstea care li se cuvenea. Sunt numeroase cazurile când neguțătorii au fost adunați și consultați de Domnitor în marele probleme economice ale statului. Petru Vodă Șchiopul, la 8 ianuarie 1579, împreună cu „toți neguțătorii noștri moldovinești" ia măsuri de preîntâmpinare a pericolului evreesc. Brâncoveanu numește pe neguțătorul Dumitru Nona „ prietenul iubit al Domniei mele". Dar cazurile de acest fel se pot înmulți. Unii Domnitori făceau ei înșiși negoț. Printre aceștia, Lăpușneanu a fost pe primul plan, căci „marfa domnească" mergea până la Venezia. Din aceste fapte reese că în trecutul românesc a existat un rudiment de stat corporativ

Dar orășenii, - după cum spune Al.D. Xenopol, - „rămâneau în clasa poporului, fără a se urca în rândul baerimii". Boerii puneau piedicile privilegiului de rang, dar legături de rudenie existau între burghezie și boerimea de neam. Deasemeni, mulți dintre țăranii liberi ajungeau burgheji, așa încât circulația elementelor din clasele sociale se făcea de jos în sus, până la pragul boerimii. Aici se oprea.

Aceasta a fost burghezia românească până la 1700 când a venit domnia fanariotă care a adus după dânsa sumedenie de levatini. Aceștia,încetul cu încetul, protejați de domnia fanariotă, au surpat drepturile burgheziei românești. Breslele s-au dezagregat, coeziunea morală s-a

pulverizat, oraşele s-au împestriţat cu nume străine. Dar totodată năvala evreilor a devenit un adevărat pericol care a lichidat burghezia românească. Prin şiretlicurile şi şarlatanie, prin camătă şi concurenţă necinstită, evreii au ajuns stăpânii oraşelor făcând stat în stat.

Susţinuţi într-o largă măsură de politica demo-liberală, de grecoteii guvernelor francmasonice din Bucureşti, evreii au ajuns stăpânii vieţii economice. Bonjuriştii cu ifose pariziene, pantalonarii paşoptişti, au aruncat peste bord principiile „sacre" şi idealiste şi au întemeiat taraba cămătăriei oficiale a statului: politica bancară, pe care o stăpânesc şi astăzi, nestânjeniţi de nimeni. Ba a fost o vreme când liberalii au dus cea mai bună clasă cu familia Blank şi cu Elly Bercovitz, acesta din urmă fiind cel mai mare acţionar al Băncii Naţionale şi bun prieten cu Ionel Brătianu.

Care era în acest timp situaţia burgheziei româneşti? Economic nu exista, dacă ne gândim fireşte la ansamblul problemei. La ofiţerul stării civile populaţia orăşenească era înregistrată la ritul mozaic. Breslele dispăruseră cu desăvârşire. În schimb, politica demo-liberală înlesneşte prin toate mijloacele demagogice biurocratizarea elementelor româneşti. Fii de ţărani sunt aduşi la şcoli şi făcuţi funcţionari. Lefuri de mizerie. Viaţă meschină. Dar iniţiativele intelectuale rămân în mâna burghezii. Oraşele promovează fenomenul cultural românesc. Meritul este incontestabil. În concluzie: de când s-au întemeiat oraşele a existat o burghezie românească. Declinul ei a început cu domnia fanariotă şi s-a perfecţionat prin înstrăinarea complectă patronată de regimul liberal al celei de a doua jumătăţi a secolului XIX. Advocaţii, inginerii şi doctorii români câţi au rămas, dimpreună cu mulţimea funcţionarilor, nu puteau constitui o clasă socială puternică. Situaţia este la fel şi astăzi. Răspunderea integrală o are politica liberală de aproape o sută de ani.

2. Contribuţia ei la alcătuirea statului român modern

Revoluţia dela 1848 au făcut-o boerii francofili şi francmasoni. O mişcare de idei, fără rezonanţă socială. În mişcările de stradă s-a amestecat populaţia împestriţată a oraşelor. Neguţătorii şi meseriaşii au putut nădăjdui la o libertate, dar n-au obţinut-o. au apărut revoluţionarii de carnaval. Ridicolul era sinistru şi grotesc. Candiano-Popescu a făcut epocă. Un râs homeric şi un subiect minunat pentru scrierile umoristice. În această epocă, politica şi statul era în mâinile celor două partide: liberali şi conservatori. Bogaţi şi corupţi, bancheri şi ideologi idealişti. Sub guvernul Lascăr Catargiu, la 27 iunie 1873 breslele sunt desfiinţate, aşa încât, după expresia unui economist român, în acea zi li s-a semnat „actul de moarte". Nici o reacţiune din partea burgheziei. Cei care, dintre intelectuali, ar fi reacţionat, căpătau a slujbuliţă la stat, sau erau persecutaţi şi nimiciţi. La 1875 vine

Convenţia comercială cu Austria. Un nou val de străinism inundă ţara. Se împotriveşte numai Mihai Eminescu. Dar fără rezultat practic.

Boerimea de neam se măcina progresiv. Rămân edecuri cu joben şi redingotă, priviri nostalgice către huzureala de odinioară. La mijloc burghezia evreiască, câţiva intelectuali români şi mica burghezie a funcţionarilor. Jos, poporul, din ce în ce mai sărac. La sapă de lemn: 1907 ... Burghezia iarăşi absentă. Statul românesc se reduce la Băncile liberale şi la partidele politice. Coeziune între clasele sociale nu exista. Dezechilibru total: sus, huzureală şi belşug, jos, mizerie şi pelagră. Pentru tot acest timp, dintre burghejii români s-au recrutat candidaţii regimului censitar. Vânători de voturi, meşteri în făgăduinţe înşelătoare, absenţi complet la rezolvarea marilor probleme naţionale.

Fireşte că burghezia română a avut o parte de contribuţie la alcătuirea statului modern, dar gălăgioasă şi interesată, ca la urmă tot ea să fie marea păcălită. Nu pot fi însă desconsiderate iniţiativele culturale. „Junimea" era burgheză, deşi batjocorea spiritul burghez. În Dicţionarul Junimii citim: „Burghez se numeşte la Junimea orice individ fără aspiraţii şi cugetări mai înalte. Poezii burgheze sunt acele versuri de rând care nu se ridică peste nivelul simţurilor prozaice şi comune". Şi aveau dreptate în ironia lor. Burghezul nu cunoştea decât mediocra cale de mijloc, placidă şi comodă, lipsită de gânduri înalte, fără aspiraţii spirituale, mulţumit dacă afacerile merg bine şi taraba are clienţi. Din acest spirit decurg toate calităţile şi defectele burgheziei.

3. Calităţi şi defecte ale burgheziei

Calităţi: tenacitate, perseverenţă, scepticism eftin, oarecare sprinteneală de minte dar fără adâncime. Idealul social al burghezului este viaţa lihnită tablietio şi aranjamentele matrimoniale. Un burghez care se respectă este foarte mult un gură-cască. Îi place să citească jurnalul de dimineaţă la o cafeluţă neagră în filigeană, urmărind cu deosebire rubrica senzaţională a aventurilor galante, reportagiile pasionale, ca apoi să le comenteze minunându-se sau luând o atitudine pro sau contra. Nu uită însă niciodată mica publicitate, de unde poate afla clienţi pentru cameri de închiriat şi angajări de servitori. Idealul lui în cultură şi de aici maxima voluptate, este Dama cu camelii, şi comediile lui I. L. Caragiale în care se vede pe sine ca într-o oglindă. De altfel, econom, muncitor şi gospodar. Ţine foarte mult ca feciorii lui să se ajungă titraţi şi intelectuali, să aibă o slujbă, - la stat că e mai sigură, - iar fetele le dă la pension învăţându-le piano şi franţuzeşte, şi le caută gineri bogaţi şi cu relaţii, visându-le ministrese.

În politică este liberal. Nu-i poate suferi pe proletari, priveşte de sus pe muncitori, şi invidiază pe cei bogaţi. Dacă lefurile cresc, dacă taraba merge bine şi chiriile se urcă, dacă vara se poate duce la Călimăneşti pentru a-şi

îngriji o boală de stomac pricinuită de o hrană prea abundentă, atunci este un om radios şi mulţumit. Treburile statului nu-l preocupă decât în funcţie de interesele lui egoiste.

De aceia în dinamismul social contribuţia burghezului de azi este zero.

Cine va izbuti să scoată burghezia din această apatie, făcând-o înţelegătoare sentimentului de solidaritate socială, va realiza o mare revoluţie. Prima condiţie este: naţionalizarea burgheziei. Să dispară şmecherismul, pezevenclâcul şi spiritul de cafenea. Să nu mai rămâe urme levantine. Apoi, printr-un şoc puternic să fie scoasă din egoism şi placiditate, şi încadrată printr-o politică de stat, în bresle şi categorii productive, în strânsă solidaritate cu celelalte clase sociale. Să renunţe la privilegii, la confort, şi în primul rând burghezul să fie român ca şi ceilalţi, şi de loc membrul unei clase sociale.

4. Misiunea actuală a burgheziei noastre

Ca burghezia să aibă omisiune trebue ca mai întâi să se reconstituie în vechile ei cadre orăşăneşti familiale, religioase, economice şi culturale. Dar mai întâi se impune înlăturarea fără condiţii şi fără compensaţii a tuturor străinilor.

Dacă prin absenţa politicii naţionale de stat s-a ajuns la înstrăinarea burgheziei, romanizarea nu se poate face decât tot printr-o politică de stat. Refacerea breslelor să însemne contribuţia efectivă a tuturor membrilor, care să costitue o mare comunitate, ajutându-se reciproc. Legea cererii şi a ofertei să fie înlăturată de solidarismul social.

Cu deosebire marea burghezie să-şi înfrâneze pofta de câştig, pasiunea rentabilă a rentelor şi cupoanelor, şi din veniturile aduse de acţiunile societăţilor industriale să se verse o parte cât mai mare în cassa statului.

Este de neîngăduit ca marii burgheji să locuiască în palate, câte unul la 5 camere, cu 3 servitori iar muncitorii să locuiască cu chirie, câte 5 într-o cameră. Criteriul suveran: munca. Justificare existenţei prin cartelă de muncă, nu prin rentă, moştenire şi participare la beneficiile realizate de munca altora. Burghejii, proletarii şi ţăranii să trăiască într-o mare frăţietate a muncii, fără deosebire de rang social şi de avere. Însfârşit burghezia să renunţe la metehnele ei policianiste; arivism, nepotism şi intervenţionism.

Oraşul nu trebuie să fie un privilegiu pentru nimeni, ci un centru intermediar. Pentru aceasta nu se cere burgheziei să renunţe nici la avere şi nici la funcţia ei, ci numai să se integreze dinamicei sociale şi naţionale, să părăsească ideia de clasă, fuzionând cu năzuinţele şi viaţa poporului. Rămânând la vechile ei egoisme şi privilegii burghezia se sinucide.

„Noua organizaţie economică a Europei va hotărî pe viitor şi menirea burgheziei române".

de C. Rădulescu-Motru[15]

1. Esenţa şi caracteristica burgheziei române

Pentru acei care au mintea prinsă în teoriile comunismului marxist de acum treizeci de ani, - aşa cum o avea răposatul meu prieten şi coleg St. Zeletin, - esenţa burgheziei române este de origine providenţială, fiindcă prin ea s-a înfăptuit minunea, ca Ţara Românească, din ţară patriarhală agricolă, să devină comercială şi industrială, gata să intre mai târziu în rândul ţărilor capitaliste. Iar în aceea ce priveşte caracteristica burgheziei române, în vederile socialiştilor de odinioară, definiţia nu face nici o dificultate. Burghezia română a fost peste tot locul. Constituită din oameni energici şi intreprinzători, o vedem în fruntea comerţului şi industriei; câteodată brutală, chiar fără scrupule, dar totdeauna a muncă fără preget ... .

Ce suflet admirabil, prietenul Zeletin! Mintea lui plină de ideile lui Marx îl făcea să nu vadă aceea ce se petrecea în juru-i. pentru el, dorinţele erau însăţi realitatea. Un incorigibil romantic, cum se numea el singur.

Care au fost, cu adevărat, esenţa şi caracteristica burgheziei române? – desfid să poată răspunde cineva, astăzi. Iar mâine şi mai puţin, fiindcă haosul nu se poate defini, fie el în orice lume. Burghezia română, din punct de vedere social, a fost un haos. Din punct de vedere economic, o improvizaţie. Câteva boabe sănătoase de grâu într-un pumn de neghină. Ne vor trebui de aici înainte mulţi ani, ca să ne dezvăţăm de felul cum s-au făcut la noi industria, finanţa şi comerţul. Învăţul are însă şi desvăţ! Să dea Dumnezeu!

2. Contribuţia la alcătuirea Statului român modern

Burghezie prin intreprinderile ei industriale, financiare şi comerciale, create în mare parte cu capital străin, a înlesnit Statului sporuri la buget. Aceste sporuri, adăogate la împrumuturile, făcute direct în străinătate, au dat Statului român posibilitatea să mărească numărul funcţionarilor şi să facă risipă în cheltuieli de lux. Toate ar fi fost bune, dacă ar fi fost pe gratis capitalul întrebuinţat de burghezie şi capitalul împrumutat de stat. Din nefericire a trebuit să plătească cineva dobânzile. Le-au plătit agricultorii. Astfel burghezia a făcut un serviciu real Statului. De la agricultorii săraci şi risipiţi prin sate cum ar fi scos Statul venituri suficiente? Trebuia un burete care să le sugă până la ultima lor picătură lipită de pământ. Acest burete a fost burghezia noastră naţională.

[15] *Ibidem*, XIV, nr. 636, 1 februarie 1942, p. 4.

3. Calităţi şi deficienţe

Cum burghezia română are o provenienţă foarte amestecată, nu se poate vorbi de calităţile şi deficienţele, pe care le întâlnim, în mod obişnuit în întreaga populaţie a ţării.

În aceea ce priveşte pe membrii ei Români, în special, aş avea de adăogat numai următoarele.

Românul are destule calităţi, care să-l facă propriu comerţului şi industrie. Are însă şi o mare deficienţă, care aproape compensează toate calităţile. Nu are simţul măsurei timpului.

Pentru român timpul nu este monedă.

În loc de al defini mai departe teoretic, mă mulţumesc să-l ilustrez prin faptele culese din propria mea experienţă.

În scurtul interval de timp, cât am fost judecător la ocolul de Galbe din Bucureşti, (cu vreo 40-50 ani în urmă) aveam obligaţia să încerc înainte de judecată, o împăcare între pârât şi reclamat. Cele mai multe procese aveau de obiect cereri pentru plata de datorii. Oameni de toată mâna: funcţionari, mici negustori, studenţi, profesionişti începători, în sfârşit. Români de tot felul erau traşi în judecată, pentru a li se aminti de plata unor mici datorii uitate. În intervenţia mea pentru împăcare, obişnuiam la început să întreb pe pârât dacă recunoaşte datoria cerută, şi veşnic aveam ca răspuns tăgada pârâtului. Nu datorez nimic, domnule judecător! Toate încercările mele, de prisos. Se ajungea la jurământ şi reclamantul pleca păgubaş. După primele două luni (în total am fost judecător şase luni) am schimbat formula cu care puneam prima întrebare, şi în loc de a întreba pe pârât, dacă recunoaşte datoria, îl întrebam, dându-mi şi aparenţa că aş fi plictisit de cererea reclamantului: când poţi plăti domnule ... vechia datorie? Nu e musai să o plăteşti astăzi. Eu am dreptul să-ţi dau un termen. – la intervenţia făcută sub această formă, răspunsul era cu totul altul. Da, domnule judecător, cred că peste un an, un an şi jumătate să o pot plăti! Să mai aştepte şi dânsul, că astăzi n-am de unde!

Un an, un an şi jumătate pentru pârât era ca şi o veşnicie.

Altădată acelaşi Român se dă peste cap, ca să termine, cu preţul a multor concesii şi chiar umilinţe astăzi aceea ce ar putea termina fără nici o concesie mâine.

Simţul măsurii timpului, nu-l are Românul. Când este comerciant vrea să câştige într-o zi, cu riscul reputaţiei, aceea ce ar putea câştiga mărindu-şi reputaţia, într-o săptămână.

4. Misiunea actuală a burgheziei române

O singură misiune actuală are burghezia română, astăzi: Să ajute ca populaţia săracă a Ţării să nu iese sdrobită de sărăcie şi foame din vremea grea a războiului.

Menirea ei pentru viitor? Să sperăm că această menire nu va fi lăsată la alegerea burghezilor însăşi. În noua organizaţie a Europei, după atâtea sacrificii făcute, cetăţenii Statelor europene vor găsi alte condiţii pentru activitatea lor economică; negreşit, condiţii care să le asigure o răsplată mai dreaptă a muncii lor. Forma de producţie capitalistă-burgheză nu este ieşită din cerinţele sufletului nostru naţional, ci a fost impusă e organizaţia economică a Europei din secolul al 19-lea. Noua organizaţie economică a Europei va hotărî pe viitor şi menirea burghezii române.

„O operă de românizare, făcută după criterii naţionale şi după nevoile structurale ale diferitelor provincii, ar putea să înlesnească creiarea unei burghezii româneşti în toate ramificaţiile ei, omogenă şi unitară pe întreg cuprinsul ţării".

de P. Nemoianu

Din capul locului trebuie să mărturisim că, anumite consideraţiuni ne împiedică să răspundem direct şi în ordine cronologică la cele patru întrebări ce ni se pun. Dacă am accepta să facem incursiuni în trecut, căutând să aflăm esenţa, caracteristicile, contribuţia politică, calităţile şi deficienţele burgheziei noastre, pentruca, din examinarea atentă a tuturor acestora să desprindem misiunea ei viitoare, ar trebui să întocmim istoricul burgheziei româneşti pe provincii, adică, să întocmim istoricul burgheziei deosebit pentru vechiul Regat, deosebit pentru Ardeal, Banat şi Bucovina şi deosebit pentru Basarabia, deoarece fiecare din cele trei grupuri de provincii a venit în cadrul Statului Român cu structura sa specifică şi de care trebuie să ţinem seama.

*Dar istoricul burgheziei româneşti pentru două din grupurile principale de provincii s-a făcut şi se cunoaşte. Pentru Vechiul Regat l-a întocmit cu foarte multă competenţă şi cu toate mijloacele ştiinţifice necesare, regretatul Ştefan Zeletin, iar pentru Ardeal şi Banat, cu mijloace mai modeste m-am năzuit să-l schiţez eu în broşura „Ardealul şi Banatul după Unire", publicată la Cluj, în anul 1925. Pentru Bucovina şi Basarabia nu ştiu să fi apărut vreo lucrare analogă, dar chiar dacă asemenea lucrări ar lipsi, Basarabia şi Bucovina pot fi fără greş privite prin prizma Ardealului şi Banatului căci **„robia (seculară) de limbă, de lege şi de clasă"** – cum a spus-o Octavian Goga – nu putea să ducă decât la rezultate economice, sociale şi culturale identice.*

Prin urmare, în temeiul celor spuse mai sus, în cele două preţioase coloane de ziar ce-mi stau la dispoziţie socotesc mai folositor să încep cu

expunerea dela situația prezentă a burgheziei noastre lăsând ca, întrebările din chestionar să se desprindă indirect.

Întâi de toate trebuie să constat că, ***la noi nu există o burghezie românească, omogenă și unitară, pe întreg cuprinsul țării****. Organismul social românesc nu a cunoscut evoluția lentă și normală a societăților din Apus care să determine o diferențiere naturală a diferitelor categorii sociale. În România nu se poate vorbi încă de o burgheziei națională consolidată, ci numai de* ***chiaguri burgheze*** *mai mari sau mai mici, mai mult sau mai puțin asemănătoare, din care va trebuie să frământăm marele aluat social de mâine și pe care să-l investim apoi cu marea și putere ce-i revine în toate domeniile vieții de Stat, sociale, economice și culturale.*

În adevăr, privind chestiunea din punct de vedere etnic – căci acum suntem la largul nostru s-a facem – chiagurile burgheze din cuprinsul țării au următorul aspect:

Cei vreo optezi de ani de viață independentă națională nu au fost deajuns nici pentru o normală și completă dezvoltare a societății românești din vechiul Regat. Optezi de ani în viața unui popor sunt cași câteva zile, dau cel mult o lună de zile în vița indivizilor și înlăuntrul cărora, este dela sine înțeles ă, nu se pot urca veacuri și epoci politice și sociale.

Astfel, ***chiagurile burgheze din vechiul Regat****, se mărginesc la marea burghezie urbană, industrială și financiară (mare ca poziție socială, dar mult prea slabă pentru țara reîntregită), în care am cuprinde și marea burghezie agrară; apoi mica burghezie din numeroasele târgușoare, compuse din meșteșugari și comercianți, iar locul de burghezie mijlocie având-l slujbașii de tot felul și liberii profesioniști cari mai dispuneau și de ceva sprijin material de la țară. Că procesul acestor categorii sociale nu s-a putut desăvârși și că se găsea în prima lui fază, ne-o dovedește ușurința cu care s-au putut strecura elementele străine și care au creiat în mijlocul massei compacte de români o burghezie cu mult mai puternică, sfârșind prin a lua a remorca ei categoria cea mai de seamă românească, adică marea burghezie urbană. Din lipsa de pământ, la început, din cauza înapoerii agriculturii după ce-l obținuse, țărănimea din vechiul Regat nu a reușit încă să dea naștere unei burghezii rurale.*

În Ardeal și Banat *– și mutatis mutandis și în* ***Bucovina și Basarabia*** *– situația se prezintă cu totul altfel. Aici, diferențierea socială în sânul românilor, cu foarte mici excepții, nici nu începuse.*

În momentul Unirii, în Ardeal și Banat nu era decât o singură pătură socială, țărănimea care a reușit să dea o burghezie rurală destul de înstărită și pe care s-au rezimat: intelectualii – mai toți liber profesioniști -, puținii meșteșugari români dela orașe, toți aceștia aciuindu-se în preajma țărănimii, în mici târgușoare, fără să aibă vreo legătură cu marile orașe, sau cu marea

burghezie străină. Până şi pivoţii economici ai românilor de dincolo de Carpaţi, băncile, au răsărit şi s-au lipit de ţărănime, în acelaşi târguşoare.

Prin urmare, în Ardeal şi Banat, din punct de vedere social aveam: o burghezie rurală destul de închegată şi o pătură de intelectuali, prea puţini meşteşugari şi comercianţi, pitiţi modest în roiul puternic al unei burghezii mici, mijlocii şi mari, străine.

Din această sumară expunere rezultă că, în vechiul Regat, o guvernare conştientă, naţională, trebuie să înlesnească procesul desăvârşirii şi consolidării burgheziei româneşti, ţinând măcar pe loc tripla burghezie străină, iar în Ardeal şi Banat, ca şi în toate nouile provincii să creieze burghezia românească ce lipsea şi fără de care nu se putea conduce o ţară în spirit naţional.

Din păcate acest lucru nu s-a întâmplat. Guvernările de partid au dovedit, rând pe rând, că nu au înţeles acest imperativ naţional şi social şi, mai toate măsurile luate au fost în contradicţie cu interesele noastre naţionale şi sociale. Sub masca românizării vieţii economice de dincolo de munţi, marea burghezie din vechiul Regat şi-a dat mâna, peste capul românilor localnici, cu marea burghezie străină. Partidele aflate la putere au numit numai funcţionari de partid în aşa fel încât mersese vestea că, „soarele bugetar la Bucureşti şi pentru bucureşteni răsare". În asemenea împrejurări, marile probleme naţionale au fost trecute cu vederea.

Rezultatul, în ordine materială, a fost că, marea burghezie a vechiului Regat a pierdut zeci şi sute de milioane în finanţarea industriilor şi comerţului minoritar (evreiesc) din Ardeal, iar în ordine morală, făcurăm cunoştinţă cu regionalismul diferitelor provincii, formă destul de blândă a nemulţumirilor, pentru ca, la sfârşit, să le cunoaştem în forma cea mai gravă cu putinţă, când ele au început să iasă din cadrul legal, pornire care nicăieri n-a fost atât de accentuată ca în Ardeal.

Astfel, din punct de vedere structural, regimul Mareşalului Antonescu găseşte burghezia românească, menită să constituie, prin cultura şi dinamismul ei, cel dintâi şi cel mai puternic razim al Statului naţional Românesc, în acelaşi stadiu ca şi momentul Unirii deacum douăzeci de ani împliniţi. În adevăr, intelectualii ardeleni – delegaţii satelor chemaţi în momentul Unirii să exercite suveranitatea Statului românesc în oraşele înstrăinate, cum am spus-o în articolele mele din „Ţara Noastră" – văzându-se părăsiţi şi într-o situaţie inferioară aceleia avută în târguşoarele de demult, se gândesc foarte serios să se întoarcă din nou în mediul rural şi, desigur, exemplul lor îl va urma şi tineretul. Şi, dacă pentru vechiul Regat, exodul spre viaţa rurală ar constitui un bine, pentru Ardeal şi Banat el ar fi o adevărată catastrofă şi pe care Guvernul trebuie s-o împiedice prin toate mijloacele.

Dealtfel, în era Mareşalului Antonescu lucrurile ni se par mai uşor de rezolvat, căci acum lipseşte teroarea partidelor şi s-au dărâmat citadelele marilor burghezii de o anumită nuanţă minoritară ce pusese stăpânire pe viaţa economică şi prin aceasta pe însăţi guvernarea ţării. O operă de românizare făcută după criterii naţionale şi după nevoile structurale ale diferitelor provincii, ar putea să înlesnească creiarea unei burghezii româneşti în toate ramificaţiile ei, omogenă şi unitară pe întreg cuprinsul ţării, dacă se va fixa dintru început un just punct de plecare şi care, după părerea noastră, a fost şi este, următorul:

***Ocrotirea şi consolidarea intelectual urban în nouile provincii** – care ţine loc de burghezie, fără să fie realmente – **şi întărirea elementului rural în vechiul Regat**. Acestea sunt cele două versante ale Carpaţilor noştri sociali, pe care o guvernare conştientă şi naţionalistă va trebui să ştie să le străbată.*

„Misiunea burgheziei este de a se preface, spiritual şi funcţional, potrivit cu interesele şi exigenţele maselor mari ale populaţiunii dela sate şi dela oraşe".

de prof. Victor Jinga[16]

„Burghez" şi „burghezie" sunt cuvinte de mare circulaţie şi poate tocmai din această cauză sunt lipsite de preciziune.

Iată, la întâmplare, câteva înţelesuri ale cuvântului „burghez":

În dicţionarul Larousse, burghez înseamnă „o persoană înstrăinată care locuieşte la oraş",; în dicţionarul Littré cetim că burghezul este, „un om fără distincţie, fără gust"; în dicţionarul politicii al lui Block se spune că „burghezia este acea parte a societăţii care reprezintă proprietatea achiziţionată sau pe acela de a se forma prin industrie şi comerţ şi aceea care exercită profesiuni liberale"; în dicţionarul italian Melzi burghezul este „un cetăţean din clasa mijlocie", iar pentru Enciclopedia română a lui Diaconovich burghezul este „un cetăţean din clasa de mijloc, în opoziţiune cu nobil". Molière punea în gura unuia din personagiile din comediile sale această maliţioasă replică: „ceiace spui tu este pur şi simplu burghezesc".

Deci, câţi oameni atâtea înţelesuri pe seama unor expresiuni atât de des întrebuinţate cum sunt acestea de „burghez" şi „burghezie".

După noi, burghezia, în sens economic, este clasa socială care se ocupă du prelucrarea produselor şi schimbul lor, iar viaţa burgheză înseamnă viaţă orăşenească în sistem de muncă capitalist.

[16] *Ibidem*, XIV, nr. 637, 6 februarie 1942, p. 5.

Noi nu avem o burghezie în înţelesul complet al acestei noţiuni şi nici nu o mai putem avea. Şi întregesc: nici nu ne mai trebuie.

Am apărut prea târziu pe scena economiei citadine pentruca să putem elabora toate acele componente spirtuale, sociale şi economicce cari alcătuiesc şi mai ales alcătuiau specificul burgheziei. Breslele româneşti n-au fost niciodată forţe însemnate economice şi politice; ele erau simple organizaţiuni profesionale, cu cerc limitat de preocupări şi fără vreo influenţă reală asupra vieţii publice a oraşelor şi Statului. Aceste bresle n-au constituit un mediu în care să încolţească revendicări sociale şi în care să se militeze pentru libertate şi reforme.

Nu au o adevărată burghezie naţională nici Jugoslavii, nici Ungurii, nici Polonezii, nici Bulgarii, etc. căci Evreul şi Grecul din România, Evreul din Ungaria, din Polonia, etc. nu poate fi socotit alcătuitor şi susţinător de burghezie naţională. În România, singura burghezie organică (adică aşează între ţărănime şi intelectualitate şi având şi tradiţie şi structură specific burgheză) o au numai Saşii.

„Burghezia" regiilor mixte, a perimetrelor luate pe nimic, prevaricatorii averii Statului şi beneficiarii concesiunilor şi furniturilor de tot felul oneroase pentru Stat, nu îndeplineşte niciuna din funcţiunile specifice ale adevăratei burghezii. Puţinii Români – puţini mai ales în provinciile noui ale Ţării – cari au dat muncii şi existenţii lor o îndrumare şi o structură burgheză nu sunt atât de numeroşi încât să alcătuiască o clasă socială.

Cum poate exista burghezia?

Ca să trăiască şi să se dezvolte burgheziei îi trebuie: libertate în iniţiative şi muncă, respect absolut pentru proprietatea agonisită, un cadru de perspective infinite şi un optimism progresist. Ce are din toate acestea „burghezia" română? Nimic, sau aproape nimic.

Să-l analizăm pe negustor care – acolo unde există o burghezie – este reprezentantul ei tipic. Negustorul român trăeşte între ciocanul monopolurilor private şi publice de unde se aprovizionează şi nicovala clientelei preţurilor maximale, clientelă care uneori se organizează pentru apărarea intereselor ei de consumatoare. Are el libertatea de a se aproviziona de unde vrea? Nu. Trebuie să se adreseze anumitor monopolişti cari ăi cer preţuri indiscutabile şi vinde la preţuri fixate de concurenţă sau de autoritatea publică. Unde este libertatea lui?

Şi se mai pot forma astăzi negustori, pornind „dela mătură", devenind ginerii stăpânului, etc.? Greu şi rar. Negustorii tânjesc şi din cauza numărului lor excesiv de mare proporţional cu necesităţile consumatorilor. Într-o economie raţionalizată nu va mai fi posibilă existenţa atâtor uliţe pline de magazine multe şi mărunte de cari consumatorul nu are nevoie şi a căror întreţinere care tot în sarcina lui. Magazine multe înseamnă regie mare şi

eficienţă mică. Statul se vede obligat să intervină în procesul economic deoarece constată că interesele sale şi ale colectivităţii nu sunt satisfăcute de iniţiativa particulară. Nu este libertate pentrucă cei cari au avut-o n-au ştiut ce să facă cu ea şi nu au vrut să o folosească şi pentru binele colectivităţii.

Mai poate fi astăzi un respect absolut pentru proprietatea cuiva? Exproprierea urbană, subscrierea obligatorie la împrumuturi, sistemele fiscale, etc. ne pot răspunde.

Iar cât priveşte dimensiunea cadrului de perspective şi încrederea în progresul infinit să şi-le verifice burghezia în lumina realităţilor economice ale vremei noastre cari o privesc de aproape.

Citadinism, burghezie, intelectuali

Să nu confundăm citadinismul cu burghezia căreia să nu îi dăruim, fără discernământ, pe intelectuali. Oraşul îndeplineşte funcţiuni de cari civilizaţia de mâine – atât cât ne putem da seama de hotarele ei viitoare – va avea, din plin, nevoie. Oraşele se vor dezvolta unele sate vor deveni oraşe dar cu alţi oameni, cu alt sistem de muncă şi poate şi cu alte idealuri. Cum spunea filozoful antic: „E mereu acelaşi fluviu, dar nu-i niciodată aceiaş apă". Oraşe vor fi, dar nu – neapărat – cu burghezia în înţelesul şi cu atributele ei de astăzi şi mai ales de eri.

Nu toţi orăşenii sunt burghezi, după cum nu toţi burghezii sunt orăşeni. Spiritul şi viaţa burgheză depăşesc hotarele oraşelor, după cum aceleaşi oraşe adăpostesc mentalităţi şi feluri de viaţă neburgheze. Nici posesiunea capitalului nu caracterizează pe burghez. În veacul al XIX-lea până în preajma marelui războiu, burghezia ajunsese să-şi împletească destinul cu acela al capitalismului şi astăzi încă consimt să mai meargă împreună. Dar vârsta burgheziei şi a capitalismului nici nu a început şi nici nu se va sfârşit deodată.

De ce să fie considerat intelectualul ca burghez? Pentru că trăeşte şi munceşte în tiparul orăşenismului? S-a schimbat mult şi viaţa lui. Ce a rămas din profesiunile zise „liberale" strâns legate de sistemul muncii burgheze? Fiecare avocat vrea un contencios, medicii caută clinici, policlinici şi dispensare, inginerul e salariat. Ceilalţi intelectuali trăesc, în marea lor majoritate, din bugetul public. Din profesionişti individuali intelectualii au devenit funcţionari. Cari din atributele vieţii burgheze le mai întâlnim la intelectuali? Căci doar auxiliarele traiului burghez (tabiete, confort, prudenţă extremă, cumpătare, etc.) nu pot defini o categorie socială.

Burghezie mare, burghezie mică

Sunt prefaceri mari printre cari în zadar ar încerca cineva să se strecoare fără a se adapta. Burghezia însăş s-a transformat şi structural şi ca obiective. Mai întâi a trecut dela faza libertăţii pentru profitul economic la

faza libertăţii pentru emancipare şi dominare politică. Voinţa de dominare a burgheziei a împins societatea în vâltoarea revoluţiilor. Era revoluţionară a deschis-o burghezia engleză la 1688. Englezii nu au reuşit însă să aşeze revoluţia lor pe plan european, ea rămânând numai cu un efect local. Franţei i-a fost hărăzită favoarea de a rupe – prin marea ei revoluţie – lanţurile ticăloaselor privilegii şi ale apăsătoarelor abuzuri pe seama celor mulţi dela sate şi târguri. Zonele eruptive ale revoluţiilor s-au deplasat în vremea noastră în alte câmpuri sociale.

Burghezia mare a priceput mai de mult, sensul prefacerilor. Din individualistă (întreprinzătorul) ea a devenit societară (societate anonimă, etc.); şi dela aceasta din urmă a trecut la sindicate, uniuni, carteluri, trusturi, etc. Făcând aşa, a putu rezista. Numai că, anonimizarea înseamnă confundare în colectivitate; Statul, exponent al colectivităţii, trece repede – când are nevoie – patrimoniul aşezat pe vadul colectivităţii în patrimoniul său.

Burghezia mică (comercianţi, meseriaşi) tânjeşte. Ea s-a detaşat de burghezia mare pentrucă n-a fost în stare să înţeleagă şi mai ales să aplice societarismul. Cei slabi – paradox – continuă a practica un individualism fără sens, nefiresc, pe când cei tari se unesc. Meseriaşul are pe cei mai mari adversari ai săi în sânul marei burghezii: fabricantul şi angrosistul de materii prime. Practicând asociaţionismul (ateliere colective, aprovizionare în comun, etc.) micii burghezi şi-ar fi menţinut şi chiar şi-ar fi îmbunătăţit poziţiile atât faţă de burghezia mare cât şi faţă de clientelă şi de Stat.

Burghezia mică face memorii autorităţilor publice, cere sprijin dela Stat. Dar, burghezie cu ajutor de la Stat este o infirmare a raţiunei de a fi a acestei categorii sociale. Statul e dator să înlesnească întremarea acestor oameni nu pentru ca ei să îndeplinească funcţiuni burgheze cărora nu mai sunt în stare să le facă faţă, ci pentru a înlesni acestor bravi cetăţeni să-şi adapteze sistemul lor de muncă la ămprejurările şi existenţele vremei noastre.

Ţinând pas cu vremea

Capitalismul coboară, burghezia ar vrea încă să mai urce. E greu; drumul este prea îngust pentru această circulaţie în două sensuri. Când capitalismul a consimţit să se transforme pentrucă i-a venit greu să consimtă să nu mai trăiască, burghezia trebue să ia aminte. Nostalgia vremilor trecute şi resemnarea nu rezolvă nimic. Este important să avem în oraşe mulţi negustori şi meseriaşi români, dar este mai important ca să avem un cât mai mare volum de afaceri şi cât mai multă muncă meşteşugărească românească. Nu dughene multe şi ateliere mărunte ci magazine mari şi ateliere cuprinzătoare şi bine utilate în cari să lucreze comercianţii şi meseriaşii asociaţi; numai în asemenea întreprinderi ucenicul român se poate forma în lumina şi cu înţelegerea realităţilor economice ale vremei noastre. Acţiunea

de ridicare a clasei mijlocii să se întreprindă cu această orientare: întovărăşirea. Cine este refractar acestei necesităţi imperioase de viaţă însemnează că se exclude singur din rândurile acelora cari trebue să lupte şi să învingă.

Cei cari nu împărtăşesc acest punct de vedere să nu arate nimănui ca argument valabil numele şi numărul restrâns al acelor comercianţi, meseriaşi şi industriaşi români cari au izbutit singuri; aceştia reprezintă excepţia. Pe noi trebue să ne intereseze problemele de existenţă ale unei întregi categorii, categorie care o duce greu de pe o zi pe alta.

Drumul burgheziei să se întâlnească cu acela al marei masse a populaţiunii, consumatorii, ale căror interese trebue să primeze. Cine îi poate satisface acela va trăi, merită să trăiască, cine nu, nu. Dela comerţul şi meseria individuală, organizate numai în profitul celui ce le exercită, este vremea să se treacă la comerţul şi meseria socială.

Ecoul cuvintelor lui Sieyès deabia se mai aude. „Qu'est-ce que le tiers état? Rien. Que doit il etre? Tout." – răspundea tot Sieyès. Şi acest „tiers état" era burghezia revoluţiei franceze. Dar, de atunci multe s-au întâmplat.

Defectul burgheziei stă în ataşamentul prea mare faţă de interesele ei particulare şi într-o mare timiditate de concepţie. Burghezia se dovedeşte mai îndemânatecă în socotelile mărunte decât în calculele mari, mai aptă pentru politica de pe o zi pe alta decât pentru politica de scadenţe lungi.

Misiunea burgheziei

Iar cât priveşte misiunea actuală a burgheziei noastre an de spus – pe lângă cele de mai înainte – numai atât: misiunea acestei burghezii este de a se preface, spiritual şi funcţional, potrivit cu interesele şi exigenţele masselor mari ale populaţiunii dela sate şi dela oraşe cu cari trebuie să stabilească legături de sinceră afecţiune şi colaborare. Criza în care se află burghezia noastră se datoreşte într-o apreciabilă măsură, neglijenţei sale pentru interesele cari s-au agitat şi se agită sub ea. Ea a uitat că nu poate fi o clasă izolată ci numai mediu în care toate clasele sociale trebuiau să se întâlnească. Astăzi, ţăranului îi place oraşul, dar nu poate suferi pe orăşeni, vulgul citadin duşmăneşte pătura supusă a burgheziei ia burghezia mică nu se întâlneşte pe nici un plan de acţiune şi aspiraţiuni cu burghezia mare. Cu aceste stări de spirit, adause la anahronismele înfăţişate mai înainte, nu se poate clădi nimic.

„Principiile caracteristic burgheze nu vor pieri niciodată"

de C. Giurescu[17]

În discuția problemei burgheziei, trebuie precizată, în primul rând, noțiunea însăși de burghezie, trebuie scoase în evidență notele ei caracteristice. Aceasta, deoarece, de aproape un secol, dela Karl Marx încoace, se duce o luptă continuă împotriva burgheziei, insistându-se cu orice preț, numai asupra cusururilor ei și trecându-se sub tăcere însușirile. Burghezul a ajuns să fie înfățișat azi, în genere, ca un tip egoist, nevăzând dincolo de cercul limitat al intereselor sale imediate, preocupat de confort, cu tabieturi meschine. Imaginea e fals, ea exagerează, până la diformare, (cusururile).

Căci, într-adevăr, dacă burghezul are și scăderi – ce categorie socială e oare perfectă? – ea se caracterizează însă printr-o serie e însușiri, dintre care cele mai însemnate ni se par a fi următoarele:

1) Dorința de sporire a patrimoniului, material și moral, prin muncă, spirit de inițiativă și economie.

2) Respectul obligațiilor sau angajamentelor luate. „Promette c'est noble, tenir c'est bourgeois", omagiul adus acestei însușiri capitale care caracterizează, în fond, întreaga societate civilizată. Căci fără respectul angajamentelor, lumea cade în anarhie și în turpitudine.

3) Respectul personalității, având drept corolar un minimum de libertate individuală, fără de care omenirea se transformă în turmă.

Aceste trei însușiri fundamentale caracterizează adevăratul spirit burghez, așa cum rezultă el dintr-o îndelungată evoluție istorică europeană, iar nu cum vrea să-l prezinte, intenționat diformat, propaganda comunisto-marxistă.

Să nu uităm că civilizația noastră, așa cum este, ca scăderile ei, desigur, dar și cu marile ei însușiri, nu se poate explica dacă nu se ține seama și de rolul considerabil al burgheziei, în special în ultima jumătate de mileniu. Ridicarea marilor state naționale din apusul Europei, - Franța, Germania, Anglia, Italia, - a fost, în primul rând, opera burgheziei.

Nu mă sfiesc să recunosc că burghezia are și cusururi, ași putea spune că are cusururile calităților sale. Din dorința de sporire a patrimoniului, au rezultat excese, un egoism uneori feroce, manifestat în special în secolul al XIX-lea, strivind pe cei slabi, fără apărare. Iar din respectul personalității, din dorința de libertate individuală, dusă la extrem, au rezultat adesea forme îngrijorătoare de quasi-anarhie și de lipsă de răspundere. Mai pe scurt, ași putea spune că defectele burgheziei se pot sintetiza într-o formulă: exces de individualism, în detrimentul simțului și obligațiilor sociale.

[17] *Ibidem*, XIV, nr. 638, 22 februarie 1942, p. 5.

Făcând însă suma însușirilor și a defectelor, soldul este hotărât pozitiv, primele întrec net pe cele din urmă.

În ce ne privește pe noi, Românii, a existat în vechime o burghezie românească, organizată în bresle, făcând un negoț activ și asimilând continuu elemente străine – Iași, Unguri, Greci, Armeni – așa încât, pe la 1700, târgurile noastre aveau o populație covârșitor românească. Importanța ei politică a fost însă redusă în primele timpuri, începând să crească abia în secolul al XIX-lea.

În veacul al XVIII-lea în special în a doua jumătate a lui, după ocuparea Galiției de către Austriaci, începe un proces de înfiltrare a elementelor străine, în special a evreilor.

La noi, clasa conducătoare a fost boierimea, alcătuită din proprietarii de pământ și din dregători, în epoca veche predominând primii, ia de la reforma lui Constantin Mavrocordat încoace, ultimii.

Concurența negustorilor străini – supuși austriaci (Unthertani!) – devine atât de puternică încât – așa cum arăt în volumul al treilea al Istoriei Românilor ce va apare în curând – autohtonii roagă pe Domni să intervină. Caracteristic în privința situației, e raportul din 26 Iunie 1784 al consulului austriac din Iași: el cere Vienei să ia măsuri ca protecția împărătească să se facă simțită în țară; într-un arare caz – spune el – „negustorii noștri vor pune mâna pe aproape tot comerțul acestor regiuni". Se știe ca, din nefericire, așa s-a și întâmplat.

Prin urmare, atunci când în urma Revoluției Franceze, burghezia începe și la noi să joace un rol politic din ce în ce mai accentuat – și oricine e de bună credință nu poate nega contribuție importantă adusă de burghezimea noastră la înfăptuirea statului român modern – în același timp ea devine însă tot mai împestrițată cu elemente, în marea lor majoritate, neasimilabile. Elementele caracteristic sau specific burgheze – industriașii, meseriașii, comercianții, bancherii – sunt, în bună parte, străini; ei nu se simt deci solidari cu masa românească. Intelectualii – mai toți funcționari – nu au și forța economică necesară pentru a compensa diferența celor dintâi. Se produce deci o criză în societatea noastră, criză pe care am trăit-o și o trăim, deoarece ea e încă în plină desfășurare.

Înseamnă aceasta oare că nu mai e necesară o burghezie la noi, așa cum cred unii? Ca ne îndreptăm spre forme de organizare în care o atare categorie nu mai are ce căuta? Nu sunt deloc convins de o asemenea evoluție. Căci un lucru mi se pare sigur: Principiile caracteristic burgheze, enunțate mai sus, nu vor pieri niciodată. Dorința de a avea un patrimoniu și de a-l spori, respectul angajamentelor și respectul personalității vor trăi cât va fi lumea. Chiar în societatea comunistă rusească începuse să se formeze o burghezie: aceea a funcționarilor de stat, comisari, subcomisari, conducători de uzine și de intreprinderi, tehnicieni, mult mai bine plătiți și bucurându-se de avantajii.

Cred, dimpotrivă, că avem nevoie mai mult ca oricând, de o burghezie, de o pătură de producători de valori și de mijlocitori de valori. Statul, în genere, nu e – sau cel puțin n-a fost până acum – un bun producător și negustor, deoarece n-a știut să stimuleze în cei cărora le erau încredințate acele sectoare, elementul fundamental care e interesul. Fără un interes, moral sau material, oamenii, în imensa lor majoritate, nu se mișcă. Cred, de aceea, în viitorul burgheziei românești. Ea va trebui însă să fie, într-adevăr, românească, alimentată din rezervoriul național al țărănimei, printr-un proces de selecție naturală, statul îndreptându-și atenția în special asupra domeniului apărării etnice. Cu alte cuvinte: Statul să păzească marginile arenei, să nu pătrundă străinii; înăuntru arenei, întrecerea să se dea între elementele autohtone și să fie o întrecere reală, o selecție naturală, a elementelor celor mai întreprinzătoare, mai muncitoare și mai economice, iar nu o purtare veșnică în căruță a unor neputincioși, cu necontenitul sprijin al statului. Așadar, românizare, dar cu cei capabili.

În felul acesta, prin selecție naturală, se va forma, chiar și în sânul țărănimei, o burghezie rurală care va fi de cea mai mare însemnătate în Stat, alcătuind nu numai pepiniera din care se va împrospăta necontenit burghezia propriu zisă, dar și un element de temelie al întregii noastre vieți economice, sociale și politice.

„Nu poate fi vorba de încheerea misiunii burgheziei"

de Arhit. I. D. Enescu

1. Esența și caracteristicile burgheziei române

Ar fi greu, pentru oricine, să găsească o esență specifică burgheziei românești. Popor de plugari, românii, prin așezarea lor geografică și prin firea lor, n-au putut fi nici cuceritori cari să aducă acasă tot ce au găsit de preț la alții, nici emigranți cari cu puține capitaluri și multă îndrăzneală să exploateze bogăția solului ș naivitatea autohtonilor nici pirați cari să adune bogățiile corăbiilor de pe întinsul mărilor și oceanelor.

Evoluția economică a poporului român, pe care se putea sprijini desvoltarea unei burghezii, a fost determinată de evoluția vieții sale sociale, de desvotarea necesităților acestei vieți. Încât esența burgheziei române este, ca la mai toate burgheziile, de natură economică.

Când necesitățile vieții sociale au impus trecerea de la producția familială la producția de schimb, de comerț – s-au desvoltat și la noi, ca pretutindeni de altfel, industria, comerțul, meseriile și profesiile libere, cari au dat pătura noastră burgheză, - adică mai pe românește orășenimea noastră.

Caracteristicile păturii burgheze româneşti se pot rezuma la două. Este prea subţire ş prea pestriţă, - respectiv slabă şi fără omogenitate, nici economică, nici socială şi nici, mai ales naţională. Subţire şi slabă, din cauza pe care cunoaştem, poporul român fiind prea de curând intrat, faţă de alte popoare, în arena vieţii moderne, neavând timpul însuşirii tuturor posibilităţilor oferite de progresul ştiinţei şi tehnicii. Pestriţă fiind că această intrare făcându-se cu întârziere, necesităţile au depăşit puterea de satisfacere prin mijloacele şi elementele noastre naţionale. Lipsa de capitaluri, lipsa de pregătire profesională, lipsa unei îndrumări şi ajutorări din partea conducerii Statului au prilejuit infiltrarea streinilor în toate sectoarele de îndeletniciri economice, până aproape la predominarea burgheziei noastre, de către aceştia.

2. Contribuţia burgheziei la alcătuirea Statului modern român

Desvoltarea burgheziei se traduce prin desvoltarea oraşelor ca centre regionale industriale, comerciale, meşteşugăreşti şi politice. Este firesc deci ca desvoltarea burgheziei să ducă la desvoltarea statului, ca multiplicare de funcţii, ca amplificare de cadru. Şi tot această burghezie, care reprezintă pătura înstărită a naţiunii, şi prin care se desvoltă viaţa socială şi bogăţia naţională, să susţină, prin contribuţia sa, adică prin taxele şi impozitele asupra activităţilor de producţie, schimb şi circulaţie, - aparatul de stat. Aceasta din punct de vedere economic.

Din punct de vedere social burghezia reprezentând elementul dinamic de desvoltare şi multiplicare a îndeletnicirilor profesionale, de verificare pe terenul înfăptuirilor, a înlesnit promovarea valorilor reale, din massa poporului nostru, dând şi statului, prin aceste valori, un suport mai puternic. Cine ar putea tăgădui contribuţia plăpândei noastre burghezii, la ridicarea atâtor elemente, din pătura rurală, în fruntea comerţului, industriei, meseriilor şi îndeletnicirilor intelectuale. Elemente care fără sprijinul direct şi indirect al acestei burghezii, ar fi rămas pierdute în îndepărtarea satelor. Din punct de vedere naţional, contribuţia burgheziei la alcătuirea statului de azi este şi mai însemnată. Elementele naţionale ale burgheziei, în indiferenţa celor internaţionale, au ţinut şi întreţinut vie flacăra românismului şi acţiunea de întregire naţională. Între massa amorfă de jos a naţiunii şi pătura subţire, nestabilă, oportunistă dela conducerea statului, burghezia a reprezentat conştiinţa naţională şi carcasa de siguranţă a întregirii şi organizării statului românesc. Burghezia îndeletnicirilor economice a fost alături de cea intelectuală, poeţi, scriitori, ziarişti, profesori, în acţiunea de afirmare şi unificare naţională.

Unirea dela 1859, care a fost temelia unirilor şi întregirilor de mai târziu, a fost pregătită şi înfăptuită de clasa burgheziei, care a frânt toate rezistenţele şi nehotărârile stăpânirii de atunci. Breslele de negustori şi meseriaşi, împreună cu măcelarii şi cuţitele respective, înconjurând Divanul

din Dealul Mitropoliei, au fost hotărâtoare pentru nehotărârea Divanului, în alegerea lui Alexandru Cuza, realizând astfel unirea celor două Principate.

Iar energia şi acţiunea burgheziei româneşti a Ardealului, deşi slabă şi oprimată, a pregătit şi înfăptuită marea unire de mai târziu.

3. Calităţi şi deficienţe

O parte din calităţi rezultă din cele arătate mai sus. Burghezia românească fiind tânără e firesc să aibă calităţile şi deficienţele tinereţii: este energică şi întreprinzătoare, dar grăbită, lipsită de răbdare, de noţiunea precisă a timpului şi a valorilor reale. E generoasă, dar uneori şi egoistă. Generozitatea este nativă, egoismul este accidental şi cauzal.

La deficienţele burgheziei româneşti au contribuit şi regimurile politice ale votului universal. Umanitarismul porţilor deschise la streini şi desfiinţarea breslelor de o parte, practicile politice, cu mentalitatea câştigului uşor şi a parvenirii uşoare, corupţia aparatului de stat ca urmare a corupţiei politice, de altă parte, au slăbit frânele morale ale burgheziei noastre. Aşa se explică de ce burghezia românească a încetat a mai ridica biserici, şcoli, spitale, pentru a urmări ridicarea treptelor politicianiste, care nu erau totdeauna aşa de curate ca ale aşezămintelor cari au făcut cinstea şi puterea burgheziei româneşti.

4. Misiunea actuală a burgheziei

Sunt şi păreri, cari ţin să pară originale sau de acord cu o ideologie pe care Europa o combate azi cu armele, cari pretind că burghezia şi-a încheiat misiunea. Burghezia nefiind o creaţie artificială în corpul social al naţiunii, ci o realitate organică, nu poate fi vorba de încheera misiunii sale. Cine încearcă să o înlăture nu face decât să o înlocuiască cu altă burghezie. Tirania masselor ridică burghezia unor profitori ai haosului şi anarhiei. Comunismul şi etatismul aduc fiecare câte o burghezie politică sau administrativă, mai rele decât burghezia economico-socială, fiindcă nu se ridică prin muncă şi capacitatea lor, ci pe exploatarea oficială a muncii întregului popor.

Burghezia înseamnă posesie de bunuri şi mijloace de producţie. Dacă posesia este a unuia sau a statului avem tirania, dacă este a câtorva avem plutocraţie, oligarhie. Reforma agrară a pus pe ţăran în stăpânirea pământului, creind mica burghezie rurală şi consolidând structura socială a statului. Dacă reforma ar fi fost susţinută şi economic, producţia şi burghezia agrară ar fi fost mult mai desvoltate – şi cu ele întreaga economie naţională.

Misiunea actuală a burgheziei e de ordin naţional, social şi economic.

Pe plan naţional burghezia constituind axa de mişcare şi echilibrare a organismului social, va ridica pe cei de jos, va netezi exagerările celor de sus – şi va alcătui sita de trecere şi alegere a valorilor din masca poporului, către câmpul de muncă şi capacitate – şi de aci către posturile de conducere ale

statului. Noi românii n-am avut şi nici nu avem o aristocraţie de sânge, - am avut o clasă conducătoare improvizată – şi va trebui să avem de aici înainte o nobilime a muncii, în care va intra oricine şi-a dovedit însuşirile pe câmpul realizărilor.

Pe plan economic, posibilităţile şi bogăţiile naturale ale României fiind mult mai mari, faţă de rezultatele de până acum, burghezia de azi va trebui să facă eforturile necesare de a-şi mări cadrul şu puterea, prin ridicarea producţiei şi bogăţiei la un nivel cât mai aproape de acel îndreptăţit de pământul ţării şi destoiniciei românilor.

Cu cât numărul posesorilor de bunuri şi deci de mijloace de creaţie şi de producţie va fi mai mare, cu atât nivelul de viaţă al tuturor va fi mai ridicat – şi solidaritatea socială şi naţională mai puternică.

„Burghezii vor fi antrenaţi de spiritualitatea naţionalistă, atât ca burghezi, cât şi ca români"

de Christian Petrescu[18]

Înainte de orice, eu cred că se face o îndoită şi mare greşală: când se judecă burghezia în genere ca problemă, înainte de a o studia şi înţelege ca fenomen, şi când se priveşte burghezia noastră ca un fenomen (natural), în vreme ce ar trebui desbătută în deosebi ca problemă. Pentrucă nu se nu se potrivesc nici structura, nici evoluţia, nici tendinţele burgheziei din ţara românească, cu ale burgheziei în genere, - cu ale burgheziei apusene în special.

Care a fost justificarea istorică şi evoluţia burgheziei în Apusul Europei? Lămurirea o avem pornind dela structura socială şi economică dinaintea revoluţiei franceze. Cu multe variante de dozaj, mai toate perioadele istorice precedente au reprezentat fenomene şi forme de dominaţie şi exploatare a omului de către om. Împărţirea brută a omenirii în clase diferite a înlesnit procesul istoric de succesiune a stăpânitorilor: clerul s-a răsvrătit împotriva monarhilor absoluţi; nobilii împotriva clerului; iar burghezii, când clasa lor a luat contururi mai precise şi mai puternice, au dărâmat puterea nobililor.

Ceiace, este important să observăm în această evoluţie, este că:

1) Dacă în succedarea aceasta a regimurilor dealungul veacurilor, apariţia regimului clerical şi a regimului nobililor au întemeat, în adevăr, fenomene de dominaţie socială – odată cu revoluţia franceză (pe care n-au făcut-o burghezii, ci massele mari ale naţiunii însă ea a promovat momentul

[18] *Vremea războiului*, XIV, nr. 640, 8 martie 1942, p.5.

burghez), nu se mai poate vorbi atât de fenomene de dominaţie, cât de fenomene istorice de eliberare. Semnificaţia perspectivei istorice aceasta este: se desleagă, se descătuşează treptat din şanţurile de până aci ale vieţii sociale, toate acele categorii cari trăiau la periferia ei sau sub un anume nivel omenesc de existenţă.

2) În fond, revoluţia franceză nu a fost atât opera filosofiei, cu tot rolul mare pe care acesta l-a jucat. Gândirea filosofică şi curentul de idei de atunci au provocat explozia, a fost Scânteia care s-a stins cu un ceas mai de vreme de materia infamabilă: nevoile elementare, comprimate de veacuri, ale poporului, nevoi cari – dacă se ridicau până la o anumită temperatură, provocau ele singure explozia revoluţiei. Şi apoi, cu oricâtă participare a curentelor filosofice la deslănţuirea revoluţiei franceze, mişcarea de atunci se înscrie mai mult pe dialectica materialistă a istoriei, spre deosebire de momentul istoric anual, care se desfăşoară implacabil pe dialectica spiritualistă a istoriei.

3) După revoluţie, bazată pe ideologia liberală care o promovase, burghezia apuseană s-a desvotat continuu şi într-un ritm necunoscut până atunci istorieim ducând la formarea acelei structuri sociale şi economice care, în faza culminantă, a ajuns antagonică ideii liberale: capitalismul liberal. Liberalismul însuşi a creat, sub altă înfăţişare, o formaţie locală pe care o combătuse: dela feudalismul medieval s-a ajuns în scurtă vreme la feudalismul capitalist.

Din aceste puncte de vedere, credinţa noastră este că burghezia propriu zisă se află astăzi depăşită: pe deoparte de această suprastructură capitalistă (de esenţă dominatorie şi exploatatoare), care o apasă în jos; pe de altă parte, de curentele noui de spiritualitate, de înălţare şi de valorificare sufletească şi idealistă a vieţii, cari caută să o atragă în Sus.

În orice caz, burghezia propriu zisă (nu degenerările ei morbide în creaţii capitaliste de exploatare socială) nu reprezintă o formaţie abuzivă şi artificială a societăţii, o categorie care trebuie combătută şi doborâtă. Dimpotrivă: burghezia apuseană trebuie înţeleasă ca un fenomen natural de creştere al colectivităţilor omeneşti. Faza industrială a omenirii, începută aşa de brusc odată cu secolul al XIX-lea şi continuată vertiginos până în zilele noastre, trebuia să-şi afle expresia în alcătuirea unei noi categorii sociale, care să îndeplinească un rol şi să aibe o însemnătate corespunzătoare. Era nevoie ca faza desvoltării industriale a popoarelor să creieze îndeletniciri noui, după cum era firesc ca aceste îndeletniciri să aducă cu ele câştiguri, forţe şi mentalităţi noui. În perioada aceia de continuă creştere, pe baza maşinilor, când mereu-mereu se instalau noui fabrici, noui uzine, noui ateliere, când apăreau fără încetare noui negoţuri şi perspective, atunci, cu fiecare întreprindere nouă se năştea nu unul, ci mai multe neamuri de burghezi.

În Apus, burghezia s-a născut şi a crescut pentrucă avea putinţa să câştige jucând un dublu rol:

a) Să împlinească nevoile de producţie pe cari le creaseră invenţiile technice.

b) Să înlocuiască (la Statele imperialiste ori cu colonii) puterea militară, care îşi spusese

până atunci cuvântul în cuprinderea, dominarea şi exploatarea prin forţă Technica nouă a maşinilor industriale a venit la timp să aducă noui mijloace de producţie şi deci de exploatare (d. Prof. Mihail Manoilescu şi-a câştigat un merit epocal în ştiinţa economică, demonstrând cum statele agricole sunt exploatate de Statele industriale).

De aci încolo, evoluţie burgheziei s-a desfăşurat foarte simplu: câştigurile repezi şi din ce în ce mai mari au dus uşor burghezia dela puterea economică, la puterea politică. Cu siguranţă că, chiar dacă nu intervenea revoluţia franceză, burghezia tot s-ar fi eliberat şi ar fi crescut prin puterea pe care ar fi câştigat-o graţie imperativului istoric al industrializării şi expresiunii economice. Mai târziu, din rândurile burghezilor au început să se recruteze şi oamenii politici şi cei de ştiinţă şi cei al artelor şi militarii şi gânditorii de seamă, aşa încât burghezia nu se mai găseşte redusă la o simplă categorie omogenă, de „oameni ai banului", cu o anumită mentalitate şi anumite tabieturi, ci are o structură complexă, ca şi funcţiunile numeroase pe care le îndeplineşte.

Aşadar, în Apus a fost vorba de o funcţiune istorică de îndeplinit, care şi-a creat în chip firesc instrumentul social necesar: burghezia.

Oare aceiaşi justificare şi aceiaşi linie de evoluţie pot fi urmărite şi la burghezia din ţara românească?

Nu! În apus, burghezia a început ca fenomenul social cel mai firesc, dar se pune astăzi ca problemă. La noi începe direct ca problemă.

Burghezia noastră, proprie, dinaintea revoluţiei franceze, - puţină la număr ţi negustorească în majoritate, - a evoluat încet de tot în veacul al XIX-lea. Cunoaştem foarte puţine exemple de „neamuri" româneşti burgheze, de vechi negustori sau industriaşi autori ai burghezilor de astăzi. Deasemenea, la noi, fireşte, nu s-a pus problema expansiunii economice sau a substituirii exploatării militare a altor popoare, prin exploatarea industrială.

La noi, procesul invenţiilor technice a pus o singură problemă: aceia a producţiei industriale pentru consumul interior. Văzută ca imperativ istoric sau ca funcţiune naţională, industrializarea ţării noastre trebuia să însemneze un mijloc de eliberare a noastră de sub exploatarea Statelor apusene.

Dar cine a îndeplinit la noi această funcţiune naţională? Streinii şi cu deosebire Evreii, cari au transformat un imperativ istoric într0un admirabil prilej de exploatare. Evreii, - cu experienţa şi capitalurile lor, - au adus maşini, au instalat fabrici, au creat întreprinderi, au câştigat fabulos, au dominat ţara.

Evreii stăpânesc şi astăzi, toată economia ţării, ei conduceau destrăbălata noastră viaţă – politică, ei orientau presa, ei duc cuvântul în artă şi în tendinţele spirituale.

Evreii au devenit burghezii noştri. Iar exploatarea din afară a fost înlocuită printr-o şi mai cruntă exploatare dinăuntru.

Sub activitatea şi interesele grele ale acestei burghezii evreieşti se mişcă astăzi – firav, neştiutoare şi neajutată, - o burghezie economică românească. Dacă este să mărginim noţiunea de burghezie numai la domeniul economic, noi putem afirma cu toată convingerea că, faţă de alte ţări şi popoare, noi nu avem o burghezie românească. Este prea măruntă, prea slabă şi prea needucată pentru marile îndatoriri ale acesti clase. Iar câtă este burghezia românească, nu reprezintă duhul românescîn viaţa economică, ci poartă în prea mare parte pecetea spiritului speculativ şi superficial al evreimii, care a corupt-o.

În aceste condiţiuni, se înţelege de de burghezia din ţara noastră nu o putem analiza mai întâiu ca fenomen, ci suntem datori să o considerăm şi să o tratăm dela început ca o problemă.

***

Şi atunci, putem pune foarte firesc întrebarea: astăzi, mai are interes burghezia ROMÂNEASCĂ să-şi răscolească existenţa şi să tindă la o nouă fază de prefacere? Va putea ea să fie antrenată de curentele de primenire morală şi de organizare socială, care preocupă şi agită astăzi tinretul ţării? Noi credem hotărât că da. Şi iată pentruce:

1. Pentrucă burghezia noastră în s-a desvotat încă şi nici nu s-a putut păstra nealterată în configuraţie ei de clasă. Datorită chiar principiilor liberale, s-a format deasupra burgheziei, o altă structură care domină economiceşte însăşi burghezia: nobilimea capitalistă, faţă de care burghezia noastră tindă firesc către un nou fenomen de eliberare.

2. Tot graţie ideologiei liberale care a prezidat evoluţia noastră socială şi economică în neamul trecut, s-a produs o desomogenizare a burgheziei noastre: s-au introdus în corpul burgheziei noastre şi au ajuns să-l domine elemente streine de corpul naţiunii, dându-i un conţinut uman şi spiritual polimorf. Problema noastră naţionalistă se grefează şi asupra fenomenului de polimorfism al burgheziei. Este cu desăvârşire imposibil ca burghezia românească să rămână indiferentă la metamorfozarea structurală a economiei noastre naţionale, pentrucă este pusă în joc însăşi existenţa ei. Burghezii vor fi antrenaţi de spiritualitatea naţionalistă, atât ca burghezi, cât şi ca români.

3. Fenomenul de intelectualizare a vieţii sociale în genere a adus şi la noi o mai clară şi mai înaltă conştiinţă socială, o nouă mentalitate, care radiază dela tineret la cercurile burgheze în adevăr româneşti. Burghezia

noastră se va lăsa deci, conştient luată de un curent care clocoteşte pornind de sub ea, dar care ţinteşte dincolo de ea: comunitatea naţională în întregul ei.

Prin urmare, burghezia noastră tinde să se limpezească, să se elibereze şi să se desvolte: Dar problema burgheziei noastre nu stă numai în eliberarea ei, ci mai ales în încordarea ei funcţională în marele sistem de nevoi şi eforturi naţionale. Clasele sociale s-au integrat funcţional în măsura în care s-au eliberat, dar s-au eliberat efectiv numai în măsura în care s-au inegrat funcţional".

De sub burghezie, se frământă astăzi „proletariatul", ai cărui teoreticieni şi oameni politici pretind că i-a venit rândul la eliberare şi a înstăpânire. Dacă nu am înţelege datoria încadrării funcţionale a burgheziei, desigur că nu am avea nici un argument pentru a combate pretenţia absurdă şi periculoasă a proletariatului; dar şiproletariatul, ca şi burghezia, nu-şi pot afla soluţia nevoilor lor decât în organizarea muncii lor în funcţie de interesele întregiei colectivităţi. Nu a izbutit burghezia să domine în totul, nu va izbuti nici proletariatul.

„Burghezia noastră va trebui să nu aibă interese în afară de cele ale colectivităţii româneşti"

de I. Haşeganu,
Asistent la Academie Comercială din Cluj-Braşov

S-au spus multe rele despre burghezia română şi între ele, în primul rând, faptul destul de grav, că ea nu este, sau mai bine zis, ***nu era românească.***

Într-adevăr, în lipsa unei concepţii precise asupra organizării şi misiunii Statului Românesc, şi deci în lipsa unei politici economice de continuitate, ţara noastră a trăit întotdeauna după inspiraţia momentului, dacă nu după impulsiunile venite din afară. Astfel, atât înainte cât şi după Unire, în lipsa unei linii hotărâte de orientare şi a unei călăuze sigure în desvoltarea ei, burghezia noastră şi-a căutat şi ea sprijin şi aliaţi acolo unde i-a găsit şi în condiţiile în cari i s-au oferit.

Este lucru ştiut că mai mult decât viaţa politică şi cea culturală, viaţa noastră economică a fost invadată de elemente străine. Evreii mai ales au început să aibă cuvânt hotărâtor în toate şi astfel nu era decât firesc ca burghezia română să se îndepărteze dela misiunea ei. Sub impulsul acestora, burghezia noastră nu mai reprezintă clasa de mijloc, menită să absoarbă plusul de energii din sectorul agricol şi să constituie o forţă economică şi culturală la dispoziţia organismului politic românesc, ci ea se împarte în două: ***burghezie mare şi mică.*** *Prima, cu un caracter mai mult* ***bancar şi***

industrial *și aproape cu drepturi de monopol, și a doua rămasă, cu rare excepții, la* ***meserii și la comerțul de detail.***

Cea dintâiu, lucrând în mare parte cu elemente și sub influență străină, departe de a constitui un reazim pentru stat, ***era un mijloc de presiune*** *asupra guvernelor românești, ea fiind întotdeauna la dispoziția capitalului sau al diferitelor puteri străine, cari în felul acesta guvernau și la București.*

Burghezia mică*, ieșită din elementele rurale mai combative din anumite regiuni ale țării (cum sunt Mărginenii și Oltenii), cărora li se datorează românizarea vieții economice din Muntenia, Oltenia și Dobrogea mai ales, și cari nu s-au înstrăinat încă, ci își păstrează aproape intact și azi patrimoniul de simțire națională)* ***a fost lăsată la propriile ei puteri*** *și după ce a dat exemple frumoase de inițiativă, hărnicie și patriotism, se sbate azi în mijlocul unor greutăți pe zi ce trece și mai numeroase.*

Lipsindu-i – ***dintr-un exces de individualism – sentimentul de asociere****, această burghezie nu a putut lupta în mod eficace împotriva răului, și astfel, contribuția ei la alcătuirea statului român modern, deși apreciabilă, nu a corespuns așteptărilor și cele câteva exemple izolate arată doar ce ar fi fost în stare să facă ea, dacă prin asociere și o politică de stat luminată, ar fi găsit capitalul și împrejurările favorabile necesare.*

Noua stare de lucruri va trebui să aducă pentru burghezia română schimbări atât de ***structură****, cât și de* ***metodă*** *și de* ***misiune****.*

De structură*, prin eliminarea elementului evreiesc și stăvilirea celui străin în general, din viața întreprinderilor, și printr-un mai puternic aflux de energii proaspete din clasa țărănească.*

De metodă*, prin asocierea micilor întreprinzători pentru a-și mări și organiza pe alte baze comerțul sau industriile lor și a putea astfel mai ușor lua succesiunea ce le revine prin înlocuirea Evreilor și altor străini. Deasemenea printr-o* ***raționalizare*** *a activității în aceste domenii, după un plan bine chibzuit, în măsură să delimiteze sectoarele de activitate spre a se evita lipsa completă în unele compartimente și aglomerarea în altele.*

De misiune*, prin* ***reluarea legăturii cât mai strânse*** *cu clasa de bază a țării, cu* ***agricultorii****, comerțul și industria tinzând în primul rând a asigura circulația, industrializarea și valorificarea bunurilor produse de aceștia, sau necesare lor.*

Într-adevăr, nu mai este și nu mai trebue să fie de conceput, pentru viitor, o prăpastie atât de adâncă între industrie și comerț pe de o parte și între agricultură de alta. *Și aceasta nu numai în ce privește diferența dintre prețurile produselor agricole și ale celor industriale, ci și sub raport sufletesc, sub raportul aspirațiunilor politice și culturale.*

Burghezia noastră*, mare sau mică,* ***va trebui să nu aibă interese în afară de cele ale colectivității românești în care ea se integrează organic*** *și cu eliminarea treptată a oricăror alte tendințe contradictorii.*

Acestea sunt însă chestiuni care țin de un întreg complex de probleme, în fața cărora se va găsi încurând noul Stat românesc și pe cari va trebui să le soluționeze cu hotărâre, dar li cu prudență, cu stăruință și cu o înțelegere superioară a rosturilor noastre în acest colț de lume.

Statul trebuie să susțină cu toate mijloacele sale eliberarea și independența atât a burgheziei, cât și a proletariatului; însă pentru a-și căpăta fiecare locurile de muncă și drepturile lor firești, justificate funcțional, nu pentru a le ajuta să devină, – ori burghezia, ori proletariatul; un nou despot.

Organicitatea crescândă a vieții colective face să se producă fenomenul tendențial de dispariție a claselor sociale și de formare a categoriilor de funcțiuni în cadrul vieții colective naționale.

Prin însăși ramificarea funcțiunilor burgheziei în mai toate domeniile de activitate, ea tinde să se șteargă ca clasă socială, spre a se afirma mai mult ca feluri de activități organizate în funcție de interesul comunității. În locul claselor tine să se formeze corporațiile.

Prefacerea aceasta de structură a burgheziei noastre se întâmplă într-un moment în care se desfășoară și o adâncă prefacere spirituală a omenirii, așa încât problema burgheziei noastre se pune cu îndoite greutăți: mai întâiu este vorba de a o elibera și desvolta: dar apoi trebuie purificată și pătrunsă de noua spiritualitate a vremii.

Dela democrația de ieri trebuie să se treacă la ideocrația de mâine, la dominarea idealului, a spiritualului. Se dă o aprigă luptă între instinct și rațiune. Trebuie să biruie rațiunea, care să restabilească natura socială și omenească a vieții economice și să o alcătuiască în sistem de ordine. Trebuie să biruie ordinea în locul haosului, interesul comun în locul celui egoist, spiritul deasupra materiei. Trebuie să biruie creștinul asupra evreului – care nu a adus în viața economică decât speculația, iar în viața socială anarhia. Burghezia noastră nu poate rămâne străină de aceste preocupări și în acest fenomen, căci problemele colectivității naționale sunt și probleme ei.

În țara noastră, unde țărănimea trăiește așa de jos (și economicește și spiritualicește), unde salariații de toate categoriile duc o existență așa de grea, unde streinii sunt atât de mulți și atât de puternici, - problemele de rezolvat sunt numeroase și toate reprezintă datorii ale burgheziei de ale rezolva. Spre deosebire de apus, unde drepturile burgheziei au început ca atare, ca drepturi, drepturile burgheziei noastre românești încep ca datorii.

Bogăția poporului românesc nu va sta atât în bogăția și puterea burgheziei, cât și în ordinea socială a bogăției noastre. Burghezia românească va trebui, de aci înainte, să creieze bogății, dar să le împartă judicios, căci smulgerea numai de către ea ar lăsa mereu deschise problemele noastre sociale și ar face să se nască propria ei problemă.

Până acum, burghezia românească n-a jucat nici un rol la alcătuirea și funcționarea Statului nostru, - de altfel strein de noi, asupritor, formal și

neadeverit nevoilor ţării. Numai de aici înainte burghezia românească îşi va putea spune cuvântul.

Trebuie să şi-l arate prin suflet, prin credinţă şi prin dragoste, aşa cum o învaţă tineretul ţării. Şi trebuie să şi-l spună pentru dreptate socială şi pentru ordine (nu pentru „bani" şi pentru „câştig", ca până aci), căci dacă altădată s-a impus în lume voinţa de libertate, mâine se va impune - cu siguranţă voinţa de armonie: voinţa de ordine şi de justiţie a maselor, care ar fi bine să nu depăşească burghezia şi să nu se împlinească pe deasupra sau împotriva ei.

Burghezia românească este astăzi un imperativ de viaţă şi de creştere a neamului nostru. Ea nu va birui însă şi nu va menţine decât atât cât va fi în stare – puţin sau mult, bine sau rău, să trăiască, româneşte, viaţa întregei colectivităţi româneşti.

„Numai printr-o burghezie puternică şi conştientă vom asigura viitorul unei Românii libere"

de M. Fărcăşanu[19]

În cursul anchetei întreprinsă de „Vremea" asupra „Problemelor burgheziei române" s-au emis o serie de păreri, cari amintesc în mod straniu dezbaterea pedantă imaginată de oamenii de cenaclu ai secolului trecut: forma fără fond. Acest climat intelectual al junimismului politic se descifrează mai ales în tagma adversarilor structurali ai burgheziei, cum ar fi poeţii familiei sau adepţii maleabili ai noilor doctrine anti-liberale. Pentru lirismul cafenelei autohtone „le bourgeois est haissable" tocmai pentru că el reprezintă aspiraţia supremă a acestui lirism, adică o anumită securitate economică. Pentru intelectualul sincronizat, acela ce merge în „ritmul vremii", burghezia este o categorie moartă pentrucă aşa spun manualele şi normativele intereselor în cari s-a integrat.

După cum junimismul a fost o sublimare literară a unei incapacităţi politice, tot astfel anti-burghezismul actual este manifestarea unei infirmităţi şi a unei crize: aceea a sentimentului naţional. Burghezia noastră – ca şi toate burgheziile de altfel – cu toate păcatele şi scăderile ei, este depozitara principală a conştiinţei naţionale.

Deaceea nu este de mirare că acei cari îi contestă existenţa sunt tocmai spiritele detaşate nu numai de orice conştiinţă dar chiar de orice pudoare naţională. Asemenea spirite sugerează, în svârcolirile lor leşinate, însăşi inexistenţa unei burghezii române. Iută aceşti oameni, poate, că teza lor tinde

[19] *Vremea războiului*, XIV, n. 641, 15 mart. 1942, p. 5.

să demonstreze nu atât o inexistenţă cât o existenţă: aceea a unei Românii nevertrebate. Fiindcă dacă luăm ca punct de plecare diletantismul „formei fără fond" şi ca punct terminus pseudo-ştiinţa anti-liberală ajungem să avem despre ţara noastră o viziune, conţinut necristalizat, confuz, supus tuturor influenţelor şi fluctuaţiilor inerente unei plasme amorfe. Se va spune desigur că în faţa majestăţii obiective a ştiinţei n-au ce căuta considerente lăturalnice. Aceste considerente au însă un rol evident atunci când este vorba de pseudo-ştiinţă, cum este cazul cu negarea unei categorii sociale, care şi-a dat măsura puterii ei de creaţie. România modernă, sub forma ei definitivă de România Mare, este produsul eforturilor acestei burghezii, care se regăseşte şi la începuturile de eliberare ale Principatelor române. Fenomenul economic, care însoţeşte apariţia burgheziei noastre este acela al intrării Principatelor în circuitul economic european, iar fazele desvoltării acestei categorii sunt paralele cu etapele conturării statului nostru. Cred că ar fi oţios să insist asupra nexului celor două planuri, politic şi economic, în formaţiunea burgheziei sau să amintesc datele atât de cunoscute ale tratatului dela Adrianopol şi Revoluţiei de la 1848. faptul că statul nostru s-a desfăcut deabia în a doua jumătate a secolului trecut de lanţurile servituţii explică suficient pentruce burghezia noastră s-a format într-un tempo mai rapid şi pentru ce procesul ei de formaţie nu seamănă aidoma cu acela al manualelor, din cari se adapă criticii noştri. Burghezia română nu trebuie văzută livresc şi nici cu ochiul lui Caragiale, ci în dificultăţile naşterii ei şi în eforturile mari de a umple în viaţa naţională lacuna creiată de îndelungatele timpuri de suferinţă şi stăpânire străină. Această burghezie există căci o întâlnim la toate răscrucile ultimei sute de ani, o descoperim la baza economiei, a culturii şi politicei naţionale. Ea este purtătoarea unei tradiţii de libertate şi crez naţional, este o burghezie naţională prin excelenţă. Este pe de altă parte normal ca noi să nu avem o burghezie identică aceleia din Franţa, Anglia sau Germania, ci o burghezie specifică împrejurărilor noastre istorice şi economice. Comparaţia riguroasă a burgheziei noastre cu celelalte mari burghezii este o eroare din acest punct de vedere, iar conluzia trasă din această comparaţie – că o burghezie română nu ar exista – este evident absurdă. Din contră orice examen obiectiv al societăţii româneşti va constata prezenţa unei burghezii, categoric centrală a vieţii noastre conştiente, un ax în jurul căruia se organizează de mult timp formele existenţei naţionale.

Spiritul burgheziei române

Plecând dela constatarea de common sense a existenţii unei burghezii româneşti, ceeace impresionează astăzi nu sunt transformările economice, ci oscilaţiunile spirituale burgheze. Problema, care ni se pare valabilă pentru moment nu este deci aceea a spectranalizei economice a burgheziei ci a examenului de conştiinţă, a spiritualităţii ei. Istoriceşte spiritul acesta a fost consemnat într-o anumită ipostază, pe care actualmente nu o mai regăsim

decât cu greutate, anemiată sau veleitară. Este suficient să amintim atitudinile burgheze ale anului 48, ale exilului șefilor politici ai burgheziei, independența de gândire în monarhia lui Carol I, demnitatea protestului românesc la Congresul din Berlin (unde eram reprezentați prin exponenți ai acestei categorii) și ca un răsunet îndepărtat aceeași virilă conștiință a drepturilor naționale la conferința de pace dela Versailles, etc. etc., pentru a fixa caracterul liberal și bărbătesc al acestei poziții. Burghezia noastră este intim legată de realizarea neatârnării naționale, a unității neamului și desrobirii economice. Ea apare ca agent al concepției liberale, care a condiționat revoluția națională, a unității neamului și desrobirii economice. Ea apare ca agent al concepției liberale, care a condiționat revoluția națională și ca o categorie socială conștientă de misiunea ei esențială în viața statului. Deaceea vom vedea adevărata burghezie românească strânsă în jurul principiilor de naționalism economic, de libertate politică și independență națională și o vom recunoaște după intrasigența atașamentului față de aceste idei directoare. Acolo unde încetează un asemenea atașament încetează și burghezia română autentică.

Desigur că în retorica patriotardă a secolului XIX, există uneori o parte de ridicul, pe care a speculat-o creiatorul lui Cațavencu, dar ea conține și efervescența încă intensă a deșteptării noastre „din somnul cel de moarte". Stângăciile și caricaturalul anumitor gesturi noi, nu au împiedecat însă adâncimea convingerilor sau tăria atitudinilor.

Dacă burghezul este – așa cum spunea undeva André Sigfried – un om care are rezerve, burghezul român a fost și rămâne în înfățișarea lui adevărată și un om cu rezerve de rezistență morală. Independența lui economică realizată printr-o severă disciplină a muncii și vieții, i-a servit pentru a-și construi autonomia politică și spirituală. Grație unei asemenea discipline am avut la anumite momente o categorie socială, care a putut protesta și o categorie intelectuală care a putut critica sau înfiera. Cred că această facultate este tot atât de prielnică într-un stat, pe cât este de funest servilismul și lipsa de personalitate a cetățenilor. „Clasa mijlocie" nu ar avea altfel decât un meschin rol economic, fără să fie gardiana unui regim. În acest sens, (al apărării libertății) în care văd esența durabilă a unei clase medii, burghezia se poate întâlni în orice societate evoluată, acolo adică unde conștiința națiunii sau a cetății se proectează în mediul osmotic și echilibrant al unei categorii centrale independente și muncitoare. Această categorie îndeplinește fără îndoială și oficiul de legătură între extremele societății, trăsătura de unire a diferențierilor ineluctabile într-o colectivitate organizată. Dar prima ei funcțiune este aceea a vigilenții și curajului civic. Ea garantează sistemul libertății înăuntru și al independenței în afară. Burghezia modernă spre deosebire de clasele de mijloc ale timpurilor anterioare a ajuns la o mai completă stăpânire a rolului său mulțumită transformărilor economice și politice, cari au făcut din societatea contemporană un organism

cu componente solidare. În această solidaritate socială burghezia joacă rolul principal prin permeabilitatea şi prin voinţa ei de libertate, prima însuşire asigurând curentul între categoriile sociale iar a doua sănătatea organismului politic.

Spiritul autentic al burgheziei noastre a fost şi acesta este încă în compartimentele ei necangrenate de vremuri.

Conştiinţa burgheziei

Este un refren cunoscut al literaturii politice, acela formulat prin 1935 de Henri le Man: la bourgeoisie a perdu la bonne conscience". Autorii socialişti au început critica burgheziei încă din prima jumătate a sec. XIX din timpul precapitalismului burghez şi de atunci atacul nu a încetat.

Este adevărat că anumite părţi din burghezia actuală şi mai ales burghezii de dată recentă au arătat în multe cazuri o slăbiciune morală extraordinară. „L'expérience montre – spune Georges Sorel – que la bourgeoisie se laisse facilement dépouiller, pourvu qu'on la presse quelque peu et qu'on lui fasse peur de la revolution. Această „laşitate burgheză" de care vorbeşte autorul „Reflexiunilor", este uneori – din nenorocire – un fapt brutal. El se proiectează deseori şi pe planul autorităţii de stat atunci când conducerea a intrat pe mâinile părţii degenerate a burgheziei. S-a văzut şi la noi – aşa cum remarcă acelaş Sorel – cum anumiţi reprezentaţi slăbănogi ai acestei categorii atunci când aveau răspunderea conducerii politice se lăsau inspiraţi de frică. Timiditatea şi timoraţia acestor oameni nu erau egalate decât de incapacitatea lor politică. Când însă „factorul cel mai determinant al politicii sociale este poltroneria guvernului" nu se poate aştepta nimic viabil dela reformele stăpânirii.

Ministrul care tremură în faţa unei scrisori anonime şi abilul părinte, care-şi împinge copilul într-o formaţie politică gregară şi tiranică, pentru a-şi creia un eventual alibi moral, nu mai au caracterele burgheze. Ei sunt cel mult putregaiul burgheziei. Conştiinţa burgheză adevărată condamnă asemenea laşitate. Adversarii burgheziei afirmă desigur că o adevărată conştiinţă burgheză nu mai există. Ce este adevărat din această afirmaţie?

Trebue să recunoaştem că în ultimele decade burghezia a pierdut din prestigiu datorită cangrenării unei părţi din grupurile ce o formează. Elementele bastarde ale burgheziei au făcut toate compromisurile posibile, trădându-şi tradiţia politică, economică şi morală. Ele au început prin a abandona disciplina acţiunii şi au sfârşit prin a ceda ameninţărilor.

O anumită comoditate călduţă a devenit principiul central al acestei existenţe de a doua mână. Dela poziţia activă şi întreprinzătoare, conştientă de misiunea şi drepturile eo, aripa aceasta rănită a burgheziei a trecut la postura pasivă, conservatoare şi laşă. Ea s-a mulţumit să-şi apere poziţiile cucerite şi chiar să renunţe la o parte din ele pentru a păstra cealaltă parte. Mai ales însă această ramură vlăguită s-a întins şi pe pernele capitalurilor

acumulate şi a încetat să mai trăiască pentru a vegeta. S-a întâmplat şi la noi ceeace spune Emmanuel Mounier despre boala burgheziei franceze: „le mal burgeois est de vouloir avoir pour éviter d'être".

În acelaş timp cangrena burgheză s-a drapat şi în terminologia pseudo-ştiinţei, a aşa zisei „evoluţii ineluctabile", a „imperativului vremii, a „morţii liberalismului" etc. s-au invocat legile rigide, cari împing societatea politică şi economia spre alte forme decât cele burgheze. La adăpostul acestei vane retorici şi a compromisului dilatoriu, se etalează toată putrefacţia falsei burghezii române. (Câtă dreptate avea Denis de Rougemont să spună că legile econonice şi sociale sunt totdeauna juste în măsura exactă în care demisionăm din rolul nostru de oameni responsabili şi creiatori şi că rigoarea lor ne măsoară degenerescenţa).

Frica de răspundere, frica de acţiune, într-un cuvânt, frica de viaţă, a paralizat o bună parte din burghezia noastră. Am văzut astfel spectacolul halucinant al burghezilor care flirtau cu tendinţele politice comuniste şi despotice. I-am văzut renunţând aprioric la libertate în politică şi la inviolabilitatea proprietăţii private în economie. O parte din burghezie, care îşi hrănia cu subvenţii şi cotizaţii călăii, îşi imagina că face operă de progres şi că se asociază aurorii timpurilor noi. Această burghezie a fost „pe marginea prăpastiei" – aşa cum sună titlul unei cărţi. Poate că astăzi conştiinţa ei este frământată de rolul turbure, pe care l-a jucat în ultimul timp. Poate că începând de acum conştiinţa burgheză se va întoarce în întregime spre sursele ei de existenţă: spre iniţiativă, acţiune, curaj etc. adică spre virtuţile de unde s-a ridicat o pătură burgheză şi de unde a luat forţele necesare strălucitei sale cariere.

Misiunea burgheziei

Burghezia a fost compromisă de laşitatea unei părţi minore a ei şi de inacţiunea celeilalte părţi. Misiunea ei apare deci cu claritate: să-şi refacă o conştiinţă puternică, o autoritate.

Pentru aceasta burghezul trebuie să se vindece de complexul de iască veritabil, trebuie să-şi afirme castrare care-l împiedecă să XXX conştiinţa drepturilor şi a creaţiei lui, să-şi asume răspunderea naţiunilor, să se angajeze adânc în faptă şi în idee. Zeflemeaua şi ironia, cari i-au înlocuit forţa combativă, trebuesc stârpite în profitul vechei lui capacităţi de rezistenţă. Inhibiţia burgheză care profită tiranilor, trebue suprimată. O terapeutică sufletească iată ceea ce cred că este absolut necesar pentru o însănătoşire a burgheziei.

Adevărul că „bărbăţia", curajul civic şi al ideilor, s-au atrofiat în întinse câmpuri ale burgheziei noastre nu trebue neglijat atunci, când se discută misiunea ei actuală. Fiindcă nici o misiune nu este posibilă fără vlagă.

Am menţionat pe de altă parte că burghezia este gardiana firească a naţionalismului autentic şi a libertăţii persoanei. Dupăcum în viaţa satului burghezia stă la baza acelei ligi a cetăţenilor contra puterilor – care s-a prezentat sub diferite forme: a parlamentelor, a corpurilor intermediare, etc. – tot astfel în viaţa internaţională ea stă la originea revoluţiilor naţionale şi a afirmării independenţei etatice. Burghezia trebue prin urmare să reia firul acestei tradiţii. O adevărată burghezie naţională nu poate coexista sclaviei statului sau jugulării Persoanei. Iată ceeace nu trebue uitat cu niciun preţ atunci când se defineşte autenticitatea burgheză.

Orice altă problemă referitoare la burghezia noastră se va soluţiona prin această revigorare spirituală. Tendinţa conservatoare a anumitor burghezi (fenomenul acela periculos descris de un german cu epitetul sugestiv „Verjungkerung der Bourgeoise") se va spulbera atunci când simţul resposabilităţii va fi din nou treaz în burghezul nostru.

O burghezie conştientă nu poate degenera niciodată în plutocraţie.

Ea va reveni la funcţiunea ei creiatoare de echilibru şi osmoză între categoriile sociale. Dar pentru a da un accent durabil şi solid acestei funcţiuni burghezia nu trebue să mai sucombe în faţa obsesiei şi a ameninţărilor.

Mai multă demnitate, mai multă conştiinţă a drepturilor, mai mult orgoliu naţional, vor readuce pe burghezii rătăciţi la matca strămoşilor lor.

Pentru ceilalţi, cari s-au menţinut în linia tradiţiei, singurul sfat valabil este de a eşi mai mult în acţiune, de a-şi reface disciplina actului, umbrită în ultima vreme de ceţuri trecătoare.

Misiunea aceasta are şi un profund înţeles naţional, fiindcă numai printr-o burghezie puternică şi conştientă vom asigura viitorul unei Românii libere şi Mari. Eu am credinţa că în rândurile tinerelor generaţii de burghezi conştiinţa adevărată a burgheziei rămâne întunecată câtva timp, se va ilumina în examenul faptelor şi experienţelor recente. Tinerii intelectuali, fii ai acestei pături criticată care a construit România de eri, îşi vor da seama la un moment dat că numai prin libertate şi demnitate umană vor putea reface în viitor opera schiţată de trecut. Vor vedea pericolele imense unde pot să ducă drumurile tiraniei şi segregarismului – pericole nu numai pentru fiinţa creiatoare a Persoanei ci şi pentru fiinţa integră a Neamului.

„Paşii burgheziei sunt conduşi de martirii naţionalismului românesc"

de Mircea V. Pienescu[20]

Revista „Vremea" mi-a făcut cinstea să-mi ceară să răspund, la ancheta asupra burgheziei, ca tânăr preocupat de aceste probleme. Calitatea mă flatează şi reţin tinereţea, pentrucă îmi aduce un mare folos în cauză: vorbesc mai la urmă.

Cititorii cari au urmărit această anchetă au putut vedea ce variate sunt ideile despre burghezie şi mai ales cât de deosebit este conţinutul atribuit noţiunei de burghez. În definiţiile ce s-au dat, când nu erau simple elogii, am văzut defilând pe Domnul Jourdain, imortalizat de Molière la 1860, alături de toate personajele caragealeşti şi de caricaturile popularizate de literatura socialistă a vechiului regat înainte de unire. Dar nu a apărut decât rar şi timid burghezul în forma modernă. Burghezul de stil 1942 apare ca o ruşine. De aceea flăm numai ce a fost burghezia română şi ce ar putea să fie ea, dacă s-ar întâmpla minunea să se schimbe la faţă. Oare este atât de greu să vorbim de prezent? Să vedem.

1. Esenţa şi caracteristicile burgheziei noastre

Nu se poate vorbi de burghezie fără a se vorbi de societatea burgheză. Aceasta este noţiunea generală. Burghezia constituie numai un element al ei.

Societatea burgheză este aceea care are la temelia ei proprietatea mijloacelor de producţie pe care le pun în mişcare prin personalul salarizat, dând naştere celei de a doua categorii de indivizi, care sunt proletarii. Această arhitectură, atât de atrăgătoare, este încurcată în prezentarea socialiştilor din secolul trecut, de categoria intermediară: micii plugari, micii meseriaşi, patroni şi comercianţi. De aceea se aruncă asupra lor calificările cele mai puţin amabile, ca de pildă „sacul de cartofi" cu care este asemănată ţărănimea de Karl Marx.

Pentru a ajunge la deţinerea mijloacelor de producţie, indivizii trebue să fie dotaţi cu calităţi de creaţie, organizare şi conducere. Aceste calităţi şi nu averea, cum se crede, îi impun pe burghezi şi la conducerea statului respectiv. În ţările în care burghezia s-a născut, ca să zicem aşa, normal, conducerea ei a fost plină de cea mai mare binefacere. Franţa, Anglia şi Germania au folosit, pe rând, de pe urma conducerii burgheze.

Indiferent de orice calificativ, rămâne bineînţeles că atâta vreme cât există o societate burgheză, trebue să existe şi o burghezie.

[20] *Vremea războiului* , XIV, nr. 642, 22 mart. 1942, p.5.

Rolul acesteia a variat în timp de aceea vom găsi-o definită în diferite feluri de literatura vremii; dat tot aceea trebue să avem și o definiție a burgheziei actuale.

Ființa și rolul burgheziei sunt legate de concepția despre proprietate.

Burghezia românească s-a format în perioada de autoritate a conceptului liberal și individualist despre proprietate, atât în vechiul Regat cât și în celelalte provincii. De aceea au dreptate acei cari susțin că nu avem o burghezie românească.

Pornită la 1832, sau mai devreme poate, să cucerească mijloacele de producție și să devie o burghezie românească ea s-a văzut handicapată de străinii deținători de capital și cu pregătire economică incomparabil superioară. Atunci s-a retras pe pozițiile de apărare și a cucerit statul, apărându-l de jugul străin, și dându-i instituțiile necesare unei societăți burgheze. Era forma fără fond de care vorbeau junimiștii.

Până la unire, burghezia românească nu a putut să intre în stăpânirea mijloacelor de producție și a împărțit funcția ei cu străinii, în special evrei, dar și alt capital internațional. În acest timp, tot ea a trebuit să facă sacrificii pentru a asigura liniștea socială. Exproprierea încununează acea perioadă.

În Ardeal și Bucovina burghezia românească apucase drumul firesc luptând să-și apropie mijloacele de producție. În această năzuință se lovea de rezistența stăpânitorilor, pe care nu o înlătura decât cu lupte grele și sacrificii mari. De un rol politic în stat nu poate fi vorba, dar de o conducere politică a românilor, da. Este notoriu că românii din Ardeal și Bucovina erau conduși, în năzuințele lor naționale, de elemente ale burgheziei.

În Basarabia nu putem vorbi de o categorică burghezie românească, dar putem identifica elemente burgheze.

Aceasta este esența burgheziei românești în forma ei inițială.

Burghezia modernă ar fi trebuit să rezulte din contopirea elementelor burgheze din cele trei ținuturi. Dar despre aceasta vom vorbi imediat.

2. Contribuția ei la alcătuirea statului modern român

Chiar din cele de mai sus s-a putut vedea care a fost contribuția burgheziei la alcătuirea statului român modern. Sub raportul politic acest raport e mare. El înseamnă tot ceeace am obținut noi, făcând drumul celor două principate sub suseranitate turcească și până la România Mare.

Această constatare este valabilă pentru România Mică. Alipirea celorlalte provincii ne-a pus problema constituirii unui nou stat cu altă configurație demografică și cu o schimbată structură economică. Această nouă sarcină nu a fost împlinită cu aceeași pricepere, ba chiar putem spune că s-a dovedit o mare neînțelegere. Procesul de contopirea celor trei burghezii nu s-a făcut în spirit de înțelegere și rezultatul a fost că am avut ciocniri și lupte politice, în loc de conlucrare armonică. O contopire s-a

operat, dar numai la tinerile elemente care vor forma burghezia de mâine, burghezia despre a cărei misiune în viitor se poate vorbi.

Sub raportul economic însă, orice critică este îndreptățită pentru că activitatea burgheziei ne-a dus dela latifundile insuficient puse în valoare, la un Bercovici mare acționar la Banca Națională a României și la un Blank care își publica planul de lucru „dacă ar ajunge ministru de finanțe".

Criza burgheziei apare în momentul când străinii, deținători ai mijloacelor de producție, caută să-și aroge și rolul de conducere al statului.

3. Calități și deficiențe ale burgheziei

Răspunsul la această a treia întrebare se desprinde și el din cele spuse mai sus.

Burghezia liberală n-a înțeles că, conducerea politică trebuie să dea satisfacție năzuințelor naționale și a stânjenit orice încercare de a imprima nota națională activității economice. Eminescu a dat semnalul și n-a fost înțeles. Țărănismul de înainte de 1900 a fost înăbușit iar luptele naționaliste dintre 1900 și 1916 s-au lovit de aceeaș obstrucție.

Străinii deținători de poziții economice au fost mai înțelegători pentru interesul lor și au sprijinit totdeauna burghezia în luptă și cu curentele naționaliste.

Închizându-se în concepția de partid politic burghezia Vechiului Regat, deoparte și cea a Ardealului de alta, au stânjenit procesul de contopire și conlucrare. Acest proces se petrece alături de ea și chiar contra ei, câte odată. De aceea, după unire s-a continuat pe aceeași cale. Țărănismul inițial, care trebuia să însemne o revoluție națională, s-a lovit de rezistență și n-a ajuns la conducerea politică decât când s-a corcit și a îmbrăcat o formă care nu-i era firească. De unde pornea ca o mișcare a burgheziei rurale, reprezentată prin conducătorii ei firești, care trebuia să se desfășoare pe linia burgheză și să ducă la naționalizarea economică a ajuns un partid înfeudat luptei de clasă ș impregnat de elemente străine. Aceeaș soartă au avut-o și alte încercări de refacere a României burgheze pe baze noui.

4. Misiunea actuală a burgheziei noastre

Am ajuns la întrebarea capitală. Ea putea fi pusă și fără a mai trece prin pregătirea celorlalte trei, pentrucă este de sine stătătoare. Pentru a răspunde care este misiunea actuală a burgheziei, fără a o minimaliza la rolul de aprovizionare a categoriilor nevoiașe, mi se pare că trebue să vedem dacă mai trebue să avem o burghezie.

Am spus că societatea burgheză are la temelia proprietatea individuală, familia și religia. Nu cred că este român care să conteste necesitatea de a rămâne pe aceste temeiuri. Și chiar dacă ar fi unii, nu are nici o însemnătate existența lor, deoarece temeiurile societății burgheze sunt

adânc înfipte în sufletul românesc și fac parte din ființa noastră națională. Și totuși este ceva care s-a schimbat.

Concepția liberal-individualistă despre proprietate, transpusă în principii de drept și formulată în legi, a dus la excese care au făcut ca interesul colectiv-național să devie contrariu interesului colectiv-naționale și ca proprietarii să devie dușmanii liniștei sociale. Critica socialistă a identificat cele două categorii de luptă: capitaliștii și proletarii. Dar tot această critică a făcut regulă dintr-un exces și a tras concluzia radicală de desființare a proprietății. Viața reală s-a însărcinat să dovedească șubrezenia acestei soluții și cu excepția Rusiei, nicăeri nu s-a încercat o aplicare practică.

Pe măsura nevoilor și pe temeiuri reale, s-a impus o altă concepție despre proprietate, ajungând la temeiuri de drept și la formulări legale. Este vorba de proprietatea considerată ca funcție socială și ca funcție națională. România a adoptat constituțional această nouă concepție și va trebui să o aplice în toată întinderea ei.

Burghezia actuală trebuie să-și revizuiască înțelegerea și să-și potrivească activitatea pe nou făgaș.

Deținătoare a mijloacelor de producție, burghezia trebue să se încadreze pe linia interesului național. Procesul de încadrare se face sub ochii noștri. Semnele sunt vizibile pentru ochiul obișnuit a deosebi efemerul de trainic.

Acest proces de adaptare a burgheziei la nouile temeiuri de viață națională este mult îngreunat de tarele inițiale ale burgheziei românești. Una din cele mai mari este existența, în prea mare număr, a evreilor deținători de averi și de poziții economice importante. Îndepărtarea lor înseamnă o revoluție și nu trebuie să sperie pe nimeni, chiar dacă este – câte odată ceva mai aspră. Revoluție a făcut Cuza la 1848 secularizând averile mănăstirești și expropriind parțial pe marii proprietari și tot revoluție a făcut Regele Ferdinand semnând decretul de expropriere. Și atunci am fost deposedați și totuși lucrurile s-au desăvârșit.

Misiunea actuală a burgheziei noastre apare dela sine. Va trebuie să facă o mare încordare pentru a aduce, prin valorificarea potențialului național, o mai bună stare tuturor românilor.

Scriind aceste rânduri am fost urmărit, tot timpul, de sutele de figuri ale colegilor mei de studii și ale foștilor mei studenți, care s-au aruncat cu elan în lupta de naționalizare economică.

Burghezia cea nouă se naște odată cu misiunea ce are de împlinit. Pașii ei sunt conduși de martirii naționalismului românesc, în fruntea cărora strălucește ca o stea călăuzitoare giganticul ctitor de cultură națională care este Mihail Eminescu.

Istoricul Vasile Netea, descendent de grăniceri

Teodor TANCO



Este foarte greu de definit în câteva pagini ale comunicării un român cu o energie clocotitoare, personalitate complexă şi fire deosebit de avântată, dinamică, o natură optimistă, comunicativă până în prietenia în margine de *carpe diem*, dar creatoare în lucrarea spiritului istoric, precum a fost Vasile Netea, omul. De aceea, e necesar de presupus, mai întâi, originile, rădăcinile strămoşeşti din depărtări greco-romane, că prin locurile acelea unde a venit în lumea Soarelui s-a făcut multă istorie cu armele şi cu cuvântul.

Vasile Netea s-a născut la 1 februarie 1912, în localitatea Deda, de pe Mureşul Superior.

Acolo, geografia arată ca o poartă prin care omul trece ca să intre în munţi. Totodată, este şi ieşire din păduroşii Călimani în podişul larg al culmilor blânde şi pleşuve. Căci, Deda se găsea în marginea lui, chiar cu numele ei începe Ţara sau Ţinutul Colinelor, cum numeşte în cărţi geograful Laurian Someşan plaiurile dintre râurile Mureş şi Bistriţa Argintie din Munţii Poiana Tomii şi până în Teaca spre Câmpia Transilvană.

N-au fost numai confruntări geologice şi între speciile pădurilor în spaţiul copilăriei lui Vasile Netea. S-au dus şi lupte grele între „barbaricus", dacii liberi şi armatele romane. Cât a durat Dacia Traiană limesul avea aisberg o cetate dacă, apoi o castella romană şi un burg tocmai lângă Deda şi, la nevoie, alte fortificaţii tocmai lângă satul de astăzi. Toate acestea au lăsat urme pe pământ şi deprinderi în oameni, gene în fiinţa lor. Parcă trupeşul neastâmpărat Netea continua pe aceia.

Apoi, au trecut alte valuri de istorie peste generaţiile de înaintaşi şi cu alte organizări militar-sociale până la strămoşii lui direcţi, care au fost grănicerii din Regimentul II român de la Năsăud, înfiinţat *de jure* în 1762. Vasile Netea fiind un autentic descendent grănicer, nu ajuns între ei ci a venit dintre ei, căci statutele condiţionau până astăzi, ca măcar unul din părinţi la origine, şi se pare, recunoscută fiindu-i această calitate, el primise şi ceva stipendii de şcolar de la Fondurile grănicereşti din Năsăud. Iar mama lui, Lucreţia Onigaş, s-a născut în satul Gledin. Acesta cu Monorul, cu Ruşii-Munţi şi cu Morăreniul formaseră compania I, cu sediul în Monor, a vestitului Regiment care avea ştabul la Năsăud. La companie, în Monor, se înfiinţase una din primele trei şcoli triviale,

la 1764. Istoricul Nicolae Bocşan este unul din cercetătorii de autoritate ai fenomenului cultural grăniceresc şi foarte pasionat cândva de amintirile-jurnal ale ofiţerului Francisc Mihailaşiu din anii 1848-49.

Gledinul, în schimb, îi oferise tânărului informaţii şi mai vechi din strămoşescul lui sat, cu exemple de istorie cărturărească. Aici se născuse, în jumătatea a doua a secolului XVII, Pahomie, ajuns episcop de Roman pe timpul domniei lui Dimitrie Cantemir, apoi un nepot al acestuia, Iacob Stamati, care a urcat în scaunul de mitropolit al Moldovei. Din neamul acestora, a lui Petcu sau Petcă cum le zicea, se trăgea şi soţia lui David Creangă, mama Smarandei şi bunică a lui Ion Creangă. Parcă pe toţi îi purta în sensibilitatea şi visele lui neliniştitul cititor şi iscoditor Vasile Netea. Şi nu-i ştia numai din documente şi cărţi, ci şi din viaţa tumultuoasă a urmaşilor, căci se aflase mult timp printre ei, cât şi din revenirile dese acasă, în cele două sate ale originilor lui. O probă este şi mărturisirea lui în ultimul interviu pe care îl obţinusem cu un an înainte de a deceda, spunând: „Mi-am petrecut o bună parte a copilăriei la Gledin şi Monor, acestea fiind satele îngemănate din care m-am ridicat spre viaţa până azi. Primele mele amintiri nu sunt atât de vesele, ele datând din epoca Primului Război Mondial, atunci stabilindu-mă cu mama la Gledin la rudele de aici, tatăl meu fiind pe front, am stat acolo cei 4 ani cât a durat războiul. Monorul mi-a rămas în minte prin frumuseţea târgurilor de primăvară şi de toamnă, unde participau toate satele din jur. Acele târguri, mai ales cel de toamnă, cu ziua din 27 septembrie, erau adevărate evenimente economice, sociale şi culturale" (T.T, V.R.R., vol. VII, 1993, p. p. 191-192).

În altă împrejurare, el destăinuie că a făcut şi vreo două clase primare la şcoala din Gledin, îndată după Marea Unire. Începuse alfabetul în satul natal al mamei unde un dascăl localnic asigura continuitatea învăţământului românesc. Dar celelalte clase primare le face la Deda, după care pleacă la Şcoala Normală de Învăţători din Târgu-Mureş, în toamna anului 1923. Însă revenirile între grăniceri sunt frecvente. Vacanţele de elev sunt răstimpul gledinar, chiar şi al tânărului învăţător care ajunge la 19 ani, când începuse activitatea didactică. Dar şi mai tânăr debutase publicistic, la 16 ani semnând (în ziarul „Patria" din Cluj, nr. 241, p. 2 din 1928) articolul *Cărţi comemorative*.

Timpul şi un motiv romantic au făcut să devină monorean. Acolo crescuse, înflorise şi se împlinise domnişoara Lucreţia Cazan. Eleva aceasta a dat strălucire balului de la Monor, cu care se încheiaseră evenimentele festive de sfinţire a Monumentului eroilor şi depunerea jurământului a Batalionului de grăniceri din Bistriţa, în prezenţa ministrului de stat al Armatei, F. Bejan. La petrecerea domnilor, Vasile Netea i-a trimis atâtea ilustrate domnişoarei Lucreţia încât ieşise regina balului, apoi valsară larg, de părea prea mică sala clasei a VI-a a şcolii. Era fermecătoare prin contrastul taliei perechea avântată în dans şi vise. Aveam 11 ani şi, cu alţi şcolari, priveam de afară, pe fereastra deschisă. Domnişoara Lucreţia, cum i se zicea în sat, se născuse în Filea, peste

Mureş la Deda. Murindu-i mama, când era mică de tot, popa o adusese la bunici, crescând-o familia învăţătorului Onigaş; cu vremea, ea a devenit moştenitoarea casei şi, pământului din Monor. Cei doi tineri erau căsătoriţi din 1937 şi se aflau în Bucureşti, după al Doilea Război Mondial, când deveniră proprietari întabulari. Prin aceasta, statutul de grănicer al lui Vasile Netea se oficializase şi avusese puţin timp reşedinţa de vară în Monor.

Dar el se legase şi altfel de grăniceri. Spiritual. După tipărirea, în 1936, în colaborare cu Eugen Nicoară, a cărţii *Murăş, Murăş, apă lină...*, s-a ancorat pentru toată viaţa într-o tematică, şi un nume: *Ion Pop Reteganul*, vizitând adesea Casa memorială din Reteag. Şi acesta, când a ajuns în stare de orbire, trăise câtva timp în Monor la familia părinţilor soţiei, născută Bejan.

Îl văzusem pe istoric la Monor, şi pe Aurel Filimon tot atunci, şi-i reţinusem de la festivităţile grănicereşti. Îl revăzusem pe primul abia în 1943 în refugiu, într-o duminică la Luna Bucureştilor, ascultându-i înflăcărata cuvântare despre nedreptăţile îndurate de români în Ardealul ocupat. Dar nu mă apropiasem să vorbim. Evoc momentul în vol. 2 din romanul *Cândva mă voi întoarce acasă*, tipărit în 2007. Apoi, ne-am întâlnit în 1945, tot aşa vorbind la ridicarea troiţei pe locul unde a fost mănăstirea Monorului, la care a început călugăria Pahomie. Dar cunoştinţă directă am făcut târziu de tot. Eram prea timid, el prea vocal şi învăţat pentru mine. Când a fost să ne cunoaştem şi să comunicăm, a fost pentru toată viaţa noastră.

Prin participarea de azi la cinstirea centenarului, cu acesta am fost prezent la trei evenimente importante ale biografiei lui Vasile Netea, mai fiind la aniversarea de 70 de ani şi la înhumarea lui, amândouă petrecându-se la Deda.

Un singur episod trebuie să mai adaug. Pentru că Gelu Netea, fiul istoricului, care îi aduce memoriei tatălui cel mai frumos omagiu de centenarul naşterii, tipărind o carte, a fost prea restrâns în cuvinte (întrebat într-un interviu „despre amănunte la înmormântare"), intervievatul a ratat că nu a relatat amănuntele dramatice prin ostilitatea continuată de autorităţile comuniste de securitate şi de cele locale din Deda. Căci, fiind prevăzător, Vasile Netea făcuse multe demersuri să obţină un loc de veci în grădina bisericii satului. Greu de tot şi numai la insistenţa episcopului Andrei Birdaş de Alba Iulia a obţinut un loc pentru un singur mormânt. Altfel nu s-ar fi apropiat sicriul fostului „puşcăriaş politic" de locul acela.

Am fost la înmormântare, delegat oficial al Uniunii Scriitorilor, reprezentându-l pe preşedintele D.R. Popescu, care îi preţuia mult cărţile şi cuvântările. De altfel, Uniunea a suportat cheltuielile decontabile de înmormântare.

De la Cluj am plecat singur, iar de la Bistriţa am mers cu Valentin Raus, membru al Uniunii Scriitorilor, cu redactorul şef al ziarului „Ecoul", monoreanul Vasile Ilovan, şi cu profesorul George Vasile Raţiu, toţi prieteni

buni ai defunctului. Sosind la Deda, pe la ora 10, am mers la biserică cu coroanele unde era depus sicriul. Episcopul Emilian de Alba Iulia era aşteptat la ceremonial, dar nu a venit. Au venit însă cu o maşină trei preoţi, între ei protopopul de Alba, mare cântăreţ şi orator. Singurul pe care îl cunoşteam. Înainte de începerea serviciului religios am organizat cei patru sosiţi de pe meleagurile grănicereşti primul schimb al gărzii de onoare. Apoi, tot câte patru, mulţi au stat momente de veghe lângă sicriu. După slujbă şi cuvântările celor doi vorbitori preoţi, am adus salutul Uniunii şi mi-am citit textul, publicat în carte, fără nicio schimbare. Am dat cuvântul încă la câţiva, deşi au fost mai mulţi doritori. Restul urmând să vorbească la masă, undeva la un local public, la care s-a mers cu maşinile, fiind situat între două localităţi pe malul Mureşului cu apă lină... atunci era tulbure şi învolburată, poate pentru că î-l pierduse pe culegătorul cântecelor de demult, şi acestea se vor uita.

La înmormântarea doamnei Lucreţia Netea, săvârşită din viaţă în vara anului 2011, şi, prin alte eforturi ale fiului lor, este înmormântată la Deda, lângă soţul de-o viaţă, nu am fost.

Dar, în 27 septembrie 2010, când la Monor am lansat ultimul volum din tetralogia *Cândva mă voi întoarce acasă*, cu care ocazie am anunţat că mă retrag din scrisul literar, am invitat-o şi pe doamna Netea, şi pe Dimitrie Poptămaş, şi pe alţii. Doamna, nu demult împlinise 90 de ani şi a venit însoţită de prietenul de-o viaţă al familiei, colonelul pensionar Ioan Vlaic din Gledin. A fost foarte fericită şi a repetat obstinent că e ultima dată când vede Monorul şi oamenii lui. Râdea zgomotos cu lacrimile curgându-i, precum Mureşul, pe faţa frumoasă. Pe casa arătoasă din centrul satului am dezvelit a 10-a placă comemorativă a celor care obţinuseră titlul de doctor în ştiinţe, şi ultima; alţi 5 care au titlul sunt în viaţă. Aceasta a fost pentru străunchiul ei, a medicului memorandist dr. Aurel Moldovan, decedat la Viena. Iar casa, nu alta decât aceea care o moştenise şi o avuse un timp, proprietate familia Lucreţia şi Vasile Netea.

A fost ultima noastră întâlnire şi despărţire.

Târgu-Mureş, de Centenar, 1 februarie 2012.

Un periplu istoriografic în opera de tinerețe a lui Vasile Netea

Dr. Vasile DOBRESCU



Scrierile de tinereţe din prima jumătate a secolului trecut ale cărturarului şi istoricului Vasile Netea stau sub semnul traseului pregătirii sale intelectuale prin instituţiile de învăţământ pe care le-a parcurs, cât şi al unei diverse şi continue înrâuriri culturale desprinse şi culese din paginile cărţilor din bibliotecile Târgu-Mureşului, Clujului sau Bucureştiului, şi nu mai puţin, din contactele şi dialogurile nemijlocite şi fertile cu numeroasele personalităţi ale culturii naţionale pe care le-a cunoscut, intervievat sau pe lângă care a activat. Pregătindu-se la Şcoala Normală din Târgu-Mureş, spre a deveni învăţător şi viitor luminator al tinerimii şcolare, al locuitorilor satelor din zona Mureşului, Vasile Netea şi-a depăşit condiţia de simplu învăţăcel, frecventând nu numai cercurile culturale româneşti din „oraşul florilor", dar şi implicându-se încă de pe băncile şcolii, în activitatea publicistică şi culturală ce se conturase promiţător după Marea Unire, alături de mai vârstnicii animatori ai spiritului cultural naţional. Cu atât mai mult, după absolvirea Şcolii Normale şi peregrinarea sa ca învăţător în satele Mureşului, Vasile Netea îşi extinde activitatea publicistică fiind prezent în periodicele editate la Târgu-Mureş, Reghin sau Cluj, se numără printre colaboratorii şi redactorii unora dintre ele, frecventează şi participă intens la dezbaterile din cercurile scriitorilor ori oamenilor de cultură din aceste localităţi. Treptat se ridică şi se afirmă ca o prezenţă promiţătoare şi dinamică ce preia din învăţăturile şi darurile culturale ale unor învăţaţi ca: Nicolae Sulică, Costin Maximilian, Zeno Vancea, Gherghinescu Vania, Ioan Bozdog, Vasile Al. George, Mihai Demetrescu[1] etc., pentru a se distinge apoi prin acţiuni şi creaţii din ce în ce mai originale, ce-i vor contura, în timp, trăsăturile esenţiale ale propriului profil cultural pus sub semnul neastâmpăratei sete de cunoaştere şi cuprindere al unui discurs tumultos şi expresiv de frumoasă ţinută civică şi naţională.

Paşii pe care Vasile Netea îi parcurse în pregătirea şi formarea sa intelectuală sunt marcaţi nu numai de contextul studiilor şi atmosferei spirituale stimulative existente în Şcoala Normală din Târgu-Mureş. Apoi în cadrul Şcolii Superioare Pedagogice din Cluj, începând cu anul 1939 sau la

[1] Vasile Netea, *Memorii*, ediţie îngrijită, introducere şi indicii, Dimitrie Poptămaş, Editura Nico, Tîrgu Mureş, 2010, p. 31-32, 36-37, 40-43.

Academia Pedagogică şi la Facultatea de Litere şi Filosofie din Bucureşti, i-au îmbogăţit sursele de informaţie, dar i-au oferit şi exemple atitudinale, de creaţie şi construcţie intelectuală elevată, de comportament şi responsabilitate civică. Astfel, Vasile Netea, încă din anii tinereţii, ascultându-i în conferinţe publice, ori beneficiind de audierea unor cursuri universitare susţinute de Nicolae Iorga, George Bogdan-Duică, Ioan Lupaş, Dimitrie Popovici, George Călinescu, D.D. Roşca, Constantin C. Giurescu[2], se dorea şi se străduia, la rândul său, să fie nu numai, asemenea acestora, un intelectual rafinat creator de opere temeinice, ci în egală măsură un luminator şi formator spiritual capabil să răscolească cugetele, să sădească sămânţa roditoare a convingerilor civice. Să educe conştiinţele generaţiei sale, să răspândească îndemnurile şi dragoste faţă de cultură din rândurile şi spre înălţarea celor mulţi din mijlocul cărora se ridicase. Indiscutabil, mulţi colegi de generaţie aspirau şi doreau să devină viitori corifei ai culturii naţionale. Dar, din multele şi promiţătoarele talente ale tinerimii mureşene, Vasile Netea are ascendentul unei traiectorii spirituale ce-l valida în civilizaţia scrisului şi culturii naţionale datorită unei tenacităţi şi dorinţe ieşite din comun şi a unei capacităţi intelectuale prodigioase în continuă perfecţionare, care-i va permite să străbată perioade relativ nefaste, în anii refugiului ori ai ocupaţiei sovietice, împovărat de greutăţile materiale şi familiale, continuând să-şi împlinească creaţiile anterioare, să-şi contureze opţiunile şi orizonturile din ce în ce mai precumpănitoare sub zodia muzei Clio, punctate evident, la sfârşitul tinereţii şi începutul maturităţii sale de lucrările de licenţă şi doctorat cu subiecte de factură istorică. Prin ele a încheiat o fază de căutări, de experienţe şi acumulări benefice, care îşi vor arăta urmările după o tragică şi îndelungată detenţie din anii cincizeci ai secolului XX.

Ce a dorit, ce a gândit să devină şi cum s-au închegat şi manifestat primele trăsături intelectuale ale personalităţii lui Vasile Netea în anii tinereţii şi primii ani ai maturităţii sale?

Răspunsurile, e adevărat, în parte, le putem decela printr-o privire retrospectivă folosindu-ne de paginile volumului de „Memorii", tipărite iniţial în revista „Vatra", în anul 1982, cât şi din sursele bibliografice, încă incomplete, realizate cu profesionalism şi migală de către Dimitrie Poptămaş[3].

S-a pregătit pentru o carieră de învăţător, năzuind să îndrume primii paşi spre ştiinţa de carte a copiilor din satele Mureşului Superior şi, în acelaşi timp de a deveni un luminator al satului, asemenea zecilor de dascăli ce i-au precedat activitatea în istoria culturală a Transilvaniei moderne, dintre care şi l-a luat ca exemplu pentru dăruirea, onestitatea, activitatea educativă în domeniul propagării şi popularizării culturii şi a preţuirii creaţiilor folclorice, pe învăţătorul Ioan Pop-Reteganul. Nu întâmplător, la două decenii de la

[2] Ibidem, p. 28-30, 96-97, 127, 132, 134.

[3] Dimitrie Poptămaş, *Vasile Netea, Bibliografie istorică şi literară*, în vol. Vasile Netea, Evocări şi bibliografie, Editura Ardealul, Târgu-Mureş, 2008, p. 138-246.

moartea acestuia, îi va dedica în revista culturală a învăţătorimii mureşene „Progres şi cultură", un frumos medalion omagial[4], apoi, în 1938, o extinsă sinteză analitică în colecţia „Biblioteca învăţătorilor", prin care încerca să readucă în atenţia contemporanilor, îndeosebi a dăscălimii, omul şi opera „de o înaltă concepţie morală asupra scrisului... un animator stăruitor, un învăţător ideal cum am dori să avem mulţi alţii, un model de a ce trebuie şi de ceea ce poate să fie un intelectual care trăieşte în mijlocul ţăranilor, un exemplu rar de vrednicie, de muncă şi de jertfă"[5]. În 1943, în lucrarea „Figuri ardelene", din colecţia „Cartea refugiatului ardelean", ce cuprindea profiluri ale marilor personalităţi româneşti transilvănene, Vasile Netea îl consemnează din nou pe Ioan Pop- Reteganul printr-un succint şi expresiv medalion literar. Apoi, în acelaşi an îngrijeşte reeditarea unor culegeri de folclor ale dascălului ardelean într-un volum selectiv sub titlul „Legende, povestiri şi obiceiuri româneşti"[6], receptat prin comentarii elogioase. Ulterior, în anii 1970 şi 1986, reeditează, comentând şi adnotând, ediţiile culegerilor şi prelucrărilor de basme ale lui Ion Pop-Reteganul sub titlurile: „Crăiasa Zânelor"[7], respectiv, „Poveşti ardeleneşti"[8]. În bună măsură, inspirat de străduinţele lui Ion Pop-Reteganul de a culege şi valorifica însemnate secvenţe din tezaurul folcloric românesc ardelean, Vasile Netea, în colaborare cu Eugen Nicoară[9], reuşeşte să strângă şi să publice, în 1936, sub egida Despărţământului Reghin al „Astrei", o masivă culegere de literatură populară din zona Mureşului Superior, ce se constituie ca o lucrare de referinţă pentru cercetările ulterioare, comentată apreciativ în presa vremii de către Nicolae Albu, Maria Stanca, sociologul Traian Herseni, sau de muzicologul George Sbârcea.

Pe de altă parte, Vasile Netea îşi dovedeşte competenţele de valoare didactică destul de timpuriu, dezvoltându-şi opiniile pedagogice când abordează problematica calităţii cercurilor culturale ale învăţătorimii mureşene, printr-un serial de articole publicate în „Gazeta Mureşului", în anul 1934, sub genericul „Îndreptar pentru cercurilor culturale", strânse apoi într-o lucrare broşată[10], din care se desprind deopotrivă, solida pregătire teoretică asupra principalelor teorii şi curente pedagogice conturate la nivel european dar şi naţional, cât şi disponibilitatea de a susţine aplicarea în practică a celor mai adecvate metode de instruire şi educaţie pentru îmbunătăţirea procesului

[4] Vasile Netea, *Ioan Pop Reteganul*, în *Progres şi cultură* 3, nr. 1, ianuarie 1935, p. 3-11.

[5] Vasile Netea, *Ion Pop Reteganul*, Cluj, 1938, p. 3.

[6] Ediţie îngrijită de Vasile Netea, Bucureşti, 1943.

[7] Ediţie îngrijită şi note de Vasile Netea, Editura Minerva, Bucureşti, 1970.

[8] Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Vasile Netea, Editura Minerva, Bucureşti, 1986.

[9] Eugen Nicoară, Vasile Netea, *Murăş, Murăş apă lină*, vol. I, Editura„Astra", Despărţământul Reghin, 1936, 329 p.

[10] Vasile Netea, *Îndreptar pentru cercurile culturale*, Editura„Astra", Despărţământul Reghin, 1934, 46 p.

de învățământ contemporan. Adept al ancorării învățământului la necesitățile practice ale momentelor pe care le parcurge societatea românească după Unirea din 1918, Vasile Netea dorea ca formulele organizatorice ale pregătirii dăscălimii să depășească structurile birocratice și formale, încât lecțiile și demonstrațiile din cercurile culturale (pedagogice) să devină un spațiu de dezbateri și de învățământ benefic, unde se ivesc întrebările dar și căutările pentru a se contura modele pragmatice demne de urmat și aplicat. Totodată, Vasile Netea chema învățătorii să se implice în mod activ în acțiunile de diseminare a culturii și științei în lumea satelor prin cicluri de conferințe populare, adecvate ca limbaj de prezentare, în ideea dobândirii unor noi orizonturi culturale, ce trebuiau să întregească educația economică, sanitară, moral-spirituală prin dezbateri de conținut științific, și de factură organizatorică, dar mai ales tematică, pe lângă solicitările impuse conferențiarilor de a dovedi curaj și zel în prezentarea cât mai atractivă și cu multă convingere a subiectelor tratate.

Indiscutabil, tânărul învățător, Vasile Netea, își susținea asemenea idei, pornind de la propria sa implicare în rosturile școlii și, în egală măsură, în acțiunile culturale întreprinse sub auspiciile Despărțământului Reghin al „Astrei", condus, în epocă, cu vrednicie și competență, de medicul Eugen Nicoară. Vasile Netea dorea și cerea dăscălimii contemporane să nu se plafoneze într-o activitate rutinieră de catedră, ruptă de realitate, să transforme școala și pe ei înșiși în factori vii și activi, să producă și să creeze după capacitățile intelectuale ale fiecăruia valori de cultură pe care să le transmită neîntrerupt membrilor comunităților în care locuiesc. Extinzând și concretizând dezbaterea din această ultimă perspectivă, Vasile Netea oferea cititorilor, chiar în anul următor, în 1935, o succintă și ilustrativă introspecție asupra implicării dăscălimii ardelene din epoca modernă în răspândirea și fundamentarea culturii românești în spațiul rural transilvănean, cu precădere prin intermediul activităților „Astrei", editată sub titlul semnificativ „Din contribuția învățătorimii române la dezvoltarea culturii"[11]. Sub semnul acelorași imperative, Vasile Netea se dedicase acțiunilor culturale inițiate de către Despărțământul Reghin al „Astrei" prin susținerea unor cicluri de conferințe populare pe Valea Mureșului Superior[12] sau în zona Nirajului, concomitent cu pregătirea și publicarea unor lucrări de popularizare în presa vremii ce cuprindeau îndeosebi schițe istorico-literare, cele mai multe, reluate în culegeri broșate, precum „Figuri mureșene"[13], sau „Un an de luptă pentru credință și neam"[14], dar și o frumoasă și ilustrativă sinteză a evoluției Despărțământului Reghin al „Astrei" din perioada interbelică cu titlul „Sub

[11] Editura„Astra", Despărțământul Reghin, 1935, 35 p.

[12] Vasile Netea, *Memorii*, Editura Nico, Târgu-Mureș, 2010, p. 71-88.

[13] Eugen Nicoară, Vasile Netea, *Figuri mureșene*, Târgu-Mureș, 1933, 33 p.

[14] Eugen Nicoară, Vasile Netea, *Un an de luptă pentru credință și neam*, Reghin, 1935, 116 p.

stindardul „Astrei"[15]. Urmărind aceleaşi deziderate ce vizau educarea civică-naţională, dar şi revigorarea spiritului zecilor de mii de refugiaţi ardeleni, susţine zeci de prelegeri din istoria culturală a lumii transilvănene, parte dintre ele strânse într-un consistent volum intitulat „Figuri ardelene"[16].

Dacă ar fi rămas numai la aceste preocupări, probabil Vasile Netea s-ar fi impus, cum altfel de pare că a şi fost până în 1939, ca un dascăl ideal sau aproape ideal. Numai că învăţătorul Vasile Netea a fost atras şi tentat, încă de pe băncile Şcolii Normale, să se afirme şi ca publicist, fiind redactor sau colaborator la numeroase periodice, începând cu revista şcolară „Îndemnul", apoi „Avântul", „Actualitatea", „Mureşul cultural", „Glasul Mureşului", „Gazeta Mureşului", „Clipa", „Jar şi Slovă", „Patria", „Naţiunea", „Neamul românesc", „Cuget clar", „Vremea", „Ardealul", „Tribuna Transilvaniei", „Universul", „Dacia rediviva"[17] etc., dovedindu-se ca un reputat şi foarte activ publicist prin articolele şi numeroasele eseuri de factură politică, de creaţie literară, de cronică şi de istorie literară sau de istorie politică. Însumând sute de articole, ce-şi aşteaptă încă bibliograful şi probabil o editare selectivă, activitatea publicistică derulată de Vasile Netea răspundea unor necesităţi stringente, scrisul său tumultos, răspândind opinii şi idei novatoare ce au răscolit conştiinţele contemporanilor, au stârnit admiraţie şi nu rareori polemici – publicistul remarcându-se ca un maestru al cuvântului şi ca un admirabil ziarist prin construcţia tematicilor, dar mai ales prin folosirea verbului ce-i exprima cel mai bine şi mai autentic firea sa vulcanică. De altfel, arta scrisului publicistic, cât şi a oratoriei s-a definit la Vasile Netea fără o prealabilă pregătire teoretică, s-a construit şi afirmat de timpuriu, devenind un dar şi o emblemă distinctă a tânărului intelectual şi a viitorului cărturar, însoţindu-l până la sfârşitul vieţii.

Oricum implicarea şi afirmarea sa în lumea publicistică, suplinea, dar şi va completa traseele activităţii sale în plan profesional, cultural sau politic. Cu certitudine însă dorinţele tânărului publicist de a scruta din propria sa perspectivă evoluţiile parcurse de către reprezentanţii, mai mult sau mai puţin proeminenţi ai culturii sau a istoriei politice a românilor ardeleni, îl vor determina să adâncească neîncetat cunoştinţele de istorie generală primite în timpul studiilor sale parcurse, cu intermitenţe, până în 1946, efectuând astfel o adevărată trudă de autodidact asupra problemelor majore de istorie literară sau de istorie naţională, concomitent cu augmentarea calităţii scrisului, a

[15] Vasile Netea, *Sub stindardul „Astrei". Două decenii de activitate culturală în Despărţământul Reghin. 1919-1939.*, Reghin, 1939, 70 p. cu ilustraţii.

[16] Vasile Netea, *Figuri ardelene. Cu chipuri desenate de Aurel Jiquidi*, Bucureşti, 1943, 181 p.

[17] Dimitrie Poptămaş, *Animator cultural şi publicist*, în vol. *Vasile Netea. Evocări şi bibliografie*, Ediţia Ardealul, Târgu-Mureş, 2008, p. 77-79; vezi şi Vasile Netea, *Memorii*, Editura Nico, Târgu-Mureş, 2010, p. 18-22, p. 35-40, 45-47.

argumentelor şi judecăţilor de valoare ştiinţifice, ce vor căpăta, în timp, o preponderenţă din ce în ce mai evidentă.

Apropierea lui Vasile Netea de istoria modernă a Transilvaniei se realizează în modul cel mai firesc cu putinţă, deoarece luându-şi ca exemple personalităţi din istoria culturii şi vieţii politice româneşti, la rândul său doreşte să ofere modele de conduită civică contemporanilor săi, alegându-şi să investigheze, cu precădere, în anii tinereţii sale, dar şi mai târziu, nume de rezonanţă pline de dinamism sau momente istorice decisive ce au marcat, deopotrivă, istoria şi cultura naţională. Astfel, în scrierile sale apar adesea figurile lui Horea, Petru Maior, Gheorghe Şincai, Constantin Romanu-Vivu, Ioan Raţiu, Visarion Roman, Octavian Goga, Ilarie Chendi etc., dar şi momentul Memorandului din 1892, secvenţele din activitatea Partidului Naţional Român, actul Unirii din 1918, ce devin puncte de referinţă ale demersurilor sale prin surprinderea, în prim plan a mesajelor şi esenţei actelor lor de cultură sau acţiune politică, în cazul personalităţilor sau, prin sublinierea calităţii şi însemnătăţii unor evenimente politice ca etape noi în evoluţia neîntrerupta a înfăptuirilor unor mari aspiraţii naţionale.

Recursul asupra vieţii şi activităţii personalităţilor sau momentelor nodale ale istoriei Transilvaniei se realizează, în această etapă a creaţiei lui Vasile Netea, sub semnul unor abordări ce se circumscriu predominant în aria istoriografiei curentului romantic, ce supraliciteaza trăsăturile eroice ale personajelor sau dramatismul unor evenimente istorice însemnate, autorul, fiind convins, ca şi predecesorii săi conceptuali, că istoria reprezintă actul de afirmare al unei naţii şi se constituie într-un excelent mijloc de revigorare a energiilor naţionale, dar şi de formare, şi educare a generaţiei sale, ce trebuia nu numai să înveţe din experienţele şi faptele înaintaşilor, ci să şi împlinească idealurile şi aspiraţiile proprii în spaţiul României întregite. Tentaţiile de literaturizare a istoriei politice sau culturale erau fericit suplinite de calităţile stilului scrisului său, cât şi de capacitatea de pătrundere şi surprindere a esenţei subiectelor tratate.

Dacă în primele faze ale scrisului său, Vasile Netea nu şi-a propus decât să comenteze actele sale de cultură sau faptele politice ale unor personalităţi în ideea popularizării acestora din dorinţa formării şi dezvoltării unor atitudini civice, treptat, va fi tentat să aprofundeze aceste teme din perspectiva unei documentaţii ştiinţifice tot mai temeinice, însoţită de comentarii şi observaţii din ce în ce mai pertinente şi judecăţi de valoare personale.

Reluând unele subiecte, investigate de altfel şi de către specialiştii epocii din domeniile istoriei sau literaturii, precum: Petru Maior, Constantin Romanu-Vivu, Octavian Goga, Ilarie Chendi etc., Vasile Netea caută să le releve caracteristicile cele mai pregnante, să aleagă din bogăţia creaţiilor sau faptelor lor ideile cele mai percutante ce s-au transmis şi se pot transmite generaţiilor următoare fără a fi marcate de trecerea timpului. Ridicate la rangul de simbol, personalităţile sau evenimentele asupra cărora s-a oprit, oglindesc sau întruchipează idei, momente istorice aparte, nedesprinse din

contextul epocii, schiţarea profilului acestora, deşi efectuată într-o tentă romantică uşor eroizată, fiind înfăţişată sub chipul unei desăvârşite umanităţi pusă sub semnul unei comunicări de mesaje şi idei. Cu toate acestea, Vasile Netea nu creează inaccesibile socluri pentru cei pe care îi interoghează, ci îi invită de pe locurile pe care i-a consacrat statura lor intelectuală în agora dezbaterilor timpului său pentru a ne împărtăşi din experienţa învăţăturilor şi faptele lor, fie pentru a le urma exemplul, fie pentru a stârni energiile sau a îmbărbăta spiritele în momentele de restrişte, dar mai ales pentru a găsi răspunsurile cele mai adecvate pe care le căutau şi le aşteptau contemporanii săi. În acest sens, referindu-se la intenţiile care l-au călăuzit în scrierile istorico-literare Vasile Netea, mai târziu, va afirma lapidar şi fără dubii: „Am văzut întotdeauna în cărturar, în scriitor sau în artist un izvor de lumină, un semănător de idei înălţătoare şi de idei fecunde".

E drept, preferinţele sale au corespuns în bună măsură firii sale iscoditoare, dar şi manifestărilor tumultoase şi explozive, oprindu-se cu precădere asupra personalităţii energice, precum: Petru Maior, Gheorghe Şincai, Dionisie Pop-Marţian, Visarion Roman, Octavian Goga, Gheorghe Octavian Duică, şi mai târziu C.A. Rosetti, Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Nicolae Iorga. Astfel, nu este întâmplător faptul că în pragul maturităţii, publică, în anul 1944, culegerea de studii şi evocări istorico-literare „De la Petru Maior la Octavian Goga", premiată de Academia Română, pentru ţinuta ştiinţifică, dar mai ales că răspundea unei necesităţi istorice, resimţită de contemporani, ce reclama anularea Diktatului de la Viena. Pentru Vasile Netea cele două personalităţi, Petru Maior şi Octavian Goga au marcat decisiv, în istoria modernă a românilor, momentele afirmării şi devenirii naţiunii române şi ale formării statului naţional român unitar, deoarece „Petru Maior luminase trecutul şi aprinse o conştiinţă naţională – Octavian Goga a dat glas durerilor neamului şi a deschis zări albe viitorului românesc, a înălţat pe culmi flacăra îndemnătoare la luptă. Petru Maior, între cărturari, a fost începutul luminii – Octavin Goga biruinţa şi strălucirea ei!"[18]. Deşi releva, în bună parte, subiecte anterior schiţate în publicistica vremii, prin aprofundarea şi rescrierea acestora, ca urmare unor noi investigaţii asupra surselor inedite sau edite, Vasile Netea surprindea plăcut lumea ştiinţifică prin logica structurării tematice a lucrării şi îndeosebi prin capacitatea reconfigurării imaginii unor personalităţi ce fuseseră abordate şi deveniseră nume cunoscute în operele specialiştilor epocii. Bunăoară, deşi asupra operelor corifeilor Şcolii Ardelene, în primul rând ale lui Petru Maior, se aplecaseră stăruitor numeroşi exegeţi, de la Nicolae Iorga la Dimitrie Popovici, Vasile Netea, după ce realizase o schiţă portretistică a marelui cărturar în lucrarea „Figuri mureşene"(1933) apoi în „Figuri ardelene" (1943), îi readuce din nou imaginea sa prin titlul sugestiv „Lângă amvonul lui „Petru Maior", nu atât

[18] Vasile Netea, *De la Petru Maior la Octavian Goga. Studii şi evocări istorice*, ediţia a II-a. Editura Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2011, p. 8.

prin dezvăluirea însemnătăţii scrisului istoric, ci mai ales prin relevarea rosturilor sale de îndrumător spiritual, remarcând, deopotrivă, calitatea conţinutului moral al predicilor sale, dar şi al scrisului său de frumoasă valoare literară, punând în discuţie valorificarea acestor surse până atunci nemeritat ocolite sau insuficient aprofundate de către istoricii sau criticii literaturii române[19]. Integrarea, în acelaşi volum, a profilului eroului paşoptist Constantin Romanu-Vivu se împlineşte după parcurgerea a trei etape de rescriere a vieţii şi activităţii acestuia. Iniţial, Netea, îi dedicase în seria „Figurilor mureşene" un succint şi călduros eseu, folosind elemente din discursul de recepţie al istoricului Silviu Dragomir cu prilejul alegerii sale în Academia Română, portretizându-l ca pe un erou ce, „prin sângele său a înroşit aurora unirii şi libertăţii noastre naţionale"[20]. În 1937, în numele Societăţii Tinerimea Română „Constantin Romanu-Vivu", care-şi propuse să ridice un monument comemorativ în locul uciderii sale, Vasile Netea va concepe un studiu, mult mai sobru ca stil şi mai închegat şi documentat pe izvoarele şi sursele edite publicate de Silviu Dragomir, Aurel Filimon, Alexandru Ceuşianu şi Gheorghe Bogdan Duică, insistând asupra formării sale intelectuale, a legăturilor lui Constantin Romanu-Vivu, cu revoluţionarii munteni, precum Al. G. Golescu sau Nicolae Bălcescu[21]. Integrarea lui Constantin Romanu-Vivu, în volumul din 1944 se realizează printr-o mai largă cuprindere a activităţii acestuia în Revoluţia română de la 1848, evidenţiind o mai elaborată conceptualizare a evenimentelor în care se înscriu faptele eroului paşoptist privit şi ca un precursor al ideilor panromâneşti ce încep să se manifeste în minţile şi acţiunile multor revoluţionari. De altfel, Vasile Netea, deplângând faptul că încă nu s-a alcătuit o sistematică şi extinsă lucrare asupra Revoluţiei de la 1848, resimţită în tratatele de istorie sau în manualele şcolare, opina asupra reconsiderării tratării mişcărilor revoluţionare separat pe provincii, considerând că acest demers ar trebui să se realizeze prin prezentarea unitară a acestuiact politicşi popuar, întrucât, în esenţă, s-au manifestat şi afirmat aceleaşi principii şi idealuri focalizate sub stindardul libertăţii şi unităţii naţionale[22].

În aceeaşi manieră, folosind o bogată literatură edită şi inedită, va fi înfăţişată opera şi activitatea lui Visarion Roman, realizând, la acea dată, cea mai completă şi mai reuşită prezentare a învăţătorului, publicistului, redactorului şi întemeietorului de periodice de cultură şi educaţie şcolară, a economistului şi finanţistului autodidact, precum şi-a omului politic ce a marcat destinul intrării românilor ardeleni în modernitate. Nu întâmplător,

[19] Ibidem, p. 11-27.

[20] Eugen Nicoară, Vasile Netea, *Figuri mureşene*, Târgu-Mureş, 1933, p. 1.

[21] Vasile Netea, *Constantin Romanu-Vivu, prefectul legiunii a XII-a în anii 1848-1849*, Târgu-Mureş, 1937, 40 p.

[22] Vasile Netea, *De la Petru Maior la Octavian Goga,* p. 50-51.

profilului lui Visarion Roman, Vasile Netea i-a dat cea mai extinsă prezentare în volumul „De la Petru Maior" la Octavian Goga" (33 de pagini), la care a adăugat ca apendice cu date suplimentare încă două materiale consistente[23]. În subsidiar menţionăm că Netea publicase, anterior, corespondenţa lui Visarion Roman cu George Bariţiu şi Iosif Hodoş[24], punând în circulaţie elemente inedite de istorie culturală şi politică însemnate pentru epoca modernă a Transilvaniei. Cu aceleaşi metode şi în aceeaşi notă, de aleasă ţinută ştiinţifică, sunt tratate şi celelalte subiecte, iar lucrarea „De la Petru Maior la Octavian Goga" se distinge prin abordarea selectivă şi critică a surselor folosite, anunţând prin reuşitele sale formarea viitorului istoric, deşi încă nu primise confirmarea statutului acestuia printr-o diplomă oficială.

Pasul decisiv pentru ataşarea lui Vasile Netea, precumpănitor, spre studiul istoriei îl va face prin alcătuirea unei masive lucrări de licenţă susţinută în anul 1946, publicată în anul 1947, sub titlul „Istoria Memorandului românilor din Transilvania şi Banat"[25], la îndemnul şi sub îndrumarea istoricului Constantin C. Giurescu. Această operă se înscria ca o primă şi închegată monografie asupra mişcării memorandiste, împlinită în spiritul modern al criticii istorice, fundamentată, prin studierea unei ample documentaţii a izvoarelor inedite şi a surselor edite, pe discernământul unor selecţii judiciare şi migăloase, cât şi pe comentarii şi interpretări ce vădeau deosebita capacitate a autorului de analiză şi sinteză. Structurarea lucrării pe 9 capitole, la care se ataşau corpusul de anexe şi un „registru de nume" (de fapt indicele general alcătuit până atunci, doar aleatoriu chiar de către istoricii consacraţi), demonstra o matură conceptualizare a problematicilor puse în discuţie, dar şi o modernă metodă de investigare a numeroaselor şi contradictoriilor surse avute, în acel moment, la dispoziţie. Într-adevăr, Vasile Netea caută, de la început, să-şi ordoneze selectiv şi să-şi clasifice informaţiile după autenticitatea şi valoarea lor documentară, efectuând un scurt şi sintetic periplu critic asupra lor la deschiderea volumului, în capitolul intitulat semnificativ „Punct de plecare". În acesta sunt trecute în revistă şi comentate succint contribuţiile anterioare privind mişcarea memorandistă datorate lui: Eugen Brote, Teodor V. Păcăţianu, I.P. Papp, George Moroianu, Ioan Georgescu, Aurel A. Mureşianu, Zenovie Pâclişanu, Ioan Moga, Dimitrie Braharu etc. – la care adaugă valorile arhivistice donate Academiei Române de către Ştefan Perietzeanu, casierul general „Ligii culturale", dintre care se

---

[23] Ibidem, p. 74-129.

[24] Vasile Netea, *Contribuţii la cunoaşterea vieţii şi activităţii lui Visarion Roman*, Sibiu, 1942, 116 p.

[25] Colecţia Transilvania, *Fundaţia Regelui Mihai*, Bucureşti, 1947, 482 p.

distinge stenograma românească a dezbaterilor procesului de la Cluj, din mai 1894[26].

Dezbaterile propriu-zise asupra Memorandului sunt deschise de introspecţiile asupra antecedentelor politice cât şi a redactării şi semnificaţiei acestuia, Netea având meritul de elucida, fără tăgadă, deoarece până atunci se vehiculau diverse variante, unele chiar fanteziste, că principalul autor al acestuia era Iuliu Coroianu[27], întreprinzând în acest sens un adevărat exces de comentarii şi trimiteri critice. De altfel, în acelaşi spirit va prezenta pentru prima dată textul integral al Memorandului, însoţit de numeroase adnotări, care întregesc şi explicitează conţinutul acestuia, metodă urmărită, extinsă şi în tratarea celorlalte capitole ale lucrării, care se înscria, la data apariţiei sale, ca una dintre operele istorice de referinţă în istoriografia naţională. De abia, după trei decenii, desigur şi datorită avatarurilor politico-ideologice, cercetătorii Nicolae Cordoş şi Şerban Polverejan[28], apoi, mai târziu Liviu Maior[29], vor relua şi dezvolta această tematică, fără a-i anula însă meritul lui Vasile Netea de a fi oferit ştiinţei istorice româneşti o sinteză cuprinzătoare asupra fenomenului mişcării memorandiste, mai ales că următoarele contribuţii istoriografice recurgeau la retuşuri, dar şi la interpretări noi, care nu schimbau însă fondul problematicii, curajos dezbătute şi puse în lumină în anul 1947.

Cu teza de doctorat asupra operei şi activităţii lui George Bariţiu, susţinută în anul 1948, publicată însă după inevitabile modificări, în anul 1966 şi premiată de Academia Română, Vasile Netea intra definitiv în lumea istoricilor de carieră, deschizând, după o îndelungată perioadă de detenţie politică, o nouă etapă extrem de fructuoasă în cercetarea istoriei moderne româneşti ardelene, împlinită şi concretizată apoi printr-un volum imens de opere şi studii de mare amplitudine ştiinţifică, fapt pentru care unii dintre contemporanii săi l-au supranumit „Iorga al istoriei Transilvaniei”.

[26] Vasile Netea, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania şi Banat*, Bucureşti, 1947, p. 9-20.

[27] Ibidem, p. 69-96.

[28] Şerban Polverejan, Nicolae Cordoş, *Mişcarea memorandistă în documente*. 1885-1897, Ed. Dacia, Cluj, 1973.

[29] Liviu Maior, Memorandul. *Filosofia politico-istorică a petiţionalismului românesc*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1992.

Vasile Netea – vocaţia dialogului

Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA

Preliminarii biobibliografice



Născut în anul 1912, la Deda, decedat la Bucureşti, la 6 martie 1989, Vasile Netea urmează, la Târgu-Mureş, cursurile Şcolii Normale, debutând cu o poezie în revista Liceului „Al. Papiu-Ilarian". Perioada petrecută la Târgu-Mureş este una cu consecinţe dintre cele mai fructuoase pentru destinul cărturarului, care îşi începe activitatea publicistică prin publicarea, în revista *Astra*, a două articole, despre George Coşbuc şi Ion Dragoslav. În aceeaşi perioadă colaborează şi la ziarul *Patria*, din Cluj şi *Drapelul* din Lugoj. La Reghin, împreună cu dr. Eugen Nicoară, Vasile Netea publică o serie de lucrări despre istoria şi valorile neamului românesc, între care *Figuri mureşene* şi *Murăş, Murăş, apă lină*. Mai târziu, la Târgu-Mureş, editează revistele de literatură *Clipa* şi *Jar şi slovă*. Între anii 1942 şi 1946, Vasile Netea urmează cursurile Facultăţii de Litere şi Filozofie din cadrul Universităţii Bucureşti. În anul 1948, în cadrul Universităţii din Bucureşti, îşi dă doctoratul cu lucrarea *George Bariţiu: Viaţa şi opera*. Vasile Netea este autorul a peste 40 de cărţi, între care amintim: *Sub stindardul ASTREI* (1939), *Dela Petru Maior la Octavian Goga* (Premiul Academiei Române, 1944), *Istoria Memorandului românilor din Transilvania şi Banat* (1947), *Munţii Apuseni: muzeu istoric şi Pantheon al poporului român* (1977), *1877 în conştiinţa literară a epocii: documente, scrisori, articole* (1977), *Folclorul şi folcloriştii mureşeni* (1983), *Mureşul superior - vatră de cultură românească* (1988). „Mesager al culturii naţionale"[1], cum l-a caracterizat acad. Dan Berindei, Vasile Netea rămâne, pentru noi, românii de pe aceste meleaguri, o personalitate importantă a istoriografiei şi folcloristicii româneşti, un simbol cultural şi, în acelaşi timp, un reper moral de amplă rezonanţă.

[1] Dimitrie Poptămaş, Melinte Şerban (coord.), *Vasile Netea. Evocări şi bibliografie*, Editura Ardealul, Târgu-Mureş, 2008, p. 29.

Vasile Netea şi interviurile sale literare

Situat la confluenţa dintre literatură şi jurnalism, interviul este una dintre vedetele genului publicistic de astăzi. Interviul literar se distinge prin încercarea de a atrage în dialog personalităţi ale literaturii unei epoci, interogate cu privire la biografia, crezul estetic, mecanismele creaţiei proprii sau proiectele de viitor. În literatura română, interviul literar a fost reprezentat cu strălucire în perioada interbelică mai ales de Felix Aderca, scriitor care, în anul 1929, a publicat cunoscuta sa carte de interviuri *Mărturia unei generaţii*, în care sunt consemnate dialoguri cu figuri importante ale culturii române interbelice (Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu, Octavian Goga, E. Lovinescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu ş.a.).

Interviul literar a început să fie cultivat în cultura românească în preajma Primului Război Mondial în două publicaţii importante ale epocii, *Flacăra* şi *Rampa*, în paginile cărora scriitori şi publicişti precum Ion Minulescu, Petre Locusteanu, Mircea Dem. Rădulescu, Al. Şerban, Mihail Cruceanu, Constantin Paul, Ernest Ene au publicat interviuri în cadrul unor rubrici specializate, cu titlul *De vorbă cu...* sau *Convorbire cu...* Cei dintâi scriitori intervievaţi au fost Barbu Ştefănescu Delavrancea, Al. Vlahuţă, George Coşbuc, Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, I. Al. Brătescu-Voineşti ş.a. Referindu-se la evoluţia acestei specii publicistice, Vasile Netea sublinia faptul că „interviul românesc a dobândit, în anii din preajma primului război mondial, o netăgăduită importanţă, el fiind îmbrăţişat, ca mod de comunicare literară şi artistică, de câteva din principalele personalităţi ale vremii, şi, totodată, cultivat cu asiduitate de o seamă de scriitori şi publicişti care l-au înzestrat cu evidente calităţi intelectuale şi artistice"[2]. Perioada interbelică a reprezentat o epocă de efervescenţă, de dezvoltare fără precedent a interviului. Cel mai important reprezentant al acestei specii literare în epoca interbelică a fost Felix Aderca, care şi-a publicat interviurile în revista condusă de Liviu Rebreanu, *Mişcarea literară*. Sunt publicate interviuri cu C. Rădulescu-Motru, E. Lovinescu, Octavian Goga, Mihail Dragomirescu, Gala Galaction, Lucian Blaga, Camil Petrescu, Ion Minulescu, Ioan Slavici, Hortensia Papadat-Bengescu. Mai târziu, în *Universul literar* vor apărea interviuri cu Tudor Arghezi, Ion Barbu, G. Ibrăileanu, Cezar Petrescu, Liviu Rebreanu, M. Sadoveanu sau Ion Vinea. Interviurile lui Felix Aderca au constituit, cum remarca Vasile Netea, „o vastă pledoarie pentru modernism, pentru literatura viitorului, pentru „ideile" menite să transforme valenţele spirituale ale societăţii româneşti de la

[2] Vasile Netea, *Prefaţă*, la vol. *Interviuri literare*, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 6.

începutul perioadei interbelice"[3]. Alți autori de interviuri în epoca interbelică au fost Romulus Dianu, Tudor Șoimaru, Ion Valerian (care își va aduna interviurile în volumul *Cu scriitorii prin veac*), Tudor Mușatescu, Sergiu Dan sau Petru Comarnescu. Un rol important în dezvoltarea speciei interviului în literatura română l-a avut inițiativa profesorului Dimitrie Caracostea, care, între anii 1932-1933 a organizat la Facultatea de Litere a Universității din București, sub titulatura *Mărturisiri literare*, o serie de conferințe cu caracter confesiv, la care au fost invitați scriitori importanți ai epocii: Octavian Goga, Liviu Rebreanu, Ion Agârbiceanu, Ion Pillat, N. Davidescu, Tudor Arghezi, Gala Galaction, Ion Barbu, I. Al. Brătescu-Voinești, Ion Minulescu ș.a.

Vasile Netea este unul dintre intelectualii români de marcă ai perioadei interbelice, care a ilustrat cu strălucire specia interviului literar. Un volum reprezentativ, în acest sens, este *Interviuri literare*, apărut la Editura Minerva, în anul 1972, în care sunt prezente interviuri cu Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Ionel Teodoreanu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Tudor Arghezi, Ion Agârbiceanu, George Bacovia, Ion Minulescu, Claudia Millian, Elena Farago și Perpessicius. Volumul se încheie cu un alt interviu acordat lui Vasile Netea de Camil Petrescu, publicat sub titlul *O primăvară din viața lui Camil Petrescu: 1943*.

A doua carte de interviuri publicată de Vasile Netea este *Interviuri din literatura română*, apărută la Editura Junimea din Iași, în anul 1983. Scriitorii intervievați în acest volum sunt: Nicolae Gane, Ioan Slavici, George Coșbuc, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Ioan Al. Brătescu-Voinești, Octavian Goga, Eugen Lovinescu, Gala Galaction, Liviu Rebreanu, Ion Minulescu, George Bacovia, Nicolae Iorga, Tudor Arghezi, Camil Petrescu, Mihail Sadoveanu, George Călinescu, Tudor Vianu, Perpessicius, Marin Preda, D. R. Popescu, Ștefan Augustin Doinaș, Adrian Păunescu, Marin Sorescu, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Ana Blandiana, Mihnea Gheorghiu, Paul Anghel, Șerban Cioculescu.

În *Prefața* cărții *Interviuri literare* (1972), Vasile Netea observă că interviul „constituie una din cele mai spontane și mai directe, și totodată, astăzi, una din cele mai utilizate forme de mărturisire publică a unui scriitor, de informare a unui scriitor, de informare asupra existenței, activității și proiectelor sale"[4].

Primele interviuri realizate de Vasile Netea datează din anul 1936 și au apărut în publicațiile *Națiunea română*, *Tribuna* și, mai târziu, în *Vremea*. Interviurile de la Vremea au fost derulate în doua etape. O primă serie de interviuri îi vizează pe scriitorii consacrați ai epocii (Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Ionel Teodoreanu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Tudor Arghezi,

[3] Ibidem, p. 8-9.
[4] Vasile Netea, *op.cit.* p. 5.

Gala Galaction, Ion Agârbiceanu şi George Bacovia). Cea de a doua serie e consacrată unor scriitori tineri la acea dată, precum Radu Tudoran, Constantin Noica, Dan Petraşincu, Teodor Scarlat, Virgil Carianopol ş.a. Şi în cazul scriitorilor consacraţi, şi în cazul celor în curs de afirmare, întrebările se refereau, în general, la precizarea misiunii şi a semnificaţiei sociale a scriitorului, la relaţiile dintre artist şi societate sau la unele probleme legate de mecanismele procesului creator.

Expresivitate şi vocaţie dialogică

Interviurile lui Vasile Netea se caracterizează prin precizia întrebărilor formulate, printr-un înalt grad de personalizare a discursului publicistic, prin apelul constant la unele detalii relevante de ordin biografic, prin recursul la unele forme ale afectivităţii, dar şi printr-o foarte atentă punere în scenă a desfăşurării dialogului. Preambulurile interviurilor au rolul de a pregăti intrarea în scenă a scriitorului intervievat, de a oferi unele explicaţii legate de ambianţa în care se va desfăşura dialogul, sau legate de tematica acestuia. Un exemplu cât se poate de elocvent e reprezentat de precizările preliminarii la interviul cu Mihail Sadoveanu: „E vorba deci de un interviu-confesiune, consacrat în primul rând unor profunde probleme de ordin literar-cultural, şi numai în rândul al doilea, în legătură cu activitatea socială şi cu prietenii scriitorului, o privire asupra câtorva momente din viaţa sa. E de la sine înţeles că, imaginat în acest fel, interviul nostru cu Mihail Sadoveanu nu va putea fi decât sobru, edificator, axat pe câteva idei caracteristice pentru modul de a gândi şi de a scrie al acestui neîntrecut poet al prozei româneşti"[5].

În cadrul interviurilor literare ale lui Vasile Netea există câteva de o deosebită relevanţă. E vorba de interviurile cu Sadoveanu, Tudor Arghezi, Camil Petrescu şi George Bacovia. Interviul-confesiune luat lui Mihail Sadoveanu conţine elemente extrem de importante, care fixează locul şi rolul biografiei în contextul operei. Scriitorul observă, însă, că nu s-a „autobiografiat" niciodată. Referindu-se la semnificaţiile personajelor, Sadoveanu constată că „întocmai ca şi pictorul", scriitorul „nu trebuie să prezinte aspectele exterioare ale anumitor personaje ci, în primul rând, semnificaţiile lor interioare". Pe de altă parte, Mihail Sadoveanu subliniază importanţa vârstei psihologice a creatorului în dezvoltarea unui subiect, a unei teme literare. În acest sens, Sadoveanu observă că operele sale „au izvorât însă dintr-un suflet emoţionat şi sincer, aşa încât, privite din acest punct de vedere, ele şi-au avut la timpul lor valoarea respectivă în raport cu omul.[...]. O carte pe care am scris-o la douăzeci de ani, acum, dacă aş relua subiectul, aş scri-o poate cu totul altfel. Alta fiind acum înţelegerea artistului în faţa vieţii,

[5] Ibidem, p. 21-22.

alta experiența, alta intensitatea și rezonanța fiecărui subiect, este foarte firesc ca astăzi să privesc unele lucrări din tinerețe cu un ochi oarecum nemulțumit".

În privința mecanismelor creației, Sadoveanu delimitează două momente: starea de creație propriu-zisă, derivată dintr-o necesitate imperioasă de a se exprima pe sine, și, într-o a doua instanță, momentul de după tipărirea operei, când interesul fața de ea se estompează până la dispariție: „O carte mă înfierbântă și mă stăpânește numai până o scriu. În timpul acesta simt o adevărată nevoie fiziologică de a-mi aşterne gândurile pe hârtie. După tipărire totul se liniștește, mă detaşez cu totul de cartea apărută, și aproape că nu mă mai interesează. Astfel sunt foarte puține cărțile care m-ar ispiti să le scriu din nou". Observațiile lui Sadoveanu despre universul propriei creații (subiectul operei, pasiunea pentru istorie, ataşamentul pentru tradiții și obiceiuri populare) răzbat cu elocvență din paginile acestui interviu: „N-am făcut niciodată, n-am făcut în prealabil un proces și cu atât mai puțin un plan al vreunui roman, urmând ca după elaborarea planului să mă apuc de scris. Subiectele mă frământă totdeauna mai mult timp, până ce se coc de la sine. Atunci, cu sau fără voia mea, trebuie să le aştern pe hârtie. Dacă nu le-aş scrie, aproape că nici n-aş mai putea să trăiesc".

Un alt scriitor intervievat de Vasile Netea, Liviu Rebreanu se remarcă prin încrederea în vitalitatea neamului românesc, prin inteligența, vigoarea observațiilor ce afirmă ideea de seriozitate, de temeinicie și de reprezentativitate: „Eu socotesc (...) că misiunea Transilvaniei este de a aduce în viața românească acea concepție de seriozitate de care aceasta are aşa de multă nevoie. Lipsa seriozității este unul din cele mai mari neajunsuri ale societății noastre. Transilvania este un adevărat rezervor de seriozitate. Din însuşirile specifice tuturor provinciilor românești va trebui să iasă un om ale cărui virtuți și calități să se impună întregii lumi. Eu cred în destinul acestui neam, cred în viitorul lui strălucit". Foarte interesante sunt precizările lui Rebreanu cu privire la conceptul de specific național. După ce observă că specificul național nu „se poate specifica", prozatorul subliniază faptul că acest concept cuprinde „în egală măsură atât sensibilitatea, cât și filosofia unui popor, peisajul și limba sa, stilul său de viață, morala, vigoarea biologică și atâtea alte elemente".

Camil Petrescu, în cadrul unui interviu incitant și marcat subliniază faptul că literatura sa „a fost un fel de trecere spre filosofie". Demne de interes sunt remarcile prozatorului despre rolul și semnificația propriului său debut, sau despre desfăşurarea ulterioară a activității sale creatoare („Iată deci că debutul, ca miracolul despre care mă întrebați, nu era decât o dată inițială a unui tot ce trebuia să se realizeze după structura proprie. De aceea se poate spune că într-o anumită măsură nici nu am evoluat, căci am fost întreg în mine însumi, aşa cum orice plantă este în germen, cu tot soiul desfăşurării ulterioare").

Minuțioase, detaliate, semnificative prin voința scriitorului de a concretiza abstracțiunile sunt acele aserțiuni prin care Camil Petrescu își propune să expliciteze și să ilustreze concepția sa despre roman, despre filosofia substanțialistă, sau despre conceptul de autenticitate („substanța fiind prin esența ei o participare la concret, nu poate evita anumite asemănări de suprafață. Are deci comun cu realismul literar oarecare tovărășie de tramvai, iar de literatura de idei, cu care cam aduce, se deosebește prin actul de intensă combustiune. În literatura de ideologie, ideile rămân nearse ca butucii umezi care scot fum, fum ideologic, pe când literatura substanțială e o vatră de jeratic luminos, în care se mai disting doar contururile butucilor. Cu «arta pentru artă» și cu «meșteșugul artistului», creația substanțială nu are nimic comun").

În acest interviu, Camil Petrescu își exprimă, cu fermitate, opinia în legătură cu relația dintre propria sa operă și substanța românească: „Specificul național mi se pare tăgăduirea însăși a substanței naționale. Este de ales între amândouă: una exclude pe cealaltă. După cum ați observat, opera mea literară nu are nimic specific național în ea și nici tradițional, tocmai pentru că ea este însăși substanța românească".

Interviul cu Tudor Arghezi este, poate, unul dintre cele mai însemnate și mai semnificative, sub raportul substanțialității observațiilor, sau al relevanței dimensiunii confesive. Acest interviu, intitulat *Șapte nopți de vorbă cu Tudor Arghezi*, debutează cu câteva mărturisiri ale lui Vasile Netea, prin care rememorează propriile sale experiențe ale contactului cu poezia argheziană. Răspunsurile lui Arghezi surprind, poate, cititorul de astăzi, prin scepticismul lor, prin reacția abulică a poetului cu privire la locul și importanța scriitorului în context social: „Atât în presă cât și în carte, scriitorul, în momentul lui, n-a însemnat nimic. Vorbele lui au fost luate în glumă, critica lui nebăgată în seamă. Nici credințele lui n-au avut nicio trecere în ceasul lor. Orice judecată sau schiță despre un ideal erau bănuite de nesinceritate. Ca și cum românii ar fi neputincioși să creadă în ceva, prima întrebare ce ți-o punea semenul scriitor era bănuitoare: cine te plătește? Dreptul la ideea personală era exclus".

În ceea ce privește statutul criticii și al criticului literar, Tudor Arghezi observă că, de fapt, criticul literar este și el „un artist, un poet, un colorist (...). Sunt articole critice care cântă: se ascultă cu auzul emoționat. Tipul definitiv al acestei critici, singura critică, nu e încă obținut integral. Dar, în factura scrisului, în diagonala ideii, în subsensurile precizate de o stare de vibrațiune egală cu inspirația și, din când în când, proza critică aduce la gust cu poemul".

Interviul cu Tudor Arghezi este unul în care filonul autobiografic se întretaie cu viziunea obiectivă asupra propriei condiții artistice, într-un stil expresiv, lipsit de retorism, de o gravitate ce nu-și refuză, pe alocuri,

ornamentica ludică sau amprenta paradoxului bine găsit şi plasat. Ilustrative sunt, în acest sens, consideraţiile poetului despre „prieteni şi duşmani"; Arghezi operează o distincţie între prietenii pe care şi i-a ales şi „prietenii care au venit de la sine", constatând ambiguitatea relaţiei antinomice dintre prieteni şi duşmani: „Am avut prieteni cu care m-am legat după o ceartă aprigă şi adversari ieşiţi dintr-o prietenie jurată (...). Mai mult ca prieteniile directe, mi-au lăsat o amintire durabilă întoarcerile subite, la care n-am contribuit conştient ca nici la unele de pân-atunci".

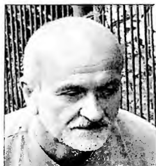
În preambulul interviului cu George Bacovia, Vasile Netea conturează un portret al poetului, în care orizontul inefabilului liric şi substanţialitatea făpturii umane se întretaie: „Poetul e mărunt la înfăţişare, poartă haine de o mare simplicitate şi are ochi de culoarea oţelului. O figură care, neprivită atent, nu trece dincolo de comunul oamenilor care cunosc suferinţa. Privit în lumină şi transfigurat, Bacovia este însă o figură de infinite sugestii şi de aspre clarităţi. Se mişcă uşor ca şi cum ar păşi aerian". Preponderent biografice, răspunsurile lui Bacovia surprind prin stilul direct, prin exprimarea frustă, tensionată a adevărului propriei creaţii, prin neliniştile adăpostite în conturul verbului.

Fără îndoială că interviurilor lui Vasile Netea au, în doze şi proporţii diferite, un sugestiv ton al sincerităţii şi prospeţimii. Ion Agârbiceanu, de pildă, îşi mărturiseşte mefienţa în „şcolile literare", dezvăluindu-şi propria traiectorie literară, de la schiţe şi nuvele la arhitectura de tip romanesc, sau îşi dezvăluie opiniile cu privire la procesul creaţiei, care „nu e raţionament, nici inteligenţă, ci intuiţie şi simţire". În cazul interviului cu Ion Minulescu, accentul este plasat asupra elementului anecdotic, asupra aspectelor pitoreşti din biografia încărcată a poetului, care se confesează cu privire la circumstanţele debutului, cu privire la împrejurările studenţiei şi boemei sale pariziene, conturând, totodată, un portret sugestiv al lui Constantin Brâncuşi.

În concluzie, se poate observa că interviurile lui Vasile Netea demonstrează în mod limpede o fermă vocaţie a dialogului, o conştiinţă vie a rolului şi importanţei literaturii în context social şi, nu în ultimul rând, o atitudine estetică cu semnificaţii majore, pe care Vasile Netea a ştiut mereu să o pună în valoare, cu naturaleţe şi expresivitate, în articolele, interviurile şi cărţile sale.

Sub zodia întrebării

David DORIAN



În prefața „*Interviurilor literare*", carte apărută în anul 1972 la Editura Minerva, Vasile Netea mărturisește: „Interviul – de al cărui farmec am fost captivat încă din adolescență – constituie una din cele mai spontane și mai directe, și totodată, astăzi, una din cele mai utilizate forme de mărturisire publică a unui scriitor, de informare asupra existenței, activității și proiectelor sale. Prin frecventa lui întrebuințare, interviul a devenit un adevărat gen literar având, ca și reportajul, o metodă și o tehnică proprie de realizare, reclamând în același timp exigențe estetice din ce în ce mai accentuate".

Aflat pe un teren bine știut, Vasile Netea face în continuare un istoric al interviului de la noi. Începuturile sale datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea, în presa politică. Pe tărâm literar, el a fost îmbrățișat de două mari publicații: „Flacăra" și „Rampa", în anii din preajma Primului Război Mondial, mai exact în anul 1911. Aici s-a concretizat formula interviului literar și artistic românesc, ce va ajunge o specie literară dintre cele mai captivante. Printre primii scriitori intervievați în paginile lor, se numără: Barbu Ștefănescu Delavrancea, Al. Vlahuță, George Coșbuc, N. Iorga, Octavian Goga, Elena Văcărescu. S-au întreprins, tot atunci, anchete pe diverse teme legate de artă având la bază interviul. Interviul devine treptat un mod de comunicare literară și artistică, dobândind o adevărată consacrare. Pe plan internațional, interviul cunoaște, de asemenea, o mare răspândire. În Franța, bunăoară, revistele literare ale anilor '20 au găzduit interviuri cu cei mai de seamă reprezentanți ai gândirii artei și științei franceze.

La noi, Felix Aderca se va dovedi în perioada interbelică un intervievator redutabil, publicându-și primele interviuri în revista „Mișcarea literară", fondată de Liviu Rebreanu în anul 1924. Aderca i-a intervievat pe E. Lovinescu, O. Goga, M. Dragomirescu, Gala Galaction, Lucian Blaga, Camil Petrescu, Ion Minulescu, Ioan Slavici, N. Davidescu, H. Papadat-Bengescu, iar ceva mai târziu, în „Universul literar" pe T. Arghezi, Ion Barbu, G. Ibrăileanu, Cezar Petrescu, Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Ion Vinea ș.a. Aderca își va aduna majoritatea acestor interviuri într-un volum intitulat „*Mărturia unei generații*". Așa vor proceda mulți scriitori și jurnaliști, adunându-și interviurile sub coperțile unor cărți.

„Interviurile aduc noi surse de informaţie istoriei literaturii române", ţine să sublinieze în prefaţa cărţii sale Vasile Netea, mărturisind cum interviurile menţionate l-au stimulat în preocupările sale de istoric literar. Din anul 1936, se va preocupa şi el de acest gen de activitate literară. La „Vremea", revistă înfiinţată în anul 1928, în calitatea sa de redactor, Vasile Netea îşi va începe publicarea interviurilor sale. Printre intervievaţi se vor număra nume mari ale literaturii române: Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Ionel Teodoreanu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Tudor Arghezi, Gala Galaction, Ion Agârbiceanu, George Bacovia. A trecut apoi la a-i intervieva pe scriitorii mai tineri pe atunci: Radu Tudoran, C. Noica, Dan Petraşincu, Virgil Carianopol. O altă serie de interviuri publicate de Vasile Netea le va avea protagoniste pe scriitoarele Hortensia Papadat-Bengescu, Claudia Millian, Elena Farago, Otilia Cazimir, având ca scop o dezbatere despre literatura scrisă de femei.

Interviurile luate unor mari scriitori precum M. Sadoveanu, Camil Petrescu şi Tudor Arghezi, îl vor aduce în prim plan nu numai pe cel intervievat, ci şi pe cel ce stă în umbra acestuia, pe intervievator. Despre interviul luat lui Arghezi, intitulat „*Şapte nopţi cu Tudor Arghezi*", presa vremii avea să spună, în anul 1943, că se poate vorbi de „o nouă înflorire a genului, de o reabilitare a lui sub semnul autenticităţii şi al substanţei".

Interviul are reguli precise, iar el se desfăşoară uneori după un adevărat ritual. E memorabil interviul luat lui Sadoveanu, perfectat în prealabil prin doamna Valeria Sadoveanu, soţia scriitorului apărând în ipostaza de înger păzitor al „maestrului": „Înainte de a vorbi... am tăcut amândoi. Scriitorul pentru a aştepta să vadă ce întrebări i se vor pune şi dacă, ni se ceruse, ele nu vor depăşi limita unei anumite discreţii, iar noi, de teama de a nu-l indispune prin vreo întrebare de această natură. Tăcerea a încetat numai după ce doamna Sadoveanu ne-a făcut un gest discret cu mâna". Se putea începe...

Şi citatul poate continua pentru frumuseţea detaliilor, pentru fineţea observaţiilor lui Vasile Netea: „Convorbirea a început la orele 8,25 (seara). Până la sfârşit Sadoveanu nu s-a ridicat de pe scaun, mişcându-şi numai din când în când mâinile pentru a da un anumit relief cuvintelor. A privit tot timpul într-un văzduh nevăzut. Văzduhul acesta ne cuprindea desigur şi pe noi, dar Sadoveanu vedea parcă până dincolo de pereţi. Tăcând, vorbind, sau privind, Sadoveanu pare înfăşurat în aceeaşi gravitate, inspirând acelaşi respect şi aceeaşi profundă atenţie".

Întrebat dacă personajele sale reprezintă propria sa persoană, Sadoveanu răspunde puţin cam mirat: „Eu nu m-am autobiografiat niciodată; n-am crezut că sunt personaj de roman. La început, fiecare personaj e o imagine care apoi creşte până la proporţii de om. În literatură nu se poate fotografia. Scriitorul trebuie să facă în schimb altceva. Întocmai ca şi pictorul,

el nu trebuie să prezinte aspectele exterioare ale anumitor personaje, ci, în primul rând, semnificațiile lui interioare. Eu mi-am creat o lume a mea, o lume proprie, fără a fi servit de personajele fixate în registrul stării civile. (...) Desigur, în foarte multe din nuvelele mele e vorba de simțăminte și amintiri proprii, mai ales din epoca îndepărtată a copilăriei. Aceasta nu este însă autobiografie, e cu totul altceva".

Întrebării puse de Netea, despre cartea care i-ar fi cea mai aproape, fecundul povestitor îi răspunde: „Aprecierile mele asupra cărților scrise sunt aproape inexistente. O carte mă înfierbântă și mă stăpânește numai până o scriu. Toate cărțile mele au izvorât dintr-un suflet emoționat și sincer".

Simțindu-se ispitit la a-l întreba despre motivele care l-au oprit la anumite modalități de exprimare literară, Netea primește de la marele Sadoveanu un răspuns plin de vioiciune: „N-am făcut în prealabil un plan al vreunui roman, urmând ca după elaborarea planului să mă apuc de scris. Subiectele mă frământă totdeauna mai mult timp, până ce se coc de la sine. Atunci, cu sau fără voia mea, trebuie să le aștern pe hârtie. Dacă nu le-aș scrie, aproape că nici n-aș mai putea să trăiesc".

În legătură cu rolul scriitorului în desfășurarea vieții publice, Sadoveanu ține să precizeze că el a luat parte activă la lupta pentru emanciparea țărănimii, dar că politică propriu-zisă nu a făcut niciodată. (Asta se întâmpla la 6 decembrie 1942, când Vasile Netea îi lua interviul. Se poate vorbi, în treacăt, despre pactul cu comunismul, despre compromisurile pe care le-a făcut Sadoveanu ulterior, ajungând în fruntea Marii Adunări Naționale, chiar și dacă numai ca personaj de decor. În lumea literaților circulă și o anecdotă. Se zice că fiind apostrofat de un apropiat de-al său că s-a dat de partea comuniștilor, Sadoveanu se justifică: - Trebuie să mănânc și eu o pâine. – O pâine, da, dar dumneata mănânci cozonac, îi dă o replică tăioasă acela).

Dezvăluind din resorturile caracterului său, Sadoveanu se confesează mai departe: „Nu pot accepta ura, nu pot. La mine aceasta e ceva organic".

Despre prieteniile sale, aflăm de la Sadoveanu lucruri interesante: De Garabet Ibrăileanu de la Iași l-a legat „o prietenie fără nici un cusur, prietenul fiind totodată și un delicat și inteligent sfătuitor literar". O prietenie adâncă l-a legat și de Octavian Goga. Între ei a existat o înțelegere în virtutea căreia, orice s-ar fi întâmplat, trebuiau să rămână prieteni. Și motive de ruptură au existat, datorită diferenței mari de caracter, a felului diferit în care amândoi se situau față de politic. Sadoveau era un contemplativ, în timp ce Goga se identifica organic cu politicul. Nicolae Iorga îi inspira respect. Recunoaște despre Iorga, ținând seama de caracterul lui, că a avut față de multă lume o atitudine cam bruscă. Cât despre Ionel Teodoreanu, acesta îi era pur și simplu foarte drag.

Interviurile lui Vasile Netea încep cu o prezentare a intervievatului: o mizanscenă; urmează întrebările și răspunsurile, reprezentând miezul

interviului, şi se încheie cu concluziile, în care Netea îşi aduce aportul de inteligenţă şi sensibilitate. Concluziile sale sunt memorabile. Ele fixează, cel mai adesea, profilul psihologic al intervievatului. În finalul interviului cu Sadoveanu, Netea consemnează nostalgic: „Convorbirea s-a terminat. Ceasul arăta 10,25. Vorbisem cu Sadoveanu două ore. Mai bine spus, ascultasem pe Sadoveanu 120 de minute. Vocea lui calmă şi domoală, chiar prea domoală uneori, a împiedicat o fidelă înregistrare stenografică. Era convorbirea cu un stejar ale cărui frunze îţi povestesc, în noaptea cu lună, de viaţa celor care s-au perindat pe sub coroana sa, de întâmplările şi de visările lor de furtunile care l-au bântuit, de soarele ce l-a luminat".

Al doilea mare intervievat din cartea lui Vasile Netea este Liviu Rebreanu. „Nimic nu poate fi mai contrastant decât trecerea de la o convorbire cu d-l Mihail Sadoveanu, la una cu autorul lui *Ion*", ne atenţionează Vasile Netea. Calm şi aproape inexistent ca gesturi şi ca mişcări, având o voce domoală şi monotonă, autorul *Baltagului* te copleşeşte prin liniştea şi gravitatea sa. Cu Rebreanu lucrurile se petrec absolut invers. Ai în faţă un codru în plină mişcare, răscolit, tumultuos, vorbind prin toţi copacii şi prin toate frunzele sale. În schimb, mişcările lui Rebreanu sunt largi, gesturile sprintene şi viguroase, ochii adânci..., coama albă în continuă alunecare spre frunte, iar vocea – o voce limpede şi metalică, scăpărătoare ca o cremene sub amnar, gata în tot momentul să-şi schimbe tonul grav într-un bărbătesc hohot de râs. Ceea ce te copleşeşte este dinamismul şi energia telurică ce se degajă din toate gesturile şi din toate cuvintele sale. Dintre toţi scriitori ardeleni intervievaţi, nu puţini la număr, niciunul nu mi-a lăsat o mai puternică impresie de vigoare şi de sănătate decât Liviu Rebreanu. Cel din ale cărui mii de pagini răbufnesc sentimente şi pasiuni, într-o uriaşă forţă epică, nu putea avea decât un izvor de neistovită energie şi de nebiruit optimism".

Făcând un efort de imaginaţie, să ni-l proiectăm pe ecranul minţii pe ardeleanul Vasile Netea, tânăr redactor la „Vremea", în vârstă de 30 de ani, aşteptând în preajma Crăciunului anului 1942, la o oră de seară înaintată, un alt ardelean devenit celebru, pe autorul lui *„Ion"* şi al *„Pădurii spânzuraţilor"*, cel ce ocupa la acea dată funcţia dificilă şi importantă de director al Teatrului Naţional din Bucureşti. Sosit după o zi încărcată de muncă, Rebreanu arăta la fel de „fresh" ca la primele ore din zi. Provocat de întrebarea mai tânărului său confrate despre cunoaşterea literaturii noastre în lume, Rebreanu răspunde, atent şi amabil, că nu s-a întreprins aproape nimic pentru difuzarea şi receptarea culturii noastre peste hotare: „Toată prietenia noastră de o sută de ani cu Franţa nu ne-a adus decât gloria de a fi o colonie culturală franceză. În Germania şi Italia, literatura noastră este aproape inexistentă. Eminescu, datorită traducerilor mediocre prin care a fost cunoscut, e considerat abia ca o valoare de mâna a patra".

Lucrurile despre care vorbea atunci Rebreanu, au rămas, din păcate, la fel de actuale, putem constata acum, după 70 de ani. Deficiențele s-ar datora, în opinia lui Rebreanu, „unei accentuate lipse de seriozitate din partea sistemelor noastre culturale și politice. Noi ne încredem prea mult în inteligență... Inteligența însă, oricât ar fi ea de seducătoare, nu poate substitui spiritul organizator. O fericită excepție ar fi ardelenii, care s-au distins mai puțin prin inteligență și mai mult prin seriozitate și tenacitate", remarcă Rebreanu.

Rebreanu credea în literatura tânără, pe care o urmărea cu interes. Dintre tinerii în care își punea mari speranțe îi enumera pe Dan Botta, Radu Tudoran. Între ei i-a plasat și pe bistrițenii Ion Th. Ilea, un rapsod al durerii celor mulți, și pe Lucian Valea, un foarte tânăr poet. Cu cel din urmă, pe lângă care și-au făcut ucenicia mulți dintre scriitorii și gazetarii bistrițeni, fusese camarad de izbânzi și de suferințe.

Ionel Teodoreanu, deși socotit de critică un autor minor, era în epocă un scriitor de mare succes. Faptul se datora farmecului său personal. În locurile unde conferenția sau susținea lecturi publice, sălile erau pline. Era un seducător în toată puterea cuvântului. Cu cel mai intervievat scriitor român la acea vreme, Netea nu putea rata un interviu. Ionel Teodoreanu avea și o mare capacitate de a teoretiza actul creației. Iată câteva considerații de-ale sale legate de arta scrisului: „Condiția esențială a scriitorului este un om în care să existe toate sentimentele primordiale ale vieții, un om care să poată râde ca un copil, care să se poată îndrăgosti ca un idiot, un om, în sfârșit, care să-și trăiască viața în mod absolut sincer. Viața se cere trăită pentru ea însăși și nu pentru literatură, așa cum face bunăoară domnul Camil Petrescu", opiniază cel intervievat.

Interviul luat lui George Bacovia poartă amprenta stranietății. Bacovia este greu de găsit, trăind retras. La telefon nu putea fi găsit, din motiv că nu avea telefon, în timp ce alți scriitori ai epocii puteau fi contactați și la câte cinci numere de telefon. Nu era membru al Academiei, nu participa la premiere, la reuniuni mondene. Netea fusese avertizat de binevoitori: „Bacovia nu vorbește cu nimeni, mai ales cu jurnaliștii". Totuși, prin mijlocirea soției poetului, profesoara Agatha Grigorescu-Bacovia, Vasile Netea reușește să ajungă în casa singuraticului poet. „Poetul e mărunt la înfățișare, poartă haine de o mare simplitate și are ochi de culoarea oțelului. O figură care, neprivită atent, nu trece dincolo de comunul oamenilor care cunosc suferința", descrie Vasile Netea înfățișarea poetului. Ființe de genul d-sale sunt cel mai mult impunătoare prin destăinuirile indirecte, filtrate prin vitraliile poeziei, decât cele autoritare, solemne, grave". Într-adevăr, inocența poetului era dezarmantă.

La Bacovia nu mai funcționează mecanismele obișnuite ale interviului, bazate pe întrebări precise. Chestionarul pe care Vasile Netea l-a prezentat și

celorlalţi scriitori, se dovedeşte acum complet inutil. „În afară de creaţia lui, Bacovia nu are nimic de spus societăţii sau culturii noastre. El nu e nici ideolog, nici militant, e pur şi simplu poet. Se identifică organic cu poezia sa. Pentru tot cât înseamnă Bacovia, vorbeşte literatura sa", constată Vasile Netea. O viaţă de impresionante singurătăţi, de pustiuri necunoscute literaturii noastre.

Ca un înger păzitor, sau poate ca o prezenţă dominantă, doamna Bacovia ajută la înfiriparea dialogului, intervenind în numele poetului. „Bacovia nu vorbeşte cu certitudini matematice, el îşi aduce aminte; i se pare numai. I se pare astfel că s-a născut în ziua de 5 sau 6 septembrie, în 1881. Vagul pluteşte din plin peste toate destăinuirile poetului".

În „*Şapte nopţi de vorbă cu Tudor Arghezi*", interviul se desfăşoară prin intermediul telefonului: câte o întrebare în fiecare noapte, vreme de şapte zile. Acestea au fost condiţiile maestrului, pe lângă multe altele, mai cu seamă pe lângă aceea de a nu fi întrebat nimic despre opera sa, despre proiectele sale. Despre însemnătatea scriitorului, Arghezi credea că „scriitorul nu prea are nici un rost. De cele mai multe ori, vorbele scriitorului au fost luate în glumă, critica lui nebăgată în seamă. Scriitorii au avut un rost, ca oameni, după ce au dispărut". În altă noapte, Arghezi e întrebat ce crede despre critică şi critici. Arghezi dă în general răspunsuri învăluitoare, cu iz de poezie: „Un critic e şi el în definitiv un artist. Din când în când, proza critică aduce la gust cu poemul. E o preocupare de stil, de artă în ceea ce scriu criticii actuali, e un talent, un relief".

Despre Maiorescu, Arghezi se exprimă tranşant: „Maiorescu are un singur merit literar enorm. În loc să prigonească pe Eminescu, l-a îmbrăţişat. Ar fi putut să facă ce făceau toţi contemporanii lui remarcabili, să-l repudieze". Maiorescu a avut însă fler...

Prieteni şi duşmani Arghezi a avut cu asupra de măsură. „La toate ceasurile grele (din viaţă) mi-a ieşit întotdeauna înainte un prieten, excepţional, neştiut până atunci, venit cu totul dintr-o altă lume", mărturiseşte el. Cât despre duşmani, „duşmanii au fost mai vanitoşi. S-au dat pe faţă singuri, cu entuziasm. Poetul Anghel a vrut să mă împuşte la domiciliu. I-am luat revolverul din mână şi l-am dus pe asasin, care tremura ca varga, în braţe, şi l-am culcat pe o canapea unde a stat două ceasuri. La despărţire ne-am sărutat. Mă cunoscuse în momentul când risca să nu mă mai cunoască niciodată".

Profund marcat de interviul cu Arghezi, la finalul celor şapte nopţi, Netea va scrie: „Telefonul a amuţit acum definitiv. Biata maşinărie! Fără ea cine ştie dacă aş fi avut vreodată norocul de a sta şapte nopţi sub arşiţa şi sub asprimea verbului arghezian. Autorul *Cuvintelor potrivite* e o flacără vie".

Camil Petrescu e un nonconformist, neîncadrabil în vreo grupare literară; un personal incomod şi solitar, obstinat de demersuri programatice: „Voi scrie până la 25 de ani versuri, pentru că este vremea iluziilor şi a versurilor; voi scrie între 25 – 35 de ani teatru, pentru că teatrul cere şi oarecare experienţă şi o anumită vibraţie nervoasă; voi scrie între 35 – 40 de ani romane pentru că romanele cer o mai bogată experienţă a vieţii şi o anume maturitate expresivă. Şi abia la 40 de ani mă voi întoarce la filozofie...". Parcursul său, s-a văzut, a urmat cu fidelitate aceste etape ale vârstelor. Interviul cu autorul „*Patului lui Procust*" e dificil, intervievatul fiind obsedat de preocupările lui filosofice. Pentru el „literatura nu a fost decât o trecere în vederea lucrărilor filozofice". O trecere care a lăsat urme...

Cartea de interviuri literare a lui Vasile Netea îi mai are ca protagonişti pe Ion Agârbiceanu, Ion Minulescu, Perpessicius, Claudia Millian şi Elena Farago, pe care îi trecem doar în revistă din lipsă de spaţiu.

Vasile Netea a avut şansa să aibă interlocutori de talia unor giganţi ai literaturii române. Abordarea lor a necesitat, cu certitudine, abilitate şi efort. Citind interviurile literare ale lui Netea, rămâi cu parfumul puternic al unei epoci revolute în care scriitorii credeau în menirea lor. Sunt pagini de istorie literară ce scot în evidenţă aspecte inedite de viaţă şi de crez literar ale unor personalităţi fără de care literatura română ar fi astăzi de neconceput.

Folcloristul Vasile Netea

Mihail Art. MIRCEA



Celebrarea cărturarului de vrednică aducere aminte Vasile Netea, la împlinirea unui secol de la naşterea sa, îi onorează pe organizatorii mureşeni – instituţii şi persoane - iar pe noi, cei poftiţi a recompune cu acest prilej portretul ilustrului înaintaş, ne umple de o copleşitoare emoţie. Căci bună parte dintre cei de faţă l-am cunoscut, l-am avut aproape în nu puţinele lui descinderi în aşezările mureşene, pentru a se revigora anteic pe solul şi în atmosfera obârşiilor, a se reîntâlni cu amintirile adolescenţei şi tinereţii sale, impetuoase şi spre a da lumină şi avânt – cu pilda vieţii şi încărcătura operei – noilor generaţii de slujitori ai culturii locale şi naţionale.

Cu cât trec anii, în perspectiva timpului trecător, lucrarea lui Netea ne apare tot mai temeinică, mai necesară şi mai potenţial germinatoare de noi demersuri în câmpul preocupărilor istoriografice şi literare ale generaţiilor succesoare.

Personalitate ardentă, neistovită, năvalnică şi plurivalentă, Vasile Netea - cel născut în pragul Războiului de întregire şi al Marii Uniri a tuturor Românilor – şi-a consacrat existenţa întăririi unităţii spirituale a neamului nostru, afirmării lui identitare.

„*Vasile Netea a adus la ospăţul cel mare al popoarelor identitatea de neconfundat a poporului român*". Ne ataşăm de aceste cuvinte încrustate pe răbojul vremii de Romului Guga, port-stindardul vechii echipe a Vetrei noi, răsădite la Târgu-Mureş în anii '70, şi căreia Netea i-a fost şi „baci" şi statornic colaborator.

Configuraţia matriceală a prezenţei româneşti în concertul popoarelor este dată, în mod semnificativ, şi de cultura şi civilizaţia populară, de expresia nescrisă şi anonimă a literaturii populare. Interesul pentru folclor şi folcloristică este la istoricul Vasile Netea o „violon d'Ingres", care însoţeşte perpetuu viaţa-i de harnic cărturar şi neostenit animator cultural.

Descins spre carte, rostuire şi luptă politico-naţională din Deda Mureşului de Sus, de lângă tâmpla Călimanilor, Vasile Netea avea drept spornică zestre de netăgăduit tezaurul de înţelepciune, sensibilitate şi creaţie folclorică pe care l-a cunoscut din pruncie, l-a fixat în culegeri, l-a abordat în scrieri de largă adresabilitate, dar şi în studii de factură academică.

Bibliografia cu tendinţă de exhaustivitate, alcătuită cu migală şi profesionalism de prof. Dimitrie Poptămaş, preşedintele Fundaţiei Culturale „Vasile Netea", Târgu-Mureş, pune în lumină un apreciabil număr de titluri care evidenţiază contribuţia cărturarului la folcloristica mureşeană şi naţională. Creaţia folclorică a fost un domeniul complementar, dar neabandonat vreodată dintre preocupările istoricului şi scriitorului Netea, dintre scrierile dedicate vechimii, continuităţii şi aspiraţiilor de unitate ale tuturor românilor.

Vom încerca, în cele ce urmează, în limita extensiei pe care ne-o putem îngădui, să identificăm câteva jaloane ale activităţii folcloristice lui Vasile Netea.

Încă din timpul anilor de şcoală primară este în contact cu tânărul folclorist Aurelian Borşianu, fiul învăţătorului său din Deda, prodigios culegător şi editor de folclor muzical-literar şi de obiceiuri din zonă, colaborator la cunoscute reviste de folclor din ţară. Nu numai caietele de culegeri, dar şi abordările teoretice ale consăteanului său i se par exemplare.

La Târgu-Mureş, ca elev al Şcolii Normale, frecventează Societatea de Lectură „George Coşbuc". În cadrul acesteia, în anul 1928, ca elev normalist în clasa a V-a, susţine prima lui conferinţă, cu public, ea fiind consacrată poeziei populare (*Memorii*, p. 30). În anii aceia îl cunoaşte pe Vasile Hondrilă, institutor la clasele de aplicaţie ale Şcolii Normale, autor de culegere de folclor literar mureşean a învăţătorului său, alcătuită în colaborare cu D. Boieru-Hodăceanu şi V. Bogdan (*Mureşule, apa ta...*, Tg.-Mureş, 1971).

În anul 1928, un grup de normalişti târgumureşeni au scos o revistă efemerică, un număr şapirografiat în 50 exemplare, al doilea număr fiind oprit de la multiplicare. Director: V. Netea. În sumar: două apeluri către elevi şi învăţători pentru a culege folclor. (*Avântul*, 1928, B.C.U. „Lucian Blaga", Cluj-Napoca).

După 1931, ca învăţător în sate mureşene, ia contact de la surse cu creaţia folclorică locală pe care o promovează în periodice locale. În anul 1935, în *Progres şi cultură*, revista Asociaţiei învăţătorilor din Târgu-Mureş, publica serialul „Din contribuţia învăţătorimii române la dezvoltarea culturii naţionale". Este un triptic de portrete de vrednici dascăli reprezentând marile provincii româneşti: Ioan Pop-Reteganul – Ardealul: Constantin Rădulescu-Codin – Ţara Românească; Mihai Lupescu – Moldova. Fiecare dintre aceşti dascăli sunt şi un nume de rezonanţă în folcloristica românească, câştigători de premii ale Academiei Române şi ai altor distincţii naţionale.

„Treimea" dascălilor folclorişti este extrasă apoi în broşură şi tipărită de Despărţământul Reghin al „Astrei".

Citām din preambulul la portretele de dascăli: „Un gând frumos ne-a înflorit sub tâmple. Roadele lui se vor pârgui în paginile de faţă – şi în cele ce

le vor scrie alţii, pătrunşi, ca şi noi de dragoste şi mândrie faţă de strădaniile celor câţiva învăţători cari au pus suflet mare şi umăr larg la *dezvoltarea culturii şi literaturii româneşti.*

Nu trebuie să uităm că învăţătorimea trebuie să revendice pentru ea gloria celor două mari reviste „Şezătoarea" şi „Vremea nouă", care au contribuit în mare măsură la lămurirea şi progresul mişcării folcloristice...". (*Progres şi Cultură*, III, 1/1935, p. 2, 3.)

„Când chemi la lucru, să-ţi văd şi ţie sapa în mână" – spunea una dintre înţeleptele ziceri ale marelui pedagog naţional N. Iorga. Asociez această cugetare cu apariţia în 1936 a cărţii intitulate „Mureş, Mureş, apă lină...", antologie de folclor mureşean alcătuită de doi lideri ai „Astrei" Reghin: Dr. Eugen Nicoară şi înv. Vasile Netea. Culegerea era prefaţată elogios de marele prozator ardelean Ion Agârbiceanu.

„Numai înţelegerea şi dragostea pentru poporul din care s-au ridicat a putut face să se cheltuiască pricepere, timp şi bani pentru a aduna comori de cari azi prea puţin vor să ştie, şi încă prea puţin să cheltuiască". Rânduirea cuprinsului este astfel: • Prefaţa autorilor • Chipuri şi porturi mureşene (il.) • Cuvinte şi expresii • Doine şi balade • Hore şi chiuituri • Obiceiuri şi oraţii de nuntă • Colinde şi cântări religioase • Priveghiuri şi bocete • Descântece şi farmece • Superstiţii şi credinţe • Cimilituri şi ghicitori • Proverbe şi zicători • Cântece şi scrisori din război.

Proiectul editorial astrist ar fi trebuit să cuprindă un al doilea volum de proză populară şi un al treilea de obiceiuri şi datini – toate trei totalizând circa 10.000 de pagini.

Încheiem această fugară prezentare a celui mai cuprinzător proiect editorial din istoria folcloristicii mureşene cu dedicaţia: „Închinăm această carte tuturor inimilor tinere de pe meleagurile mureşene, povaţă dându-le ca pentru graiul, portul şi datina strămoşească cinste să aibă, iar simţirea şi fapte românească mereu să propăşească întru mare strălucire şi neîntrecută putere". (*Murăş, Murăş, apă lină*, Reghin: Astra, 1936)

* * *

Toamna anului 1940 a aplicat istoriei româneşti o nedreaptă cenzură, o dureroasă frângere a firescului curgerii sale. Sincopa 1940-1944, cu partea de Nord a Ardealului ocupat de horthyşti, cu refugiul în România a mii şi mii de români, îndeosebi tineri, reprezintă un moment de cotitură şi în viaţa tânărului Netea, a familiei sale. Refugiindu-se la Bucureşti, acolo îşi finalizează studiile universitare şi doctorale de istorie., sub îndrumarea prof. C. C. Giurescu.

După instaurarea puterii comuniste, închisoarea şi persecuţiile politice au frânt traiectoria uneia dintre cele mai înzestrate minţi în afirmarea sa firească, direcţionată pe multiple proiecte vizând istoria, literatura,

folcloristica, publicistica. „Dezghețul" de după 1964 l-a readus în munca de cercetare științifică.

Perie cu hărnicie și publică articole de istorie politică, de istorie culturală, publică monografii ale unor mari personalități din istoria modernă a României.

O cercetare se finalizează cu studiul „Dascălii de folclor ai lui George Coșbuc" (REF, nr. 5/sept. oct. 1965). Urmează apoi, în același an 1965, un amplu studiu care se referă la „Legăturile lui Mihai Eminescu cu Transilvania". Aici se caută a se identifica sursele culegerii de literatură populară în Ardeal, pe care l-a străbătut în anii 1866-1869, căutând a-i cunoaște oamenii și zestrea lor spirituală. Culegerea eminesciană este confruntată cu texte culese după trei sferturi de veac, aflătoare în culegerea Nicoară – Netea.

În revista târgumureșeană „Vatra" publică, după 1972, serialul „Folcloristica Mureșului", care va deveni o carte apărută la Tg.-Mureș în anul 1983, sub egida CJICPMAM.

Tot în „Vatra", având multe referiri folcloristice, apare între 1980-1986 serialul de memorii, care va fi adunat în volum postum, în anul 2010, prin îngrijirea lui Dimitrie Poptămaș.

Între postumele princeps se cuvine a fi menționat și „Mureșul Superior – vatră de cultură românească", Editura „Cuvântul" din București, 2006, în îngrijirea lui Gelu Netea, fiul cărturarului.

Bogăția de date despre locuri, oameni, tradiții, fapte și întâmplări pare a fi testamentul lui Vasile Netea, pe care l-am numi, cu îndrituire, credem, *Un cântec de dragoste pentru locurile natale*.

Târgu-Mureș, 1 februarie 2012.

Vasile Netea în anii refugiului

Prof. Gheorghe DĂRĂBAN



Diktatul de la Viena din 1940, act de flagrantă injustiţie, a smuls zeci de mii de oameni nevinovaţi de la casele lor, de la agoniseala lor obţinută cu atâta trudă, de lângă petecul de ogor care i-a hrănit pe ei şi pe străbunii lor, silindu-i să apuce calea pribegiei. Ei s-au răspândit dincolo de graniţele vremelnice, în oraşele ţării mamă, ca să-şi facă rost de un adăpost, de un loc de muncă, de o bucată de pâine. Cei mai mulţi s-au îndreptat spre Capitală, în speranţa că acolo vor găsi mai uşor condiţii omeneşti de viaţă şi înţelegerea necesară. Dar pentru că plasările în serviciu se făceau destul de greu, mulţi refugiaţi erau nevoiţi să străbată străzile Capitalei zile şi săptămâni, fără niciun rost[1]. Deseori se răspândeau în localuri de petrecere, unde se întreţineau cu băutură până noaptea târziu, negăsind alt mijloc de potolire a focului care le ardea inimile. Trebuia ca cineva să dea dovadă de înalt spirit umanitar şi să găsească o modalitate prin care să-i scoată de prin localurile de petrecere, să-i îndrepte spre o viaţă de cinste şi de muncă, să le îndrepte gândurile către cei dragi de acasă şi către locurile părăsite. Trebuia întreţinută convingerea că se vor întoarce la vetrele lor, că dreptatea cauzei româneşti va ieşi biruitoare, că se va reface unitatea naţională. Aceştia au fost Iustin Handrea şi Vasile Netea, ei ajungând la convingerea fermă că salvarea de la un naufragiu total al acestei mase de oameni nu se poate realiza decât în cadrul unui *cămin cultural,* care să-şi desfăşoare activitatea în inima Capitalei[2].

După eforturi uriaşe, după multă muncă de convingere, care a durat de primăvară până toamnă, la 17 august 1941 s-a inaugurat în mod oficial Căminul cultural *„Avram Iancu"* al refugiaţilor mureşeni[3], care apoi, din primăvara lui 1942 şi-a deschis larg porţile ca să primească pe toţi refugiaţii din Ardeal, realizându-se în acest fel o comuniune sufletească de luptă şi aspiraţii, a tuturor celor care purtau toiagul pribegiei.

---

[1] Iustin Handrea – *Trei ani cu refugiaţii ardeleni,* Editura Fundaţiei Culturale Regale, Bucureşti, 1944, p. 16.

[2] Ibidem, p. 17.

[3] Afton Nicoară, - *Cronica din 17 august 1941,* în *Cronica şezătorilor duminicale ale Căminului cultural „Avram Iancu" din primul an de activitate – 17 august 1941 – 17 august 1942* - ,Editura Fundaţiei Culturale Regale, Bucureşti, pp. 12 – 13.

Acest cămin își avea sediul la Muzeul Satului, avându-l ca director pe acela care i-a dat viață, Iustin Handrea de la Maiorești – Mureș. A fost întocmit și un plan de muncă, cu obiective precise, principala formă de desfășurare a activităților fiind șezătoarea duminicală. Programul trebuia să fie accesibil tuturor, să nu plictisească și să fie instructiv, dar mai ales educativ. În general, el a constat din: conferințe, muzică vocală și instrumentală, poezii, povestiri, glume, pilde, întâmplări din refugiu, piese de teatru, dansuri populare și, de deosebit interes, cronica evenimentelor din țară și străinătate, mai ales a celor din partea Ardealului de nord, făcută aproape întotdeauna de Iustin Handrea sau Vasile Netea. În modul acesta s-au descoperit și valorificat foarte multe talente, interpreți de muzică vocală și instrumentală, recitatori, dansatori, artiști dramatici etc. Munca, zbuciumul, frământările, neastâmpărul dascălilor mureșeni au avut un ecou puternic în inimile și cugetele multor intelectuali refugiați, care l-au ajutat. Dintre colaboratorii lui cei mai apropiați și devotați îi amintim pe Octavian Neamțu, directorul general al Fundației Culturale Regale, D. Gusti, Henri Stahl, Iacob Mihăilă (toți profesori universitari), VASILE NETEA, Ion Vlasiu, Pavel Tornea, scriitorii Iustin Ilieșiu, Vasile Copilu –Cheatră , Lucian Valea.

Activitatea Căminului cultural „Avram Iancu" al refugiaților ardeleni din București (care număra 5.132 de membri, dar numărul celor care vizitau căminul era mult mai mare, ridicându-se în toată perioada la 40.000)[4], a devenit cunoscută în Capitală și în țară prin *Cronicile șezătorilor duminicale* publicate în presa vremii, care apoi au fost înmănuncheate și publicate în trei volume. *"Fiecare cronică este o părticică din sufletul nostru* – spune Handrea în "Cuvântul introductiv" al primului volum de "Cronici"- *o fărâmă din munca noastră, o împletire de durere și bucurii, de lacrimă și zâmbet de revoltă, de dârzenie și de cel mai curat gând pentru viitorul Ardealului și al țării întregi".* Dar cronica prin ea însăși vorbește prea puțin și fugarul cititor nu va putea să desprindă decât o înșiruire de date și de nume, nu va vedea în ea decât un program. Cel care va citi însă mai atent și printre rânduri, *„va găsi lucruri de mare valoare educativă și va putea vedea că a fost o continuă luptă pentru cele mai frumoase gânduri, care a mers pe același drum de dârzenie ardelenească ce, în decursul veacurilor, s-a afirmat cu demnitate".*

Dacă am afirmat că forma de bază a desfășurării activităților căminului cultural a fost șezătoarea duminicală – nu am spus un lucru deosebit, dar dacă precizăm că prin aceste șezători s-a dat marea bătălie pentru ridicarea moralului refugiaților, pentru sporirea zestrei lor cultural – spirituale, pentru menținerea trează a speranței în refacerea unității naționale, atunci considerăm că spunem totul, fiecare șezătoare fiind o făclie aprinsă care a difuzat lumină și a încălzit sufletele căminiștilor. Dacă vom spune că prin aceste șezători s-a

[4] Iustin Handrea – *Op. cit.*, pp. 33 – 34.

desfăşurat o bătălie permanentă pentru păstrarea portului, a jocului, a datinilor şi a cântecului românesc, iar nu vom spune lucru mare, dar dacă precizăm că această acţiune a reuşit să determine pe majoritatea refugiaţilor care au lepădat portul naţional să se întoarcă la el, atunci iarăşi venim cu un adevăr revelator[5]. Dacă amintim că în cadrul căminului cultural s-a creat o librărie nu este un lucru grozav, dar dacă precizăm că prin această librărie s-au distribuit refugiaţilor – la început gratuit, apoi contra cost - mii de cărţi minuţios selectate, care le-au ocupat în mod agreabil timpul liber, atunci iarăşi am spus ceva important. Au fost distribuite elevilor şi studenţilor, altor categorii de intelectuali care nu puteau să-şi cumpere cărţi, fiind lipsiţi de mijloace materiale, aproximativ 200 de biblioteci, o bibliotecă numărând circa 60 – 70 de volume. Câte o mică bibliotecă a fost distribuită şi celor mai apropiaţi colaboratori ai căminului, numărul lor ridicându-se la 70[6]. Nu a fost uitată nici provincia. În urma intervenţiei lui Handrea şi a colaboratorilor lui, Fundaţia Culturală Regală a trimis 42 de biblioteci asociaţiilor refugiaţilor din provincie, însumând 2.800 de volume în valoare de 280.000 de lei, iar din „Colecţia refugiatului ardelean" 6.000 de cărţi în valoare de 600.000 de lei. Un număr redus de cărţi din această colecţie au fost expediate şi librăriilor din Ardeal, spre a face cunoscută colecţia şi drumul de luptă al căminului cultural[7].

Respectarea şi conservarea obiceiurilor şi datinilor strămoşeşti, a portului popular a fost una dintre preocupările fundamentale ale căminului. Oare ce putea fi mai frumos decât un joc românesc la care să participe tineri îmbrăcaţi în costumul popular străbun ? Cea mai frumoasă propagandă pentru Ardeal s-a făcut prin acest costum admirat de mulţimea vizitatorilor de la Muzeul satului, români ori străini şi de cei care vedeau ardeleni îmbrăcaţi frumos, în strai specific, pe străzile şi prin instituţiile Capitalei.

De asemenea, ne este foarte greu să caracterizăm marea operă cultural – educativă şi de menţinere trează a conştiinţei unităţii naţionale, realizată din iniţiativa lui Handrea şi cu ajutorul lui Vasile Netea, de a publica o serie de cărţi – scrise de ardeleni – în colecţia intitulată atât de sugestiv „Cartea refugiatului ardelean", editată de Fundaţia culturală. Au fost primiţi să colaboreze toţi cei care au dorit să scrie despre Ardeal şi, în special, scriitorii ardeleni, care au renunţat la dreptul de autor numai să poată contribui cât mai bune la această operă de editură pentru refugiaţi. Pe aceeaşi linie se înscrie şi publicarea „Calendarului refugiatului ardelean" pe anul 1944, alcătuit de Handrea, care cuprinde un bogat material în legătură cu Ardealul şi cu

[5] Informator – Ceontea Grigore, cu domiciliul în Deda, nr. 238.
[6] Iustin Handrea – *Op. cit.*, p. 92.
[7] Ibidem, p. 93.

problemele refugiului, care corespundea unei simţite nevoi de solidarizare a tuturor celor care poartă în sufletele lor durerea Ardealului.

Aşadar, se desprinde vizibil ideea că acest cămin cultural a devenit, curând după înfiinţare, un simbol de luptă pentru toţi cei care îl frecventau, mobilizând toate energiile din Bucureşti, a devenit o şcoală de educaţie morală şi cetăţenească, o şcoală de îndrumare culturală şi patriotică, un crez de luptă pentru Ardeal. A fost prima organizaţie de refugiaţi, care a adunat sub faldurile aceluiaşi simbol de luptă pe toţi cei care purtau toiagul pribegiei prin Bucureşti, având drept colaboratori un număr mare de profesori, publicişti, avocaţi, medici, învăţători şi alte categorii de funcţionari, dovedind că activitatea sa a fost utilă momentelor istorice prin care se trecea atunci. Pilda acestui cămin a fost urmată şi de asociaţiile de refugiaţi din provincie.

Presa vremii a îmbrăţişat cu mare căldură această îndrăzneaţă şi necesară acţiune, pe care a transformat-o într-o înflăcărată tribună pentru mobilizarea resurselor moral – spirituale ale poporului nostru, pentru refacerea unităţii naţionale.

Vasile Netea la Biblioteca Județeană Mureș

Dr. Monica AVRAM



A scrie despre Vasile Netea și legăturile lui cu Târgu-Mureșul, cu Biblioteca Județeană Mureș, este ca și cum am încerca să ne întoarcem în timp pentru a cunoaște o parte din istoria *„orașului meu de legături și afirmare culturală și literară"*[1] - cum îi plăcea să numească orașul care l-a primit, l-a format ca elev și, mai apoi, l-a consacrat ca și intelectual. Este, totodată, o încercare timidă de a pătrunde în lumea elitei intelectuale a timpului, o elită dintre cele mai diverse ca zone de proveniență, dar unitară prin modul de gândire, prin pasiunea pentru istorie și cultură, prin deschiderea imensă spre nevoile aproapelui.

Nu l-am cunoscut pe Vasile Netea personal. S-a stins cu mult înaintesă mă familiarizez cu lumea istoriei și a istoricilor, înainte să am puterea de a-i înțelegepersonalitatea,modul de gândire și vastitatea operei. Îl cunoșteam doar prin prisma dicționarelor, a fișelor biografice, a operei și a amintirilor celor care l-au cunoscut.

Știam că Vasile Netea este strâns legat de zona mureșeană; născut la Deda, a venit la Târgu-Mureș în primii ani de după unire, în 1923, pentru a urma cursurile Școlii Normale de Învățători, absolvită ca șef de promoție (1931). *„În acest oraș* - povestește istoricul - *am intrat pentru prima oară în contact cu ziarele și revistele timpului, aici am văzut, la Palatul Culturii, cea dintâi mare bibliotecă, aici mi-au ieșit în cale cei dintâi scriitori și conferențiari români, aici am văzut și ascultat pentru întâia oară pe involburatul N. Iorga și aici am publicat primele mele încercări literare și istorice.*"[2]De altfel, îl regăsim de multe ori - ca spectator - în sălile Palatului, amestecându-se, ca elev sau ca istoric și om de cultură mai târziu, printre participanții la evenimentele de amploare ale orașului, care îi netezesc drumul către contactul cu elita intelectuală a vremii.

A urmat apoi o altă etapă în viața cărturarului, care s-a concretizat în realizarea unor reviste, școlare sau științifice, scrise de mână[3] sau tipărite, care au marcat un pas important atât în conturarea portretului său intelectual, cât și

[1] Vasile Netea, *Memorii*. Ediție îngrijită de D. Poptămaș, Târgu-Mureș, Editura Nico, 2010, p. 36.

[2] *Ibidem*, p. 25.

[3] Este vorba de revista școlară târgumureșeană *Avântul*, al cărei redactor a fost în anul 1925 și care era scrisă cu mâna.

al evoluției culturale mureșene; a scris în revista școlară a Liceului „Papiu Ilarian" - *Îndemnul*; a participat la înființarea ziarului *Mureșul cultural*, editat de librarul Panait Herescu în toamna anului 1929; *Gazeta Mureșului*, din 1931; a inițiat și a publicat la Reghin săptămânalul *Credința*, din 1933; a tipărit la Târgu-Mureș revistele de literatură și artă *Clipa*(1936-1937) și *Jar și slovă* (1937); a fost redactor la revista *Progres și cultură*(1933-1938), cea mai importantă publicație culturală a Mureșului interbelic; a fost inițiator, fondator și colaborator al seriei noi din revista *Vatra*, care apare din martie 1971, sub conducerea lui Romulus Guga și în paginile căreia și-a publicat *Memoriile*, între 1980-1986.

În paralel, pentru o perioadă destul de îndelungată de timp - 1929-1946 -, și-a desfășurat activitatea ca dascăl în mai multe localități mureșene: în satul Veța, de pe Valea Nirajului, Iclandul Mare, Lunca Bradului, Ierbuș, Reghin, Târgu-Mureș, pentru ca în 1946 să se despartă oarecum de locurile natale și să-și înceapă prodigioasa activitate în București, ca profesor și cercetător la științific principal la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga."

Iată, așadar, „fișa biografică" sumară a unuia dintre cei mai apreciați intelectuali mureșeni. Ce se află însă dincolo de aceste date oarecum „impersonale"? Cine a fost omul Vasile Netea? Ce a simțit, dincolo de ceea ce transpare din vasta lui operă? Cum era văzut de ceilalți, ca om, în viața de zi cu zi, și ca om de cultură? Este o curiozitate normală, am putea spune, o curiozitate explicată nu numai prin prisma bibliotecarului avid de informații, ci și datorită faptului că „poveștile" despre omul Vasile Netea încă sunt vii în mintea celor care l-au cunoscut. Și numele lui continuă să fie pe buzele apropiaților de odinioară.

Curiozitatea și dorința de a afla mai multe despre omul care a fost, dincolo de aprecierile - să le spunem - oficiale, ne-a îndemnat să pătrundem mai adânc în viața personală și profesională a cărturarului. Cu atât mai se află la Biblioteca Județeană Mureș, pe lângă miile de cărți și reviste donate de urmași,[4] mii de scrisori, corespondența pe care Vasile Netea a scris-o, a primit-o și a păstrat-o cu mare grijă, gândindu-se, poate, că la un moment dat va fi valorificată.

De ce la Biblioteca Județeană Mureș? Pentru că legăturile nu s-au deteriorat din cauza plecării la București și pentru că Netea a continuat până la finalul vieții să se considere mureșean și tributar acestor zone. Dovadă și însemnările de pe unele din cărțile semnate de el, pe care le-a oferit bibliotecii noastre încă din timpul vieții: *„Bibliotecii municipale Tg. Mureș căreia îi datoresc atîtea din ceasurile mele fericite cu urarea de a prospera mereu și de a fi pentru toți tinerii din acest oraș ceea ce a fost pentru mine. Vasile*

[4]Ultimele cărți din biblioteca personală a cărturarului au fost aduse la Biblioteca Județeană Mureș în luna aprilie a anului 2011, prin bunăvoința domnului Gelu Netea.

Netea Tg. Mureș nov. 1974."[5]Sau *„Pentru Biblioteca municipală Tg. Mureș omagiu și admirație pentru toată activitatea consacrată scopului științific și literar. Vasile Netea.*"[6]

Revenind însă la corespondența păstrată la biblioteca mureșeană, am ales la întâmplare unul dintrezecile de dosare existente, cu convingerea că o cercetare exhaustivă a scrisorilor presupune multă migală și o perioadă îndelungată de timp, iar pe de altă parte având siguranța - văzând numărul mare al plicurilor - că sunt suficiente pentru a creiona portretul omului Vasile Netea, a cărturarului, a intelectualului într-un anume interval de timp. Și nu ne-am înșelat.

Am remarcat, încă de la primul contact cu scrisorile, grija cărturarului pentru ordine: fiecare scrisoare este pusă în același plic cu răspunsul dat, cu foarte puține excepții. Corespondența în limbi străine este dublă: aproape de fiecare dată apare un exemplar în limba română și unul în limba străină, așa cum a fost transmis. O mare parte dintre scrisori sunt dactilografiate; altele, mai puține, sunt scrise de mână, sunt frumos împăturite și așezate în plicuri, ceea ce denotă grija pentru păstrarea lor. Unele sunt grupate într-un dosar sau plic mai mare, în funcție de corespondent.

Parcurgând, așadar, o parte din corespondența de la sfârșitul anilor 1960 și începutul anilor 1970, putem observa două tendințe majore clare, în funcție de corespondent: locală și națională. Netea întreține o amplă corespondență cu foștii colegi sau intelectuali ai locului, cu care a intrat în contact sau îi cer sfatul; pe de altă parte, există numeroase schimburi de idei, opinii, gânduri frumoase cu numeroși intelectuali ai timpului, din toate zonele țării. Nu vom reda integral conținutul scrisorilor, ci mai degrabă le vom parcurge în speranța că vom descoperi, dincolo de cuvinte, personalitatea cărturarului.

Faptul că Netea a fost unul dintre cei mai apreciați și îndrăgiți cărturari mureșeni, cu o mare credibilitate, o dovedește și varietatea temelor abordate în scrisorile transmise către el de mureșeni. Foarte multe invitații la evenimente culturale locale, de mare importanță spirituală pentru localnici, i-au fost adresate și, uneori, acestea erau organizate în funcție de perioada sau ziua în care Netea putea fi prezent la Târgu-Mureș, Reghin sau alte localități.Astfel, la 18 noiembrie 1969, *Biblioteca Orășenească Reghin*, prin directorul Mircea Leon, îi transmite invitația de a participa la conferința *Contribuția Reghinului la dezvoltarea culturii românești*, la care răspunsul lui Netea nu poate fi decât unul pozitiv.

[5]Vasile Netea, *Interviuri literare*, București, Editura Minerva, 1972, 271 p.

[6]Vasile Netea, *O zi din istoria Transilvaniei - 1 Decembrie 1918*, București, Editura Albatros, 1970, 239 p. Nu se menționează data semnăturii.

Din 4 iulie 1969 datează o scrisoare de la *Liceul „Al. Papiu Ilarian" Tg. Mureș*, prin care i se solicită trimiterea unui material despre Papiu, care să fie inclus în volumul omagial al semicentenarului. Totodată, i se cere acordul cu privire la participarea la sesiunea de comunicări dedicată evenimentului. Pe aceeași temă este și corespondența purtată cu *Ilie Șandru* din 5 noiembrie 1969, care începe șirul de discuții concrete cu privire la semicentenar și i se cere sfatul cu privire la un volumul omagial care urmează să fie pregătit.

În același an, la 29 septembrie, Netea primește o invitație și de la *Ilie Șandru* pentru a participa la întâlnirea primelor 5 serii de absolvenți ai Școlii Normale de la Târgu-Mureș, școală înființată în 1923. Același subiect este dezbătut și de *învățătorul Gheorghe Ionescu din Românești-Vâlcea* - fost coleg cu 40 de ani în urmă - motiv pentru amândoi corespondenții să deruleze amintiri, amintiri frumoase, din anii de școală. Este uimitor modul în care, doar pe baza unor scrisori care circulau destul de greu, a fost organizată întâlnirea foștilor elevi. S-au păstrat mai multe schimburi de scrisori privind ceremonia în sine, modul de organizare, împărțirea atribuțiilor privind găsirea unor colegi despre care nu se mai știa mare lucru.

Netea a răspuns pozitiv la toate aceste invitații, dovedind faptul că încă era foarte legat sufletește de oamenii locului, de trecutul lor comun.

Mai multe scrisori au ca temă solicitarea ajutorului lui Netea și intervenția lui în fața unor personalități ale timpului sau a unor instituții din București în vederea soluționării unor probleme - personale sau profesionale - ale mureșenilor.

La 20 noiembrie 1969, Netea primește o scrisoare de la Târgu-Mureș, scrisă de doi studenți de la Facultatea de Filologie, Secția română-istorie a Institutului Pedagogic, anul II - *Silvia Cîmpean și Dumitru Borda* - care - *„apreciind generozitatea de care ați dat dovadă totdeauna"* - îi solicită ajutorul pentru realizarea unei lucrări cu privire la folclorul mureșean.

Răspunsul cărturarului nu se lasă mult așteptat; la 17 decembrie 1969, printr-o scrisoare destul de amplă, le oferă informații exacte, clare, pentru fiecare dintre folcloriștii mureșeni, inclusiv adrese de contact sau trimiteri bibliografice, personale sau ale altor istorici și folcloriști. Mai mult, își exprimă dorința de a vedea lucrarea, sub formă dactilografiată, înainte de a fi predată.

La începutul anilor 1970, de la Sighișoara, *Mihail Pintea* îi cere ajutorul pentru a obține o completare de pensie de la Uniunea Scriitorilor. Netea răspunde - prin prisma prieteniei foarte vechi care îi leagă - afirmativ la solicitarea de a-i oferi o referință, absolut necesară întocmirii dosarului; în plus, îi oferă toate detaliile necesare întocmirii cererii.

Mai mult, în 6 ianuarie 1973, discuția se reia, Pintea solicitându-i nu numai ajutorul personal, ci și de a uza de cunoștințele personale pentru a-i găsi alte 2-3 personalități ale timpului, pentru a-i trimite referințe.

Vasile Netea pare să fi fost *omul-resursă* pentru mureșeni, care îi solicită ajutorul, îi cer sfatul, îl implică în toate etapele vieții lor creatoare.

În septembrie 1969, vicepreședintele Consiliului Popular al Orașului Reghin, *Biriș Iacob*, solicită lui Netea ajutorul în privința unei probleme de primă importanță pentru oraș: conform unor surse bibliografice distincte, prima atestare documentară a Reghinului este incertă: 1223 sau 1228. De răspunsul lui Netea depinde organizarea manifestărilor legate de împlinirea a 750 de ani de la prima atestare documentară!

Răspunsul lui Netea vine la 5 noiembrie 1969. Chiar dacă susține - cu argumente clare, istorice - anul 1228, consideră că la prima atestare, orașul trebuia să aibă deja o oarecare vechime, deci autoritățile pot organiza aniversarea de 750 de ani și în 1973. Promite întregul sprijin în acest sens, precum și participarea la eveniment.

La 5 octombrie 1969, *Biblioteca din Reghin*, prin Mircea Leon, solicită di nou sprijinul lui Netea în vederea elaborării unei lucrări despre trecutul cultural al Reghinului. I se solicită amintiri despre locuri și oameni.

Netea răspunde afirmativ la 31 octombrie 1969, când propune și o donație masivă de carte și reviste, pentru care biblioteca nu trebuie să facă altceva decât să-și dea acordul de a le primi. Printre propuneri, se numără colecții întregi din *Contemporanul*, *Luceafărul*, *Gazeta literară*, *Familia*, *Astra*, *Ramuri* etc., plus câteva sute de cărți.

Corespondența pe această temă continuă până la finalul anului 1969, Netea reținând în arhiva personală și două procese verbale, care atestă faptul că donațiile promise au fost preluate și înregistrate de biblioteca reghineană. Un total de 21 de volume (99,50 lei) și al doilea cu 40 de volume (512,60 lei).

Afirmam anterior că Netea era *omul-resursă* pentru mureșeni și că vastele sale cunoștințe erau apreciate de localnici; cuvântul lui era hotărâtor pentru orice inițiativă locală. Astfel, într-o scrisoare datată 23 iunie 1972, același *Ilie Șandru* îi cere ajutorul în stabilirea etimologiei unui cuvânt - *guderă*- pe care nu reușește să-l înțeleagă. Cu doar câteva zile mai devreme, la 19 iunie 1972, un învățător din Band, *Vasile Pop*, îi solicită, la rândul lui ajutorul în vederea descifrării numelui unui sat,Drăculea. Informațiile disparate nu sunt suficiente și cere ajutorul pentru a delimita adevărul de legendă. Este chiar Vlad Dracul, care, după unele surse, s-a adăpostit la Band într-o perioadă mai dificilă a vieții? Rezultă clar că Netea este singurul care poate face lumină în această cercetare.

Același *Vasile Pop* îi mulțumește, în 9 octombrie 1972, pentru informațiile oferite și, în plus, aduce la cunoștința istoricului descoperirea la Band a unor documente referitoare la anul 1848; cea mai interesantă dintre ele este o copie contemporană după *Provocațiunea lui Simion Bărnuțiu*. Este o sursă de cercetare pentru istoricii timpului. Și ceea ce transpare din scrisoarea dascălului este foarte limpede: singurul care are „dreptul" de a ști despre

aceste documente şi puterea de a le studia şi valorifica nu poate fi altul decât Vasile Netea.

Interesul pentru locurile natale este evident în întreaga corespondență studiată. Netea dorește în permanență să știe ce se întâmplă la Târgu-Mureş, la Reghin şi ale localități mureşene, motiv pentru care o parte din corespondență se axează pe informații privind viața zilnică. La 7 Ianuarie 1970el scrie *„tovarăşului Popa”* din redacția revistei Vatra, a cărui inițiator şi fondator a fost şi el însuşi, anunțându-l că a primit *„prin bunăvoința unui amic de la Tîrgu Mureş”* primul număr al suplimentului mureşean *Cadran* şi că i-a făcut o *„impresie excelentă.”* În plus, solicită sprijinul în vederea obținerii regulate a tuturor numerelor din *Steaua Roşie* şi *Cadranul*, pe care doreşte să *„le urmăresc regulat.”*

La 1 noiembrie 1970, literatul*Dan Culcer* îi scrie lui Netea, explicându-i situația şi contextul apariției revistei *Vatra*, care - la acel moment -încă nu avea toate aprobările necesare tipăririi. În plus, în câteva cuvinte, îl pune la curent cu ceea ce se întâmplă la Târgu-Mureş, cu elita intelectuală, care se zbate pentru a promova cultura în limba română. Amintește de eforturile lui Romulus Guga de a publica romanul *Iisusşi ceilalți*, dar că a fost nevoit să-i schimbe numele chiar înainte de publicare; de una dintre lucrările lui Mihai Sin, pregătite pentru tipar la finalul anului 1971 sau începutul lui 1972; în plus, cere sfatul şi intervenția lui Netea pe lângă Vladimir Streinu cu privire la eforturile intelectualilor mureşeni, dorind să afle *„ce părere are despre ceea ce am făcut noi aici.”*

Foarte interesantă este scrisoarea lui *Romulus Peneş*din 23 aprilie 1972, în care i se explică lui Netea contextul în care s-a desfăşurat concursul pentru realizarea statuii lui Avram Iancu, costurile şi problemele apărute. Netea este văzut ca un intelectual suficient de puternic pentru a interveni la cele mai înalte nivele, la Bucureşti, pentru a îndrepta lucrurile. Statuia realizată de Andrei Ostap este considerată compromisă, iar amplasarea ei echivalentă cu o insultă la adresa personalității lui Iancu. Chiar se ataşează în scrisoare fragmente decupate din paginile ziarelor locale, dar şi din *Vatra*, careau declanşat o amplă anchetă locală.

De importanță deosebită pentru Biblioteca Județeană Mureş este şi corespondența avută în anul 1972, la 2 mai, cu *Dimitrie Poptămaş*; se păstrează o scrisoare plină de atmosfera timpului, în care transpare un capitol din viața Bibliotecii. Mai exact, este replica dată de D. Poptămaş la *Introducerea* pe care Netea a scris-o pentru volumul *Publicații periodice mureşene*, ce a văzut lumina tiparului în cursul aceluiaşi an. Autorul îi explică lui Netea explică atât motivele întârzierii apariției cărții, cât şi contextul şi etapele parcurse de manuscris.

Foarte atent la materialele trimise spre publicare, cărturarul nu ezită să atragă atenția asupra unor nereguli sau a unor greşeli. Este cazul unui „reproş” adresat la 2 august 1972 unuia dintre redactorii revistei *Vatra*, în care atrage

atenția asupra unor modificări ale textului transmis; mai exact, lipsa notelor de subsol, fără de care textul științific nu mai are forță.

Şi pentru că de cele mai multe ori corespondența avea la bază ideea de carte, *Valeriu Nițu* îi mulțumește la 13 noiembrie 1972pentru exemplarul din *Argeş*, pe care Netea i l-a trimis, dovadă că acesta era preocupat ca tot ceea ce apare valoros în domeniul istoriei, etnografiei etc. să ajungă şi la mureşeni.Cu altă ocazie, la 13 decembrie 1972, Nițu răspunde că, deşi Netea i-a cerul ajutorul în a obține câteva exemplare dintr-o lucrare (nu se specifică titlul), este imposibil, pentru că s-a epuizat. Dovadă că interesul pentru carte, pentru cultură era valabil în ambele părți, Netea fiind interesat să intre în posesia tuturor cărților sau revistelor apărute în spațiul mureşean.

Chiar dacă unele texte au o mare valoare științifică şi ne ajută să înțelegem bunele legături dintre intelectualii timpului, am preferat să trecem mai uşor peste corespondența de familie sau cea cu tentă foarte personală. Deşi, uneori, astfel de scrisori aduc date importante cu privire la activitatea unor personalități locale. Vom aminti doar una dintre acestea, pentru că cel care îi scrie lui Netea este Eugen Nicoară, al cărui nume este strâns legat de Astra reghineană. Scrisoarea - datată *Reghin, 23 septembrie 1972* -, abundă în informații despre activitatea corespondentului, care face o trecere în revistă a celor 40 de cărți scrise și îi aduce la cunoștință lui Netea problemele cu care s-a confruntat la Reghin, inclusiv în relația cu autoritățile locale.

O corespondență foarte bogată, interesantă și plină de informații este cea cu intelectuali ai timpului, din toate zonele sau centrele de cercetare. Unii sunt la început de drum, făcând primii paşi pe calea cercetării științifice; alții au dobândit deja recunoaşterea națională; ceea ce au însă în comun este felul în care - ca și mureșenii - se raportează la Netea, sfatul lui fiind hotărâtor. Din tonul abordat de fiecare corespondent în parte, reiese foarte limpede aprecierea de care se bucură istoricul mureșean, autoritatea lui indiscutabilă; dincolo de tonul oficial, răzbat însă și nuanțe de afecțiune reciprocă, aşa cum numai între prieteni buni este posibil.

Fiecare nouă contribuție a lui Netea, fiecare carte publicată stârneşte un val de scrisori de felicitare din țară. Mulți dintre corespondenți au citit deja, la momentul conceperii scrisorii, noua apariție; există însă şi cazuri în care se ştie că a fost publicată, dar încă nu au ajuns în posesia ei, din diverse motive.[7] Oricum, cuvintele de laudă nu contenesc.

La 17 octombrie 1970, un corespondent al cărui nume este indescifrabil, îi scrie *„ca fost dascăl și prieten și admirator pentru totdeauna"* pentru a-l felicita cu prilejul apariției cărții *O zi din istoria Transilvaniei*, pe

[7]Într-o scrisoare semnată de cercetătorul clujean Ioan Chindriş, de exemplu, se spune că monografia *C.A.Rosetti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970, 447 p. s-a vândut la Cluj *„ca pâinea caldă,"* de aceea, unii dintre cei interesaţi încă nu au avut acces la carte.

care Netea i-a și trimis-o. *„Mă bucur mult că lucrezi și că lucrezi frumos și temeinic. E tot ce-ți ridică un piedestal nepieritor și te fixează în istoria culturii românești pentru totdeauna.”*

Uneori, convins că tânăra generație de cercetători este foarte bine pregătită, Netea lua inițiativa și trimitea el însuși prima scrisoare. Este și cazul cercetătorului clujean *Ioan Chindriș*; în dosarul studiat se păstrează prima scrisoare trimisă de Netea către I. Chindriș, la 28 octombrie 1970. Contextul este foarte simplu și dovedește generozitatea marelui cărturar: în urma unei emisiuni la radio, în care I. Chindriș prezintă recenta monografie *C.A.Rosetti*, semnată de Vasile Netea, acesta este atât de încântat de prezentare, încât, deși nu se cunosc, îi propune lui Chindriș să devină colaborator al *Revue Roumained'Histoire*. În plus, se oferă sa-i trimită cărți de-ale lui, pe care tânărul clujean nu avea cum să le aibă.

Tot un debut și tot legat de numele lui Ioan Chindriș este cel surprins în scrisoarea pe care acesta o trimite lui Netea la 15 mai 1972; scrisoarea surprinde debutul lui Chindriș ca și istoric; este momentul în care trimite către Netea, *„întâia carte care poartă și semnătura mea.”* În plus, din scrisoare reiese și entuziasmul de tânăr cercetător.

Corespondența continuă: la 2 iunie 1972, Netea, deși nu mai are vești directe de la I. Chindriș, se bucură că îl „vede” în publicațiile apreciate ale timpului, dovadă că entuziasmul este clar. În plus, îi trimite un material despre Iorga, cu rugămintea ca acesta să faciliteze publicarea în *Tribuna* sau *Steaua*, pentru că este un *„material cu caracter pur ardelenesc și nu vreau să-l dau la București.”* Din păcate, din cauza unor probleme de sănătate, Chindriș primește materialele mult prea târziu și nu mai sunt publicate (15 octombrie 1972).

Tot de la Cluj, la 21 noiembrie 1972, *Bazil Gruia* îi cere ajutorul în vederea promovării unui volum de versuri, recent tipărit. Nemulțumirea clujeanului este legată de faptul că *„noi, cei mai în vârstă, suntem dați uitării.”* Deși volumul s-a bucurat de o recenzie scrisă de Șerban Cioculescu, publicată în *România literară*, se cere ajutorul lui Netea pentru a fi recenzată și în alte reviste.

Netea nu era un om-resursă doar pentru mureșeni. O scrisoare semnată de profesorul *Ovidiu Olariu*, directorul Muzeului Județean Arad dovedește faptul că multe inițiative științifice în domeniul istoric erau văzute de Netea înainte și că, odată ce istoricul considera că sunt bine gândite, lucrurile mergeau mai departe. În acest caz, într-o scrisoare din 25 noiembrie 1970 i se explică modul în care a fost gândit un volum dedicat anului 1918 în istoria românilor, precum și tematica abordată și numele colaboratorilor. Regăsim în egală măsură istorici binecunoscuți, dar și tineri cercetători, elita de mai târziu; amintim pe Liviu Botezan, Pompiliu Teodor, Liviu Maior, A. Decei etc.

O bogată corespondență relevă în scurtul interval asupra căruia ne-am oprit legăturile dintre Vasile Netea și istoricul ieșean, *Alexandru Zub*. La 1 ianuarie 1970, acesta Zub îi cere lui Netea ajutorul pentru a afla de ce volumul pregătit de el, dedicat lui Xenopol, este în așteptare la tipografie și nu se tipărește. Doi ani mai târziu, la 1 august 1972, A. Zubîi cere ajutorul pentru a publica un material în *Revue Roumained'Histoire*, ceea ce înseamnă că influența lui Netea ajunseseși la Iași.

La 3 noiembrie 1972, reîntors din Germania, el propune facilitarea colaborării dintre *Revue Roumained'Histoire*, redacție care îl includea și pe Netea, și Academia Germană, în vederea identificării și valorificării unor documente referitoare la Dimitrie Cantemir.Nu în ultimul rând, la 1 februarie 1973, îi mulțumește lui Netea pentru sugestiile făcute în vederea completării unui articol despre Cuza.

De la Timișoara, învățătorul *Mihail Moldovan* îl felicită pe Netea la 12 decembrie 1972 pentru recenzia la cartea *Interviuri literare*, apărută în *România literară*, recenzie care îi este favorabilă istoricului. *„Îți urez multă sănătate și putere de muncă, ca să îmbogățești în continuare literatura și cultura românească cu noi cărți de valoare.*"

De la Brașov, dr. *Pavel Moldovan*, avocat pensionar îi adresează - la 1 martie 1973 -calde felicitări cărturarului și îl felicită pentru lucrările scrise și trimise către el.

De Netea s-au legat multe dintre aspirațiile românilor. La 28 decembrie 1981, *Vasile Dobrean* din Subcetate, Harghita, îi cere lui Netea ca în scrierile ulterioare să nu uite suferințele pe care oamenii de rând le-au experimentat în aniiUnirii de la 1918. Sugerează o modalitate interactivă de scriere a istoriei, bazată pe istorie orală, mai exact pe interviuri, deoarece participanții la Unire încă mai trăiesc și să nu se piardă amintirile.

Vom opri aici lista corespondenților lui Vasile Netea. Nu pentru că scrisorile neamintite încă nu ar avea valoare, ci pentru că dincolo de cuvinte, am început să înțelegem, să cunoaștem *omul Vasile Netea*.

Parcurgând scrisorile primite sau trimise, felicitările primite cu ocazia diverselor sărbători, am început să înțelegem de fapt cine era Vasile Netea. Era în egală măsură un om atașat de anumite idealuri, idealuri care se reflectă atât în operă, cât și în cuvintele scrise pe câteva foi de hârtie, în graba specifică. Un om foarte atent și grijuliu ca nu cumva vreo scrisoare, vreun sfat cerut sau o sugestie să rămână fără răspuns, chiar și cu întârziere. Un om generos, care și-a dedicat o mare parte din timp ajutând, sfătuind, oferind din cunoștințele și cărțile sale tuturor celor care le doreau, indiferent dacă erau personalități recunoscute ale vieții cultural-științifice, dascăli sau chiar studenți. Un om cu o vastă cultură, care se răsfrângea asupra tuturor celor care îi erau în preajmă. Un om cu mult bun simț, altruist și binevoitor.

Nu l-am cunoscut personal pe Vasile Netea. Dar am început acum să-l cunosc.

Figuri emblematice de ierarhi ortodocși transilvăneni în preocupările cărturarului Vasile Netea

Prof dr. Florin BENGEAN



Viața cărturarului Vasile Netea a fost în întregime închinată studiului și muncii intelectuale. A avut un suflet pur, curat, plin de dragoste pentru cei din jurul său. A dat dovadă de dragoste de țară, militând tot timpul în interesul națiunii românești, făcând acest lucru mai ales prin ceea ce a scris. Și a scris mult și a avut un deosebit succes. A dat dovadă de dragoste față de părinți. Și-a iubit părinții ca pe lumina ochilor săi, cum de altfel l-au iubit și părinții pe el. Și-a iubit satul și pe toți consătenii, și-a iubit familia mai mult ca orice. A avut foarte mulți prieteni, pretutindeni a fost înconjurat de prieteni. A știut să-și facă prieteni, prin comportamentul său, prin maniera sa de a fi, s-a impus ca un model de om, a știut să se facă respectat, respectându-i pe ceilalți, i-a iubit pe cei din jur, ca să fie la rândul său iubit de aceștia, ca să fie apreciat, a muncit serios pentru a se realiza pe plan intelectual și a făcut-o cu un deosebit succes. Referindu-ne, retrospectiv, la opera lui Vasile Netea, putem spune că acest cărturar a lăsat posterității o operă monumentală, o operă impresionantă, atât prin dimensiunile sale, cât și prin profunzimea temelor pe care le abordează.

Vasile Netea, cărturarul de pe Valea Mureșului, a fost un om spiritual. A fost un cărturar apropiat de cele sfinte, apropiat de oamenii Bisericii, de marii ierarhi ai acesteia, s-a referit prin scrisul său la literatura religioasă, atribuindu-i acesteia rolul primordial în acțiunea de culturalizare a poporului român.

Vasile Netea a fost prieten cu mai mulți ierarhi, cum sunt: mitropolitul Nicolae Mladin al Ardealului, episcopul Vasile Coman al Oradiei, episcopul Emilian Birdaș al Alba Iuliei, episcopul greco-catolic Suciu de Oradea, mitropolitul Nicolae Corneanu al Banatului, mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului.

Netea se apleacă cu pioșenie, prin scrisul său, asupra marilor personalități din viața Bisericii Române, creatori de limbă și cultură românească și luptători pentru idealul național al românilor. În istoria culturii vechi românești, și anume în perioada ei de plămădire, au ostenit cu râvnă

vrednică de pomenire un şir lung de clerici luminaţi, iubitori de ţară, adevăraţi pionieri în vremuri de alegere a luminii de întuneric, ctitori de limbă, de cultură şi de unitate românească. Numele lor a fost căutat cu pasiune şi migală, a fost descifrat de cercetători pe frontispicii sau pe margini de manuscrise şi de cărţi şi a intrat de mult în patrimoniul naţional.

A-i aminti iarăşi şi iarăşi, e ca o rugăciune senină de laudă şi de mulţumire, ca o cântare Patriei, în care ei sunt refrenul ce revine în ritm de respiraţie în eternitate. Printre aceşti cercetători care se apleacă asupra activităţii Bisericii şi a membrilor ei, se află la loc de cinste şi Vasile Netea. Prin scrisul său, Netea scoate în evidenţă marile realizări ale Bisericii, de-a lungul timpului.

În continuare spunem că Biserica a avut şi are şi în prezent un rol religios-moral sau duhovnicesc, acela de a sădi în sufletele credincioşilor credinţa în Dumnezeu şi dragostea faţă de aproapele îndemnându-i să fie întru toate următori ai învăţăturilor Mântuitorului Iisus Hristos.

Aşa cum am spus, Netea se apleacă cu pioşenie asupra marilor personalităţi din viaţa Bisericii Ortodoxe Române. Vasile Netea a fost apropiat de spiritul *Sfântului Mitropolit Andrei Şaguna al Ardealului.* Prin condeiul său a reliefat personalitatea marelui ierarh al Transilvaniei. Nicolae Iorga scria în 1904: *„Puţine nume sunt aşa de populare în Ardealul românesc ca al lui Şaguna. Chipul lui, cu ochii străbătători şi larga barbă răsfirată, e în mintea tuturora, şi-n conştiinţa generală a intrat faptul definitiv că acest maiestuos bătrân a fost, de pe scaunul său de arhiereu, un cârmuitor de oameni şi un îndreptător al vremurilor, cărora nu li s-a supus, ca exemplarele obişnuite ale omenirii, ci le-a întors de pe povârnişul lor spre culmea lui".*

Vasile Netea îl caracterizează astfel pe Andrei Şaguna:

Numele şi fapta mitropolitului Andrei Şaguna au răsunat iarăşi în actualitate[1]*... Numeroşii ani de la moartea lui Şaguna nu fac decât să-i crească şi mai înaltă icoana, să-i lumineze şi mai mult chipul, trecându-l astfel în împărăţia de aur a legendei. De altfel de mult, de foarte multă vreme, Şaguna a devenit o adevărată noţiune a mitropolitului ideal, a bărbatului fără prihană şi fără nevolnicie. Nu arareori, în Transilvania, când voci din stratul ţărănimii vor să caracterizeze înfăţişarea de nespusă frumuseţe a vreunui protopop sau vlădică, sau chiar a vreunui prefect sau ministru, se pot auzi vorbe ca acestea: «Frumos ca un Şaguna». Printre creatorii de istorie românească în secolul al XIX-lea transilvan, Şaguna, fără îndoială, în ceea ce priveşte realizările de ordin naţional,-- realizări care să dea poporului un alt reazem şi o altă faţă,-- este cel care poate suporta cele mai puţine comparaţii.*

Adevărat dătător de legi şi datini!

---

[1] Vasile Netea, *Figuri ardelene,* Bucureşti, p. 13.

Spunea în continuare Vasile Netea *Timp de un veac și jumătate, până la apariția lui Șaguna adică, ortodoxia transilvană n-a fost printre celelalte confesiuni decât o cenușăreasă, cea mai desconsiderată dintre toate florile credinței. Șaguna este cel care a înălțat-o în lumină, el i-a dăruit mitropolia, restabilind astfel tradiția istorică, el i-a dat legile «Statutului Organic», legile care conduc astăzi întreaga ortodoxie românească, Șaguna i-a așezat pe frunte cununa unei neașteptate străluciri.*

Cu «crucea în frunte» Șaguna a stat însă în fața tuturor acțiunilor românești ale Transilvaniei vremii sale, indiferent dacă a fost vorba de mișcări politice, de orga«nizări culturale, de eforturi economice, cu un cuvânt a fost prezent în frământarea și aspirațiile de fiecare zi ale neamului său. Iscusit diplomat, una din inteligențele cele mai pătrunzătoare ale veacului său, Șaguna a știut smulge Pajurei cu două capete tot ceea ce aceasta ne refuzase până la venirea sa. El a fost advocatul fericit al revoluției lui Iancu, elementul de nesdruncinată autoritate în fața Curții din Viena. Timp de două decenii, între 1850 și 1870, mitropolitul ortodox al Transilvaniei a fost adevăratul conducător politic al acestei provincii. El a vegheat la obținerea legalei îndreptățiri politice a națiunii române și tot el a fost ctitorul celei mai puternice societăți culturale românești : Asociația pentru literatura română și cultura poporului român.

A înființat și o gazetă, Telegraful Român, care continuă să apară și astăzi, fiind, după «Gazeta Transilvaniei», cea mai veche foaie românească. Mai presus însă de toate aceste înfăptuiri, pe care vremea desigur că le depășește tot mai accentuat, Șaguna a lăsat în urma sa o pildă care va rămânea întotdeauna senină : pilda omului devotat exclusiv neamului său, imaginea preotului într-adevăr ideal[2].

Intrând în arena politică a Ardealului și participând intens la declanșarea evenimentelor, Șaguna a putut astfel să se încredințeze grabnic că nici tablele legii și nici ascuțișul săbiilor nu pot schimba ele singure soarta Ardealului.

Mai adaugă Netea că, *Păstrând toate temeiurile ideologice și toate cuceririle morale făcute de acestea, el și-a sprijinit însă acțiunea sa politică pe o fină și atentă comprehensiune diplomatică, supunându-se jocului adaptabilității, dar urmărind cu energie marile țeluri ale românismului. Asigurându-și încrederea Curții din Viena, și totodată cu ea a tuturor sferelor guvernamentale, Șaguna a știut transforma acest capital politic într-o sumă de legi și instituții care au îngăduit neamului românesc să facă un uriaș salt pe calea fortificării sale naționale. Am avut astfel legea pentru egala îndreptățire a naționalităților, ștergerea iobăgiei, patenta imperială de împroprietărire, reânființarea Mitropoliilor românești, Asociațiunea pentru*

---

[2] Ibidem, p. 13-16.

literatura română şi cultura poporului român, Statutul organic şi toate celelalte fericite începuturi de emancipare românească. Drumul lor l-a deschis iscusinţa lui Şaguna[3]*.*"

Din această expunere a lui Vasile Netea asupra activităţii marelui mitropolit Andrei Şaguna, se poate desprinde constatarea că el a fost una dintre cele mai proeminente personalităţi din trecutul Bisericii noastre. Realizările sale epocale, legate mai ales de emanciparea politică şi bisericească a naţiunii române, de restaurarea Mitropoliei şi organizarea pe care a dat-o Bisericii Ortodoxe din Transilvania, de progresul învăţământului românesc de toate gradele, de înfiinţarea «Astrei» şi a primei tipografii româneşti în Sibiu, de editarea ziarului «Telegraful Român», de tipărirea altor cărţi şi de toate celelalte, pot să definească păstorirea lui Şaguna drept «epoca de aur» a Bisericii Ortodoxe din Transilvania. Din 1846 şi până la 16/28 iunie 1873, când o boală necruţătoare l-a coborât în cripta de la Răşinari, marele arhiereu a fost mereu prezent în viaţa naţională a românilor transilvăneni, cu mâna pe cârmă. Sortit să activeze într-un climat politic cu desăvârşire ostil, el a izbutit să înfrângă toate uneltirile, să zdrobească toate acţiunile adversarilor şi să ridice Biserica sa din situaţia în care se găsea, la o strălucire pe care nu o cunoscuse până atunci.

Andrei Şaguna a făcut din Biserică nu numai un locaş de închinare, ci şi de apărare naţională, împotriva încercărilor de maghiarizare, adunând în jurul ei pe toţi credincioşii şi dându-i rolul de conducătoare a poporului. Iar preoţii şi învăţătorii şcolilor confesionale, aleşi de popor, au devenit şi mai strâns legaţi sufleteşte de el. Astfel, prin Statutul Organic, Şaguna a dat Bisericii româneşti din Transilvania o organizare superioară, democratică, necunoscută în alte Biserici Ortodoxe surori şi care o identifică întru totul cu năzuinţele păstoriţilor ei, făcând-o cu adevărat Biserică a poporului. Pentru toate acestea, Andrei Şaguna trebuie socotit drept cel mai mare legiuitor şi organizator bisericesc în Biserica Ortodoxă Română şi poate chiar în întreaga Ortodoxie. Se cuvine să amintim şi calda iubire pe care mitropolitul Andrei a arătat-o în toate împrejurările faţă de poporul său.

Fără îndoială că numai iubirea de neam l-a făcut să renunţe la toate situaţiile pe care le-ar fi putut câştiga cu uşurinţă în Biserica sârbă şi să vină în fruntea unei Biserici oprimate şi sărace unde-l aştepta o muncă şi o luptă uriaşă. Câteva spicuiri din pastoralele sale ne vor arăta pe deplin marea dragoste pe care Şaguna o nutrea faţă de fiii săi sufleteşti. Chiar prin pastorala din 12 februarie 1848, prin care-şi anunţa numirea ca episcop, făgăduia „*să fiu tatăl clerului şi al poporului nostru, tată zic să fiu, tată şi încă o dată zic: tată să fiu în înţelesul cel mai adevărat*". Oricât ar fi fost de departe de reşedinţa sa, el informa mereu pe păstoriţii săi de toate demersurile pe care le făcea în

[3] Ibidem, p. 22.

interesul românilor transilvăneni. În august 1848, scria credincioşilor săi din Pesta: *„vă încredinţez, iubiţilor, că, deşi împrejurările mă silesc a fi departe de voi, inima mea şi sufletul meu necurmat cu voi şi la voi este. Şi nu am cruţat şi nu cruţ, iubiţilor mei, nici osteneală, nici cheltuială, întru binele şi folosul vostru cel sufletesc şi trupesc. Nici un minut, nici prilej nu-l las fără a fi întrebuinţat spre ajutorinţa voastră"*. Iată cât de frumos creionează cărturarul Netea, prin scrisul său, vasta personalitate a marelui ierarh al Transilvaniei, Şaguna. Pentru toate aceste fapte, mitropolitul Andrei Şaguna s-a bucurat de aprecieri din partea contemporanilor şi a celor care i-au cercetat viaţa şi neobositele strădanii. Profesorul sas Alois Sentz din Sibiu, care i-a tradus Compendiul de Drept în nemţeşte, îl asemăna cu Goethe. În 1923, în cuvântarea rostită cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la moartea sa, Octavian Goga arăta că: *„figura lui s-a introdus definitiv în conştiinţa populară din toate cătunele Ardealului, întinzându-şi reţeaua strălucitoare asupra întregului pământ românesc*". Trebuie să reţinem şi aprecierile profesorului american Keith Hitchins, autorul mai multor studii despre el în limbile română şi engleză, care relevă că principalele realizări ale lui Şaguna se înregistrează în viaţa Bisericii sale, *„din care a făcut o forţă socială mai activă decât fusese vreodată, înzestrând-o cu instituţii puternice şi reglementând participarea laicilor în treburile ei la toate nivelele şi făcând-o, în felul acesta, mai răspunzătoare la nevoile şi dorinţele masei credincioşilor ... Într-o epocă a naţionalismului, Şaguna nu a fost naţionalist, ci mai degrabă ultimul dintre marii ierarhi conducători naţionali"*.

O faptă de mare însemnătate a lui Andrei Şaguna, pe plan cultural, o constituie aşadar ziarul Telegraful Român de la Sibiu, care din 3 ianuarie 1853, apare fără întrerupere până azi. Prin întemeierea Telegrafului Român - «gazetă politică, industrială, comercială şi literară», - a înţeles să pună la dispoziţia Bisericii Ortodoxe şi a poporului nu numai un nou factor de culturalizare, ci în primul rând un organ de luptă pentru apărarea intereselor poporului român şi ale Bisericii. În paginile Telegrafului Român au apărut multe articole cu tematică bisericească, şcolară şi politică, scrise de însuşi întemeietorul său. Tot aici au apărut mai întâi pastoralele şi circularele sale, discursurile pe care le rostea în Parlamentul din Viena, apoi în cel din Pesta, cuvântările rostite la diferite ocazii. Ziarul a fost redactat de Aron Florian, apoi de Dr. Pavel Vasici, cunoscutul naturalist, Ioan Bădilă, un timp profesor la Institut, Visarion Roman, fost învăţător în Răşinari, profesor la Institut, iar către sfârşitul vieţii director al Băncii Albina, Ioan Raţiu, Zaharia Boiu şi Nicolae Cristea, toţi trei în acel timp, profesori la Institutul teologic-pedagogic. Apoi mulţi intelectuali, de-a lungul timpului, au fost redactori la Telegraful Român, scriind în paginile acestuia o sumedenie de articole interesante. Până în 1863 a apărut de două ori pe săptămână, iar de atunci până după 1918 de trei ori. Din 1859 unele materiale erau tipărite cu litere

latine, iar de la 1 ianuarie 1863 a apărut în întregime numai cu alfabet latin. De notat şi faptul că redactorii s-au pronunţat şi au adoptat de la început ortografia fonetică, ferindu-se de exagerările etimologice frecvente pe atunci[4].

Iată cum caracterizează Vasile Netea publicaţia Telegraful Român: *„Preconizat la început ca un organ informativ pentru clerici, preoţi şi învăţători, „Telegraful", datorită redactorilor şi colaboratorilor săi, s-a impus repede ca un apreciat organ cultural literar, preocupat de educaţia maselor populare, de valorificarea limbii şi literaturii populare, de dezvoltarea învăţământului, de consolidarea, prin cultură, a legăturilor între românii de pretutindeni şi de afirmarea spiritului patriotic românesc. Foiletoanele sale au fost printre cele mai îngrijite şi mai interesante ale timpului, ele fiind dedicate îndeosebi creaţiilor literare, problemelor de limbă şi pedagogie, preocupărilor artistice. Marele merit cultural al „Telegrafului Român", a fost acela - părăsind ortografia etimologică cipariană în care se scriau atunci toate periodicele şi cărţile transilvănene - de-a adopta ortografia „Junimii", care va deveni apoi ortografia Academiei Române, prin aceasta aducându-se o strălucită contribuţie la unificarea ortografiei române. Din acest punct de vedere - cum scria unul din vechii istorici literari - „Telegraful Român" a făcut o adevărată revoluţie culturală*[5].

Spunea în continuare Vasile Netea: *„Telegraful Român" a reprodus şi el numeroase creaţii din scriitorii de peste Carpaţi, obţinând totodată şi anumite colaborări directe, fapt ce a făcut ca în paginile ziarului de la Sibiu să poată fi citiţi - pe lângă scriitorii transilvăneni - Alecsandri, Anton Pan, D. Bolintineanu, B. P. Haşdeu, Titu Maiorescu, Eminescu, Caragiale, Creangă, Sadoveanu şi alţii. Bogatei sale activităţi în direcţia culturii şi a literaturii, avea să i se adauge totodată şi o însemnată activitate politică cu caracter patriotic. ... În timpul războiului pentru Independenţă, ziarul sibian a fost unul din cele mai însufleţite organe de presă românească din Transilvania. În coloanele sale s-au publicat rând pe rând, pentru a potenţa entuziasmul patriotic al românilor transilvăneni, principalele documente diplomatice ale războiului, începând cu declaraţia de independenţă rostită de M. Kogălniceanu la 9 mai 1877, ample reportaje despre marile bătălii de la Griviţa, Rahova, Plevna, precum şi numeroase articole cu privire la semnificaţia pentru România a acestui aprig război*[6]. *... Cea mai însemnată contribuţie a „Telegrafului Român" la susţinerea războiului de Independenţă,*

[4] Preot Prof.Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1997, p. 99.

[5] Vasile Netea, *125 de ani de existenţă a unei publicaţii româneşti din Transilvania („Telegraful Român")*, în Revista de Istorie, Tomul 31, nr. 4, aprilie, 1978, p. 674.

[6] Ibidem, p. 675.

a fost însă atenţia acordată listelor de subscripţie lansate de comitetele din Transilvania pentru ajutorarea cu bani, alimente, îmbrăcăminte, încălţăminte şi medicamente a ostaşilor de pe front, a răniţilor, a familiilor lor, văduvelor şi a orfanilor. Mai adaugă Netea: *Ca şi în legătură cu lupta pentru Unirea Principatelor şi războiul pentru independenţă, „Telegraful Român" a susţinut şi oglindit fără încetare şi lupta din toamna anului 1918, pentru Unirea tuturor românilor proclamată la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia*[7] ... *Ziarul sibian a publicat de asemenea toate comunicatele şi proclamaţiile Consiliului naţional român, de la Arad precum şi chemarea pentru adunarea de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918 care avea să decreteze unirea tuturor românilor*"[8].

„Telegraful Român", „*foaia cea mai modernă de peste Carpaţi*", cum scria Eminescu în 1876, a fost primul ziar apărut în Sibiu. El a fost nu numai instrument de informaţie, ci mai ales propagator de limbă bună şi simţire românească şi loc în care s-au întâlnit creatorii de cultură din toate provinciile româneşti. Ancorată în rezolvarea marilor probleme ale epocii, gazeta bisericească sibiană „Telegraful Român" a desfăşurat de-a lungul existenţei sale o puternică şi rodnică activitate pe multiple planuri, al cărei conţinut esenţial îl constituia concentrarea eforturilor tuturor românilor în vederea eliberării naţionale şi înfăptuirii unităţii lor politice. „Telegraful Român" rămâne una din marile realizări ale marelui ierarh Andrei Şaguna. „*Tot de ce s-a apucat Şaguna a reuşit*" şi ceea ce a creat el, trăieşte şi astăzi - scrie Valeriu Branişte.

Una dintre cele mai mari realizări ale lui Şaguna a fost restaurarea Mitropoliei Ortodoxe de la Sibiu. Iată cum vorbeşte Vasile Netea despre acest mare eveniment din istoria Transilvaniei. „Ultima sesiune a senatului imperial - în care românii din Transilvania nu puteau să mai reintre niciodată - a oferit însă lui Şaguna posibilitatea unui mai strâns contact cu cercurile guvernamentale din Viena li totodată cu împăratul însuşi, cărora le-a solicitat din nou rezolvarea vechiului deziderat paşoptist: despărţirea ierarhică a Bisericii Ortodoxe Române de patriarhatul de la Carloviţ şi înfiinţarea unei mitropolii proprii. Mult aşteptata satisfacţie avea să-i fie dată la 24 decembrie 1864 când împăratul, cunoscând prea bine cele ce aveau să urmeze, a consimţit să semneze decretul prin care a admis înfiinţarea mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei şi totodată numirea lui Andrei Şaguna ca mitropolit. Dorinţele lui Şaguna n-au fost împlinite însă decât în parte, fiindcă din cele 6 episcopii sufragane solicitate - Bucovina, Arad, Timişoara, Caransebeş, Oradea, Cluj - nu i s-au acordat decât două, Aradul şi Caransebeşul, Bucovina, căreia urma să i se dea mai târziu o mitropolie proprie, rămânând

---

[7] Ibidem, p. 676.
[8] Ibidem, p. 677.

astfel, spre marele său regret, în afara jurisdicţiei sale. Satisfacţia sa pentru victoria dobândită prin despărţirea de patriarhatul de la Carloviţ şi prin înfiinţarea mitropoliei române independente, a fost însă atât de mare încât în memoriile sale a numit anul 1864 ca an al „mângâierii şi bucuriei supreme", an de „însemnătate epocală".

Pentru a da mitropoliei o largă bază obştească şi totodată pentru a o transforma - asigurându-i independenţa - într-un puternic organism cultural-naţional, Şaguna avea să transforme în anii următori regulamentul ei de funcţionare într-un riguros statut organic pe baza căruia s-a instituit congresul naţional bisericesc şi s-a stabilit modul de funcţionare al comitetelor şi sinoadelor parohiilor, protopopiatelor, episcopiilor precum şi ale arhidiecezei. Toate acestea, cărora le incumba conducerea unităţilor menţionate, a şcolilor confesionale, precum şi - ceea ce reprezenta o îndrăzneaţă inovaţie democratică - alegerea preoţilor, protopopilor, episcopilor şi a mitropolitului, aveau să fie constituite din laici şi clerici, primii urmând să reprezinte două treimi din membrii respectivi, iar ultimii numai una. În modul acesta Biserica Ortodoxă din Transilvania a primit un puternic suflu laic, care i-a îngăduit să desfăşoare o intensă activitate culturală şi patriotică. Confirmarea celor două episcopii sufragane atribuite noii mitropolii ortodoxe a Transilvaniei s-a făcut printr-un decret semnat la 8 iunie 1865, prin care se stabilea şi întinderea teritorială a acestora. Ca episcop al Caransebeşului - la Arad rămânând în continuare Procopie Ivacicovici - a fost numit Ioan Popasu, fostul protopop al Braşovului. Consacrarea acestuia s-a făcut la 15 august 1865.

Refuzată pe plan politic, unirea românilor din Imperiul habsburgic a fost realizată, în urma unei lupte îndârjite, cu excepţia Bucovinei, pe plan religios, mitropolitul de la Blaj având sub jurisdicţia sa, pe lângă episcopia de la Gherla, de care depindeau şi parohiile din Maramureş şi episcopiile greco-catolice de la Lugoj şi Oradea, iar cel de la Sibiu episcopiile ortodoxe de la Caransebeş şi Arad, precum şi vicariatul de la Oradea. Situaţia politică creată în toamna anului 1865, va da astfel tuturor acestora un şi mai mare impuls pentru apărarea fiinţei lor naţionale şi pentru autonomia Transilvaniei, Transilvania fiind bastionul de rezistenţă al tuturor ţinuturilor româneşti din imperiul habsburgic[9].

Din cele prezentate se poate desprinde constatarea că mitropolitul Şaguna a fost una dintre cele mai proeminente personalităţi din trecutul Bisericii noastre. Realizările sale epocale, legate mai ales de emanciparea politică şi bisericească a naţiunii române, de restaurarea Mitropoliei şi organizarea pe care a dat-o Bisericii Ortodoxe din Transilvania, de progresul învăţământului românesc de toate gradele, de înfiinţarea „Astrei" şi a primei

[9] Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate naţională (1848-1881),* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1974, p. 236-237.

tipografii româneşti în Sibiu, de editarea ziarului „Telegraful Român", de tipărirea altor cărţi şi de toate celelalte, pot să definească păstorirea lui Şaguna drept „epoca de aur" a Bisericii Ortodoxe din Transilvania.

Ne vom referi în continuare la cuvintele extrem de frumoase pe care cărturarul Vasile Netea le dedică unuia dintre cei mai mari ierarhi ai Transilvaniei şi în acelaşi timp sfânt al neamului românesc, *mitropolitul Sava Brancovici.*

În 1656, în locul mitropolitului Simion Ştefan, soborul protopopilor români din Transilvania a ales pe protopopul văduv din Ineu Simion Brancovici.

Referitor la copilăria şi tinereţea lui Simion Brancovici, putem spune că noul ales s-a născut în Ineul Aradului, dintr-o veche familie sârbească, aşezată aici încă din secolul al XVI-lea. A învăţat carte în casa părintească şi poate de la un frate al tatălui său, cu numele Longhin, care fusese „mitropolit" al Ineului. A ajuns apoi la mănăstirea Comana din Ţara Românească, unde se retrăsese între timp vlădica Longhin. De aici s-a întors acasă, unde s-a căsătorit, având şi copii, care i-au murit de mici. În acest timp era nevoit uneori să îmbrace haina ostăşească, din pricina numeroaselor ciocniri pe care le aveau locuitorii acelui ţinut cu turcii. Întâmplându-se să moară protopopul Ineului, Grigorie Brancovici, un alt frate al tatălui său, credincioşii l-au sfătuit să-şi închine viaţa slujirii lui Dumnezeu, ca preot-protopop. Îndeplinindu-le dorinţa, a plecat în Ţara Românească, la unchiul său Longhin, care a stăruit pe lângă mitropolitul Ştefan al Ungrovlahiei să-l hirotonească. Fiind hirotonit în catedrala mitropolitană din Târgovişte, s-a întors acasă în Ineu, unde a aflat cu durere că soţia îi murise între timp[10].

A îndeplinit slujba de protopop timp de mai mulţi ani, până în 1656. Fiind ales mitropolit al Transilvaniei, în locul lui Simion Ştefan, a trecut din nou în Ţara Românească, unde, după ce a fost călugărit sub numele de Sava, a fost hirotonit în catedrala din Târgovişte, a treia zi după praznicul înălţării Sfintei Crucii din anul 1656, de către mitropolitul Ştefan, vlădica Longhin, episcopii ţării şi arhiereii străini aflaţi în Târgovişte. Încărcat cu daruri, primite de la domnul ţării Constantin Şerban Basarab şi de la mitropolitul Ştefan, s-a reîntors apoi la credincioşii săi din Transilvania, fiind primit cu mare cinste la reşedinţa sa vlădicească din Alba Iulia. Păstoria sa, deşi îndelungată, a fost mult tulburată de numeroasele războaie şi schimbări de principi petrecute atunci, precum şi de încercările acestora de-a atrage pe românii ortodocşii la calvinism. După abia trei ani de păstorire, principele Acaţiu Barcsay l-a înlocuit cu preotul rus Gheorghe din Putivlia, numit în

[10]Preot Profesor Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române – Pentru Seminariile Teologice,* Ediţia a treia, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 177.

călugărie şi ca mitropolit *Ghenadie*, care a murit în vara anului 1660. În pomelnice apare ca mitropolit şi un oarecare *Daniil*, pe care istoricii l-au identificat cu călugărul Daniil, traducătorul *Pravilei* de la Târgovişte din 1652, ajuns mai târziu episcop la Strehaia în Oltenia. Abia în martie 1662 Sava Brancovici a fost reales mitropolit de soborul protopopilor, întrunit la Alba Iulia şi confirmat de noul principe calvin al Transilvaniei, Mihail Apaffi.

Un alt aspect important este acela al călătoriei Mitropolitului Sava în Rusia. Din 1662 până în 1680 Sava Brancovici şi-a păstrat scaunul fără întrerupere. Pentru că Biserica Ortodoxă Română din Transilvania se zbătea în multe greutăţi, mitropolitul Sava a cerut îngăduinţa principelui Apaffi să meargă în Rusia, ca să strângă milostenie, aşa cum făcuse pe vremuri şi mitropolitul Ilie Iorest. A făcut călătoria în Rusia în 1663, fiind însoţit de fratele său Gheorghe, un om învăţat, care a scris şi o cronică, precum şi de alte persoane. Ajuns la Moscova, a fost primit de însuşi ţarul Rusiei în două rânduri. Ţarul i-a făcut numeroase daruri în bani şi obiecte, dându-i şi un hrisov prin care-i îngăduia să meargă în Rusia după milostenie din 7 în 7 ani. În ziua de Sf. Apostoli Petru şi Pavel a slujit în biserica Uspenia din Moscova, împreună cu patriarhii Alexandriei şi Antiohiei şi vlădicii ruşi.

După întoarcerea din Rusia, a început pentru mitropolitul Sava o perioadă de asupriri din partea principelui Mihail Apaffi şi a altor conducători calvini, care şi-au dat seama că prin călătoria în pravoslavnica Rusie i-a crescut încrederea în Ortodoxie şi hotărârea de a rămâne statornic în credinţa strămoşească şi în rânduielile ei. De aceea, în 1669, Apaffi i-a impus noi îndatoriri, între care cea mai grea era aceea a supunerii faţă de superintendentul calvin al Transilvaniei, apoi: reînfiinţarea tipografiei, înfiinţarea de şcoli româneşti şi săvârşirea slujbelor în româneşte. Cu toate că ultimele măsuri erau favorabile românilor, totuşi, prin înfiinţarea tipografiei nu se urmărea decât tipărirea de cărţi calvinizante. Ca să împiedice acest lucru, a ţinut ani de zile tiparniţa ascunsă.

În 1670 vlădica Sava a făcut un drum în Ţara Românească, unde domnul Antonie Vodă din Popeşti cu vlădicii ţării şi boierii din divan i-au întărit, printr-un hrisov, o danie anuală de 6000 de aspri, pe care o avuseseră şi unii dintre înaintaşii săi. În anii următori, se cunosc câteva vizite canonice făcute în parohiile întinsei sale eparhii. Astfel, în 1672 sfinţea mănăstirea din Moisei, în Maramureş, peste doi ani biserica din Vlădeni, lângă Braşov, în 1675 era în Braşov, pentru ca să aplaneze nişte neînţelegeri dintre preoţii de la biserica Sf. Nicolae din Şchei.

În 1675 mitropolitul Sava a convocat un sobor la Alba Iulia, luând o seamă de măsuri pentru înviorarea vieţii religioase-bisericeşti a clerului şi a credincioşilor români din Transilvania. Dintre hotărârile luate în acest sobor amintim: săvârşirea de slujbe în duminici şi sărbători, iar în timpul posturilor zilnic, înlăturarea sărbătorilor „băbeşti" şi a unor superstiţii legate mai ales de

cultul morţilor; respectarea gradelor de rudenie la căsătorie; credincioşii să se împărtăşească de patru ori pe an, să cinstească pe preoţi, să înveţe Tatăl nostru, Crezul şi cele 10 porunci, catehizarea copiilor să se facă în biserică; înlăturarea din preoţie a celor ce se fac nevrednici de această slujbă. La rugămintea sa, principele Apaffi a scutit pe preoţii ortodocşi români de dări, în mai multe rânduri[11].

Cu toate că se părea că legăturile dintre mitropolit şi Apaffi erau bune, în realitate deveneau tot mai încordate. Fiind învinuit atât el, cât şi fratele său Gheorghe, că ar unelti împotriva principelui, acesta a convocat la 2 iulie 1680 un scaun de judecată. Aducându-i-se mai multe învinuiri nedrepte, mitropolitul Sava a fost înlăturat din scaunul vlădicesc, iar bunurile i-au fost confiscate de principe. Bătrânul mitropolit a fost aruncat în temniţă, împreună cu fratele său. Adevărata cauză a înlăturării şi întemniţării sale a fost însă statornicia sa în credinţa ortodoxă şi refuzul de-a ajuta pe cârmuitorii de atunci ai Transilvaniei la calvinizarea Bisericii Ortodoxe Române. Gheorghe Brancovici a fost eliberat nu peste mult timp, izbutind să fugă în Ţara Românească, pentru a cere sprijinul domnitorului Şerban Cantacuzino, în vederea eliberării mitropolitului. Acesta însă a rămas şi pe mai departe în închisoare, unde a fost supus la tot felul de suferinţe. În cele din urmă a fost eliberat, dar în aprilie 1683a trecut la cele veşnice.

Ţinând seama de viaţa lui curată şi de statornicia sa în Ortodoxie, Sf. Sinod al Bisericii noastre a canonizat pe mitropolitul Sava în 1950, hotărând ca el să fie cinstit ca sfânt mărturisitor în întreaga Biserică Ortodoxă românească, împreună cu înaintaşul său în scaun, Ilie Iorest. Pomenirea lor se face în fiecare an la 24 aprilie[12].

Iată cum îl caracterizează Vasile Netea pe mitropolitul Sava Brancovici în publicaţia *Gazeta Mureşului*, 1933:

„... *Până la Şaguna biserica ortodoxă din Ardeal n-a avut un păstor mai iubitor şi mai puternic decum a fost Sava Brancoviciu. Martirul mitropolit a fost un bărbat impunător, distingându-se printr-o inteligenţă puternică, o cultură strălucită, cunoscând limbi streine, un caracter loial, şi mai ales cu o neînfricată credinţă.*

Sava Brancoviciu era descendent din vestita familie a Brâncovenilor, coborâtoare din despoţii sârbi, iar membrii familiei sale s-au distins prin aplecare către diplomaţie şi biserică. Astfel fratele său George, a fost un iscusit diplomat în serviciul mai multor stăpâniri, iar unchiul său, Longin, a fost episcop şi mai apoi stareţ al mănăstirii Comana. Înainte de a fi mitropolit, Sava Brancoviciu, din botez Simion, fusese protopop la Ienopolea, în ţinutul Aradului. Hirotonirea lui ca preot şi protopop s-a săvârşit la

[11]Ibidem, p. 178-179.
[12]Ibidem, p. 180.

Târgovişte, prin mitropolitul Ştefan. În 1656, producându-se o vacanţă mitropolitană în scaunul ortodox al Ardealului, protopopul Sava Brancoviciu a fost ales mitropolit.

Alegerea lui a făcut o excelentă impresie atât asupra credincioşilor, cât şi asupra prinţului stăpânitor, George Rakoczy II, care, prin diploma dată cu această ocazie, arată multă simpatie şi multă încredere noului mitropolit. Sava Brancoviciu «obţinu confirmarea şi întinderea jurisdicţiunei mitropolitane asupra tuturor bisericilor româneşti din Transilvania, părţile Ungariei şi Banat (Severin) cum nu o avusese înainte nici unul din antecesorii săi» (V. Mangra). În acelaşi timp, fu scos de sub supravegherea superintendentului calvinesc, şi toţi reprezentanţii puterii civile primiră poruncă aspră să-l sprijine şi să-l ajute în opera lui. Din această operă, bogată în acţiuni şi fecundă în rezultate, vom spicui numai din latura românismului, din care reiese profunda lui dragoste pentru biserica românească. Astfel, în sinodul metropolitan ţinut în Alba Iulia la 1675, din stăruinţa mitropolitului s-au luat următoarele importante hotărâri:

«Cuvântul lui Dumnezeu să se vestească în limba noastră, româneşte ... şi care cărţi sunt scrise şi scoase pe limba românească să se cetească şi să se înveţe ... iar popii care nu se nevoiesc cu românie, ci tot cu sârbie ... aceia să se oprească din popie».

Mai spune Netea că *În acelaşi timp mitropolitul a intervenit la guvernul ardelean, ca acei preoţi, care nu-şi fac suficient datoria, să nu fie scutiţi de birul şi serviciile datorite stăpânirii. Astfel Sava Brancoviciu înţelegea să lupte pentru biserica naţională şi pentru hărnicia preoţilor.*

Din pricina talentului său diplomatic, foarte apreciat de prinţ, în 1667 a fost trimis la Moscova, împreună cu fratele său George, în misiune la ţarul Alexie Mihailovici. Aici mitropolitul ardelean a făcut o frumoasă impresie, iar la înapoiere a fost cinstit cu multe daruri şi bani pentru biserica sa. În misiuni diplomatice a mai fost trimis şi la domnii Moldovei şi Munteniei. Prestigiul şi acţiunile sale pentru întărirea bisericei româneşti deveneau tot mai triumfătoare şi mai intense. Munca era harnică şi rezultatele rodnice. Biserica prospera iar mitropolitul strălucea.

De aici încolo începe însă suferinţa. Duşmanii săi ridicară capul pentru a surpa această viguroasă personalitate şi a-i înpiedeca opera. Cel mai îndârjit dintre ei era superintendentul calvin, Petru Kovasznay. Acesta determină pe principele Mihail Apafi, să retragă diploma semnată de George Rakoczy II şi de următorii săi, înlocuind-o cu o alta care conţinea condiţii umilitoare pentru mitropolit şi biserica sa. Sava Brancoviciu rezistă şi protestă. Duşmanii săi, printre care se număra şi prinţul personal, îl acuză de fraude băneşti şi de viaţă imorală. Pentru judecarea lui se instituie un judeţ în 2 iulie 1860 – nelegal întocmit – la care mitropolitul fiind bolnav nu putu participa, în care Sava Brancoviciu fu osândit şi destituit din înalta lui

funcţiune. Era nevinovat! Dar «odată ce era voia Craiului ca vinovăţia să existe, se găsiră martori, şi soborul îşi făcu datoria să osândească. Sava – un bătrân aproape de moarte – fu judecat pentru viaţă necuvioasă. Ca şi pe Iorest, îl supuseră la pedepse înjositoare, bătându-l cu vergi în temniţa de la Vinţi» (Iorga). Multe josnicii căzură apoi peste capul nefericitului mitropolit, şi multă lume se supără. Cel mai cătrănit era voevodul muntean, Şerban Vodă care protestă violent şi astfel mitropolitul fu scos din închisoare. Deacum încolo începe pribegia lui printre credincioşi, amară şi dureroasă.

I se oferi din nou scaunul şi onorurile de mitropolit cu condiţia de a trece la calvinism. Sava Brancoviciu refuză şi suferi mai departe, aşa cum va suferi mai târziu şi rudenia sa Constantin Brâncoveanul, pentru dreapta credinţă.

La începutul anului 1683, împăratul Leopold I îi dărui titlul de Baron. Mitropolitul era pe drumuri. În Aprilie acelaşi an, după mărturia lui Samuil Micu-Klein, Sava Brancoviciu fu omorât în comuna Ieciu, jud. Mureş, prin tăierea capului. Sunt şi alte versiuni în privinţa morţii lui, dar toate o arată în acelaşi an, crudă şi amară.

În acest chip s-a sfârşit marele mitropolit Sava Brancoviciu, care n-a voit să se plece duşmanilor bisericii şi neamului. ..."[13].

Aşadar, pentru jertfa sa de o viaţă, Biserica noastră străbună l-a aşezat la mare cinste în rândul sfinţilor săi ierarhi mărturisitori pe cel care a fost, este şi va fi veşnicul de pomenire Mitropolit al Ardealului, Sfântul Ierarh Sava Brancovici.

Un alt mare ierarh care a intrat în preocupările cărturarului Vasile Netea, este Elie Miron Cristea. Vasile Netea a fost apropiat de spiritul lui Miron Cristea, cel dintâi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Prin condeiul său a reliefat personalitatea acestui mare ierarh al românilor. Vasile Netea este autorul unei lucrări închinate Patriarhului Miron Cristea, o ediţie omagială apărută în 1938, atunci când patriarhul împlinea vârsta de 70 de ani.

Iată cum îl caracterizează Vasile Netea în câteva cuvinte pe marele ierarh bisericesc, Miron Cristea:

„*Dacă ar fi să caracterizăm numai prin câteva cuvinte personalitatea şi opera Patriarhului Miron, de altfel atât de largă şi atât de variată, am putea să-l considerăm un neântrecut Arhiereu, un mare Luptător şi un mare Pedagog naţional.*

I. P. S. S. e unul din spiritele cele mai pătrunzătoare ale istoriei noastre, un Arhiereu cu inimă de poet şi luptător, un cărturar cu orizonturi largi, vaste, cu adânci resurse de orientare, simţind limpede care este rostul

[13]Vasile Netea, *Un sfânt al neamului românesc-Mitropolitul Sava Brancoviciu,* în Gazeta Mureşului, Anul III, Nr. 40, Târgu Mureş, 5 noemvrie, 1933, p. 1.

şi sensul culturii şi artei române şi în sfârşit, este un bărbat de stat înzestrat cu mult curaj, cu multă perseverenţă şi cu o ageră perspicacitate.

Vasta cultură teologică, literară, filosofică, istorică şi economică, altoită pe o bogată inteligenţă şi pe un viguros talent creator, au făcut din Patriarhul Miron Cristea un gânditor, un orator şi un scriitor de mari proporţii.

Stilul şi limba scrierilor sale, ca şi a cuvântărilor, pline de atâta însufleţire şi de atâta avânt, având o construcţie logică de o rară limpezime, e întru totul stilul şi limba unui poet filozof.

Din cuvântările şi scrierile sale, se vede precis perfecta sa familiaritate cu cele mai grele probleme bisericeşti, politice, cărturăreşti şi artistice, năzuindu-se întotdeauna să le rezolve şi să le integreze în albia spiritului naţional.

Pentru Patriarhul Miron Cristea cultura şi arta, după cum am văzut în citatele anterioare, nu sunt altceva decât elemente pentru înălţarea şi consolidarea neamului, pentru indestructibila lui solidaritate, pentru încordarea sa spre idealul veşnic; libertatea, puterea, gloria, mântuirea în faţa lui Dumnezeu.

Literatura, teatrul, muzica, pictura şi arhitectura trebuie să evidenţieze spiritualitatea şi talentul neamului, originalitatea lui, caracteristica lui; oglinzi în care să se reliefeze sufletul românesc; mijloace puternice de idealizare a vieţii, degajându-se din ele acea atmosferă morală prielnică unei bune convieţuiri omeneşti.

Cu un cuvânt, I. P. S. S. Patriarhul Miron este Păstorul, care pe toate ale turmei le ştie şi le înţelege şi pe toate le îndeplineşte cu neostenită osârdie şi cu nesecată înţelepciune."[14] Vasile Netea face o incursiune în linii mari asupra vieţii atât de zbuciumate şi a activităţii atât de bogate şi de prolifice a lui Miron Cristea. Din această expunere a lui Vasile Netea asupra activităţii marelui ierarh Miron Cristea, se poate desprinde constatarea că el a fost una dintre cele mai proeminente personalităţi din trecutul Bisericii noastre.

Viaţa Patriarhului Miron a fost în întregime închinată ţării sale. Răsărit ca o providenţială milă divină, din anonimatul unui cămin sărac din Ardeal, suind treptele vieţii şi demnităţilor cu răbdare şi credinţă, Patriarhul Miron a biruit adversităţile legate de umila sa origine, pentru a se înfăţişa ca un cruciat care este sortit să se jertfească. Feciorul lui George Cristea şi al Domniţei Cristea din Topliţa-Română, Ilie Cristea, a cunoscut toate amărăciunile luptei pentru sfânta cauză a neamului românesc şi toate bucuriile de a fi văzut împlinit marele ideal al multelor generaţii de dincolo de Carpaţi. Viaţa lui e un

[14] Vasile Netea, *I. P. S. S. Patriarhul Dr. Miron E. Cristea, la împlinirea vârstei de 70 ani, 1868-1938*, p. 33-34.

imn al iubirii de neam. Din copilărie, s-a dovedit a fi un predestinat. Pe umerii săi încă fragezi apăsa moștenirea unui trecut de suferințe și abnegație.

Patriarhul a învins pentru că a crezut. Și a murit, poate, definitiv împăcat. Și-a făcut datoria ca nimeni altul. A slujit Țara și Biserica, sacrificându-și întreaga sa ființă pământească.

În anul 1925, la 25 februarie, prin lege este ridicat la rangul de Patriarh. Era primul nostru Patriarh. România devenise un fel de protectoare a Ortodoxiei răsăritene. Și Patriarhul Miron a lucrat cu râvnă pentru strângerea legăturilor dintre Bisericile naționale ortodoxe. Figură impunătoare, cult și cucernic, a reușit foarte repede să-și afirme darurile monumentalei sale personalități. România era centrul Ortodoxiei. Vasta cultură teologică, filosofică, literară, istorică, economică, grefată pe o mare inteligență și un talent deosebit, nu-l putea ține de o parte de viața culturală a patriei.

Urmând îndemnul Mântuitorului care spune *„mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă"*, patriarhul Miron a căutat tot timpul ca prin pastoralele sale, prin predicile sale, să sădească în sufletele credincioșilor săi învățăturile creștine și învățăturile morale pentru ca acestea să aducă rod însutit în ogorul sufletesc al credincioșilor săi, de asemenea, a pledat necontenit pentru primatul românismului în viața de stat, în viața socială. Este ierarhul care a dat cel dintâi alarma asupra primejdiei semite în țara noastră și nu s-a sfiit să vorbească răspicat despre o problemă atât de copleșitoare. Prin toate acestea, patriarhul Miron rămâne în continuare să trăiască mai departe ca un simbol, să strălucească în zările de viitor ale neamului ca un exemplu și un îndreptar. Una din multele îndurări ale lui Dumnezeu față de poporul român este și aceea că i-a dat totdeauna conducătorii care i-au trebuit, fie pe scaunul domnesc, fie pe scaunul spiritual. Niciodată poporul român nu a fost tulburat în viața sa morală, de conducători care i-au întunecat drumurile și i-au jignit cugetul cu amăgiri deșarte. Poporul român și-a avut oamenii providențiali, care l-au păzit întotdeauna de ispitiri funeste și de greșeli sinistre. Istoria mărturisește acest adevăr. Providențial rămâne în viața istorică a neamului românesc și defunctul Patriarh Dr. Miron Cristea. În toată activitatea lui, vrednicul de pomenire patriarh Miron s-a pus cu toată ființa sa în slujba bisericii și a poporului român. Ridicându-se dintr-o modestă familie de țărani ardeleni, Miron Cristea s-a impus pe toate planurile prin perseverența și spiritul de sacrificiu de care a dat dovadă.

Patriarhul Miron este și rămâne un apostol al realismului românesc și ortodox. Din tinerețile sale, conștiința lui de român și de creștin s-a umplut de aceste două realități. Neamul și Credința, două realități care se contopesc în indivizibila entitate pe care o numim *„lege strămoșească"*. În această iluminare național-ortodoxă, s-a înălțat spre Dumnezeu conștiința lui și s-a îngemănat profund până la sfârșitul vieții sale cu însuși poporul. Providențial

îl numim, fiindcă orice pas pe care l-a făcut în viața sa pământească a fost o apăsare pe pământul nedreptăților, peste care el trebuia să afirme, cu pumnul strâns şi cu sufletul neândurat, dreptatea românească. Numai aşa îl văd ochii noştri, în cursul vieţii şi al muncii sale, ca un proroc care păşeşte să străfulgere pe cei nedrepţi şi să consoleze pe românii însetaţi de dreptate.

Un alt mare ierarh transilvănean menţionat de Vasile Netea, este mitropolitul Ioan Meţianu. El a făcut parte din generaţia care a pregătit realizarea României Mari şi, de asemenea, a dus la împlinire un vis de mai de mult, şi anume: construirea Catedralei Mitropolitane din Sibiu. Realizările acestui mitropolit sunt cu siguranţă mult mai multe.

O altă personalitate de marcă a Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania la care face referire Vasile Netea este mitropolitul Nicolae Bălan. Biserica Ortodoxă Română, şi, în special cea din Ardeal, a fost dominată în perioada dintre cele două războaie mondiale de figura reprezentativă a Mitropolitului Nicolae Bălan, personalitate marcantă a ortodoxiei româneşti. A fost unul din marii luptători pentru înfăptuirea unităţii noastre naţionale. Mitropolitul Nicolae Bălan a deschis o epocă nouă în istoria Bisericii ardelene, prin fapte şi realizări care amintesc de marele său înaintaş Andrei Şaguna. Dar marea operă a mitropolitului Nicolae Bălan a fost cea culturală.

Alţi ierarhi la care face referire Vasile Netea sunt: Episcopul Nicolae Ivan de de Cluj, mitropolitul Nicolae Colan al Ardealului, episcopul Roman Ciorogariu de la Oradia, Episcopul Nicolae Popoviciu de Oradea, episcopul Vasile Nichita Duma, originar din Săcalul de Pădure, judeţul Mureş, episcop de Argeş, episcopul Dumitru Emilian Antal Târgoviştenul, care a fost episcop vicar patriarhal, locotenent de episcop de Argeş şi apoi de Suceava.

Iată, aşadar, figuri reprezentative ale bisericii româneşti transilvănene care au beneficiat de atenţia şi interesul cărturarului Vasile Netea.

Vasile Netea – cronicar al „ASTREI"

Lazăr LĂDARIU



Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA) face parte din istoria Transilvaniei de la 1861 încoace, anul înființării ei. O Transilvanie a suferințelor românilor ardeleni, în care puterea de a nădăjdui într-o înfrățire a intelectualilor cu țăranii făcea parte din fireștile aspirații ale Neamului. Români și buni creștini, membrii ASTREI au apropiat biserica de școală, satul de oraș. Prin „străluciți cărturari și luptători naționali: Andrei Șaguna, Al. Șterca-Șuluțiu, Vasile Pop, Timotei Cipariu, George Barițiu, Andrei Bârseanu, Vasile Goldiș și mulți alții, despărțămintele au devenit „adevărate cetăți ale naționalismului și culturii noastre, adunând, în Ardeal, energiile, puterile Neamului..."

Un astfel de despărțământ, cuprinzând zona de la Ormenișul de Câmpie până la Borsec, înființat la 3/14 aprilie 1874, din nevoia de coeziune, solidaritate națională, credință în legea strămoșească, este și Despărțământul Reghinului, al cărui cronicar atent a fost cărturarul Vasile Netea. Aceasta-i impresia fermă, definitivă, citind cartea „Sub stindardul ASTREI", scrisă cu atâta patos, cu adevărul faptelor și al împlinirilor, din vremea în care, prin satele românești, până în cele mai îndepărtate cătune, prin cercurile Despărțământului, adevărate focare de cultură românească, de lumină și credință, ASTRA pătrundea cu unicul și înălțătorul scop al luminării Neamului.

Despărțământul Reghinului, de pe vremea președintelui Ioan P. Maior - cum descrie Vasile Netea acei ani ai începutului -, în pofida faptului că autoritățile nu priveau cu ochi buni activitatea culturală a ASTREI, își fixa, printre altele, „încurajarea tinerimii române la îmbrățișarea comerțului și a industriei (...)", precum și „informații despre pruncii cari frecventează școlile populare, regulat, cum și despre școlarii români, din respectivul despărțământ, cari studiază pe la școlile normale, gimnaziale și universitare." După trecerea la cele veșnice a lui Ioan P. Maior („care lasă ASTREI o frumoasă moștenire bănească și o bogată bibliotecă"), la conducerea Despărțământului Reghin urmează (la 1888) avocatul Patriciu Barbu, „om energic" – cum îl prezintă Vasile Netea –, de al cărui nume se leagă și înființarea „Băncii Mureșana",

membru astrist „cu rol important în mişcarea Memorandumului, alături de Ion Raţiu şi Vasile Lucaciu".

Cronicarul Vasile Netea ne aduce în faţa ochilor amintirii, în acel an 1936, pe acei vrednici bărbaţi ai vremurilor luptelor pentru demnitatea, pentru verticalitatea românească, pe numele lor: Basiliu Raţiu, Galaftion Şagău, Alexandru Ceuşianu, Ilie Câmpeanu, George Maior, pe timpul cărora au loc „viguroase mişcări culturale şi naţionale". O importanţă deosebită acordă Vasile Netea anului 1890, când Reghinul găzduieşte, în Biserica Greco-Catolică, Adunarea Generală a ASTREI (15/27 august), sub preşedinţia lui George Bariţiu. Fie că-i vorba despre P. Uilăcan, avocatul dr.Ioan Harşia, protopopii Galaftion Şagău şi Vasile Duma, aceste personalităţi au stârnit un mare interes foarte tânărului, pe atunci, Vasile Netea.

Însă personalitatea care a produs asupra lui o puternică impresie a fost dr. Eugen Nicoară, venit la preşedinţia ASTREI la 19 februarie 1923, dând Despărţământului un avânt cultural remarcabil, în zona Reghinului şi în împrejurimi, scriind – după cum menţiona Vasile Netea – „cea mai frumoasă pagină din istoria culturală a regiunii, o pagină de aur". Numărându-se printre cele mai active şi renumite despărţăminte, printr-o emulaţie culturală fără precedent, dr. Eugen Nicoară „rămâne în faţa generaţiilor viitoare drept pildă de credinţă şi muncă românească". „Uniţi, cu toţii, sub flamurile aceluiaşi stindard", astriştii, conduşi de dr. Eugen Nicoară, „şi-au închinat toate puterile pentru ridicarea şi consolidarea acestei regiuni atât de greu năpăstuite de vitregul trecut". Dăruitul şi neostoitul, timp de 20 de ani, întru cauză, dr. Eugen Nicoară, preşedintele Despărţământului, a cutreierat sat după sat, sprijinindu-i pe ţărani, dându-le sfaturi, fiindu-le aproape la bucurie şi la necaz. A sprijinit Biserica – spune Vasile Netea –, pe slujitorii ei, şcolile şi dascălii lor, aproape fiindu-le şi tinerilor, prin „uriaşa sa putere de muncă, neostoita sa hărnicie şi incomparabilul său spirit de jertfă". Cu nimb de legendă, mereu gata de luptă şi jertfă, dă bani din buzunar pentru înzestrarea tuturor aşezămintelor de el ridicate, pentru cultura şi credinţa strămoşească.

Au loc acţiuni culturale, cu o eficienţă deosebită, în localităţi precum Filea, Râpa de Sus, Râpa de Jos, Maioreşti, Ruşii-Munţi, Morăreni, Dumbrava, Lueriu, Idicel-Sat, Idicel-Pădure, Hodac, Ibăneşti, Petriş, Adrian, Solovăstru, Săcal, Şerbeni, Sântu, prin multe altele. „Argintul viu" al prezenţelor în zonă este dr. Eugen Nicoară. Vasile Netea consideră că acestea au fost şi meritele pentru care, în anul 1925, Adunarea Generală a ASTREI s-a ţinut la Reghin, cu participarea a numeroase personalităţi: mitropolitul Vasile al Blajului, Vasile Goldiş, Alexandru Lupeanu-Melin, Alexandru Lapedatu, Silviu Dragomir, Onisifor Ghibu, Ştefan Meteş, Tiberiu Brediceanu, Zaharia Bârsan, Emil Isac, Adrian Maniu, Nicolae Colan, Emanoil Bucuţa, Pantelimon Halippa. Numeroase şezători literare, broşuri pentru luminarea satelor, conferinţe, înfiinţarea unor biblioteci, cursuri pentru

adulți, școli populare, troițe la răscruce de drumuri, ridicarea unui spital – „lăcaș de alinare a suferințelor", înălțarea unor monumente întru cinstirea eroilor căzuți pe câmpurile de luptă, Casa de Cultură din Reghin, consultații gratuite, sprijinirea „Șoimilor Carpaților" – conduși de profesorul dr. Iuliu Hațieganu, întemeietor de școală universitară, medicală, clujeană, sprijinirea copiilor săraci și a văduvelor, cămine culturale – totul sub supravegherea dr. Nicoară, în folosul Neamului.

Nimic n-a scăpat ochiului cronicarului ASTREI, Vasile Netea. „Să dea Dumnezeu mulți ca dânsul! – exclama Vasile Netea, în rândurile cu care încheia cartea „Sub stindardul ASTREI", întorcându-se la cuvintele profesorului dr. Iuliu Hațieganu: „În aceste vremuri, mai mult ca oricând, neamul nostru are nevoie de bărbați – nu ai vorbelor, ci ai faptelor". Asemenea bărbați, deopotrivă au fost - și rămân pentru noi, urmașii lor! - Vasile Netea și dr. Eugen Nicoară!

(Alocuțiune rostită, la 4 martie 2010, în localitatea Deda, cu ocazia simpozionului consacrat omagierii cărturarului Vasile Netea, prilej cu care a fost lansată cartea „Memorii"-lor lui, sub îngrijirea lui Dimitrie Poptămaș, cu o prefață de dr. Florin Bengean)

6 martie 2010

Vasile Netea – şi ASTRA reghineană

Prof. Marin ŞARA



Asociaţiunea Transilvană pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român, intrată în conştiinţa naţională sub denumirea ASTRA, a luat fiinţă în anul 1861, ca rod al luptei şi preocupărilor îndelungate ale înaintaşilor noştri pentru realizarea năzuinţelor culturale, morale, sociale, a aspiraţiilor naţionale ale românilor din Transilvania.

Înfiinţată prin strădania iluştrilor bărbaţi ai neamului românesc: Andrei Şaguna, George Bariţiu, Timotei Cipariu, Vasile Goldiş, ASTRA, dorea să împlinească voinţa testamentară a „Craiului munţilor", Avram Iancu, ca şi a tribunilor săi de la 1848, care s-au stins de dorul de „a vedea naţiunea fericită".

În primii ani Reghinul a fost încadrat în zona de activitate a Clujului, iar din 2-14 aprilie 1874 s-a înfiinţat Despărţământul Reghin al Astrei care de-a lungul timpului a desfăşurat o bogată activitate pe plan cultural, social şi economic în rândul populaţiei româneşti de pe aceste străvechi meleaguri pline de istorie şi frumoase realizări. Consemnăm aportul preşedinţilor de despărţământ, a altor intelectuali de valoare din Reghin şi împrejurimi, care în spiritul ideilor şi a obiectivelor Astrei, au contribuit la educaţia populaţiei româneşti sub diferitele ei aspecte, dintre care îi amintim pe Ioan Pop Maior, Patriciu Barbu, Galaction Şagău, Petre Uilăcan, Vasile Duma, Ioan Harşia, Alexandru Ceuşianu, Ariton Popa, George Şandor, Sever Barbu, Dr. Liviu Tilea, dr.Eugen Nicoară, Vasile Netea.

Subiectul scurtei noastre prezentări se referă la activitatea Despărţământului Reghin al Astrei după Primul Război Mondial, când „Asociaţiunea a început o eră nouă, o lucrare mai efectivă pentru cultura poporului şi pentru înaintarea lui în bunăstare cu ajutorul material şi moral al membrilor şi a statului".

Despărţământul Reghin al Astrei a fost reorganizat la 19 februarie 1923, având ca scop de a propaga în comunele despărţământului menirea Astrei, educaţia şi cultura, de a însufleţi poporul pentru idealul naţional prin pilde istorice, perioadă când a atins apogeul, situându-se printre cele mai active şi mai strălucite despărţăminte ale Astrei, unde s-a creat o puternică mişcare culturală care a încadrat în ea toate elementele active ale ţinutului. Preşedintele despărţământului a fost ales dr. Eugen Nicoară, iar ca

vicepreşedinte, Ariton Popa, protopop greco-catolic, şi dr. Ioan Harşia, avocat.

Activitatea despărțământului devine din ce în ce mai fructuoasă, mai bogată, reflectată prin numărul mare şi diversitatea tematică a prelegerilor poporale, prin organizarea serbărilor câmpeneşti, editarea de broşuri medicale şi de ştiinţă popularizată, prin organizarea cursurilor de alfabetizare, a cercurilor învăţătoreşti, colaborarea cu Societatea Tinerimii Române din Reghin şi împrejurimi, Societatea meseriaşilor români, Reuniunea femeilor române şi Liceul român din Reghin. Toate acestea au determinat conducerea Astrei să ţină adunarea generală la Reghin în zilele de 29-30 august 1925. Cu această ocazie s-a sărbătorit la Reghin comemorarea a 50 de ani de la moartea baronului Vasile Ladislau Pop, fost preşedinte al Astrei în anii 1867-1875 şi a patru decenii de la moartea lui Visarion Roman, fondatorul Băncii Albina. Această manifestare a fost sugestiv ilustrată de istoricul Vasile Netea în lucrarea *Sub stindardul Astrei. Două decenii de activitate în Despărțământul Reghin 1919-1939,* cât şi în paginile ziarului „Unirea Poporului" din Blaj şi în alte publicaţii transilvane.

Noile orientări ale conducerii despărțământului se definesc mai bine începând cu anul 1931, când se anunţă următoarele principii: propagare în rândul maselor şi cimentarea sentimentelor naţionale, sfaturi medicale pentru păstrarea sănătăţii, sfaturi cum să-şi cultive şi să-şi valorifice produsele muncii lor, propovăduirea armoniei şi a bunei înţelegeri care trebuie să domine sufletele cetăţenilor. În acest cadru, o nouă generaţie se ridică în rândul membrilor acestui despărțământ, care se prefigurează începând cu anul 1932, care a inpulsionat activitatea culturală şi de educaţie în regiunea Reghinului. Noua generaţie grupată în Societatea Tinerimea română din Reghin şi jur a contribuit la toate realizările obţinute de despărțământ. Printre cei mai inimoşi şi cu mare putere de muncă, dragoste faţă de neam şi ţară s-au remarcat dr. Vasile Nicolescu, Emilian G. Cocoş, Nicolae Albu, Vasile Netea, Iustin Handrea, Ilie Şandru, Mihai Moldovan, Petre Boţianu, Dănilă Stupariu, Mihail Tomşa, Iuliu Şerbănuţiu, Aurel Borşianu, Alexandru Şara.

În această atmosferă de educaţie şi cultură s-a remarcat tânărul învăţător Vasile Netea, care aşa cum am menţionat s-a ivit în lumea spiritului şi a cărţii împreună cu generaţia de după Unirea din 1918.

Vasile Netea s-a născut la 1 februarie 1912 în localitatea Deda, judeţul Mureş, dintr-o familie de părinţi ţărani, legat din anii copilăriei de pământul strămoşesc, de datinile, tradiţiile şi obiceiurile românilor, predominând în scrierile lui Valea Mureşului Superior, alături de alte teme privind învăţământul românesc, istoria poporului român, personalităţile importante ale culturii şi istoriei naţionale. Urmează clasele primare în localitate, avându-l învăţător pe Ioan Borşianu. Apoi, un scurt popas la Liceul din Reghin, urmat

de cursurile Școlii Normale din Târgu-Mureș, studii pedagogice la Cluj, iar la București cursurile Facultății de Istorie.

În anii tinereții profesează ca învățător în satul Veța-Valea Nirajului, Iclandul Mare, Lunca Bradului, Ierbuș-Reghin, Târgu-Mureș și București, ca profesor, cercetător științific la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga".

Încă din anii tinereții, prin cărțile, studiile și articolele prezentate, prin întreaga lui activitate, Vasile Netea a arătat importanța acestei instituții naționale. „Fără ASTRA, fără adunările ei generale, fără despărțămintele și fără cercurile ei culturale, fără publicațiile și fără bibliotecile ei, fără oamenii ei zdraveni și entuziaști, buni români și buni creștini și tot pe atât de străluciți cărturari și luptători naționali, greu ne-am putea îndeplini întregul progres cultural al neamului românesc din Transilvania, care, sub raportul educării și instruirii maselor populare, sta adeseori mai bine decât înșiși frații din țara liberă."

Faptele și realizările sunt edificatoare în întreaga operă a lui Vasile Netea, perioada Astrei reghinene fiind un exemplu de dăruire și patriotism pentru neam și țară.

Continuând tradiția ziarelor Glasul poporului, Sămănătorul – foaie cultural-politică (1925) apărute la Reghin, Vasile Netea împreună cu Emilian I. Cocoș, au înființat ziarul Credința – foaie culturală, economică și socială (1933). În acest ziar s-au tipărit numeroase foi volante ale despărțământului cu conținut cultural, științific, medical, etc, precum și broșura : *„Ce să credem și cum să trăim"*, scrisă de dr. Eugen Nicoară. În programul său, ziarul Credința și-a propus „...lupta pentru promovarea unui spirit nou în viața publică și pentru revendicările țărănești" În anul 1932 este inaugurată o nouă etapă de activitate, cu noi obiective, printre care amintim, ridicarea monumentelor în amintirea eroilor căzuți pentru întregirea neamului, organizarea cercurilor „Șoimii Carpaților, crearea de coruri sătești, ridicarea de troițe, înființarea de școli țărănești, etc, etapă în care cărturarul Vasile Netea s-a implicat sub diferite forme, având drept călăuză lozinca „Credință, Patrie, Neam" la care au contribuit cu bune rezultate cercurile culturale din Idicel Pădure, Ibănești, Pietriș, Nadășa, Dumbrava, Deda, Luieriu, Vătava.

Se remarcă, totodată, preocuparea pentru tipărirea unor lucrări cu tematică variată, menite să sprijine activitatea Astrei reghinene, să valorifice folclorul românesc de pe aceste meleaguri, să facă cunoscute personalitățile cele mai de seamă ale ținutului. Menționăm în primul rând lucrarea Figuri mureșene autorii: Vasile Netea și Eugen Nicoară, Târgu Mureș, 1933, apărută în Colecția „Progres și Cultură, Îndreptar pentru cercurile culturale de Vasile Netea. Editura Astra Reghin, 1934, Din contribuția învățătorimii române la dezvoltarea culturii naționale, Reghin, Editura Astra, 1935, Horia crăișorul munților de Vasile Netea. La acestea adăugăm culegerea de folclor Murăș, Murăș, apă lină... Literatură populară din regiunea Mureșului de Sus, vol.I,

Reghin, Editura Despărțământului Astrei, 1936, 329 p., de dr. Eugen Nicoară și Vasile Netea, lucrare prefațată de Ion Agârbiceanu. Referitor la această lucrare, renumitul om de cultură, scriitorul Teodor Tanco menționa: „Nu e de mirare că în formarea istoricului și a literatului, a autorului cu zeci de volume și sute de studii îndeletnicirea inițială de folclorist i-a deschis orizonturile cercetării și pașii spre tipar."

Conducerea despărțământului a reușit să scoată o nouă publicație cu apariție lunară Astra-Reghin, a editat Cartea Șoimilor (10.000 de exemplare) și Igiena săteanului, iar în 1935 apare primul anuar al Astrei - Reghin intitulat: Un an de luptă pentru credință, neam și țară de dr. Eugen Nicoară și Vasile Netea.

O descriere mai amplă privind activitatea distinsului cărturar Vasile Netea, în cadrul Astrei reghinene, ne oferă volumul *Sub stindardul Astrei – Două decenii de activitate culturală în Despărțământul Reghinului, 1919-1939,* autor Vasile Netea, cu o prefață de prof.dr. Iuliu Hațieganu, tribunul „Șoimilor Carpaților", cât și în volumul *„Memorii"* de Vasile Netea, ediție îngrijită, introducere și indici de Dimitrie Poptămaș, cu un Cuvânt înainte de dr. Florin Bengean, Editura Nico, 2010. La acestea adăugăm, *„Istoricul și activitatea Astrei Reghin 1874-1940"*, de dr. Eugen Nicoară, Reghin, Editura Astrei, 1940, numeroasele studii și lucrări apărute *„Astra reghineană"*, volum îngrijit de Marin Șara, „Cultura mureșeană în memoria cărților" de Melinte Șerban, Editura Ardealul, Mureș, 2006 *„Pentru credință, neam și țară",* autori Lazăr Lădariu și Mariana Cristescu, Editura Nico, Tg.Mureș, 2010, comunicările științifice apărute în Reghinul Cultural Vol. I-X., cât și cele prezentate la Tg.-Mureș, Deda și Reghin cu ocazia unor momente importante din viața și activitatea lui Vasile Netea. Menționăm comunicările „Em. I. Cocoș către Vasile Netea" (Corespondență) și „Vasile Netea față în față cu el însuși", autor Dimitrie Poptămaș cu un cuvânt înainte de Melinte Șerban, Târgu-Mureș, 2003 și studiul „Vasile Netea și reghinenii", p. 195.

Deși a părăsit Reghinul, desfășurându-și activitatea la Târgu-Mureș și București, Vasile Netea a rămas credincios „orașului amabil de pe deal", locuitorilor săi, până la sfârșitul vieții sale.

BIBLIOGRAFIE

- *Vasile Netea.* Sub stindardul Astrei. Două decenii de activitate culturală în Despărțământul Reghinului 1919-1939. Cu o prefață de dr Iuliu Hațieganu, Cluj, 1939;
- *Vasile Netea.* La anivesarea ASTREI – în România literara, XIV, nr 42, 15 octombrie1981;
- *Vasile Netea.* Indreptar pentru cercurile culturale. Reghin, Editura Despărțământului Reghin, 1934;

➢ *Eugen Nicoară.* Istoricul şi activitatea Astrei - Reghin, 1874-1940, Reghin, Editura Astrei, 1940;
➢ *Eugen Nicoară.* Vrednicii mureşene. Realizări româneşti în judeţul Mureş, 1920-1940. O sută de imagini, Reghin, Editura Despărţământului Astrei Reghin, 1940;
➢ *Eugen Nicoară şi Vasile Netea. Un an de luptă pentru credinţă neam şi ţară. 1934-1935.* Reghin, Editura Despărţământului Astrei Reghin, 1935;
➢ *Grigore Ploeşteanu.* Adunările generale ale Astrei de la Reghin. În: Astra Reghineană, Reghin 1999, p. 66-90;
➢ *Dimitrie Poptămaş.* Astara Reghin în amintirile lui Vasile Netea. În: Astra *reghineană,1999, p. 145-162;*
➢ *Marin Şara.* Despărţământul Reghin al Astrei. În: Marisia. Studii şi materiale, nr. VI, 1976, p. 307-353;
➢ *Melinte Şerban.* Cultura mureşeană în memoria cărţilor, Editura Ardealul, Târgu-Mureş, 2006.

Istoricul Netea şi Sătmarul

Viorel CÂMPEAN



Printre numeroasele aniversări importante ale anului 1912 se detaşează şi centenarul naşterii istoricului Vasile Netea. Născut pe plaiuri mureşene în 1 februarie 1912, şi-a legat atât de mult viaţa de Transilvania încât soţia sa afirma că Vasile Netea ar fi iubit această provincie istorică românească mai mult decât pe ea, jumătatea lui. În materialul de faţă dorim să ne oprim în special asupra relaţiei sale cu plaiurile sătmărene. Legăturile acestea sunt destul de numeroase şi variate, după cum vom vedea.

S-a specializat în istoria modernă a României, dar nici istoria literaturii române nu prea avea secrete pentru el. Întregul său demers istoriografic se circumscrie ideii de unitate a poporului român, stăruind cu perseverenţă asupra legăturilor dintre provinciile româneşti. S-a afirmat şi ca un inspirat portretist, scriind câteva monografii apreciate, dedicate unor personalităţi, precum: George Bariţiu, Constantin Roman-Vivu, Visarion Roman, Nicolae Titulescu, C.A. Rosetti, Take Ionescu, Nicolae Iorga, etc. Alte lucrări de căpătâi sunt: *O zi din istoria Transilvaniei. 1 decembrie 1918*, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania şi Banat*, *Pe drumul unităţii naţionale*, *Munţii Apuseni: muzeu istoric şi Pantheon al poporului român*, iar lista ar putea continua. Doctor în istorie din 1948, a fost multă vreme cercetător ştiinţific principal la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" din Bucureşti. A deţinut premiile Academiei Române, „Gheorghe Asachi" (1945) şi „Nicolae Bălcescu" (1967)[1].

La alegerile din 19 noiembrie 1946, liberalii sătmăreni au încercat să-şi unească forţele cu ţărăniştii, depunând o listă comună. Alături de candidaturile lui dr. Titu Demian, dr. Alexandru Miclea, Paul Nichita, Ioan Crişan, Constantin Marian şi Augustin Micu, o găsim şi pe cea a istoricului Vasile Netea, care era situat al doilea pe lista candidaţilor de deputaţi. Desfăşurarea acestui scrutin trucat a fost descrisă de către avocatul liberal Vasile Ţânţaş, originar din părţile oşeneşti[2].

Politica la care aderase cu toată fiinţa i-a atras ulterior încarcerarea ori „delegarea" la Canal, în două reprize, între anii 1952-1955 şi 1959-1963. În

[1] *Enciclopedia istoriografiei româneşti*, Bucureşti,1978, pp. 236-237.

[2] *Analele Sighet*, nr. 4, „Anul 1946 – scrisori şi alte texte", Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1997, pp. 11-15. Referinţe despre desfăşurarea acestui aşa-zis scrutin se pot afla şi în Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *PNL Satu Mare. Tradiţie şi contemporaneitate*, Cluj-Napoca, 2011, pp. 78-89.

spiritul lui Petre Țuțea putem spune că poporul român i-a făcut cinstea de a suferi și în acest mod pentru el. Vasile Netea s-a stins din viață în martie 1989 la București.

Și dacă am pomenit despre frumoasele meleaguri oșenești, să notăm faptul că Vasile Netea a scris o lucrare intitulată *Țara Oașului*, apărută la prestigioasa editură din București, Cartea Românească. Se întâmpla acest lucru în 1940, după ce România Mare fusese deja făcută țăndări. Astăzi, lucrarea, care conține doar 32 de pagini, este o raritate bibliofilă. Am ajuns la un an de cumpănă pentru România, cea Mare, îndeosebi, căci în toamna aceea i-au fost sfâșiate fruntariile. Fulgerul nu a lovit însă din senin. Zvonurile întărite de politica iredentistă, ajunsă în acei ani la apogeu, a făcut ca în anul 1939 trupe numeroase să fie concentrate în zonele de graniță ale țării. Soarta a vrut ca Vasile Netea să fie concentrat la Satu Mare.

Întâmplarea face ca o serie de relatări despre evenimentele din anii 1939 și 1940, cu atmosfera din Sătmar, să ne fie făcute chiar de istoricul Vasile Netea. Prețioasele informații le-am găsit în volumul *Memorii* al lui Vasile Netea, apărut la editura mureșeană „Nico". Ediția a fost îngrijită de către fostul director al Bibliotecii Județene Târgu-Mureș, omul de cultură și patriotul Dimitrie Poptămaș, care are merite mari în păstrarea memoriei istoricului Vasile Netea.

Vom începe prin a reproduce atmosfera din Vinerea și Sâmbăta Mare a anului 1939. Textele citate mai întâi sunt așezate la finele volumului de memorii, grupate fiind sub titlul *Față în față cu mine însumi – însemnări ocazionale*. Iată deci spiritul care îl domina pe Vasile Netea la Satu Mare, în Săptămâna Patimilor din 1939: „7 Aprilie 1939. Vinerea Patimilor. Retrăiesc în gând anii pierduți ai copilăriei. Aseară am fost la biserică. Am ascultat câteva evanghelii regretând adânc că nu m-am apropiat încă cu întreg sufletul de Iisus. Totuși din septembrie 1937 mă închin în fiecare seară. După tatăl Nostru rostesc o rugăciune personală – comuniunea mea cu Dumnezeu. Am ieșit cu acest obicei din spital. Am ajunat complet până la amiază. Am citit un capitol din Pârvan (Memoriile) asupra morților pentru patrie. Câtă sevă puternică în rândurile ferecate viguros. Am scris mamei și tatei o scrisoare emoționantă. I-am făcut să priceapă rostul și jertfa vieții lor. 8 Aprilie 1939. Peste noapte am plecat fulgerător spre Botiz. Ne-am instalat aici într-o poziție de luptă. Zvonurile despre eventualitatea unui atac maghiar. Ce ciudate simțăminte te cuprind în clipa când crezi că peste alte câteva clipe vei intra în focul din care nu se știe dacă vei mai ieși. Am hotărât să nu las nici un minoritar ungur la pușca mitralieră. N-am încredere și mi-e frică de ei. Am stat toată ziua pe poziție sub o arșiță dogorâtoare. Seara la ora 9 am plecat spre Satu Mare. Nu se confirmă eventualitatea atacului maghiar. Pe la 12 am ajuns în Satu Mare. Oamenii se întorceau de la Învierea lui Iisus. Noi ne pregăteam să ucidem pe cei care ar voi să ne ucidă"[3].

[3] Vasile Netea, *Memorii*, Târgu-Mureș, 2010, p. 288.

După cum spuneam, tânărul Vasile Netea se găsea în Sătmar, concentrat și în vara lui 1940: „Îndată după încheierea anului universitar, cea mai mare parte dintre studenți au fost trimiși însă pe «zonă», la frontieră adică, acolo unde se afla concentrată o parte din armata română care avea misiunea sacră de a apăra hotarele patriei. Regimentul meu, 82 Infanterie din Târgu-Mureș, își avea «zona» în regiunea Satu Mare. Acolo, în comuna Seini, aveam să aflu în ziua de 30 august 1940 la orele 13:30 tragica veste că jumătate din Transilvania, cuprinzând orașele Salonta, Oradea, Satu Mare, Sighet, Baia Mare, Năsăud, Bistrița, Dej, Cluj, Târgu-Mureș, Reghin, Miercurea Ciucului, Sf. Gheorghe, a fost dăruită de Puterile fasciste Ungariei, și că în ziua următoare, fără a trage un singur foc de armă, noi urma să părăsim zona pentru a ocupa alte poziții pe noua frontieră”[4].

Aflăm că perioada concentrării a fost folosită de neostenitul cercetător, cum altfel, pentru documentare, ajutat de entuziastul general Georgescu Pion, căruia îi face un frumos portret, scoțându-i în evidență meritele de care s-a învrednicit în șederea lui în Sătmarul istoric. Reușind, ca de atâtea ori în cursul vieții, să găsească partea de bine în răul ieșit în cale, Vasile Netea mărturisește: „Captivat de farmecul locurilor și al oșenilor aveam să scriu, îndată după Diktatul de la Viena, o broșură de evocare intitulată *Țara Oașului*, care, în perioada refugiului, a fost socotită ca o lucrare de referință asupra geografiei, istoriei, a graiului, folclorului și a vieții de toate zilele a oșenilor. În revista *Vremea* am scris în același timp un articol despre *Sufletul Țării Oașului*, relevându-i lumina, vigoarea și eroismul. Din această perioadă datează strânsele mele legături cu această regiune, pe care am vizitat-o apoi adeseori[...].”[5]

Ne întoarcem acum la întunecata zi de la sfârșitul lui august 1940. Iată cum povestește Vasile Netea momentele acelea întunecate: „Noi, trupele de pe zonă, am aflat vestea Diktatului pe la orele 13. Abia ne întorsesem de la săpături. Era una din acele zile calde de august cu un soare moleșitor și perseverent. Ne pregăteam de masă și de odihnă. Brusc însă vestea de la Radio, deși știam de convocarea de la Viena, ne-a zguduit pe toți aruncându-ne într-o adevărată stupoare. Parcă un trăznet s-ar fi dezlănțuit asupra noastră. Mulți dintre soldați au și început să plângă. Familiile le erau așa de departe. Civilii apăreau speriați la toate porțile. Femeile au prins a hohoti. Bărbații lor se aflau și ei concentrați în diferite alte locuri. Ce se va întâmpla cu ei?”[6] Dar cu Țara ce avea să se întâmple?

Mai întâi a urmat o tristă retragere, mărturisită de istoric: „Retragerea s-a făcut pe linia Seini, Baia Mare, Jibou. Nopți întregi aveam să dorm pe marginea șanțurilor. În fiecare sat ne ieșeau în cale țăranii înlăcrimați care ne întrebau cu durere: De ce plecați? Cui ne lăsați? Niciodată n-am văzut mai multă durere și în sufletul meu n-am simțit mai multă rușine. Eram ofițer,

[4] Ibidem, p. 101.
[5] Ibidem, p. 103.
[6] Ibidem, p. 107.

eram istoric şi totuşi în loc să stau cu arma în mână în faţa porţilor îndoliate, în faţa frontierelor ţării, mă retrăgeam dezonorat spre siguranţa personală."[7] Credem că aceste rânduri pot lămuri şi istorici care caută noi sensuri pentru o zi tragică din istoria neamului.

Vom încheia articolul nostru prin a sublinia aspecte mai plăcute din viaţa noastră, anume prietenia dintre doi autentici oameni de cultură. Pentru a acoperi cu adevărat termenul, credem că ar trebui să-i numim cărturari pe Vasile Netea şi Nae Antonescu, căci despre prietenia dintre ei va fi vorba. Devotaţi aceloraşi idealuri, folosind în demersurile lor instrumente comune, dar şi diferite, existenţa lor poate lesne să fie pusă sub acelaşi numitor comun al iubirii de Transilvania, dar şi de tot ceea ce este românesc.

Amândoi au mâncat pâinea amară a refugiului la Bucureşti. O pâine amară, dar stropită cu dragostea dintre ardelenii năpăstuiţi în Capitală şi prietenia arătată de bucureştenii acelor timpuri. În *Memorii* Vasile Netea spune despre colaborarea lui Nae Antonescu la „Ardealul", publicaţia ardelenilor refugiaţi la Bucureşti, şi despre activitatea de după terminarea războiului că „denotă o incontestabilă dragoste pentru literatură, ci totodată şi o erudită informaţie"[8]. La acea publicaţie meritorie a colaborat un alt sătmărean valoros, învăţătorul Ion Groşan, congener cu Vasile Netea.

În *Fondul Nae Antonescu* al Bibliotecii Judeţene Satu Mare sunt păstrate mai multe titluri din opera lui Vasile Netea, dăruite cu frumoase dedicaţii istoricului literar din Terebeşti. Vom reproduce în cele ce urmează doar textul dedicaţiei de pe volumul *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea naţională (1848-1881)*, apărut în 1974 la Editura Ştiinţifică din Bucureşti. Dar iată cum sună dedicaţia istoricului: „Domnului Nae Antonescu, Omagiu pentru patriotismul său robust şi dezinteresat, pentru munca sa fecundă la frontiera de vest a românismului. Vasile Netea. Bucureşti 1 aug. 1975."

Suntem în posesia unei fotografii a lui Vasile Netea cu dedicaţie către acelaşi „părinte al revuisticii" trăitor la Terebeşti. Ceea ce afirma la adresa lui Nae Antonescu a demonstrat şi Vasile Netea de-a lungul întregii sale vieţi. „Răsplata" pentru amândoi a constat şi prin traversarea universului concentraţionar.

Şi Vasile Netea a dat dovadă mereu de un „patriotism robust şi dezinteresat", întotdeauna aflat în activitate pusă în slujba neamului său. Pentru exemplaritatea destinului său, acum, la împlinirea a 100 de ani de la naştere, îl omagiem şi din Sătmarul unde i-a fost dat să trăiască şi clipe dramatice dar şi momente de bucurii.

(„Eroii neamului", Satu Mare, serie nouă, an IV, nr. 2 (11), iunie 2012, pp. 20-22).

[7] Ibidem, p. 109.
[8] Ibidem, p. 152.

Doi prieteni

Lazăr LĂDARIU

23 august 1944. La grădina restaurantului „Continental", de pe Calea Victoriei din București, o seamă de scriitori boemi și ziariști ai unor ziare bucureștene, obișnuiți ai localului. Printre ei, și Gabriel Țepelea, tânărul de 28 de ani, mobilizat pe loc în vreme de război, Ilie Lazăr, nepot al profesorului Mihai Pop, de la Catedra de Folclor a Universității din București, Romul Pop din Oradea, Romică Popa, secretar general la Ministerul Cultelor, fost prefect de Bihor, prieten și admirator al lui Octavian Goga. Tineri cunoscuți în lumea ardeleană, refugiați în București, după Diktatul de la Viena, din 30 august 1940, făcând parte din „Căminul Avram Iancu". Prieteni de generație. Figura emblematică a ardelenilor refugiați era Iuliu Maniu, numit „Sfinxul". La o sută de metri doar de Palatul Regal, se vorbea, mai mult în taină, în șoaptă și la ureche. Toți știau că zilele mareșalului Ion Antonescu erau numărate. Discuții șoptite despre posibila ieșire din Axă, dar și banalități „odicolonate". Printre condeierii ardeleni din linia întâi a luptei pentru Ardeal, se aflau Vasile Netea, C. Hagea, E. Boșca-Mălin, Corneliu Coposu, Gabriel Țepelea, dar și mulți „panglicari" și „conspiratori" dâmbovițeni care „se hrăneau din lacrimile refugiaților". Un lucru sigur, pe buzele tuturor celor prezenți, atunci când tunurile băteau în preajma Iașilor, iar Bucureștiul era bombardat, era acela că, la 26 august 1944, sigur mareșalul va anunța ieșirea din Axă.

23 august. Seara. Ora 20,30. Printre baterii și gustări, Gabriel Țepelea, așezat într-un colț mai îndepărtat al mesei restaurantului „Modern", din str. Sărinadar (vizavi de Casa Armatei-Cercul Militar de azi). „Lume multă, fripturi la grătar, mititei, pui la frigare, baterii, halbe de bere (...). Ofițeri în permisie, în covalescență, unii cu litera „V" pe mâneca vestonului militar, răniți în război, înși scutiți de front, femei tinere. „Lume bună din stalul II!". „Eu, la masă cu Vasile Netea – mărturisește acad. Gabriel Țepelea, în cartea „Însemnări de taină", apărută la Editura Fundației Culturale Române – și cu niște cunoștințe, ofițeri din Marele Stat Major. Deodată, se apropie de noi unul proaspăt sosit din oraș, care ascultase, la postul de radio, proclamația Palatului, a Guvernului despre răsturnarea guvernului Antonescu, cererea de amnistie". O veste care, firesc, ar fi trebuit să fie verificată. Numai că firea tumultoasă a lui Vasile Netea nu mai putea aștepta nicio clipă. Dacă armele vor fi întoarse, nordul Ardealului va fi eliberat de sub ocupația Ungariei horthyste, revenind la sânul României Mame. Acesta era gândul cărturarului Vasile Netea. Totuși, știrea trebuia verificată. Însă n-a fost să fie așa.

Momentul este descris, de Gabriel Țepelea, martor la fața locului. „De alături, Vasile Netea, mai puțin prudent, se ridică de la masă, se îndreaptă spre

estrada orchestrei şi tună cu vocea lui de tribun popular: «Domnilor, s-a semnat armistiţiul! Nu mai suntem în război! Trăiască pacea!». Pentru cei aflaţi acolo, el era vestitorul. Mirare. Espectativă. Doar „două-trei aplauze timide!" – spune Gabriel Ţepelea. Ofiţerii germani aflaţi în sală îşi continuau, tacticoşi, ospăţul, iar ofiţerii de Stat Major priveau suspicioşi. Cert este că „n-a fost adică, o izbucnire entuziastă!". Ceva amintind, poate, de „atitudinea de aşteptare a românului", deşi toţi de acolo ştiau bine că o altă soluţie nu era, ea fiind grăbită şi de intensele bombardamente anglo-americane, precum şi de încleştările sângeroase cu Armata Roşie pe Prut. Lucreţiu Pătrăşcanu ar fi declarat: „Armistiţiul de la 23 august 1944 i-ar fi luat prin surprindere pe sovietici. Vestea ar fi aflat-o Walter Roman de la Radio. Imediat a alertat-o pe Ana Pauker, care, la rândul ei, i-ar fi comunicat-o, în toiul nopţii, lui Molotov".

În acea seară s-a hotărât editarea revistei „Voinţa Transilvaniei", din colectivul redacţional făcând parte E. Boşca-Mălin, Vasile Netea şi Gabriel Ţepelea, „rod al entuziasmului unei seri". Dar revista n-a devenit, din păcate, un far de iradiere transilvană, cum se dorea. Ideea generică era „Nu ocupaţiei horthyste a Transilvaniei!", însufleţitoare pentru refugiaţii ardeleni aflaţi în capitala României de la Căminul „Avram Iancu" de la Muzeul Satului. Reazemul speranţei lor rămânea ziarul „Ardealul", organ al refugiaţilor ardeleni, cu redacţia în strada Dionisie Lupu nr.65, al celor izgoniţi de la casele lor, în urma Diktatului de la Viena, în acel moment în care „o lume se prăbuşise şi toţi aşteptau o alta mai bună..." Numai că, încetul cu încetul, chiar şi printre refugiaţi, din păcate, se furişa o depistabilă răcire a relaţiilor!

Timpul a trecut! Să zăbovim un pic asupra zilei de 9 aprilie 1986, după 42 de ani de la povestea din ziua de 23 august 1944, zi în care a avut loc întâlnirea cu un prieten comun – Anton Raţiu. „Ieri – scrie Gabriel Ţepelea – am fost în Drumul Taberei să-l scot pe Vasile Netea la plimbare, în parc. După cele două săptămâni petrecute la Spitalul Elias, l-am găsit mai întremat şi încrezător că-şi va recăpăta vederea. Un medic i-a influenţat speranţa (n.a. încurajat şi de colonelul medic Traian Bândilă!) că, printr-o operaţie, la toamnă, «când va fi coaptă» cataracta, va fi readus la limanul vederii şi va putea citi".

La 20 iulie 1988, Gabriel Ţepelea, prieten de-o viaţă, îi face o vizită lui Vasile Netea. „Am fost ieri, 20 iulie, la Vasile Netea, bolnav (...)" – scrie autorul în cartea „Însemnări de taină". L-am găsit întins pe o canapea, a schiţat un zâmbet care aducea a grimasă, vorbea mai mult şoptit. Chiar de la data anterioară, când l-am vizitat, 25 iunie, era alt om". Gabriel Ţepelea îi citea câteva fraze dintr-un articol referitor la „Românii şi maghiarii de-a lungul veacurilor", o carte a lui Francisc Păcurariu. „Netea – continuă Gabriel Ţepelea – a ascultat cu ochii deschişi, preţ de un moment, apoi, pe când mă străduiam să-i păstrez atenţia trează, printr-o lectură expresivă, am auzit un

horcăit. Dormea. M-am oprit. Surprins de liniște, a întredeschis ochii. Întrebat „Te doare ceva?", a răspuns stins: «Nu mai am putere!». L-am ajutat să treacă în dormitor, întrebându-mă: «Unde e maestrul Netea, oratorul de la Căminul Refugiaților Ardeleni din 1942-1944? Oratorul de la Ateneul Român, cel care i-a răspuns, prompt, în 1945, la aniversarea Adunării de pe Câmpia Libertății din Blaj, lui Ion Mihalache, prezent în lojă alături de Iuliu Maniu și de generalul Rădescu. În plină conferință, când Vasile Netea vorbea, cu entuziasmul care- caracteriza, despre tineretul intelectual care organizase Adunarea din Mica Romă, orășelul de pe Târnavă, Mihalache îl întrerupe: „Dar țăranii, unde erau, domnule Netea?". Răspuns prompt: „Țăranii?... Țăranii, domnule Mihalache, erau și ei acolo, îndemnați să-și părăsească ogoarele, să vină la Blaj, încolonați de intelectuali!"». Un ropot de aplauze a răsplătit prezența de spirit a tânărului învățător ardelean în fața altui învățător care era fondatorul unui Partid Țărănesc".

Încetul cu încetul, „agonia lentă și liniștea finală umbreau, implacabil, viața cărturarului din Deda. Neplăcerile vieții fac și ele parte tot din existența noastră. Dar și din viața celui care a lăsat neamului nostru moștenire atâtea cărți ale dăinuirii românești. „Ca istoric – își amintește Gabriel Țepelea –, ca orator, Netea se remarca printr-o excelentă memorie. Voiai să știi când și cât a guvernat, să zicem Al. Marghiloman, Take Ionescu, Ion I.C. Brătianu, Al Vaida Voievod? Ca la comandă se deschidea un sertar cu date exacte pe ani, pe zile. Toți prietenii care-i cunoșteau informațiile în acest domeniu așteptau de la el o Istorie a partidelor politice din România. Părea indicat să o realizeze, dată fiind pasiunea lui pentru politică".

În articolul „O personalitate dinamică, din 9 martie, 1989, Gabriel Țepelea, cel mai apropiat prieten al lui Vasile Netea, cum însuși se declară, reda cuvântul rostit la adunarea de doliu de la Biserica Boteanu, „arhiplină, unii pe afară, pe trepte sau pe trotuar", despre tristul destin al marelui istoric, din ultimii cinci-șase ani de viață, ai cărturarului dat de aceste meleaguri mureșene. Printre cei prezenți la ceremonia funerară – conform mărturisirii lui Gabriel Țepelea – se aflau: Puia Rebreanu-Vasilescu, Mioara Minulescu, Dumitru Micu, Gabriela și Manole Adoc, Francisc Păcurariu, Liviu Petrina, Ana Blandiana, Romulus Rusan, Paul Anghel, Mihail Diaconescu, Al. Cerna Rădulescu, Octavian Ghibu, Al. Porțianu, Vasile Vețișanu, Dumitru Almaș, Mihai Gavril, zis Mișa.

Oare unde erau istoricii vremii?

Un toplițean din „Memoriile" lui Vasile Netea: arhiereul Dumitru Emilian Antal (părintele Mitruca)

Prof. Ilie ȘANDRU



„Primul intelectual din Reghin ca personalitate oficială – aflat în plină ascensiune – pe care l-am cunoscut, a fost reghineanul Dumitru Antal – părintele Mitrucă, cum îi spuneau apropiații – care mi-a deschis totodată și prima fereastră pentru cunoașterea operei și vieții lui Lucian Blaga, cu care fusese coleg la teologia din Sibiu, în anii Primului Război Mondial".

Cu aceste cuvinte își începe Vasile Netea amintirile legate de Reghinul tinereții sale, respectiv deceniul trei al secolului 20. Reghineanul Dumitru Antal - „părintele Mitrucă", era de fapt un toplițan. Fiindcă, părintele protopop Dumitru Antal se născuse în Toplița Română, la 20 octombrie 1894, în familia soților Dumitru și Ileana Antal (n. Cristea), soră a Patriarhului Miron Cristea. Ei au avut 12 copii: opt băieți și patru fete..

A făcut școala primară în Toplița, după care a urmat cursurile liceale la Brașov și la Năsăud. După absolvirea liceului, în 1913 s-a înscris la Seminarul Teologic din Sibiu, iar după terminare, în 1916, a devenit student al Universității din Budapesta – Facultatea de Filosofie.

Urmând cam același traseu de pregătire școlară ca și unchiul său, a devenit și el președinte al Societății Academice „Petru Maior" de la Universitatea din Budapesta. În 1918, în condițiile sfârșitului războiului, a dezintegrării imperiului austro-ungar, prin lupta pentru eliberare socială și națională a popoarelor subjugate, Dumitru Antal s-a întors în Ardeal și s-a pus la Dispoziția Consiliului Național Român, luând parte activă la constituirea consiliilor locale și a gărzilor naționale din localitățile de pe Valea Superioară a Mureșlui, dintre Reghin și Toplița Română. La Reghin s-a constituit Consiliul Național Român pe comitatul Mureș-Turda, în frunte cu avocatul dr. Augustin Chețan, președinte, protopopii Vasile Duma (ortodox) și Ariton Popa (greco-catolic), vicepreședinți, avocatul dr. Ioan Harșia, secretar.

„După ce mi-am împlinit misiunea la Reghin – scrie Dumitru Antal – *în jurul datei de 20 noiembrie am ajuns la Toplița, comuna mea natală, având de acum o bogată experiență în munca de organizare a sfaturilor și gărzilor naționale.*"

La Toplița, adunarea de constituire a sfatului național și a gărzii naționale s-a desfășurat într-o zi de târg pentru a lua parte cât mai mult popor și din localitățile din jur. Aceasta s-a petrecut luni (zi de târg), 25 noiembrie.

Peste două zile, miercuri, 27 noiembrie, toplițenii au întâmpinat cu entuziasm pe ostașii români eliberatori din brigada a 13-a comandată de colonelul Anton Gherescu. Cu toții, militari și civili, s-au prins într-o mare Horă a Unirii în piața din centrul Topliței.

„A doua zi am plecat spre Alba Iulia, ca să particip, în calitate de delegat al studenții române, la Marea Adunarea Națională care a hotărât pentru vecie destinul neamului nostru.”

Nu s-a mai întors la Budapesta. A rămas să lucreze în cadrul Consiliului Dirigent al Transilvaniei, la Departamentul ocrotiri sociale. În 1924 s-a căsătorit și a îmbrățișat cariera preoțească. În același an a fost numit protopop ortodox al Reghinului, în locul lui Vasile Duma, ales episcop al Argeșului, cu numele de Nichita.

„Reghineanul Mitruca – scrie V.Netea, *emana din toată ființa sa un aer de cordialitate și de energie.*” Istoricul a avut șansa să-l cunoască la Deda, satul său natal, unde părintele Mitrucă a făcut o vizită. Atunci tânărul Netea a fost poftit să-i facă o vizită la Reghin, unde părintele i-a pus în brațe volumele lui Lucian Blaga *„Poemele luminii”* și *„Pașii profetului”*. Aceasta a fost prima întâlnire a lui Vasile Netea cu opera marelui poet. Cât a stat la Reghin – ne spune memorialistul, *„părintele Antal a scris un și un amplu studiu despre mănăstirile de odinioară ale regiunii, toate vechi lăcașuri de cultură și tradiție românească”*, pe care l-a publicat în *„Revista teologică”* din Sibiu. (Este vorba despre studiul *„Mănăstiri și schituri pe Valea de Sus a Mureșului”*).

În 1927 a întocmit și tipărit la Reghin un *„Calendar al Mureșului”*, în care se găseau fragmente din operele literare ale unor scriitori: George Coșbuc, Octavian Goga, G. Topârceanu, Emil Gârleanu ș.a., notele de călătorie ale lui Gala Galaction, de pe Valea Mureșului (Deda, Reghin, Suseni, Toplița, Tg.-Mureș), precum și folclor mureșan cules de Aurelian Borșianu. Calendarul a fost unul dintre cele mai bune calendare ale vremii.

În același an, 1927, episcopul Nicolae Ivan al Clujului l-a transferat în postul de revizor eparhial și de redactor-rsponsabil al revistei eparhiale *„Renașterea”*.

După șase ani, în 1933, la solicitarea unchiului său, Patriarhul Miron Cristea, se transferă la București, ca ajutor de preot, iar apoi ca preot titular la biserica Bradu-Boteanu. Transferul acesta a fost motivat și ca o ultimă încercare de a-și salva căsnicia, fără să știe că și prietenul soției sale s-a stabilit tot în București. Neavând încotro, spre a nu se compromite definitiv *„am fost nevoit să divorțez”*, scrie el în Autobiografia solicitată de Securitate (ACNSAS, dosar 5399, vol. II, pag. 5, în vol. *Arhiereul Emilian Antal Târgovișteanul* de pr. D. Valenciuc, pag. 13).

În 1938 Dumitru Antal s-a călugărit, luând numele de Emilian, fiind numit în funcția de inspectar la Ministerul Cultelor, având rangul bisericesc de arhimandrit, ultima treaptă înainte de cea a arhieriei. În această situație se discuta posibilitatea de a candida la funcția de episcop al noii Episcopii a Maramureșului, cu sediul la Sighet (înființată la 1 noiembrie 1938). Numai că printr-o „mișcare” neașteptată a Patriarhului, la ședința din 28 octombrie

1938, a Sfântului Sinod, îl propune pe „*Prea Cuviosul Arhimandrit Emilian Antal*" în funcţia de vicar patriarhal. Propunerea este primită în „*unanimitatea absolută a celor 16 voturi ale membrilor prezenţi*". Hirotonirea a fost săvârşită în Catedrala Patriarhală, la 6 decembrie 1938.

Din cuvântul Patriarhului: „*Deşi eşti numai arhiereu şi nu ai jurisdicţie, eu îţi dau această cârjă a mea prin care-ţi acord – şi o voi face şi în scris - jurisdicţie de episcop, de mitropolit al Ungro-Vlahiei şi patriarhicească pentru ca pe măsura în care vor slăbi puterile mele de ierarh trecut de 70 de ani, în aceeaşi măsură să împlineşti Prea Sfinţia Ta cerinţele legate de marea sarcină a conducerii superioare bisericeşti...* ".

Nu a trecut prea multă vreme de la acest eveniment, când la 10 decembrie 1938, Patriarhul era sărbătorit la împlnirea vârstei de 70 de ani şi 50 de ani de slujire a Bisericii. Pe la începutul lunii februarie 1939, el a suferit o răceală ce l-a obligat să renunţe la unele din obligaţiile sale bisericeşti şi stat(era prim-ministru). A fost sfătuit să plece la un tratament balnear. A fost aleasă staţiunea franceză Cannes, spre care s-a îndreptat miercuri, 26 februarie. Acolo, la 6 martie 1939, ora 21,45 şi-a dat obştescul sfârşit, în prezenţa nepotului său, Emilian Târgovişteanul, soara acestuia, Emilia(Miluţa) Antal şi dr. Bălţăceanu. Corpul său a fost adus în ţară şi înmormântat în Catedrala Patriarhală, la 14 martie 1939.

I-a urmat în scaunul patriarhal Nicodim Munteanu, mitropolitul Moldovei. La puţin timp, el l-a delegat pe arhiereul Emilian Târgovişteanul la conducerea episcopiei Argeşului, vacantă. De aici, în iunie 1944, s-a retras la Mănăstirea Cernica. Între timp, mitropolitul Tit Simedria, al Bucovinei, a demisionat, astfel că Patrarhul Nicodim Munteanu l-a trimis, în 1945, pe Emilian Târgovişteanul ca locotenent de mitroplit la Suceava, la marginea ţării. Poate şi cu speranţa că de acolo oricând ruşii puteau să-l invite la o „plimbare" fără întoarcere prin Siberia.

În urma ocupării nordului Bucovinei de către sovietici şi mutarea reşedinţei Mitropoliei Bucovinei la Suceva, toată lumea credea că această mitropolie va dipare. Totuşi acest lucru nu s-a întâmplat. Rămânerea ei în viaţă s-a datorat în mare măsură lui Emil Bodnăraş. La 6 martie 1945, Emilian Târgovişteanul este delegat oficial de către Patriarhul Nicodim, ca locotenent de Arhiepiscop şi Mitroplit la Suceava. La 7 martie el prelua şi administrarea Fondului Bisericesc. Instalarea lui a avut loc în 15 martie 1945 la Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava. În data de 5 decembrie Patriarhul l-a revocat din această funcţie, pentru ca în 24 decembrie să revină asupra revocării. Jocurile de interse, din culise, erau deosebit de puternice.

În data de 28 dembrie 1947 la Iaşi era instalat, cu deosebit fast, noul mitropolit Iustinian Marina(1901-1977), devenid astfel clară chestiunea succesiunii patriarhale, funcţie la care aspira şi Emilian Antal. În 27 februarie 1948, Patriarhul Nicodim Munteanu a trecut la cele veşnice (avea 84 de ani). Odată cu aceasta a început disputa pentru supremaţie în BOR. Din păcate, pentru Emilian Antal, în lupta în care se angajase forţele sale erau prea slabe spre a-i da câştig de cauză, fiindcă adversarul său, Iustinian Marina era prea puternic, avându-l în spate pe nimeni altul decât pe Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Fiecare din cei doi s-au atacat cu armele cele mai perfide. Emilian Antal l-a acuzat pe Marina de plagiat. Pentru a se răzbuna, acesta a desființat atât Mitropolia Bucovinei, cât și posturile de arherei-vicari, iar pe Emilian Antal la trimis profesor la Seminarul de la Mănăstirea Neamț. În locul Mitropoliei Bucovinei a luat ființă, la 18 septembrie 1948, Arhiepiscopia Sucevei și Maramureșului, în fruntea căreia a fost ales P. S. Sebastian Rusan. Incredibil, dar adevărat: slujba de intronizare a acestuia a fost săvârșită chiar de locotenetul de mitropolit Emilian Antal, împreună cu episcopul Nicolae al Oradiei, pentru care Sebastian Rusan le-a mulțumit.

După predarea Eparhiei, arhiereul Emilian Antal s-a stabilit la București, pe str. Robert de Fleurs nr. 1. Își păstra însă calitatea de membru al Sfântului Sinod al BOR. Însă treburile legate de Mitropolia Bucovinei nu s-au sfârșit aici. Fiindcă, după un control financiar sever asupra gestiunii eparhiale, s-a constat o lipsă „uriașă" în gestine: un stilou și două albume! În cele din urmă, stiloul respectiv a fost recuperat. Și chiar dacă valoarea lui a fost estimată la 7.500 de lei, „infractorului" i s-a imputat suma de 57.500 de lei!

Patriarhul Iustinian Marina nu l-a putut ierta niciodată. Dudu Velicu, secretrul patriarhal, notează: *„Arhiereul Iustinian Marina a trimis o notă ministrului de interne, prin care se artă că arhiereul Emilian Antal este oportunist, nesincer și desfășoară o activitate de duplicitate în relațiile lui cu Guvernul.*" Trebuia făcut totul pentru ca acesa să fie îndepărtat din Sinod. Astfel a fost numit profesor la seminarul de la Neamț.

De aici încolo încep problemele. Un oarecare N. Elisei, procuror și ziarist din Piatra Neamț se adresează „organelor" denunțând faptul că *„marele legionar Emil Antal se află la Mănăstirea Neamț, unde face mare propagandă prin popor, cerând acestuia să se pregătească cu coase, topoare, furci, sape și cu ce pot, că în curând o să înceapă lupta când vine semnalul de la Americani și Englezi. În 15 Mai*"(1950).

De atunci – ca de altfel și până atunci – el a fost spupus unei permanente supravegheri a Securității. Iar ca să nu se bucure de popularitate, în curând Emilian Antal a fost mutat stareț la Mănăstirea Cozia, ctitoria lui Mircea cel Bătrân, din Valea Oltului. Aici i se pun în cârcă alte păcate: că nu participă regulat la slujbe, că atacă în predicile sale doctrina materialistă, că e contra „muncii socialiste" în atelierele-cooperative, că își bate joc de călugări, care umblă zdrențăroși și se plâng de foame etc.

Prin toate acestea se urmărește ca Emilian Antal să accepte să devină informatorul Securității. Ceea ce se va și întâmplare. Dar fără urmări. Fiindcă la 1 sept. 1952, un lt. de securitate, Dumitrescu, raportează supeiorilor că *„față de sarcinile trasate la toate întâlnirile de către subșeful serviciului, sus-numitul*(Antal,n.n.) *nu a dat rezultatele așteptate, iar în prezent constituind un balast al agenturii biroului 341*".

Anul 1952 aduce o nouă schimbare în viața arhiereului Emilian Antal. Este trimis stareț la Mănăstirea Sfântul Ilie, din Toplița, ctitoria unchiului său. Nu are însă nici aici parte de liniște. O notă informativă din 25 martie 1953, precizează că la moartea tov. Stalin, Antal a spus că în curând Rusia se va prăbuși și vor veni eliberatorii americani și englezi. Un alt referat al secției

raionale MAI Toplița precizează că Antal a spus că *„lumea e plină de necazuri, că numai credința în D-zeu o va mai salva, iar poporul să fie strâns în jurul bisericii"*. De asemenea, *„la mănăstire se află ascunse rachete și focoase de brand, iar starețul este un element recalcitrant și periculos regimului nostru. Toate acestea* – scrie lt. de securitate Blăjan Gheorghe – *îndreptățesc arestarea lui Antal Emilian și trimiterea sa în fața justiției"*.

În cele din urmă aceasta nu se va întâmpla. I se vor trece cu vederea toate aceste „păcate", apreciindu-se că *„cel în cauză nu are manifestări dușmănoase"* ținându-se seama și de faptul că Emilian Antal fusese decorat, în 1964, cu Ordinul Steaua R. S. R. clasa a III-a. Din acest motiv, la data de 28 septembrie 1966, un referat al Direcției regionale Mureș Aut.Maghiară a MAI, propunea trecerea sa *„în evidența pasivă"*.

Din această postură de „rezervist" în evidențele Securității, optează, la un moment dat, pentru mutarea la București, la conducerea Casei de Pensii a BOR. Știindu-se totuși urmărit chiar în postura de *„evidență pasivă"*, nu prea îi surâde acest transfer. *„Cu mersul la București cu toată dorința de a mai ieși din starea pustie de aici, simt de multe ori îndemnul de a nu părăsi acest cuib tihnit și liniștit. Cum mi-a fost greu când a trebuit să schimb Bucureștiul cu Mănăstirea Cozia, apoi pe Toplița după șase ani, tot așa de greu îmi vine să schimb Toplița pe București, mai ales că mă așteaptă lucru mult, într-o atmosferă nu tocmai plăută."*

Astfel, cu liniștea pe care ți-o dă bătrânețea, arhiereul Emilian Antal, tot mai suferind, pune în rânduială cele ale sufletului și în data de 15 iunie 1971 își dă sufletul înmâna Creatorului. Slujba prohodului a fost săvârșită de un numeros sobor de preoți și călugări, în frunte cu mitropolitul Ardealului, Nicolae Mladin, Teofil al Clujului și Vasile al Oradiei.

Arhiereul Emilian Antal își doarme somnul de veci în pământul străbunilor săi din Toplița, sub zidul Mănăstirii Sfântul Ilie, ctitoria întâiului Patriarh al României Mari, cel care l-a avut mereu atât de aproape de sufletul său până în clipa sfârșitului său pământesc, prematur, departe de țară, sfârșit asupra căruia vor dăinui mari semne de întrebare, ce vor rămâne de-a pururea fără răspuns.

Surse importante de informare:

Preot D. Valenciuc: *Arhiereul Emilian Antal Târgovișteanul*, Biblioteca „Miorița" Câmpulung Bucovina, 2005;

Ilie Șandru: *Patriarhul Miron Critea*, Editura Grai Românesc Miercurea Ciuc, 2008.

Vasile Netea despre Constantin Romanu-Vivu

Ilarie Gh. OPRIŞ



Tânărul învăţător Vasile Netea, înobilat cu învăţătura iluştrilor profesori de la vestitele şcoli mureşene, va deveni cărturarul neobosit al cărui spirit va domina viaţă culturală din judeţul Mureş, în deceniului al patrulea a secolului trecut. Aspiraţiile sale, cuprinse într-un bilanţ de tinereţe, consemna la 27 de ani că, *„Visez să răsară din mine un scriitor de vieţi înalte de oameni mari. Un Emil Ludwig poate? Un André Maurois? Un Ştefan Zweig? Nu ştiu. Dar merg într-acolo. Lucrez la o carte mare: Pionii ardeleni în istoria şi cultura românească (s-au poate se va chema: Flăcări ardelene în vâlvătaia neamului românesc?). Va cuprinde viaţa a vreo 25 de ardeleni care şi-au gravat adânc numele în istoria Ardealului şi astfel în istoria românească!"*[1] (1). Unul dintre aceştia era Constantin Romanu-Vivu.

Primele evaluări biografice, rod al colaborării cu experimentatul şi eminentul medic reghinean dr. Eugen Nicoară, datau încă din anii 1933-1935. Biografia eroului-martir Constantin Romanu –Vivu a fost publicată în revista „Progres şi cultură", din al cărui Comitet de conducere făcea parte şi Vasile Netea. În anul 1933, împreună cu Eugen Nicoară, publică, prin grija Astrei-Despărţământul Reghin, cartea „Figuri mureşene", un studiu mai dezvoltat despre Constantin Romanu-Vivu dar şi biografii ale unor intelectuali cunoscuţi mureşeni.

Profilul lui Constantin Romanu-Vivu este reluat mai târziu într-un studiu amplu.

Tânărul Vasile Netea este ales ca vicepreşedinte, alături de preşedintele dr. Emil Nuţiu, al „Societăţii Tinerimii Române", care va purta numele revoluţionarului Constantin Romanu-Vivu.

În anul 1937 va publica studiul „Constantin Romanu-Vivu prefectul Legiuniia XII-a în anii 1948-1849"[2].

[1] Reghinul cultural nr. 4.

[2] Vasile Netea *„Constantin Romanu-Vivu, prefectul Legiunii a XII-a în anii 1848-1849"*, Revista „Progres şi Cultură", nr. 7-8, octombrie 1937.

Istoricul mureşean Vasile Netea scria, în 1933, *„Mormântul său nici astăzi n-a fost edificat în piatră şi asupra lui încă nu a fost aşezat un monument. Aceasă uitare e o ruşine pe care viitorul şi oamenii trebuie să o îndrepte"*. Vasile Netea l-a convins pe primarul oraşului Târgu-Mureş să edifice monumentul închinat memoriei eroilor Constantin Romanu-Vivu şi Ştefan Moldovan.

În anul 1936, în ziua de 14 septembrie, între localităţile Târgu-Mureş şi Sângeorgiu de Mureş, prin grija Primăriei oraşului Târgu-Mureş, s-a înaugurat un măreţ monument în formă de cruce, eveniment la care au vorbit primarul Emil Dandea, profesorul Vasile Netea şi alţi intelectuali de frunte din Judeţul Mureş.

Textul de pe placa monumentului a fost întocmit de profesorul Vasile Netea *„Ridicatu-sa de către Primăria municipiului Târgu-Mureş acest monument la a XX-a aniversare a declaraţiei Proclamaţiei pentru întregire, pe locul unde au fost martirizaţi şi au fost omorâţi în 1949 cei doi eroi din Pintic, Constantin Roman-Vivu, Prefectul Legiunii a XII-a, Protopop Ştefan Moldovan Viceprefect. A lor suferinţă şi a sângelui jertfit au oţelit conştiinţa neamului din care a răsărit România liberă şi mare de azi."*[3]

Monumentul a fost distrus prin dinamitare de trupele horthyste în septembrie 1940.

De asemenea, Banca populară din Târgu-Mureş, destinată în principal pentru a sprijini tinerii, la propunerea profesorului Vasile Netea se va numi „Banca populară Constantin Romanu-Vivu"[4]. Tot profesorul Vasile Netea îl convinge pe revizorul şcolar Ieronim Puia de la Revizoratul Şcolar Judeţean Mureş ca Şcoala nr.4 din Târgu-Mureş să poarte numele revoluţionarului Constantin Romanu-Vivu.

Profesorul Vasile Netea rămâne un exemplu de dăruire pentru istoria mureşeană şi pentru eroii ei, noi având obligaţia de a cerceta şi completa cu noi date, de a scrie şi publica în fiecare localitate monografii ale satelor, instituţiilor şi ale oamenilor de seamă.

Comuna Deda, Consiliul Local, Primăria, Şcoala, împreună cu Fundaţia Culturală „Vasile Netea" sunt exemplu în tot ce fac pentru promovarea personalităţii istoricului Vasile Netea, a întregii lui opere şi a istoriei locale, prin organizarea unui simpozion cu temă istorică, la începutul lunii martie a fiecărui an.

[3] Ilarie Gh. Opriş *„Sângeorgiu de Mureş. 150 de ani de la Revoluţia din 1848-1849"*, pag. 49, 36, 38, 40. Editura Pax-Historica, Târgu-Mureş, 1999.

[4] Vasile Netea *„Constantin Romanu-Vivu"*, Pag. 5-8. Ediţie îngrijită şi prefaţată de Dimitrie Poptămaş. Editura Nico, Târgu-Mureş, 2011.

RECURS SENTIMENTAL

„Bob de grâu" în „spic bogat"

Lucreția CADAR
Primar al comunei Deda, jud. Mureș



Există în lume locuri împodobite cu nebănuite frumuseți, care vibrează în adâncurile inimii omului cu puteri de granit.

Pentru omul de cultură, istoricul de prestigiu și publicistul de valoare, prof. dr. Vasile Netea, un asemenea loc a fost Deda, satul său natal, cu împrejurimile lui fermecătoare, generatoare de energie și adânci sentimente, loc pe care l-a iubit întotdeauna atât de mult. În satul acesta cu apa Mureșului străluminată de chipul feciorelnic al Luceafărului poeziei românești, Mihai Eminescu s-a pornit la drum spre „Mica Romă", Blajul, odihnit sufletește de oamenii buni ai Dedei.

Marele patriot al acestor istorice meleaguri mureșene, omul „ de știință și de conștiință", care în decursul vieții sale de 77 de ani s-a dăruit total obștii dedene, meleagurilor Mureșului și Ardealului, țării întregi, cel care a fost „bob de grâu" și a devenit apoi „spic bogat" îi ogorul fertil al muncii și creației, a contribuit la elucidarea unor probleme majore ale istoriei românilor, mai ales ale Transilvaniei, consolidând în inimile tuturor ideea conștiinței unității de neam atunci când, în momente de grea cumpănă ale istoriei noastre, asemenea activitate era mai necesară ca oricând.

A fost, este apreciat și prețuit de oamenii de cultură din țară, cât și de consătenii săi în mijlocul cărora își petrece odihna de veci.

În anul 1989 cărturarul „Vasile Netea" trecea în eternitate, în așezarea de la capătul de sud al Defileului Toplița–Deda, dar amintirea domniei sale rămâne tânără, și, de asemenea păstrată în memorie imaginea sa luminoasă.

Școala din localitate poartă numele cărturarului, denumindu-se „Liceul Tehnologic „Vasile Netea" din Deda.

Anual, la începutul lunilor de făurar și mărțișor, la limitele dintre iarnă și primăvară, Primăria din Deda organizează „Simpozionul omagial sau comemorativ Vasile Netea" împreună cu Fundația Culturală din Târgu-Mureș care-i poartă numele și cu Direcția pentru Cultură și Patrimoniu Cultural Mureș, la aceste activități participând și oameni de cultură și artă, scriitori, gazetari ai județului Mureș, profesori, cadre didactice și nu rareori membrii ai familiei Netea.

Sunt impresionante dezvăluirile care ne readuc în memorie crâmpeie de viață trăită, dezvăluiri din valoroasa sa operă sub forma unor comunicări, amintiri, relatării, dezbateri, memorii, lansarea unor noi reeditări, dovezi ale prețuirii sale din partea celor care și-au făcut o preocupare și o pasiune din modalitățile de apreciere a valoroasei sale opere. Pentru tineret Vasile Netea înseamnă simbolul aspirațiilor și consacrării, a datoriei și utilității sociale în deschiderea pentru cultură și progres a societății românești.

La Biserica Ortodoxă din localitate, cu sprijinul preoților parohi Dumitru Fărcaş si şi Gabriel Fărcaş, ne rugăm împreună păstrându-i eternă memoria, iar la mormântul din cimitirul lăcaşului de cult se depun coroane şi jerbe de flori.

Sunt gesturi mărunte, venite însă din conştiinţa celor ce l-au cunoscut, l-au respectat şi iubit, ca şi din partea reprezentanţilor comunităţii dedene care sărbătoreşte un „Mare Cărturar" , un om de suflet al cărui nume va dăinui veşnic în conştiinţa noastră şi în întreaga ţară.

Vasile Netea, la centenar

Nicolae BĂCIUȚ



Un centenar al unei personalități culturale care-și leagă numele de spațiul mureșean, e vorba de scriitorul, pictorul, sculptorul Ion Vlasiu, născut la Lechința de Mureș în 1908, la 6 mai (decedat la 18 decembrie 1997), a fost ratat în 2008, el nefiind marcat la înălțimea personalității celui care a lăsat urme în trei domenii ale culturii și care și-a legat destinul de spațiul mureșean și de care nu s-a despărțit niciodată. N-a făcut-o nici Uniunea Artiștilor Plastici, n-a făcut-o nici Uniunea Scriitorilor, nicio altă instituție care ar fi trebuit și ar fi și avut resurse financiare să o facă.

Iată, Vasile Netea are șansa să i se acorde atenția cuvenită, chiar și prin această sesiune omagială la vârf administrativ și cultural, datorită în primul rând existenței unei Fundații Culturale „Vasile Netea", care, prin președintele său, Dimitrie Poptămaș, gestionează de mai bine de două decenii posteritatea lui Vasile Netea, fiind, în același timp, și un veritabil operator cultural și dincolo de opera și biografia patronului spiritual.

A existat o permanență a vizibilității lui Vasile Netea, prin frecvența implicării Fundației care-i poartă numele în viața culturală. Dar Vasile Netea cred că trebuie readus în actualitate și prin opera sa, o operă meritorie, de scriitor, istoric literar, jurnalist, cercetător, dascăl.

Pentru că această operă de divers orizont al angajării rămâne pilduitoare în multe dintre reperele sale, în principal cele care vizează istoria națională și cu precădere istoria Transilvaniei. Poate că Vasile Netea a sacrificat talentul său literar, creând alte priorități, alte urgențe, el fiind nu doar cercetător al istoriei, ci și făuritor de istorie, promotor al idealurilor și valorilor naționale.

Ar merita analizat ce argumente au susținut opțiunile lui Vasile Netea, dacă scriitorul Vasile Netea și-a risipit talanții literari, dar a câștigat istoricul?

Oricum, rămâne ca o obligație morală pentru mureșeni editarea într-o ediție științifică, de texte esențiale din opera lui Vasile Netea, de recuperat eventuale postume, inclusiv corespondență, iar Universitatea „Petru Maior" ar putea include între temele studiilor doctorale și pe Vasile Netea. S-ar crea premisele unei abordări academice a operei unui cărturar cum nu a dat foarte mulți spațiul mureșean.

Dar opera lui Vasile Netea nu se rezumă doar la partea sa toretică, științifică, ci în extinderea ei se află un activism cultural ale cărui rezultate

s-au văzut în creșterea nivelului de educație și civilizație a celor din arealul reghinean, pe Gurghiu și pe Mureș, în sus și în jos.

Restituirea operei lui Vasile Netea ar putea însemna și oferirea de modele culturale, în contextul în care apărarea și susținerea valorilor culturale nu mai ține de ideologii, cât de sistem, cu pierderile induse de înstrăinare, atât geografic cât și spiritual, de globalizare, de nivelare a identităților culturale.

O operă de peste patruzeci de volume, sute de articole, numeroase inițiative editoriale publicistice, inclusiv pe cont propriu, dacă e să amintim doar *Avântul, Clipa, Jar și slovă*, apostolatul de dascăl în mai multe localități mureșene, activismul astrist exemplar, alături, între alții de medicul Eugen Nicoară, preocupările pentru moștenirea etnoculturală, interesul pentru istoria și destinul neamului conturează o biografie de cărturar conștient de menirea lui în lume, de nevoia emancipării naționale.

Toate acestea și multe altele justifică pe deplin reconsiderearea contribuției lui Vasile Netea, iar dincolo de circumstanțele aniversare, dincolo de centenar, întoarcerea la Vasile Netea nu poate fi decât benefică.

Punerea la dispoziția publică mureșeană, în cadrul Bibliotecii Județene Mureș, a unei bune părți abibliotecii personale a lui Vasile Netea, oferă o imagine mai aproape de realitatea preocupărilor cărturarului. facilitând parcurgerea traseelor biografiei sale culturale și prin prisma surselor acesteia.

N-ar fi, apoi, lipsit de interes, ca în contextul deschiderii spre includerea de opționale în cadrul programelor școlare, să se promoveze și cadrul studierii operei unor personalități culturale mureșene, de la Ion Vlasiu la Vasile Netea, de la Romulus Guga la Serafim Duicu, de la Mihai Sin la Lazăr Lădariu... - și lista e mult mai lungă.

Am avut onoarea de a-l cunoaște pe Vasile Netea, într-un februarie al anilor mei de liceu la Bistrița, când „Luna cărții la sate” cunoștea o efervescență deosebită și când scriitorii băteau țara în lung și-n lat, participând la întâlniri literare.

M-a fascinat atunci retorica de excelent orator a lui Vasile Netea, arta lui persuasivă, patetismul său, patriotismul său, ideile sale pe teme naționale.

I-am parcurs cu intensă curiozitate paginile de memorii, pe care ni le trimitea la *Vatra* de dinainte de 1989, pentru rubrica „Documentele continuității”, suprimată după 1990, de o altă ideologie, am fost partenerul Fundației Culturale „Vasile Netea” în aproape toate proiectele sale culturale.

Mă simt onorat, de aceea, să pot spune astăzi, aici, că, omagiind un înaintaș de cinste al culturii mureșene, se comite un act de normalitate culturală, unul de moralitate, pentru că, respectându-ne înaintașii, ne respectăm pe noi și binemerităm respectul celor ce vor veni după noi.

Amintiri despre tatăl meu

Gelu NETEA



Totul în această clipă îmi este nu aducere aminte, ci senzaţia unui prezent pe care nimic nu-l poate contrazice. Cel puţin astfel mă adresez cititorului. Am dinaintea ochilor, la distanţă de o palmă, de un pas, imagini vii, conversaţii pline de respiraţie, gesturi care îşi continuă mişcarea, plimbări prin Cotroceni şi Grădina Botanică, sumedenie de gânduri ce mă copleşesc. Unde este imaginaţia? Unde este realitatea? Amândouă, contopite într-un creuzet nevăzut.

Ca ieri a fost Centenarul naşterii sale – 1 februarie 1912. Ca mâine va fi un sfert de veac de la moarte – 6 martie 1989. Între ele, ziua de azi, deopotrivă aniversară şi comemorativă. Cu acest sentiment, de răsărit si asfinţit, zorile şi umbrele rândurilor ce urmează.

Avea tata, printre multe alte învăţăminte care îmi sfredelesc memoria, o învăţătură extrem de potrivită cu situaţia mea de faţă: „Când vrei cu tot dinadinsul să scrii ce ai în suflet, nu poţi. Trebuie să te desprinzi de orice ai în jur. Altfel, n-ai cum să fii obiectiv." Cum să mă desprind? Cum să pot să-l ascult? Mi-e imposibil. Şiroaie de amintiri îmi dau năvală printre degete.

Până la această pagină, fiecare dintre cei care au contribuit la făurirea cărţii şi-au expus comunicările, alocuţiunile, analizele ştiinţifice, articolele şi scrisorile sentimentale. Adunate unitar, de Dimitrie Poptămaş, cel mai statornic biograf, bibliograf şi admirator neclintit al vieţii şi operei lui Vasile Netea. Fără el, nerecunoştinţa atâtor alţi colegi şi prieteni s-ar fi aşezat ca un linţoliu peste un istoric care, ca nimeni altul, a iubit Mureşul şi Transilvania, plaiurile natale, plaiurile şi munţii Călimanilor, casa şi uliţa din Deda, ce i-au fost izvor veşnic curgător. De zeci de ani, acest discipol unicat în peisajul contemporan i-a dedicat mentorului său spiritual şi naţional întregile sale dragoste, putere de muncă şi profesionalism, în ceea ce priveşte păstrarea şi mereu reactualizarea unei vieţi şi a unei opere, devenite, în timp, principala sa preocupare.

Nu e momentul de tămâieri şi elogii, de laude şi aplauze. Ci de recunoaşterea unor merite fără de care tata ar fi frustrat de atenţia cuvenită.

Ce m-a rugat Dimitrie Poptămaş? „– Scrie-mi două pagini. Intitulează-le *Amintiri despre tatăl meu*. Nu se poate ca într-o carte despre Vasile Netea să nu existe măcar câteva cuvinte scrise de fiul său." Le-am scris. Ele nu

conțin nicio amintire. Cum să scriu despre tata la trecut? El este aici. Lângă mine. Lângă noi. Lângă cititorul care a asistat și asistă la perpetua sa existență în sufletele și inimile noastre. La toate manifestările pe care mult repetatul Dimitrie Poptămaș le-a organizat, le organizează și le va organiza până dincolo de barierele scripturilor.

La mulți ani, aniversări și comemorări viitoare. La mulți ani, cititor necunoscut.

Din mijlocul cimitirului de la biserică, tata ne recită una dintre cele mai dragi strofe ale lui Octavian Goga, ce îi rezumă viața, speranțele, nădejdiile, moartea. Îl vedeți cum interpretează, cum își trăiește, actoricește, spusele, țelurile neatinse, neîmplinirile? Eu îl văd.

„Și cum sub tâmpla mea fierbinte,
O lume veche îmi reînvie,
Nu câte au fost îmi vin în minte,
Ci câte ar fi putut să fie.”

Mi-a recitat-o, prima oară, când a ieșit din închisoare. Și acum, în prag de zi, în prag de noapte, în prag de neuitare. Da. Cred că asta este o amintire ce merită a fi îmbrățișată de brațele posterității.

„Chem amintirile..."

Mariana PLOEŞTEANU



M-am aşezat la masa unde cei doi istorici, Vasile Netea şi Grigore Ploeşteanu, stăteau de multe ori depănând „istorii" despre oameni şi locuri.

Chem amintirile, doar amintirile..., pentru că amândoi, chemaţi la Domnul prea devreme, de la o altă masă, transmit prin unde cereşti îndemnuri pentru istorici, pentru tineri, pentru toată suflarea românească. Vegheaţi şi apăraţi ţara, Apăraţi Transilvania, Fiţi pregătiţi pentru ca, pentru totdeauna hotarele să cuprindă trupul ţării unite în 1918 pentru „vecie".

Amândoi, conştiinţe ale românismului, probabil, pe toate undele cereşti, invocă (eu le aud ca imperative) trezirea din letargia care a cuprins minţile românilor.

Şi iarăşi amintirile... Istoricul Vasile Netea povestea cu voce joasă, baritonală despre oamenii pe care i-a cunoscut, iar noi la primele întâlniri prin anii '70 îl incitam şi-l ascultatam cu evlavie.

Era o noapte de vară acoperită de puzderie de stele. Eram în curtea lui Viorel Borşianu. Întors pe meleagurile mureşene , atât de dragi istoricului, ne-am întâlnit să-l ascultăm. Îi sorbeam istorisirile, îl incitam să vorbească despre marii oameni ai României interbelice pe care i-a cunoscut, i-a intervievat şi care apoi, o mare parte dintre ei, în anii acelui „comunism" odios, de la începutul anilor '50, au împărtăşit aceeaşi soartă ca şi istoricul Vasile Netea, o parte sfârşindu-se în temniţele comuniste: Iuliu Maniu, Gh.Brătianu, Mihail Manoilescu, despre Nicolae Iorga, liberali, ţărănişti, social-democraţi, literaţi, istorici etc. În timp ce abia se deschideau arhivele şi bibliotecile cu documente şi cărţi puse la „secret", noi am avut atunci o ocazie rară de a desluşi din povestirile sale istoria vie, adevărată. Era o legendă vie, era dumnealui omul-legendă adus de Dumnezeu între noi, muritorii, ca să aflăm ceea ce ne era încă parţial interzis. Multe din cele povestite atunci şi-au aflat locul în paginile memorialistice publicate în serial, în revista Vatra, datorită curajosului redactor-şef, Romulus Guga, care a devenit unul din prietenii din Târgu Mureş ai istoricului...

...Şi iarăşi îi văd pe amândoi la masă, în casa noastră, unde istoricul Vasile Netea şi doamna Lucreţia erau oaspeţi foarte dragi, discutând despre istoria noastră, despre cărţile apărute, despre oameni. Îmi amintesc, era întotdeauna în costum, cu cămaşă albă, serios, preocupat, în câteva minute

răsfoia cărţi, documente. Întâlnirile dintre cei doi istorici devenise o obişnuinţă.

Doamna Lucreţia, grijulie îmi împărtăşea neliniştile domniei sale cu privire la sănătatea profesorului, dar şi multele griji pentru Gelu, pentru nepoata lor Laura, mai ales în anii '80, când nu se mai găseau alimente pe rafturile magazinelor, îndeosebi pentru cei bolnavi. (Istoricul suferea de diabet).

... Şi iarăşi îmi amintesc de aniversările la 60 şi apoi la 70 de ani, la Târgu-Mureş şi Deda, săli pline, o mare de oameni sorbindu-i cuvintele pline de învăţătură, bucuria de a-l revedea, de a-l asculta, de a se împărtăşi la izvorul cald al adevăratului patriotism.

Ultima imagine care mi-a rămas întipărită în memorie a fost la Deda.

În aerul răcoros al unei toamne blânde, în grădina casei din Deda, într-un decor trasilvan maiestuos – Vasile Netea, Romulus Guga, Grigore Ploeşteanu păşind prin iarba deasă într-o plimbare domoală cu istoria, marea noastră istorie, în gând şi în suflet. (Pentru că despre istorie discutau). În marele suflet de adevărat intelectual al lui Vasile Netea, care acum la 100 de ani de la naşterea sa se aşează în panteonul valorilor pe care le-a evocat cu talent, cu patos, cu atâta dragoste.

Pentru mine Vasile Netea este un erou şi un martir învingător. A văzut crearea României Mari, a luptat pentru Transilvania la propriu şi în scris, ca şi pentru întregirea hotarelor româneşti, a suferit fără vină ca un martir în cumplitele închisori comuniste, dar a învins lăsând o operă nemuritoare.

Vasile Netea s-a aşezat, atunci, în '89 când s-a stins, sosind de la Bucureşti la Deda, înfăşurat în tricolor, plâns de miile de oameni şi de clopotele bisericilor, între marii nemuritori ai neamului românesc.

Fie-i memoria binecuvântată ca şi pământul care l-a zămislit şi pe care l-a glorificat în scrierile sale.

Centenarul nașterii istoricului ardelean Vasile Netea

Col. ing. Ioan VLAIC



Nu îți vine să crezi că a trecut un secol de la naștere și 23 de ani de la decesul prof. dr. Vasile Netea, istoric, scriitor, gazetar și folclorist.

Era omniprezent pe toată Valea Mureșului și în toate orașele din Ardeal. Îl întâlneai la Târgu-Mureș, Reghin, Brașov, Bistrița, Oradea, Cluj, Arad, Țebea, cu lansarea unei cărți, ori pentru a ține o conferință despre istoria Transilvaniei și personalitățile ei. Îl auzeai la radio sau îl vedeai la televizor vorbind tot despre Ardeal, despre lupta românilor din Transilvania pentru drepturi și libertăți naționale.

Prezența lui originală, insolită, dar plină de culoarea de epocă a vechilor tribuni ardeleni, a devenit indispensabil legată de tot ceea ce este manifestație închinată trecutului, unde întotdeauna avea un cuvânt de spus, o amintire de evocat, o idee sau o credință de afirmat. A fost un patriot neîntrecut, un orator desăvârșit, o voce tunătoare, o logică perfectă, toate însoțite de argumente de necontestat.

S-a născut la 1 februarie 1912, în comuna Deda, județul Mureș. Mama sa, Lucreția Onigaș (Netea), s-a născut în satul Gledin. Vasile Netea a copilărit și a urmat școala primară în Gledin și Deda. A continuat studiile la Școala Normală din Târgu-Mureș, devenind învățător. Pentru puțină vreme însă, deoarece flacăra lăuntrică îl îndeamnă spre cercetări istorice, literare și publicistică. Colaborator al ziarelor și revistelor transilvane, remarcat de profesorul I. Lupaș și apoi de N. Iorga, Vasile Netea urmează cursurile Școlii Normale Superioare, își ia licența în istorie cu o teză despre *Istoria Memorandului*, iar în 1947 devine doctor „*magna cum laude*" cu o teză intitulată „*George Barițiu – Viața și Opera*", sub îndrumarea profesorului C.C. Giurescu. A funcționat o vreme ca profesor în București, dar adevărata consacrare o va avea la Institutul de Istorie „N. Iorga", unde a activat până la pensionare. Este greu să cuprinzi în câteva rânduri o activitate de peste cinci decenii, concretizată în peste 40 de volume, sute de articole și comunicări. Vasile Netea s-a impus în primul rând ca istoric, fiind de două ori laureat al premiului Academiei Române. Titlurile însăși îi definesc orientarea și contribuțiile în acest domeniu: *Reunion de la Transylvania a la Roumanie*, 1968, ediție în mai multe limbi; *Augustu Triboniu Laurian*, 1970, în

colaborare; *O zi din istoria Transilvaniei*, 1970; *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională* (1848-1881), 1974; *Spre unitatea statală a poporului român*, 1979; *Conștiința originii și a unității naționale în istoria poporului român*, 1980, etc. Istoricul creionează, deci, în monografiile sale, personalități de prim ordin, iar în studii, perioade definitorii în lupte pentru libertate națională și unire. Toate acestea pe baza unor date riguros controlate, susținute de un condei înaripat de un adânc patriotism. Opera sa istorică este atât de vastă, încât este greu să răsfoiești o lucrare de specialitate care să nu se refere și la cercetările sale.

Tot patriotismul său stă și la baza monografiilor despre N. Iorga, Take Ionescu, Nicolae Titulescu etc., publicate în mai multe limbi de circulație mondială, căci, notează istoricul, „nu numai noi trebuie să fim informați asupra trecutului nostru, asupra spiritualității românești, ci și străinii care se lasă uneori atrași în mrejele unei propagande antiromânești". În domeniul literelor, Vasile Netea s-a afirmat la început ca folclorist. A publicat în 1936 culegerea *Mureș, Mureș, apă lină* în colaborare cu Eugen Nicoară, iar în 1943 a pregătit ediția *Povești* ale lui Ion Pop Reteganul. Studiile și articolele pe teme literare și culturale sunt grupate în volumul *De la Petru Maior la Octavian Goga*, operă premiată de Academie, iar convorbirile cu unele personalități au apărut sub titlul *Interviuri literare*, 1977. Tot la acest capitol, trebuie amintite studiile și edițiile: *Ilarie Chendi, Pagini de critică*, 1947, *Ion Gorun, Scrieri alese*, 1983 și *Antologiile Interviuri din literatura română*, 1978, precum și *Carmen saeculare valachicum*, 1979. Călător și observator atent al vieții complexe din anumite zone etnoculturale ale țării, Vasile Netea s-a apropiat de realitățile locale, redactând *Figuri mureșene*, 1934, *Munții Apuseni, Muzeu istoric* și *Pantheon al poporului român*, 1977.

O altă latură a activității lui Vasile Netea este aceea de gazetar-redactor la publicațiile „Vremea" și „Universul", colaborator la „Ardealul", „Voința Transilvaniei", „Dacia Rediviva", „Duminica" și altele. Publică importante convorbiri cu mari personalități ale literaturii noastre – Arghezi, Sadoveanu, Rebreanu, Camil Petrescu – în paralel cu evocarea trecutului de luptă al Transilvaniei. Dureroasa perioadă a Diktatului de la Viena a evidențiat, pe lângă calitățile sale de gazetar și orator, și pe aceea de organizator al manifestărilor cultural-artistice. Ca vicepreședinte al Căminului refugiaților ardeleni „Avram Iancu", a lărgit aria preocupărilor acestui așezământ cultural, destinat întrunirilor săptămânale ale muncitorilor, țăranilor și intelectualilor smulși de la vetrele lor, transformându-l într-un loc de întâlnire cu personalități ale culturii noastre și invitând aici conferențiari ca Gh. Brătianu, D. Gusti, Ion Chinezu, Octavian Neamțu, actori ca G. Vraca, Valentineanu, Ion Focșa, scriitori ca M. Beniuc, Ion Vlasiu, Lucian Valea etc. Vasile Netea a fost membru marcant al Partidului Național Liberal. Cărturarul și omul politic din Deda l-a apărat la procesul din 1946 pe marele exponent al românilor din

Transilvania, Iuliu Maniu, asumându-şi cele mai mari riscuri. Consecinţele n-au întârziat prea mult să apară. Ele s-au concretizat în două severe detenţiuni: iulie 1952 – septembrie 1955 şi iulie 1959 – 1963, în total şapte ani de închisoare. Vasile Netea s-a stins din viaţă la 6 martie 1989 şi este înmormântat în comuna natală, Deda.

După trecerea la cele veşnice acum douăzeci şi trei de ani, familia, prietenii şi colaboratorii au făcut tot ce a fost posibil pentru păstrarea în memoria colectivă a celui care a fost prof. dr. Vasile Netea, istoric, scriitor, gazetar şi folclorist.

Din iniţiativa unor intelectuali din Târgu-Mureş, s-a înfiinţat *Fundaţia Culturală „Vasile Netea"*, cu scopul valorificării moştenirii istorice şi literare a cărturarului Vasile Netea, a contribuţiei aduse prin activitatea sa la îmbogăţirea tezaurului de valori spirituale ale ştiinţei istorice a României.

Singura lucrare pe care Vasile Netea nu a putut să o publice în timpul vieţii şi care a apărut postum este *Mureşul superior – vatră de cultură românească*, îngrijită şi tipărită de Editura Cuvântul, Bucureşti, 2006, 219 pag.

Această carte reprezintă micromonografia satelor şi comunelor dintre Izvorul Mureşului şi Reghin, dar şi a satelor şi comunelor de pe Valea Gurghiului şi Valea Luţului.

Voi încheia prezentarea acestei cărţi cu cele relatate de prof. Vasile Netea despre aceste locuri mureşene: „Am visat în copilărie şi în tinereţe pe malurile Mureşului, i-am însăilat aleanurile şi murmurul în strofele mele de debut, am plâns de dorul lui în nopţile de urgie ale anumitor ani, i-am adunat cântecele în diferite culegeri de folclor, am cercetat atâtea dintre biografiile şi creaţiile oamenilor săi aleşi, i-am cunoscut toate satele şi oraşele, într-un cuvânt, am fost şi am rămas, de-a lungul vremii, mureşean din tălpi şi până în creştet.

Ajuns la amurgul anilor, al căror număr s-a ridicat pe neaşteptate la 76, vin acum şi-i aduc o duioasă închinare, să-i evoc istoria şi oamenii pe care i-am cunoscut şi i-am iubit.

Curgi, Mureşe, curgi lin, aşa cum curgi de milioane de ani, viaţa ta, viaţa valurilor tale e fără sfârşit.

Fiii tăi, cei de azi, ca şi cei de ieri, ca şi cei de mâine, te vor adora de-a pururi".

L-am cunoscut pe domnul Vasile Netea

Prof. Leon ȘTEF



Pe aniversatul de astăzi, la 100 de ani de la nașterea sa, l-oi fi văzut și înainte de 1939 când a plecat la concentrare (1939-1940) ca sublocotenent pe granița de vest și apoi în refugiu, de la Diktat până la retrocedarea părții răpite din Ardeal, dar nu-mi amintesc nimic despre ginerele popii George Cazan, soțul frumoasei doamne Lucreția care a rămas în grija tatălui său împreună cu fiul, despre a cărui naștere, la 14 ianuarie 1940, tatăl află printr-o scrisoare.

De când a început să alerge, Gelu avea nevoie de prieteni, printre care mă număram și eu, și împreună ne jucam prin curtea gospodărească și mai cu plăcere prin vasta grădină cu tot felul de fructe de la frăguțe, căpșuni, strugurei, agrișe, zmeură la pere cu miezul roșu, altele galbene și parfumate și cele zemoase, apoi mere de vară unele dulci, altele acrișoare, prune și altele. În mijlocul grădinii era o masă lungă cu două lavițe laterale, pe care ne așezam să ascultăm (la un patefon manual care mai există și astăzi) romanțe și muzică ușoară foarte plăcute.

Pe Domnul Netea, care își petrecea vacanțele la Filea cu ai săi, nu-l prea băgam în seamă și pentru că în vasta verandă a casei, cu o masă foarte mare mereu plină de cărți, de ziare și alte hârțoage, unde își consuma aproape toată ziua citind, scriind și pufăind mreu din țigări, înfășurat într-un halat de casă, noi, copiii zburdalnici nu aveam acces. Numai seara ne lua la câte o plimbare pe malul Mureșului în apa căruia, ziua, ne scăldam până uitam de noi. Apoi familia pleca la București.

Așa-și petrecea verile sărbătoritul de astăzi, când nu era invitat la vreo întrunire să conferențieze cu patosu-i știut, iar noi cu ale noastre cele copilărești.

Dar din 1952, vreo trei ani nu l-am mai vazut iar în casa părintelui George Cazan (care în 1949 a plecat pe un drum fără întoarcere) nu mai era veselie, ci îngrijorare, lipsuri materiale și teama de ce-o să mai vină pe lângă neliniștea pentru cel arestat despre care nu prea aveau vești cu toate intervențiile pe lângă foști combatanți pentru cauza ardeleană, unii dintre ei ajunși pe trepte înalte ale ierarhiei noii orânduiri, pe care au început s-o slujească cu zel. În cei trei ani cât Domnul Vasile Netea a fost închis fără judecată, fără acces la un manuscris sau tipăritură, la o foaie de hârtie, un

creion, noi, copiii am devenit adolescenţi, unii cu examen de maturitate după trei ani de liceu, iar în vacanţe, buni de lucru, la sapă şi mai mult la recoltatul fânului. Prin 1955 având ceva treburi la Bucureşti, am tras la familia Netea rugandu-i să mă ocrotească vreo două zile. Acolo l-am cunoscut pe profesorul de franceză Gabriel Ţepelea[1], proaspăt întors şi el din detenţie, găzduit „sus" în bucătăria apartamentului „prietenului său de-o viaţă"[2].

Cum îmi rămăsese timp până la plecarea trenului iar ceilalţi erau plecaţi la treburile lor, sunt rugat să-i fac un comision gazdei mele: să-i aduc nişte cărţi de la domnul academician Andrei Oţetea care locuia pe strada Strâmbă la numarul 29. Cum nu cunoşteam Bucureştii decât foarte puţin, am ţinut cont de îndrumările date şi mai întrebând din om în om, mă trezesc în faţa unei vile de om cu stare şi cu gust; sun la interfon (habar n-aveam ce era acela), mă prezint, îmi spun însărcinarea şi aud un ţârţit iar uşa de la intrare mi se deschide.

Intru la parter pe nişte scări de marmură albă, într-un hol enorm ce nu mai vazusem şi sunt invitat să urc la etaj, unde domnul academician, în halat şi papuci, îşi deconta sumele datorate lăptarului cu care se întreţinea, într-un spaţiu căptuşit de cărţi. Salut şi încerc să mă recomand, însă n-apuc să-mi închei solia că îmi şi pune în mână un pachet cu două cărţi, înfăşurate în hârtie transparentă, prin care se vedea că erau scrise în limba franceză. Mă înclin şi bolborosesc ceva a salut reverenţios şi cobor cu grijă să nu alunec pe aceleaşi scări de marmură bine lustruite. Am răsuflat uşurat după ce am ieşit pe portiţa cu interfonul şi am apucat-o în pas alert spre strada Medic Colonel Stoenescu, nr. 9, la destinatar, care s-a mirat cât de uşor şi repede m-am descurcat, mulţumindu-mi pentru osteneală.

Un alt serviciu pe care i l-am făcut s-a întâmplat cu cam cu doi ani înaintea plecării sale în veşnicie. Era bolnav şi îşi simţea sfârşitul aproape. Diabetul şi inima slăbită îi grăbeau apropierea de cei doi ani ai suferinţei înaintea morţii.

Era o după masă de vară spre sfârşit de august când, la rugămintea dumisale l-am însoţit cu maşina de la casa socrului său decedat până la Deda, să-şi ia un ultim rămas bun de la părinţii săi înmormântaţi în prea micul cimitir din centrul satului de reşedinţă a comunei. Drumul printre morminte era strâmt, anevoios iar picioarele bolnave se strecurau cu greutate prin spaţiul îngust şi întortochiat.

Am ajuns totuşi.

A răsuflat uşurat.

S-a recules cu pietate în faţa celor doi adormiţi care i-au dat viaţă.

A spus rugăciuni ştiute şi neştiute numai de dumnealui.

---

[1] Vasile Netea, Memorii, Editura Nico, [2010], p.123 şi passim.

[2] Gelu Neta despre Vasile Netea, Editura Christiana, Bucureşti, 2012, pp. 26-32.

I s-a colorat fața.

I s-a pus un nod în gât și după ce și-a făcut cruce, cu glasul stins a zis: „Hai să mergem!"

Am făcut calea întoarsă cu mai mare anevoie. N-am luat-o pe drumul către casă. M-a prins de braț și am pornit fără cuvinte către biserică. Pe ușa de intrare în curtea bisericii am pătruns spre răsărit, în dreapta, lângă altar. Aproape de gard ne-am oprit.

A stat un timp cu mâinile împreunate. Apoi a zis: „Aici vreau să-mi dorm somnul de veci." Așa s-a și întâmplat.

În vecinătate era un pom tânăr care a crescut și s-a îngroșat până a venit să-i țină tovărășie veșnică, (după 22 de ani, asa cum și-au jurat în fața altarului) a Sa Doamnă Lucreția.

Iubire de neam

Lazăr LĂDARIU

Vasile Netea – spunea Ovidiu Papadima – e un fenomen, în felul lui – o concretizare a energiei fizice şi spirituale a transilvănenilor noştri, căliţi de secolele în care au trebuit nu numai să dăinuiască, ci şi să acţioneze până la încleştarea luptei, pentru a-şi păstra fiinţa naţională".

„Era dârz şi perseverent, cum e Mureşul în defileul săpat în stâncă, era şi blând, ca apele râului după ce scapă din strânsoarea munţilor – scria Valentin Borda –, a purtat în timp semeţia culmilor Scaunu, Bistricioru, Pietrosu, când stau bântuite de vremuieli; a fost ca un cerb bântuit de nelinişti ancestrale; s-a dăruit luptei cu fervoarea lui Iancu cel Mare; munca i-a fost sărbătoare trăită febril...".

„...Vasile Netea va constitui un exemplu de devotament civic şi de înalt patriotism, la flacăra căruia s-a încălzit de-a lungul vieţii – îl caracteriza Ilie Şandru –, continuând tradiţiile spiritualităţii româneşti din Transilvania, care şi-au găsit în personalitatea sa de excepţie şi în opera sa robustă şi vastă una dintre cele mai pure încorporări".

Trei opinii. Trei idei. Trei priviri asupra omului, scriitorului, istoricului. Trei dovezi de iubire a Transilvaniei! Pentru că preocuparea principală a vieţii şi a operei lui a fost Transilvania. Dragostea pentru Transilvania se identifică, la Vasile Netea, cu iubirea pentru Mureş. Mureşul cel cu apă lină. Se identifică cu dragostea pentru mureşeni, oamenii acestor locuri, cărora le-a închinat toată dăruirea şi puterea de muncă.

De dragul acestui „Mureş Superior", raţiunea lui de a fi, cu luciditate şi cu virtuozitate intelectuală, istoricul cuprinde trăirile lui într-o sintagmă în măsură să spună totul: „Vatră de cultură românească".

A iubit, cu ardoare, zona de sus a Mureşului, cu munţii Călimani, cu vârful Pietrosu, cu Scaunul Domnului, cu stâncile, cu păsările, cu păstrăvii, cu ciobanii, cu turmele şi tălăngile lor. A iubit Mureşul, adunând în albia sa apele Topliţei, Ilvei, Răstoliţei, Bistrei. A iubit teritoriul mustind de istorie de la Deda, Brâncoveneşti, Săcal, Suseni.

Cu ochiul minţii, prin gestul dăruirii emoţionante, totale, întru a patriei cinstire, s-a oprit la vremurile grele ale bejeniei, ale „trecerii în ţară străină" într-o istorie învolburată.

Statornic crezului său, cu harul lui dumnezeiesc, a evocat marile personalităţi şi evenimentele istorice ale neamului şi ale destinului lui: Varlaam, Bariţiu, Bărnuţiu, Horea, Şincai, Maior, Goga, Şaguna, Eminescu (Înaltul Domn al Limbii Române care, prin trecerea lui de Luceafăr spre Mica Romă, aici, la Deda, a sfinţit locul cu nemurirea sa), Elie Miron Cristea, primul patriarh al României, Ştefan Branea, Teodor Ceontea, Andrei Ghidiu, generalul Traian Moşoiu (generalul, care, în decembrie 1918, a trecut, cu

Armata Română, pe aceste meleaguri pentru împlinirea visului, a dorinţei românilor de-o viaţă, aceea de a avea o ţară rotundă!), Simion Mândrescu, Simion Popescu , dr. Eugeniu Nicoară şi mulţi alţii.

Cu o convingere copleşitoare, cu acea uimitoare coerenţă interioară a românului ardelean, istoricul, omul de cultură, a scris despre locul obârşiilor lui, dar şi despre Revoluţia de la 1848, despre Războiul de Independenţă de la 1877-1878, considerând cuţit în inimă pagina neagră a cedării, către Ungaria horthystă şi fascistă, a nordului Ardealului, prin Diktatul de la Viena din 30 august 1940.

Prin uluitoare intervenţie scrisă şi verb ales, prin patriotism, ca însuşire fundamentală a ardeleanului, prin trăirea sensibilă de la Căminul „Avram Iancu" al refugiaţilor ardeleni, într-o întoarcere la izvoare, cu har şi cu dăruire, ca reporter de război pe teatrul operaţional al Estului, luptând împotriva „ciumei roşii", dorea revenite la Patria - Mamă: Basarabia, nordul Bucovinei, Ţinutul Herţei şi partea înstrăinată din Ardealul nostru sfânt.

Cu distincţie personală, acelaşi rămânând, în ciuda viforelor vremurilor, cu toată constrângerea închisorii comuniste, a apărat Biserica Neamului, i-a elogiat pe înaintemergătorii sfintelor altare, luminători ai naţiei, de prin Deda, Filea, Vătava, Dumbrava, Râpa de Jos, Pietriş, Ruşii-Munţi, Săcalu de Pădure, Idicel, Potoc (Deleani), Suseni etc.

Cu harul acela aparte, convingător, original şi inteligent, cum s-a dovedit în toată opera sa, Vasile Netea a contribuit la mişcarea folcloristică naţională, prin culegerea de folclor „Murăş, Murăş apă lină..." (împreună cu dr. Eugen Nicoară, cu o prefaţă de Ion Agârbiceanu), prin preocupările faţă de creaţia populară, prin sărbătorile Crăciunului, Anului Nou, Bobotezei, Paştelui, prin obiceiurile legate de naşteri şi înmormântări, prin doinele de jale şi de înstrăinare, prin baladele şi colindele, prin oraţiile de nuntă, dintr-un adânc respect pentru această vatră românească, pentru ţăranii locului, păstrători ai zestrei noastre spirituale.

„Prin tot ce a făcut, Vasile Netea a scris o pagină de aur, o pagină de glorie a românilor şi, îndeosebi, a Văii Mureşului Superior, zona din care provine şi pe care a iubit-o atât de mult cât timp a fost în viaţă".

Însoţit de gândul ardeleanului „dus până la capăt", Vasile Netea a fost legat de pământul strămoşesc, de toate datinile şi obiceiurile lui. O dovedeşte şi finalul duioasei închinări din „Cuvinte pentru început" la cartea „Mureşul Superior – vatră de cultură românească": „Curgi, Mureşe, curgi lin, aşa cum curgi de milioane de ani, viaţa ta, viaţa valurilor tale e fără de sfârşit. Fiii tăi, cei de azi, ca şi cei de ieri, ca şi cei de mâine, te vor adora de-a pururi!"

P.S. Aceste gânduri la început de primăvară au fost rostite la Deda, la 5 martie a. c., ca o întoarcere în timp, la cei 97 de ani de la naştere şi la cei 20 de ani de la moartea cărturarului.

10 martie 2010

Mărturii ...

Prof. Gheorghe DĂRĂBAN

Orice localitate îşi are „oamenii" săi cu care se mândreşte şi care o reprezintă în orice împrejurare. Oameni de bună credinţă există pretutindeni, oameni „de seamă", de asemenea, dar important este ca aceştia să fie conştienţi de rostul şi rolul lor, de menirea pe care o au în colectivitatea pe care o reprezintă. Un asemenea OM a fost şi Vasile Netea, fiu al satului Deda, om de mare acţiune culturală, preocupat permanent de prezenţa activă a intelectualului în procesul de educaţie, aflat în strânsă legătură cu tradiţiile şi interesele satelor noastre româneşti.

„Memoriile" lui Netea, lecturate în strânsă legătură cu opera sa, oferă informaţii privitoare la lumea prin care a trecut autorul lor şi condiţiile în care şi-a pus în aplicare gândurile şi planurile de activitate, în conformitate cu formaţia, pregătirea şi capacităţile sale intelectuale. Deseori ele au constituit teme de discuţii ocazionate de diferite întâlniri cu semenii din generaţia sa, ori cu cei din cele mai tinere.

Legat puternic de spaţiul mureşean, loc de naştere şi de formare, păstrând frumoasele amintiri ale Târgu-Mureşului anilor de şcoală, ai debutului literar, colaborator şi iniţiator de publicaţii, dragostea pentru oameni şi evoluţia sa culturală îl fac să devină iniţiator, fondator şi colaborator al noii serii a revistei „Vatra", al cărei prim număr apărea în martie 1971, sub conducerea scriitorului Romulus Guga. La propunerea acestuia, după o lungă perioadă de colaborare, Vasile Netea a acceptat să se confeseze. Astfel, „Memoriile" sale au fost scrise si publicate între anii 1980 – 1986, număr de număr în revista „Vatra". Este ultima sa lucrare unitară, începută cu mare tragere de inimă şi continuată peste ani, până când boala nemiloasă i-a afectat vederea şi l-a împiedicat sa mai scrie. De la un capăt la altul, această lucrare, structurată în 52 de secvenţe, numerotate cu cifre romane, este străbătută de numeroase personalităţi, intelectuali activi ai vieţii istorice, literare şi politice, pe care i-a cunoscut. Aceste secvenţe au ca obiect al relatărilor mai întâi Târgu-Mureşul, apoi Reghinul, Clujul, Sibiul şi Bucureştiul, unde se stabilise în cele din urmă, dar există şi trimiteri către Deda şi împrejurimile ei, mai ales atunci când este vorba despre frumoasele şi emoţionantele aduceri aminte referitoare la familie, părinţi, anii copilăriei, obiceiuri, tradiţii locale, folclor mureşean.

Încă de tânăr, când era acasă sau când venea acasă în vacanţă, el mergea cu tatăl său la pădure pentru exploatarea lemnului, deoarece „nu le ajungeau banii", deşi aveau o vacă, oi şi un cal. De asemenea, tânărul Vasile „mergea la cosit", contribuind astfel şi el la întreţinerea gospodăriei. Părinţii

erau oameni credincioși, frecventau biserica din localitate cu regularitate, în acest spirit fiind educat și copilul

O altă preocupare a copilului și apoi a flăcăului Vasile Netea era participarea cu însuflețire la obiceiurile și tradițiile locului în care el s-a născut. Îi erau dragi cântecele populare care transmiteau sentimente de dor, de jale, de înstrăinare, de ură împotriva cătăniei sub steagul neamțului și a împilărilor nedrepte, de caldă evocare a legăturilor de familie și a vieții libere din pădurile strămoșești. Strigăturile care îl fermecau erau cele care oglindeau umorul popular, dragostea de viață, satira împotriva aroganței și ipocriziei, a lenei și a eleganței costisitoare, precum și a închipuitelor frumuseți ori a bogățiilor sfidătoare.

Încă de copil mergea cu ceilalți apropiați de vârstă la toate acțiunile folclorice, îndeosebi la cele legate de sărbătorile Crăciunului, Anului Nou și Bobotezei. Umblau „la colindat", cu plugușorul, fiind cunoscut printre ceilalți tineri cu apelativul de „Văsilica lui Gorea Netii".

Devenind flăcău, Vasile Netea participa acum la alt fel de manifestări, la horele populare care se organizau în sat. De Crăciun se organizau trei hore, numite „jocuri". Unul era „jocul din sus", la care participau tinerii care locuiau în acea parte de sat (spre Bistra Mureșului); al doilea „joc" era în centrul satului, pentru cei care locuiau aici, iar al treilea era în partea de jos a satului, pentru tinerii care locuiau în partea dinspre Pietriș a localității Deda. Vasile Netea făcea parte din „jocul" care era în partea de jos a satului, pentru că el locuia aici. Fiecare băiat și fată mergea la jocul de care aparținea, rareori se întâmpla ca cineva să meargă la alt joc, în acest caz spunându-se că „mergeau lătureni". În pauzele dintre jocuri era obiceiul ca băieții să meargă pe la fete pe-acasă să le colinde, iar acestea îi puneau pe băieți la masă, apoi se întorceau la joc. Era un obicei frumos la Deda, savurat din plin și de Vasile Netea, care nici o clipă nu s-a depărtat de oamenii din satul său, nu și-a uitat obârșia, ci, chiar cu formația sa de intelectual, participa alături de toți ceilalți la aceste manifestări frumoase legate de sărbătorile creștine.

Anul 1937 reprezintă un moment de cotitură în viața lui Vasile Netea, deoarece acum își va lega viața cu aleasa inimii sale. Astfel, la 10 ianuarie 1937 s-a căsătorit cu Lucreția Cazan, certificatul lor de căsătorie fiind eliberat de Sfatul Popular al comunei Deda, în urma consimțământului liber exprimat de către cei doi soți. Lucreția Cazan s-a născut la data de 6 septembrie 1920 în satul Filea, comuna Deda, pe atunci aparținând de raionul Toplița, fiind fiica vestitului preot ortodox din Filea, Gheorghe Cazan, care era președintele Cercului Cultural Filea din cadrul Despărțământului Reghin al ASTREI. În perioada 1938-1940 a funcționat ca învățător la Târgu-Mureș și Deda, după care a urmat perioada refugiului, la București. În această perioadă a participat la luptele pentru eliberarea Transilvaniei primind decretul de veteran în războiul antifascist. A fost angajat până în 1947 în cadrul Ministerului

Învăţământului Public, trecând din nou apoi la catedră până în 1952, funcţionând la diferite şcoli din Bucureşti, când a fost arestat şi întemniţat pentru prima dată (1952-1955). La ieşirea din închisoare a adus acasă cămaşa sa de puşcăriaş, cu 31 de petece, care acum se găseşte la Muzeul Naţional de Istorie din Bucureşti. După câţiva ani, timp în care a funcţionat ca profesor în Bucureşti, este din nou arestat şi închis (1959-1963). În total, a fost privat de libertate 8 ani, trecând prin închisorile din Malmaison, Jilava, Bragadiru, Râmnicu Sărat şi Botoşani.

În anul 1949 profesorul Vasile Netea a primit trista veste a morţii mamei sale (o moarte venită oarecum pe neaşteptate), produsă subit, în timp ce ea mergea spre gară. A fost o lovitură grea, în urma căreia cărturarul a suferit foarte mult. După câţiva ani, el a ridicat în amintirea ei o troiţă din lemn şi a sădit la locul neplăcutului eveniment o salcie plângătoare. Acestea se pot vedea şi astăzi lângă şoseaua naţională, acolo unde a murit mama sa.

Cărturarul din Deda Mureşului a fost o personalitate remarcabilă, care a avut relaţii de prietenie cu oameni marcanţi ai culturii româneşti. Legat de Deda, este întâmplarea neaşteptată în care l-a cunoscut pe Octavian Goga. Era prin anul 1932, când reprezentantul Partidului Poporului, Octavian Goga, se afla în zona Reghinului într-o campanie electorală de alegeri parţiale. Era o zi de duminică, când, la Deda, după serviciul religios a avut loc întâlnirea cu candidatul. Era stabilit ca aceasta să aibă loc în spaţiul dintre biserică şi primărie, despărţite de uliţa principală a satului. Pe scările Primăriei se aflau oficialităţile. De aici şi-a ţinut discursul Octavian Goga, care, pentru cetăţeni nu era prea convingător, deoarece aceleaşi oferte electorale le mai făcuse şi în 1925 şi nu s-a realizat nimic. Aşa stând lucrurile, vorbitorul deseori era întrerupt de public, până când cineva (Grigore Buta) a aruncat o strigătură obscenă. Auzind acestea, tânărul preşedinte liberal şi-a facut drum printre oameni potolindu-i, şi-a asumat cuvântul şi le-a vorbit acestora despre Octavian Goga, poetul pătimirii noastre, cel care a pregătit prin opera sa Unirea Transilvaniei cu România. Apoi le-a recitat poezia „Plugarii", ascultată într-o linişte perfectă, după care Goga şi-a reluat discursul la o intensitate mult mai scăzută. După această întâmplare nefericită, Netea a fost invitat de Goga să servească masa împreună. S-a legat atunci între cei doi o mare prietenie, care a durat până la decesul poetului.

Vasile Netea a cunoscut toate vicisitudinile vieţii, dar după fiecare lovitură a reuşit să se ridice deasupra lor, să se impună şi să devină un om de valoare a acestei ţări, un om de cultură, un adevărat cărturar român. A avut foarte mulţi prieteni, a ştiut să facă, dar şi să păstreze prietenii prin comportamentul său, prin maniera sa de a fi, impunându-se ca un model de om. A ştiut să se facă respectat, respectându-i pe ceilalţi, a iubit pe cei din jur, ca să fie iubit la rândul său de către aceştia, a apreciat ca să fie apreciat, a

muncit serios pentru a se realiza pe plan intelectual şi a făcut-o cu un deosebit succes.

Acest cărturar a lăsat posterităţii o operă monumentală, o operă impresionantă, atât prin dimensiunile sale, cât mai ales prin profunzimea abordării problemelor, ori prin multitudinea şi diversitatea subiectelor. Ca fiu al Dedei şi al Mureşului Superior, el a fost preocupat permanent, în primul rând, de aspectele specifice acestei zone, realizând o culegere de folclor din zonă, implicându-se profund şi eficient în activităţile ASTREI reghinene, dar impunându-se şi ca un mare patriot al acestei ţări, luptând pentru propăşirea neamului, pentru libertate şi independenţă naţională prin toate mijloacele, inclusiv pe linia frontului antifascist.

A fost şi este apreciat de către oamenii de cultură din ţară, cât şi de consătenii săi, în mijlocul cărora îşi petrece odihna de veci. În semn de recunoştinţă, liceul din localitate şi revista elevilor care fiinţează aici îi poartă numele. În fiecare an, la începutul lunii februarie se organizează în liceul nostru „Zilele şcolii dedene". Cu această ocazie au fost organizate numeroase activităţi şi serbări şcolare, precum şi concursuri, la care copiii au putut să se evidenţieze din plin. Este unul din mijloacele prin care posteritatea dedeană aflată pe băncile şcolii a înţeles ce a reprezentat şi reprezintă Vasile Netea pentru Deda, pentru Ardeal şi pentru toţi românii de pretutindeni. Elevii, educatoarele, învăţătoarele şi profesorii de la unităţile şcolare din localitate s-au prezentat la această sărbătoare a şcolii cu bune rezultate la învăţătură şi frumoase prestaţii la olimpiadele şi concursurile şcolare organizate în ultimul timp. Vasile Netea reprezintă pentru obştea dedeană un punct de referinţă, tinerii dedeni fiind mândri de ilustrul lor înaintaş.

Vasile Netea a murit, dar numele său va dăinui veşnic în conştiinţa oamenilor de suflet din Deda şi din întreaga ţară.

Vasile Netea, cărturar de formaţie riguroasă!

Dorin BORDA



După ani şi ani, iată, din nou, ne-am dat întâlnire la margine de defileu Topliţa-Deda, acolo unde apa Mureşului iese triumfătoare din „chingile" muntoase, îndreptându-se, ceva mai lin, spre Câmpia şi Podişul Transilvaniei. Ne-am dat întâlnire, aşadar, în ziua a treia a lui Mărţişor 2011, la Deda, pentru a ne semna prezenţa la un act de cultură, de istorie românească, prilejuit de comemorarea a 22 de ani de la trecerea în eternitate a unui nepreţuit fiu al frumoasei aşezări de pe Valea Mureşului Superior, a celui care a fost Vasile Netea, mare cărturar şi istoric mureşean. Aşa cum bine spunea prof. Dimitrie Poptămaş, preşedintele Fundaţiei Culturale „Vasile Netea" din Târgu-Mureş, moderatorul manifestării: „Ne reîntâlnim după un an de zile în frumoasa aşezare de la poalele Călimanilor pentru a comemora personalitatea unui istoric de talie naţională. De a-l comemora pe Vasile Netea. Am venit aici cu prieteni din Târgu-Mureş, din Topliţa, care l-au cunoscut îndeaproape pe Vasile Netea, şi îi menţionez pe dr. Vasile Dobrescu, Lazăr Lădariu, Ilie Şandru, dr. Florin Bengean, originar din Deda, cu alţii care în preocupările lor au avut ca idee cunoaşterea vieţii şi a activităţii acestui scriitor istoric al Transilvaniei. Ne reunim în cadrul simpozionului «Vasile Netea», personalitate ilustră a istoriei şi culturii naţionale", organizat de Primăria comunei Deda, Fundaţia Culturală „Vasile Netea" şi Despărţământul Central Judeţean Mureş al ASTRA.

Reportajul acesta despre ceea ce s-a întâmplat la Deda în primele zile ale lunii martie trebuia să înceapă altfel. Spus altfel, cu slujba de pomenire, de rugăciune oficiată în Biserica ortodoxă de părintele paroh Dumitru Fărcaş, cu depunerea celor două coroane de flori la mormântul lui Vasile Netea, din partea Primăriei comunei Deda şi a Fundaţiei Culturale „Vasile Netea". O inversiune a faptelor deliberat asumată de semnatarul acestui reportaj.

Momentului de reculegere trecut în sufletul şi conştiinţa fiecăruia dintre cei prezenţi la slujba religioasă şi la mormântul istoricului Vasile Netea i-a urmat simpozionul propriu-zis. Dar nu înainte de alocuţiunile doamnei Lucreţia Cadar, primarul comunei Deda, şi ale domnului Lazăr Lădariu, redactor-şef al ziarului „Cuvântul liber", preşedintele Despărţământului Central Judeţean Mureş al ASTRA. Comunicările prezentate în cadrul simpozionului, şase la număr, au fost cât se poate de interesante, unele cu caracter inedit, pentru cei ce şi-au ocupat locurile în sala de şedinţe a Consiliului local - profesori, cadre medicale, funcţionari ai Primăriei, în frunte cu secretarul Ioan Vancu.

Împlinirile lui Vasile Netea în istoriografia românească au fost pregnant evidenţiate de prof. dr. Vasile Dobrescu. Pe lângă tema abordată, avizatul istoric mureşean s-a referit şi la începuturile lui Vasile Netea în presa vremii, selectiv, şi la publicistica lui. Discursul său s-a axat pe tema „Vasile Netea - istoric al Revoluţiei Române de la 1848-1849".

Frumuseţea cuvântului, asumarea cuvântului pentru românii ardeleni, stindardul discursului purtat ani de-a rândul de Vasile Netea i-au prilejuit lui Dimitrie Poptamaş să-şi conceapă dizertaţia „Vasile Netea - oratorul". A venit rândul domnului Lazăr Lădariu, care ne-a încântat pur şi simplu cu date inedite despre Vasile Netea, parte dintre ele conţinute în cartea acad. Gabriel Ţepelea, intitulată „Însemnări de taină". Ţepelea a fost un prieten apropiat al lui Vasile Netea. Şi, nu doar pentru acest lucru, Lazăr Lădariu şi-a intitulat comunicarea „Gabriel Ţepelea despre Vasile Netea". Dr. Florin Bengean s-a referit la momente din viaţa, din legătura pe care Vasile Netea a avut-o cu ilustrul său dascăl Ioan Lupaş, mare istoric al Transilvaniei. „Vasile Netea şi Ioan Lupaş" - tema supusă atenţiei în cadrul simpozionului. Profesorul topliţean Ilie Şandru, scriitor, publicist de marcă, şi-a susţinut, cu date concrete, comunicarea „Destinul unui personaj din «Memoriile lui Vasile Netea - dr. Ioan Bozdog»", fost prefect de Mureş, pentru un an şi o lună, fost profesor la liceul „Al. Papiu Ilarian", din Târgu- Mureş, fost preşedinte al Despărţământului ASTRA Târgu-Mureş. „Deda şi împrejurimile în «Memoriile» lui Vasile Netea" a fost tema acoperită in extenso de profesorul dedean Gheorghe Dărăban, cu multele trimiteri la biografia „de acasă" a lui Vasile Netea. Istoricul, cărturarul dedean Vasile Netea *„n-a murit, e printre noi cu moştenirea pe care ne-a lăsat-o"*, spunea preotul paroh Dumitru Fărcaş, în finalul slujbei de pomenire. Aşadar, ne-am reîntâlnit cu un OM, cu spiritul lui Vasile Netea. Anul viitor se vor împlini 100 de ani de la naşterea acestui *„cărturar de formaţie riguroasă, cu studii în Transilvania natală"* (Al. Zub).

În partea a doua a simpozionului, Dimitrie Poptămaş a semnalat asistenţei câteva apariţii editoriale mureşene conţinând, în parte, referiri la viaţa şi activitatea lui Vasile Netea. Este vorba despre Vasile Netea: „Constantin Romanu-Vivu", carte lansată în premieră la Deda; Almanahul „Ţara Fagilor", vol. XIX; Take Ionescu: „Corespondenţa cu Adina"; Lazăr Lădariu şi Mariana Cristescu: „Pentru credinţă, neam şi ţară"; Lazăr Lădariu: „Plăcuta zăbavă"; Dorin Borda: „Presa românească mureşeană (1910-1940)"; Marin Şara şi Ilie Frandăş: „Dr. Eugen Nicoară şi Astra"; Ilie Şandru: „Vremuri şi destăinuiri"; „Reghinul cultural".

Dan Berindei scria: „ ...Netea este neîndoielnic unul din vorbitorii cei mai eficienţi şi ascultaţi, înzestrat cu un evident «dar al vorbirii» întemeiat pe erudiţie şi entuziasm, am impresia că Vasile Netea s-a considerat întotdeauna un mesager al culturii naţionale... L-am văzut entuziasmând sala prin propriul său entuziasm, prin fervoarea şi directa sa implicare în tema tratată, dar, poate, în egală măsură, prin conţinutul interesant, original al expunerii sale."

(Cronică apărută în „Cuvântul liber", sâmbătă, 5 martie 2011)

Centenarul nașterii cărturarului Vasile Netea

Dorin BORDA

Cu multă zăpadă adunată de o parte şi alta a uliţelor, cu ger, cu vântul care, şase luni dintr-un an, bate dinspre Topliţa, şi tot atâtea invers, cu soare strălucitor, dar „muşcător", ne-a primit Deda în dimineaţa zilei de joi, 2 februarie 2012. Pe uliţe, femei, bărbaţi şi copii, în grabă mare către sfântul lăcaş de rit ortodox, pentru a asista la Liturghia prilejuită de sărbătoarea creştinească Întâmpinarea Domnului, oficiată de preoţii *Dumitru* şi *Gabriel Fărcaş*, precum şi de *Ionuţ Cadar*, care slujeşte la biserica din satul Filea. Dublă sărbătoare în aşezarea de la capătul de sud a defileului montan care se deschide la Topliţa Română. Dublă, fiindcă, pe lângă cea religioasă, în impunătoarea biserică cu hramul „Pogorârea Sfântului Duh", dedeni şi oaspeţi veniţi de la Târgu-Mureş au trăit ore de rugăciune şi închinăciune asociate şi pomenirii întru cinstire şi veşnică aducere aminte a cărturarului Vasile Netea, proeminentă personalitate a comunei Deda, a istoriei şi culturii noastre naţionale.

Apoi, înspre ceas de amiază, la mormântul istoricului născut la Deda în anul 1912, aflat în grădina bisericii, s-a păstrat un moment de reculegere, au fost depuse coroane de flori din partea Primăriei comunei Deda, a Fundaţiei Culturale „Vasile Netea" din Târgu-Mureş şi a Bibliotecii Judeţene Mureş. Părtaşi la acele clipe de aducere aminte, fiul cărturarului, *Gelu Netea*, *Lucreţia Cadar*, primarul aşezării, *Dimitrie Poptămaş*, *Lazăr Lădariu*, redactor-şef al ziarului „Cuvântul liber", preşedintele Despărţământului Central Judeţean Mureş al ASTREI, pr. dr. *Florin Bengean*, *Aurel Borşan*, prof. univ. dr. *Vasile Dobrescu*, *Ilarie Gh. Opriş*, preşedintele Asociaţiei Artiştilor Plastici Mureş.

Printre troiene, cu albul lor lucitor în bătaia razelor de soare, ne-am îndreptat spre Casa de Cultură „Mihai Eminescu", în care am intrat pentru o altă activitate înscrisă în cadrul „Zilelor Vasile Netea", prilejuite de centenarul naşterii istoricului şi demarate, la Târgu-Mureş, miercuri, 1 februarie a.c. Sala mare a Casei s-a dovedit a fi neîncăpătoare, semn că localnicii ştiu să-şi preţuiască concetăţenii, înaintaşii. Cuvântul de deschidere a reuniunii culturale a fost rostit de doamna *Lucreţia Cadar*, primarul comunei Deda, care, şi de această dată, a demonstrat că ceea ce face pentru comunitate se datorează sufletului ei nobil şi deschis spre oameni. „Vasile Netea este, an de an, sărbătorit aici, în satul lui de obârşie. Îl cinstim că pe una dintre marile personalităţi cu care ne mândrim", a precizat destoinica primăriţă. Pe rând i-a prezentat numerosului public pe cei veniţi să cinstească, prin comunicările lor, sărbătoarea împlinirii a 100 de ani de la naşterea lui Vasile Netea, şi anume:

Dimitrie Poptămaș, președintele Fundației Culturale „Vasile Netea", *Lazăr Lădariu, Gelu Netea*, prof. univ. dr. *Vasile Dobrescu*, pr. dr. *Florin Bengean*, prof. *Gheorghe Daraban*, ambii fii ai Dedei. La rândul lui, *Dimitrie Poptămaș*, moderatorul reuniunii culturale de evocări și comunicări, i-a invitat la cuvânt pe cei nominalizați mai înainte. Scurte puncte de vedere și apreciere.

Vasile Dobrescu a punctat evoluția cărturarului Vasile Netea spre Târgu-Mureș, Cluj, București, cu preocupările sale în varii domenii: istorie, folclor, publicistică etc.

Lazăr Lădariu a avut mai întâi un gând bun asociat prezenței în număr mare a tinerilor la reuniunea culturală, apoi un gând pios de aducere aminte postumă față de cărturarul Vasile Netea, neomițând a preciza că el a fost un mare astrist, un mare cronicar al ASTREI.

Florin Bengean și *Gheorghe Daraban* au realizat un tablou definitoriu despre Vasile Netea, părinții săi, preocupările lui culturale, cu studiile sale, cu relațiile de prietenie pe care le-a avut cu ierarhii bisericii, cu personalități ale literaturii romane, neomițând faptul că istoricul cărturar dedean a meritat efortul făcut de organizatori pentru sărbătorirea centenarului nașterii sale.

În finalul succintelor evocări, *Dimitrie Poptămaș* s-a referit la conținutul cărții „Gelu Netea despre Vasile Netea", lansată în premieră la Casa de Cultură „Mihai Eminescu" din Deda. Gelu Netea și-a exprimat gratitudinea vizavi de momentul evocator închinat tatălui său, moment încheiat cu un program culturalartistic, susținut de elevi ai Grupului Școlar „Vasile Netea", îndrumați de profesorul de muzică *Ioan Movilă*. Un program frumos, pilduitor de cântec, poezie dedicată poetului nostru național Mihai Eminescu, din care n-au lipsit „Cântecul gintei latine" și „Imnul Europei", program datorat Catedrei de limba romană a Grupului Școlar „Vasile Netea". Așa s-a scris o altă poveste despre o legendă a Văii Mureșului, scrisă la început de Făurar 2012. „Cu mâine zilele-ți adaugi, / Cu ieri viața ta o scazi/Și cu toate astea-n față, / De-a pururi ziua cea de azi".

(Cronică apărută în, „Cuvântul liber" – sâmbătă, 4 februarie 2012)

PRO MEMORIA

Programe

Comitetul de cultură
și educație socialistă
al județului MUREȘ

Consiliul de educație politică
și cultură socialistă
al comunei DEDA

ORGANIZEAZĂ

SIMPOZIONUL ȘTIINȚIFIC

Tradiție și continuitate cultural-istorică
în Valea superioară a Mureșului"

Invitație — Program



La Deda, jud. Mureș 31 ianuarie 1982.

P R O G R A M
Liceul industrial, ora 10

1. ROMULUS GUGA, redactor șef al revistei „VATRA“:
   Cuvînt de deschidere

2. TOADER PÂRLEA, profesor, Liceul industrial — Deda:
   Din trecutul comunei Deda și a împrejurimilor

3. VALERIU NIȚU, cercetător la Centrul de științe sociale Tîrgu Mureș:
   Prezențe spirituale la răscruci de veacuri: Teodor Ceontea și Aurelian Borșianu din Deda

4. VALER POP, muzeograf principal la Oficiul județean pentru patrimoniul cultural național, DIMITRIE POPTĂMAȘ, șef serviciu la Biblioteca județeană Mureș:
   Dascălul Iustin Handrea din Maiorești

5. MELINTE ȘERBAN, Studioul de Radio — Tîrgu Mureș:
   Din tradițiile revuisticii mureșene interbelice

6. MARIN ȘARA, Biblioteca orășenească — Reghin:
   Despre activitatea cultural-educativă a Despărțămîntului ASTRA din Reghin

7. Dr. GRIGORE PLOEȘTEANU, cercetător științific principal la Centrul de științe-sociale — Tîrgu Mureș:
   Din activitatea mureșenilor împotriva Diktatului de la Viena

8. VASILE DOBRESCU, lector univ., I.M.F. — Tîrgu Mureș:
   Contribuția istoriografiei mureșene la patrimoniul istoriografiei naționale

9. IOAN DAMIAN, profesor, Liceul industrial — Deda:
   Obiceiuri de iarnă în Valea superioară a Mureșului

10. IOSIF PÎRLEA, secretar adjunct al Comitetului comunal de partid Deda:
    Dezvoltarea economică-socială în anii socialismului a comunei Deda — fundament al continuității tradițiilor noastre cultural-artistice

11. Prof. dr. VASILE NETEA, București:
    Însemnătatea locurilor natale în formarea personalității omului de cultură și știință

Program 31 ianuarie 1982.

Sala festivă a Consiliului popular, ora 12,30:

Vizitarea expoziției documentare „Tradiție și continuitate cultural-istorică pe Valea superioară a Mureșului", organizată în colaborare cu Biblioteca județeană, Muzeul județean Mureș și Biblioteca orășenească — Reghin

Căminul cultural, ora 13

Intîlnire cu fiii satului:

„Satul în viața și activitatea mea"

Căminul cultural, ora 14:

Program cultural-artistic prezentat de formațiile artistice din Bistra-Mureșului, Pietriș și Deda

Tipografia Tîrgu Mureș 2013—1982

Program 31 ianuarie 1982 (continuare).

Comitetul de Cultură
și Educație Socialistă
al Județului Mureș
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
MUREȘ

Consiliul Comunal
de Educație Politică
și Cultură Socialistă
BIBLIOTECA COMUNALĂ
Deda

Simpozionul științific

TRADIȚIE ȘI CONTINUITATE CULTURAL-ISTORICĂ PE VALEA SUPERIOARĂ A MUREȘULUI

Ediția a 8-a



Miercuri, 1 februarie 1989, de la ora 13,
la Biblioteca comunală Deda

Deda, jud. Mureș 1 februarie 1989.

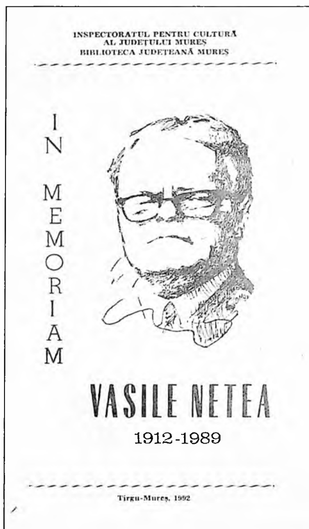
ÎN PROGRAM :

- Referate

1. Iosif PÂRLEA, președintele Consiliului Comunal de Educație Politică și Cultură Socialistă Deda
   Cunoașterea și prețuirea tradiției cultural-istorice - preocupare consecventă a partidului și statului nostru
2. Dimitrie POPTĂMAȘ, directorul Bibliotecii Județene Mureș
   Prezența și circulația "Cărții românești de învățătură" în localitățile din valea superioară a Mureșului
3. Traian BOSOANCĂ, muzeograf principal la Complexul Muzeal Județean
   Mureșenii și Marea Unire de la 1 Decembrie 1918
4. Gheorghe DĂRĂBAN, profesor la Liceul din Deda
   Pilda unui precursor - învățătorul Iustin Handrea din Maiorești
5. Teodor PÂRLEA, profesor la Liceul din Deda
   Valea superioară a Mureșului în anii ocupației horthyste
6. Mihail Art. MIRCEA, șef serviciu la Biblioteca Județeană
   Folclorul văii superioare a Mureșului în publicații din perioada interbelică
7. Ioan DAMIAN, profesor la Liceul din Deda
   Repertoriul muzical al sărbătorilor de iarnă în satele comunei Deda

- Colocviu pe temele referatelor
- Expoziție tematică de cărți

Program 1 februarie 1989.



Târgu-Mureș 29 februarie 1992.

PROGRAM

Sîmbătă, 29 februarie 1992, orele 10–13
Tîrgu-Mureș
Palatul Culturii, sala mică

Simpozion științific omagial

[illegible] DINU C. GIURESCU (București)
Vasile Netea în istoriografia românească

[illegible] POMPILIU TEODOR (Cluj-Napoca)
Vasile Netea — istoric al Transilvaniei

[illegible] CONSTANTIN MARINESCU (Iași)
Conștiința unității naționale în opera istoricului patriot Vasile Netea

[illegible] ALEXANDRU PORȚEANU, cercetător științific principal [illegible]
Vasile Netea — istoric al Memorandum-ului

[illegible] GABRIEL ȚEPELEA (București)
Rememorarea unor acțiuni împotriva Dictatului de la Viena

[illegible] MARTIAN COTRĂU (Iași)
Amintiri despre Vasile Netea

[illegible] VASILE DOBRESCU
Vasile Netea — istoric al Marii Uniri

[illegible] SERAFIM DUICU
Interesul față de literatură al cărturarului Vasile Netea

CORNEL MORARU, critic literar
Memorialistul Vasile Netea

Prof. MIHAIL ART MIRCEA
Vasile Netea în folcloristica românească

Dr. GRIGORE PLOEȘTEANU
Valorificarea trecutului istoric și cultural mureșean în opera lui Vasile Netea

— 5 —

Program 29 februarie 1992.

Prof. ILIE SANDRU (Toplița)
Vasile Netea și Mureșul de Sus

IOSIF ISAI (Deda)
Cărturarul Vasile Netea — fiu al satului Deda

Prof. DIMITRIE POPTĂMAȘ
Repere la o bio-bibliografie Vasile Netea

— ● —

La lucrările simpozionului științific omagial participă doamna LUCHEȚIA NETEA, soția distinsului cărturar.

— ● —

Cu ocazia simpozionului va fi vernisată **expoziția de cărți, manuscrise și documente Vasile Netea** din patrimoniul Bibliotecii Județene Mureș.

●
● ●

Duminică, 1 martie 1992
Deda, județul Mureș

Ora 10, la Biserica ortodoxă
Liturghie duminicală și slujbă de pomenire

Ora 12, la mormîntul cărturarului
Moment omagial

Ora 12,30, la Căminul Cultural Comunal
Evocarea personalității cărturarului Vasile Netea, fiu al satului Deda, de către participanții la Simpozionul științific omagial

— 6 —

Program 29 februarie 1992 (continuare).

Inspectoratul Judeţean pentru Cultură
Biblioteca Judeţeană Mureş

vă invită la evocarea

VASILE NETEA

- personalitate mureşeană în Panteonul culturii româneşti



la împlinirea a 81 de ani de la naşterea eminentului istoric şi om de cultură

Marţi 2 februarie 1993
în satul Veţa din judeţul Mureş

Veţa, jud. Mureş 2 februarie 1993.

PROGRAM

Ora 10 - 12, la Biserica Ortodoxă din Veţa

Sfînta Liturghie la sărbătoarea Întîmpinării Domnului

Oficiază:

- Preot Gheorghe Şincan, protopopul Tîrgu-Mureşului
- Preot Filaret Gămălău, parohul Bisericii Ortodoxe din Veţa.

Ora 12^{30} - 14, la Şcoala Generală din Veţa

Evocarea personalităţii cărturarului

VASILE NETEA

Alocuţiuni:

- Nicolae Băciuţ (scriitor, Tîrgu-Mureş)
- Petru Fanfareţ (învăţător pensionar)
- Ioan Florea (directorul Centrului Judeţean al Creaţiei Populare)
- Doru Geară (profesor, Şcoala Generală Ivăneşti)
- Mihail Art. Mircea (şef de serviciu, Biblioteca Judeţeană Mureş)
- Cornel Moraru (critic literar, consilier şef al Inspectoratului pentru Cultură Mureş)
- Ioan Oprea (directorul Librăriei "Romulus Guga" din Tîrgu-Mureş)
- Dimitrie Poptămaş (directorul Bibliotecii Judeţene Mureş)
- Melinte Şerban (directorul Studioului Teritorial de Radio Tîrgu-Mureş)
- Gheorghe Şincan (preot protopop, Tîrgu-Mureş)

Expoziţia **O viaţă de om dăruită cărţii** (cărţi din colecţiile Bibliotecii Judeţene Mureş)

Program 2 februarie 1993.

Inspectoratul Judeţean pentru Cultură
Biblioteca Judeţeană Mureş

vă invită la

SIMPOZIONUL COMEMORATIV

VASILE NETEA



(1912 - 1989)

la împlinirea a cinci ani de la moartea distinsului cărturar

Târgu - Mureş şi Deda (jud.Mureş)
5 - 6 martie 1994

Târgu-Mureş şi Deda, jud. Mureş 5-6 martie 1994.

PROGRAM



Sâmbătă, 5 martie 1994, ora 10,
în Sala Oglinzilor a Palatului Culturii din Târgu - Mureș

- **Evocarea personalității cărturarului patriot VASILE NETEA - istoric, filolog, publicist, orator și om politic.**

- **Prezentarea MEMORIULUI unor instituții de cultură, știință și învățământ pentru acordarea titlului de MEMBRU POST-MORTEM AL ACADEMIEI ROMÂNE istoricului VASILE NETEA.**

- **Constituirea FUNDAȚIEI CULTURALE "VASILE NETEA".**



Duminică, 6 martie 1994, ora 10
la Biserica Ortodoxă din Deda

- **Liturghie și parastas de pomenire a lui Vasile Netea, fiu al satului Deda.**

- **Alocuțiuni ale participanților la Simpozionul comemorativ.**

- **Moment de reculegere și depunerea unei coroane de flori la mormântul cărturarului, din partea Fundației "Vasile Netea".**

Program 5-6 martie 1994.

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ MUREȘ

FUNDAȚIA CULTURALĂ „VASILE NETEA"

PRIMĂRIA COMUNEI DEDA

organizează

ZILELE

VASILE NETEA

la împlinirea unui deceniu
de la încetarea din viață
a distinsului cărturar
(n.1 februarie 1912 - m.6 martie 1989)

Târgu-Mureș - Deda
6, 7 martie 1999

Târgu-Mureș și Deda, jud. Mureș 6-7 martie 1999.

TÂRGU-MUREȘ
Sâmbătă, 6 martie 1999
Ora 10.30, în Palatul Culturii (Sala mică)

SIMPOZION ȘTIINȚIFIC

Comunicări

Dr. VASILE DOBRESCU
De la Petru Maior la Vasile Netea

Dr. GRIGORE PLOEȘTEANU
Personalități mureșene în opera istoriografică a lui Vasile Netea

MELINTE ȘERBAN
Tânărul Netea - fondator și colaborator al unor periodice mureșene interbelice

[illegible]
Un prestigios colaborator al revistei „Vatra” (serie nouă)

ILIE ȘANDRU (Toplița)
Vasile Netea și Mureșul de Sus

[illegible]
Din activitatea politică a lui Vasile Netea

[illegible] MIRCEA
Vasile Netea în folcloristica românească

[illegible] NETEA (București)
Amintiri despre tatăl meu

[illegible] TĂMAȘ
Fundația Culturală „Vasile Netea” în viața spirituală mureșeană

EXPOZIȚIE DE CĂRȚI

EVENIMENT EDITORIAL
O nouă lucrare din Seria „Caiete mureșene” a Fundației Culturale „Vasile Netea”
Ion Chinezu - relief în posteritate

Programul 6-7 martie 1999.

DEDA
Duminică, 7 martie 1999
Ora 10, la Biblioteca comunală

IN MEMORIAM - VASILE NETEA

Alocuțiuni

IOAN GHIDIU, primarul comunei Deda
CORNEL MORARU, consilier șef
al Inspectoratului Județean pentru Cultură
DIMITRIE POPTĂMAȘ, directorul Bibliotecii
Județene Mureș, președintele
Fundației Culturale „Vasile Netea"

Comunicări

Dr. VASILE DOBRESCU, istoric, senator de Mureș
ILIE ȘANDRU, profesor, publicist
TRAIAN BOSOANCĂ, cercetător științific
Dr. GRIGORE PLOEȘTEANU, istoric
ANA GHIDIU, bibliotecară
GHEORGHE DĂRĂBAN, profesor
MIHAIL ART. MIRCEA, bibliotecar
MELINTE ȘERBAN, istoric literar, publicist

Ora 12,30, la Biserica Ortodoxă din Deda

SLUJBĂ DE POMENIRE
A PROF. DR. VASILE NETEA

Parastas

Cuvântul d-lui GELU NETEA,
fiul distinsului cărturar

MOMENT DE RECULEGERE
LA MORMÂNTUL LUI VASILE NETEA

La manifestările comemorative participă
doamna LUCREȚIA NETEA,
soția cărturarului

Program 6-7 martie 1999 (continuare).

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ MUREȘ • FUNDAȚIA CULTURALĂ „VASILE NETEA" • PRIMĂRIA COMUNEI DEDA • BIBLIOTECA COMUNALĂ

vă invită la simpozionul

TRADIȚIE ȘI CONTINUITATE CULTURAL-ISTORICA PE VALEA SUPERIOARA A MUREȘULUI

(Ediția a XIX-a)

Manifestare dedicată zilei de naștere a vrednicului cărturar patriot

VASILE NETEA

1912 - 1989

Deda (județul Mureș), 1 februarie 2000, ora 13.00 la Biblioteca comunală

Deda, jud. Mureș 1 februarie 2000.

Programul simpozionului

❑*Cuvânt inaugural*
Ioan Ghidiu, primarul comunei Deda

❑*Comunicări*

● *Tânărul Netea - vrednic animator al activității „Astrei" pe Mureșul Superior*
Dimitrie Poptămaș, directorul Bibliotecii Județene Mureș
● *Vasile Netea în anii Diktatului de la Viena (1940-1944)*
Gheorghe Dărăban, profesor la Grupul Școlar „Vasile Netea" din Deda
● *Contribuția lui Vasile Netea la corpusul istoriografiei naționale*
Claudia Buta, învățătoare la Școala Generală din Deda
● *Istoria Memorandului - lucrare fundamentală a istoricului „Vasile Netea"*
Ioan Gabor, profesor la Grupul Școlar „Vasile Netea" din Deda
● *Vasile Netea despre periplul transilvan al lui Mihai Eminescu în vara anului 1866*
Mihail Art.Mircea, șef de serviciu la Biblioteca Județeană
● *Memoria cărturarului în localitatea natală, la 88 de ani de la naștere*
Ana Ghidiu, bibliotecară

❑*Prezentarea a două cărți recent apărute în editura Fundației „Vasile Netea"*
● **„Astra reghineană"** - coordonator Marin Șara
● **„Mărturii prin vreme"** - autor Melinte Șerban

❑*Expoziție de cărți*

Program 1 februarie 2000.

Fundaţia Culturală „Vasile Netea"
Biblioteca Judeţeană Mureş
Protopopiatul Ortodox Român - Târgu-Mureş
Asociaţia Veteranilor de Război „Mareşal Ion Antonescu"

vă invită la

dezvelirea monumentului
eminentului cărturar patriot



VASILE NETEA

(1912-1989)

în localitatea
Veţa, din judeţul Mureş

Duminică, 24 septembrie 2000

Veţa, jud. Mureş 24 septembrie 2000.

PROGRAM

Veța, duminică 24 septembrie 2000, de la ora 10

- Sfânta Liturghie oficiată de pr.Gheorghe Şincan, protopop, şi pr.Cristian Pomohaci, paroh în Moşuni şi Veța

- Dezvelirea şi sfințirea monumentului consacrat cărturarului Vasile Netea, operă a sculptorului târgumureşean *Iuliu Togănel*, în prezența distinsei doamne *Lucreția Netea*, soția istoricului

- Alocuțiuni:

  - *Dimitrie Poptămaş*, preşedintele Fundației Culturale „Vasile Netea", director al Bibliotecii Județene Mureş
  - *Cornel Moraru*, consilier cultural şef al Inspectoratului Județean pentru Cultură - Mureş
  - *Grigore Ploeşteanu*, director al Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Şincai" al Academiei Române
  - *Teodor Pârlea*, profesor din comuna Deda, județul Mureş
  - *Petru Fanfareț*, învățător pensionar, fiu al satului Veța, veteran de război

- Mesaje ale oficialităților

- Sfințirea plăcii memoriale închinate învățătorului Aurel Holircă
  - Cuvântul d-lui *Melinte Şerban*, istoric literar şi publicist

- Program artistic susținut de grupul vocal al Centrului de Plasament din Miercurea Nirajului (Director: Vasile Radu; instructor îndrumător: Daniel Radu)

Program 24 septembrie 2000.

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ MUREŞ

PRIMĂRIA COMUNEI DEDA

FUNDAŢIA CULTURALĂ „VASILE NETEA"

organizează simpozionul

TRADIŢIE ŞI CONTINUITATE CULTURAL-ISTORICĂ PE VALEA SUPERIOARĂ A MUREŞULUI

(Ediţia a XX-a)



consacrat comemorării cărturarului

VASILE NETEA

(1912-1989)

Deda, 6 martie 2001, ora 11[00]
la Clubul Căminului Cultural

Deda, jud. Mureş 6 martie 2001.

PROGRAM

○*Alocuțiune*
Gavril PAȘCANU, primarul comunei Deda

○*Memoria cărturarului Vasile Netea în localitatea natală*
Ana GHIDIU, bibliotecară

○*Istoria Memorandului, operă istorică fundamentală a cărturarului Vasile Netea*
Ioan GABOR, profesor

○*Rolul preoțimii la dezvoltarea culturii românești în opera lui Vasile Netea*
Florin BENGEAN, masterand, Facultatea de Teologie-Sibiu

○*Poetul „iconarist" Vasile Netea*
Dimitrie POPTĂMAȘ, director, Biblioteca Județeană Mureș

○*Intelectualii din Deda în cadrul despărțământului Reghin al Astrei*
Ioan BUTA, profesor

○*Profesorul cărturar Teodor Ceontea din Deda*
Dr.Grigore PLOEȘTEANU, director, Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gh.Șincai"

○**Două destine paralele: profesorul Eftichie Ionescu și preotul Mihai Grecu**
Claudia CHEIA, profesoară

○*Petre A.Boțian - exponent al intereselor patrimoniale ale obștilor unor așezări de la poalele Călimanilor*
Mihail Art.MIRCEA, șef serviciu, Biblioteca Județeană Mureș

○*Memoria marilor dascăli - Pavel Tornea*
Gheorghe DĂRĂBAN, profesor

Moderator: Dimitrie POPTĂMAȘ

*

Prezentarea volumului „OBSEDATUL"
de Gelu NETEA
(București, Ed.Elisavaros, 2000)

Program 6 martie 2001.

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ MUREŞ
şi
FUNDAŢIA CULTURALĂ „VASILE NETEA"

organizează simpozionul

VASILE NETEA

personalitate pluridimensională a scrisului românesc



prilejuit de împlinirea a 90 de ani de la naşterea şi 13 ani de la moartea cărturarului mureşean

Târgu-Mureş, 18 martie 2002, ora 17
în Sala mică a Palatului Culturii

Târgu-Mureş 18 martie 2002.

Program

Prof.univ.dr.GRIGORE PLOEŞTEANU
Preocupări de istoria diplomaţiei în opera lui Vasile Netea

Conf.univ.dr.VASILE DOBRESCU
Scrierile din tinereţe ale istoricului Vasile Netea

Drd.TRAIAN BOSOANCĂ
Vasile Netea - exponent al politicii liberale

MELINTE ŞERBAN
Vasile Netea şi Societatea „Tinerimea Română"

DIMITRIE POPTĂMAŞ
Vasile Netea sub stindardul „Astrei"

Preot FLORIN BENGEAN
Legăturile cărturarului Vasile Netea cu biserica strămoşească

MIHAIL ART.MIRCEA
Modele umane şi intelectuale din rândurile învăţătorimii, în viaţa şi scrierile lui Vasile Netea

*

Expoziţie de carte:

„Din scrierile lui Vasile Netea"
existente în colecţiile
Bibliotecii Judeţene Mureş

Program 18 martie 2002.

•DIRECȚIA PENTRU CULTURĂ, CULTE ȘI PATRIMONIU CULTURAL NAȚIONAL •BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ MUREȘ •FUNDAȚIA CULTURALĂ „VASILE NETEA" •FUNDAȚIA CULTURALĂ „CEZARA"

vă invită la

OMAGIEREA CĂRTURARULUI

VASILE NETEA



la împlinirea a 82 de ani de la naștere

Târgu-Mureș
Vineri, 30 ianuarie 2004, ora 12^{00}
Sala mică a Palatului Culturii

Târgu-Mureș 30 ianuarie 2004.

☐ EVOCARE „VASILE NETEA ŞI ASTRA"

Expuneri:

• Dimitrie Poptamaş
Vasile Netea şi ASTRA

• Melinte Şerban
Vasile Netea, istoric al ASTREI-Reghin

☐ Lansarea volumelor

„VASILE NETEA - cărturarul din Deda Mureşului"
şi
„Cuvinte alese"
de preot Florin Bengeanu (Editura „Lira", 2004)

Prezinta:

• Nicolae Baciuţ, Lazăr Lădariu şi Valentin Marica

☐ CONSTITUIREA DESPĂRŢĂMÂNTULUI TÂRGU-MUREŞ AL ASTREI

Program 30 ianuarie 2004.

PRIMĂRIA DEDA

organizează
SIMPOZIONUL

TRADIȚIE
ŞI CONTINUITATE
CULTURAL-ISTORICĂ
PE VALEA SUPERIOARĂ
A MUREŞULUI

- Ediția 2005



Vasile Netea

DEDA, JUDEȚUL MUREŞ

Sâmbătă, 5 martie 2005, ora 11

Deda, jud. Mureş 5 martie 2005.

PROGRAM

■ **Ora 11, la mormântul cărturarului Vasile Netea**

Moment de reculegere, rugăciune și recunoștință

■ **Ora 11^{30} la Biblioteca Comunală**

SIMPOZIONUL
„TRADIŢIE ŞI CONTINUITATE CULTURAL-ISTORICĂ PE VALEA SUPERIOARĂ A MUREŞULUI"
- Ediţia 2005

Alocuţiuni de deschidere

Lucreţia Cadar
primarul comunei Deda
Nicolae Băciuţ
directorul Direcţiei pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural a judeţului Mureș
Lazăr Lădariu
redactor șef al ziarului „Cuvântul liber", președintele Despărţământului coordonator ASTRA-Mureș
Mihai Ghidiu
profesor-director, Grupul Școlar „Vasile Netea" din Deda

Comunicări

Prof. Teodor Pârlea
Deda - repere în timp istoric
Dr. Grigore Ploeșteanu
Amintiri despre Vasile Netea
Dr. Vasile Dobrescu
Vasile Netea în istoriografia română
Dr. Valentin Marica
Vasile Netea și tezaurizarea folclorului mureșean

Program 5 martie 2005.

Mihail Art. Mircea
Aurelian Borșianu, remarcabil cercetător al tradiției etnofolclorice mureșene
Florin Bengean
Vasile Netea și Elie Miron Cristea
Marin Șara
Capacitatea organizatorică și de penetrare în teritoriu a Despărțământului ASTRA Reghin
Prof. Ioan Buta
Intelectualii din Deda și ASTRA
Prof. Simion Bui
ASTRA și școala
Melinte Șerban
Vasile Netea, susținător al Asociațiunii
Nicolae Băciuț
Rolul intelectualului în viața satului postmodern
Dimitrie Poptămaș
Scurt bilanț al Fundației Culturale „Vasile Netea"

Prezentări de cărți

- VIOREL I. BORȘIANU
  Deda - consemnări cultural-istorice despre obârșiile mele
  Ediție îngrijită și prefațată de M. Art. Mircea
  (Fundația Culturală „Vasile Netea", 2005)

- FLORIN BENGEAN
  Vasile Netea - cărturarul din Deda Mureșului
  Ediția a II-a (Editura Lyra, 2004)

- NICOLAE BĂCIUȚ
  Muntele Athos din Muntele Athos
  (Editura Tipomur, 2004)

Program 5 martie 2005 (continuare).

PRIMĂRIA DEDA

în colaborare cu:

Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Mureș
Biblioteca Județeană Mureș
Fundația Culturală „Vasile Netea"
Despărțământul coordonator „ASTRA"- Valea Mureșului

vă invită la

SIMPOZIONUL

TRADIȚIE ȘI CONTINUITATE CULTURAL-ISTORICĂ PE VALEA SUPERIOARĂ A MUREȘULUI



Vasile Netea

În programul manifestărilor:

Nicolae Băciuț ●Florin Bengean ●Prof. Simion Bui ●Prof.Ioan Buta Lucreția Cadar ●Prof.Gheorghe Dărăban ●Dr.Vasile Dobrescu ●Prof.Mihai Ghidiu ●Lazăr Lădariu ●Dr.Valentin Marica ●Mihail Art. Mircea ●Lucreția Netea ●Prof.Teodor Pârlea ●Dr.Grigore Ploeșteanu ●Dimitrie Poptămaș ●Marin Șara ●Melinte Șerban

DEDA, JUDEȚUL MUREȘ
Sâmbătă, 5 martie 2005, ora 11

Afișul 5 martie 2005.

PRIMĂRIA COMUNEI DEDA
în colaborare cu
Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Mureș
Fundația Culturală „Vasile Netea"
Despărțământul Județean Mureș al ASTRA

o r g a n i z e a z ă
reuniunea cultural-științifică

VASILE NETEA

ÎN CONȘTIINȚA MUREȘENILOR



ocazionată de comemorarea cărturarului

D e d a

Sâmbătă, 11 martie 2006, cu începere de la ora 10^{30}
în sala de ședințe a Primăriei

Deda, jud. Mureș 11 martie 2006.

PROGRAM

10^{30}-11, în Cimitirul bisericii

Moment de rugăciune și reculegere
la mormântul lui Vasile Netea

11-13^{30}, în Sala de ședinte a Primăriei

Sesiune de comunicări:
„Vasile Netea în conștiința mureșenilor"

Alocuțiuni:

Lucreția CADAR, primar al comunei Deda
Mihai GHIDIU, director al Grupului Școlar „Vasile Netea"

Comunicări:

- Drd. Nicolae BĂCIUȚ
  Nevoia de modele
- Lazăr LĂDARIU
  Eseu despre V. Netea
- Dr. Vasile DOBRESCU
  Vasile Netea – între politică și istorie
- Ana GHIDIU
  Aspecte din viața și activitatea lui V. Netea
- Pr. prof. drd. Florin BENGEAN
  Vasile Netea despre Andrei Șaguna

Program 11 martie 2006.

PRIMĂRIA COMUNEI DEDA

în colaborare cu

Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Mureș
Fundația Culturală „Vasile Netea"
Despărțământul Județean Mureș al ASTRA

o r g a n i z e a z ă

reuniunea cultural-științifică

VASILE NETEA

ÎN CONȘTIINȚA MUREȘENILOR

ocazionată de comemorarea cărturarului

Alocuțiuni:

Lucreția CADAR, primar al comunei Deda
Mihai GHIDIU, director al Grupului Școlar „Vasile Netea"

Comunicări:

Drd. Nicolae BĂCIUȚ • Lazăr LĂDARIU • Dr. Vasile DOBRESCU • Ana GHIDIU • Pr. prof. drd. Florin BENGEAN • Prof. Gheorghe DĂRĂBAN • Mihail Art. MIRCEA • Marin ȘARA • Dimitrie POPTĂMAȘ • Melinte ȘERBAN

D e d a
Sâmbătă, 11 martie 2006, cu începere de la ora 10^{30}
în sala de ședințe a Primăriei

Afiș 11 martie 2006.

FUNDAŢIA CULTURALĂ „VASILE NETEA"
DESPĂRŢĂMÂNTUL CENTRAL AL ASTREI - TG.-MUREŞ

o r g a n i z e a z ă
lansarea cărţii

MUREŞUL SUPERIOR

VATRĂ DE CULTURĂ ROMÂNEASCĂ
de Vasile Netea

Prezintă:

Prof. Lazăr LĂDARIU **Prof.Dimitrie POPTĂMAŞ**
Pr. prof. drd.Florin BENGEAN **Prof. Melinte ŞERBAN**

Marţi, 5 septembrie 2006, ora 14
în Sala mică a Palatului Culturii

Târgu-Mureş 5 septemrie 2006, lansare de carte.

PRIMĂRIA COMUNEI DEDA
în colaborare cu
Direcţia pentru Cultură, Culte şi Patrimoniu Cultural Naţional Mureş
Fundaţia Culturală „Vasile Netea"
Despărţământul Central al ASTRA - Târgu-Mureş
Despărţământul ASTRA - Deda

organizează

simpozionul anual

VASILE NETEA

personalitate plurivalentă a culturii româneşti



la aniversarea a 95 de ani de la naşterea şi comemorarea a 19 ani de la moartea cărturarului

Participă:
LUCREŢIA CADAR●MIHAI GHIDIU
Dr.VASILE DOBRESCU●Drd.NICOLAE BĂCIUŢ●LAZĂR LĂDARIU
Drd. FLORIN BENGEAN●Prof.ILIE ŞANDRU
Prof.GHEORGHE DĂRĂBAN●Prof.DIMITRIE POPTĂMAŞ
Prof.MARIN ŞARA●Prof.MELINTE ŞERBAN
Prof.MIHAIL ART. MIRCEA●Ec.IOAN ILIEŞ

DEDA

Joi, 15 martie 2007, cu începere de la ora 12 în sala de şedinţe a Primăriei

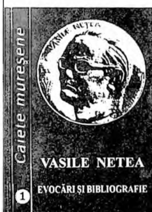
Afiş 15 martie 2007.

BLIOTECA MUNICIPALĂ "PETRU MAIOR" REGHIN
DESPĂRȚĂMÂNTUL REGHIN AL ASTREI
organizează

joi, 17 aprilie 2008, ora 17°°,

la sediul bibliotecii,
SIMPOZIONUL ȘTIINȚIFIC

1. - ASTRA ȘI IDEALUL UNIRII;
2. - Prezentarea cărții
"VASILE NETEA" - evocări și bibliografie



Participă:
- Prof. univ. dr. Vasile Dobrescu
- Prof. Melinte Șerban
- Pr. drd. Florin Bengean
- Prof. Dimitrie Poptămaș

Moderator: prof. Marin Șara.

Vă așteptăm cu drag!

Reghin, jud. Mureș 17 aprilie 2008, lansare de carte.

PRIMĂRIA COMUNEI DEDA
FUNDAȚIA CULTURALĂ „VASILE NETEA"
DESPĂRȚĂMÂNTUL CENTRAL AL ASTREI - TÂRGU-MUREȘ

vă invită să luați parte
la manifestările prilejuite
de comemorarea lui

VASILE NETEA



la împlinirea a 20 de ani de la trecerea în eternitate a cărturarului

Deda ● Târgu-Mureș

5 - 6 martie, 2009

Deda, jud. Mureș 5-6 martie 2009

Program

DEDA, 5 martie 2009

Ora 10^{30} Moment de rugăciune şi reculegere la mormântul lui Vasile Netea
Oficiază: pr.Dumitru FĂRCAŞ

Ora 11 - În sala de şedinţe a primăriei va avea loc simpozionul **„Vasile Netea în conştiinţa contemporanilor"**

Alocuţiuni:

Lucreţia CADAR, primar al comunei Deda
Nicolae BĂCIUŢ, director al Direcţiei pentru Cultură, Culte şi Patrimoniu Cultural Naţional - Mureş
Lazăr LĂDARIU, preşedinte al Despărţământului Central Judeţean Mureş al ASTREI

Comunicări

- Pr.Florin BENGEAN. ***Vasile Netea şi Cazania lui Varlaam***
- Prof.Gheorghe DĂRĂBAN. ***Vasile Netea, maestru al interviului literar***
- Dr.Valentin MARICA. ***Vasile Netea - biograf al Patriarhului Miron Cristea***
- Melinte ŞERBAN. ***Mureş, Mureş, apă lină - ecouri în presa vremii***
- Ilie FRANDEŞ. ***O prietenie memorabilă***
- Ilie ŞANDRU. ***Vasile Netea şi Topliţa***
- Ioan ILIEŞ şi Călin CIONTEA. ***Vasile Netea în amintiri***

Moderator: Dimitrie POPTĂMAŞ

TÂRGU-MUREŞ, 6 martie 2009

În sala de studii sociale şi politice „Emil Aurel Dandea"
(Piaţa Trandafirilor nr.5, clădirea „Apollo")

Ora 11

Conferinţă

- Prof.univ.dr. Vasile DOBRESCU. ***Vasile Netea - omul politic***

Program 5-6 martie 2009.

Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Şincai"
al Academiei Române
Universitatea „Petru Maior" din Târgu-Mureş
Biblioteca Judeţeană Mureş
Fundaţia Culturală „Vasile Netea"
Primăria Comunei Deda (Mureş)

Centenar
Vasile Netea
1912-2012

Caiet program

Târgu-Mureş • Deda
1-2 februarie 2012



Vasile Netea şi mama sa în anul 1930.

Programul
„Zilelor culturale Vasile Netea",
prilejuite de centenarul naşterii istoricului şi omului de cultură

Miercuri, 1 februarie 2012, la Târgu-Mureş, în Sala mare de şedinţe a Prefecturii Judeţului Mureş:
- ora 11:00 - Deschiderea festivă a manifestărilor;

Alocuţiuni şi mesaje:
Marius Paşcan, prefect al judeţului Mureş;
Nicolae Bocşan, prorector al Universităţii „Babeş-Bolyai";
Nicolae Băciuţ, directorul Direcţiei Cultură şi Patrimoniul Cultural Naţional Mureş;
Cornel Sigmirean, directorul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Şincai" al Academiei Române;
Lazăr Lădariu, preşedintele Despărţământului Central Judeţean Mureş al ASTRA;
Dimitrie Poptămaş, preşedintele Fundaţiei Culturale „Vasile Netea"
- ora 11:30 - Sesiunea de comunicări **„Vasile Netea - personalitate pluridimensională a istoriei şi culturii naţionale"**;
- ora 13:00 - Pauză de prânz;
- ora 15:00 - La Casa de oaspeţi a Primăriei Târgu-Mureş de la Complexul de Agrement şi Sport „Mureşul". Continuarea sesiunii de comunicări;
- ora 17:30 - Încheierea lucrărilor sesiunii;
- ora 18:00 - Prezentări de cărţi.

Joi, 2 februarie 2012 - la Deda:
- ora 10 - Participarea la Sfânta Liturghie prilejuită de sărbătoarea Întâmpinarea Domnului şi slujba de pomenire oficiată întru cinstirea şi amintirea cărturarului Vasile Netea, fiu al localităţii;
- ora 11:30 - Moment de reculegere, depunere de coroane şi jerbe de flori la mormântul cărturarului;
- ora12 - La Căminul cultural din localitate: Reuniune culturală prilejuită de centenarul naşterii cărturarului
  - Alocuţiuni, mesaje, evocări şi comunicări;
  - Program cultural – artistic.

PROGRAMUL

Simpozionului „Vasile Netea – personalitate pluridimensională a istoriei şi culturii naţionale"

Acad. dr. Dan Berindei	Prof. univ. dr. Nicolae Bocşan	Prof. univ. dr. Cornel Sigmirean	Prof. univ. dr. Vasile Dobrescu
Vasile Netea – un tribun al Transilvaniei	*Ideea de naţiune la români în opera lui Vasile Netea*	*Vasile Netea şi viitorul elitei burgheze româneşti interbelice*	*Scrierile din tinereţe ale lui Vasile Netea*

Prof. univ. dr. Nicolae-Şerban Tanaşoca	Conf. univ. dr. Corina Teodor	Prof. univ. dr. Iulian Boldea	Prof. Mariana Ploeşteanu
Lupta pentru unire la Conferinta de pace de la Paris în opera lui Vasile Netea	*Afinităţi istoriografice în opera lui Vasile Netea*	*Vasile Netea – vocaţia dialogului*	*Vasile Netea istoric al mişcării Memorandiste*

Prof. Dimitrie Poptămaş	Prof. dr. Florin Bengean	Teodor Tanco	Prof. Mihail Art. Mircea
Pluridimensionalitatea cărturarului Vasile Netea	*Figuri emblematice de ierarhi ortodocşi transilvăneni în preocupările cărturarului Vasile Netea*	*Descendenţa grănicerească a lui Vasile Netea*	*Cărturarul Vasile Netea în folcloristica mureşeană*

Lazăr Lădariu	Prof. Nicolae Marin Şara	Drd. Monica Avram	Dr. Liviu Boar
Doi prieteni: Vasile Netea – Gabriel Ţepelea	*Vasile Netea şi Astra reghineană*	*Vasile Netea şi Biblioteca Judeţeană Mureş*	*Vasile Netea în arhivele mureşene*

Prof. Ilie Şandru	Ilarie Opriş	Prof. Leon Ştef	Gelu Netea
Un topliţean în Memoriile lui Vasile Netea	Vasile Netea şi Constantin Romanu-Vivu	Vasile Netea în amintirile mele	Gelu Netea despre Vasile Netea

CONVINGERI ESENŢIALE

„Poporul român reprezintă, în primul rând, o mare şi inepuizabilă forţă biologică şi lingvistică. Aidoma stâncilor şi gorunilor crescuţi din adâncurile solului său, el trăieşte aici de mii de ani, păstrându-şi neclintită fiinţa",

„Fără Astra, fără adunările ei generale, fără despărţămintele şi fără cercurile ei culturale, fără publicaţiile şi fără bibliotecile ei, fără oamenii ei zdraveni şi entuziaşti, buni români şi buni creştini si tot pe atât de străluciţi cărturari şi luptători naţionali, începând cu marele Şaguna şi Al. Sterca Suluţiu şi continuând cu un Baron Vasile Pop, cu un Bologa, cu un Cipariu, cu un Mocioni, cu un Bariţiu, cu un Moldovănuţ, cu un Bârseanu şi cu un Goldiş până la actualul preşedinte, dl. prof. Iuliu Moldovan, greu ne-am putea închipui întreg progresul cultural al neamului românesc din Transilvania, care, sub raportul educării şi instruirii maselor populare, stă mai bine decât înşişi fraţii din ţara liberă. Activitatea şi rezultatele cultural ale Astrei constituie cea mai frumoasă şi cea mai trainică biruinţă a strădaniilor intelectualilor ardeleni de a ridica nivelul satelor noastre şi a le îndrepta cu hotărâre şi devotement pe căile culturii si ale civilizaţiei".

„Am văzut întotdeuna în cărturar, în scriitor sau în artist, un izvor de lumină, un semănător de îndemnuri înălţătoare şi de idei fecunde".

„Fiind aşezat, cum spunea cronicarul, în calea tuturor răutăţilor şi înfruntând cele mai dificile situaţii, poporul român a ştiut să-şi urmărească necontenit, cu un lucid realism, toate ţelurile propuse şi în cele din urmă să le infăptuiască".

„La noi în special, la români, istoria a fost o adevărată pârghie pentru dezvoltarea atât politică, cât si culturală. La baza tuturor acţiunilor noastre de ordin naţional şi social stau evidenţele şi argumentele istoriei. Ele au pledat atât pentru realizarea unităţii româneşti, cât şi pentru menţinerea integrităţii şi independenţei naţionale".

Din scrierile lui Vasile Netea

„Un adevărat istoric trebuie să fie şi un pedagog care să confere faptelor studiate şi un anumit gir educativ".

„Limba şi istoria au creat o anumită sensibilitate românească transilvăneană, au creat o anumită mentalitate şi de aceea nicăieri decât aici, în Transilvania, nu se evocă mai mai mult elementele istorice ale vieţii româneşti, elementele limbii, fiindcă prin acestea am putut apăra Transilvania şi am putut, în 1918, s-o aducem la marea masă a unirii tuturor românilor".

„La baza conştiinţei unicităţii noastre entice, a stăpânirii, prin limbă şi cultură, a întregului teritoriu de la izvoarele Tisei, trecând peste Carpaţi şi până la Marea cea Mare, s-a aflat permanenta identificare a poporului român cu moştenirea sa fundamentală, *Dacia*, continuitatea neîtreruptă a aceluiasi



popor, cu acelaşi grai, cu aceleaşi forme de viaţă şi cu folosirea în comun a tuturor creaţiilor sale culturale, artistice şi ştiinţifice".

„Mai mult decât o dramatică biografie şi mai mult decât un destin emoţionant, viaţa lui Avram Iancu reprezintă un exemplu de încredere nemărginită în puterile poporului român, de devotament nebiruit pentru dreptul său la libertate şi independenţă, o înălţătoare lecţie de eroism şi sacrificiu".

„După o îndelungată noapte istorică, petrecută în cătuşe şi gemete, în lacrimi şi răbufniri năpraznice, mângâiate şi călăuzite însă necontenit de steaua speranţei, împilaţii veacurilor izbutiseră să ajungă ziua cea mare (1 Decembrie 1918-n.n.) a înlăturării lanţurilor şi a proclamării libertăţii visate de înaintaşi".

„Numai acei istorici au rezistat timpului care au ştiut să dea scrisului lor puterea obiectivităţii".

AŞA CUM L-AU CUNOSCUT

Dumitru Almaş: „Un neastâmpărat, un neliniştit, un entuziast, un exploziv. Avea o mie de idei şi de planuri. L-am admirat şi invidiat pentru spontaneitatea şi îndrăznelile lui. O memorie prodigioasă, o expunere vibrantă, caldă, entuziastă, cuceritoare, incandescentă... Mi-a fost greu să-l întrec. Întotdeauna însă mi-a fost drag să-l am partener".

Ion Dodu Bălan: „Un OM, un scriitor şi un istoric de mare prestigiu, care a participat cu pana sa inspirată şi verbul său înflăcărat la stabilirea adevărului despre Transilvania şi despre momente de răscruce din istoria noastră naţională".

Dan Berindei: „Un dar inegalabil de a fi veşnic tânăr! Un luptător, un ardent, un erudit. Un neostenit, un harnic, un activ. Un optimist, un om de acţiune. Neîndoielnic, unul dintre vorbitorii cei mai eficienţi şi cei mai ascultaţi. Un mesager al culturii naţionale. Un tribun paşoptist întârziat, pentru care vârsta nu are bariere, însuşirea sa dominantă este omenia".

Valentin Borda: „Era dârz şi perseverent, cum e Mureşul în defileul săpat în stâncă; era şi blând ca apele râului după ce scapă din strânsoarea munţilor; a purtat în trup semeţia culmilor Scaunu, Bistricioru, Pietrosu când stau bântuite de vremuieli; avea în sânge lirismul bătrânilor din sat, care ar vrea să mai fie flăcăi, să joace învârtită şi să chiuie înalt; a fost ca un cerb hăituit de nelinişti ancestrale; s-a dăruit luptei cu fervoarea lui Iancu cel Mare; munca i-a fost sărbătoare trăită febril, pe care o visa şi când era obligat să stea în pat, în totală nemişcare".

Romulus Guga: „Prin opera sa, Vasile Netea a adus la ospăţul cel mare al popoarelor identitatea de neconfundat a poporului român. A ştiut mereu să scurteze noaptea şi să arate calea de unde speranţa se ridică în ochii înlăcrimaţi".

C. Gh. Marinescu: „Un om de aleasă omenie. Un mare istoric şi cărturar patriot. Un dascăl desăvârşit. O forţă multivalentă. Un nedreptăţit. A căzut şi s-a ridicat, timp de decenii, luminând ca un far prin orbecăirea vremurilor. Un mare prieten. A reuşit, datorită şi partenerei sale de viaţă şi colaboratoare, dna Lucreţia Netea, să depăşească în mod inegalabil amintirile şi consecinţele dureroase ale unei detenţii inumane, spre a-şi continua cu excepţională dăruire valoroasa sa operă de istoric şi scriitor".

Dumitru Micu: „Un demiurg al României moderne. Principalele însuşiri ale întregii sale opere sunt: probitatea ştiinţifică, meticulozitatea, expresivitatea, rigurozitatea, scrupulozitatea, pasiunea. Orice aserţiune, orice relatare este

examinată cu minuţiozitate, întoarsă pe toate feţele. Aprecierile sunt întotdeauna pertinente. Un suflet delicat, în care pulsează sensibilitatea unui virtual poet. Stilul istoricului excelează prin claritate, fluenţă, precizie. Nimic superfluu, gratuit, greoi, arid, obositor. Expresia este încântătoare".

Ovidiu Papadima: „Aş fi tentat să spun că istoricul Vasile Netea este un adevărat fenomen al naturii, dacă nu s-ar fi spus cam la fel şi despre Nicolae Iorga. El reprezintă însă, desigur, o concretizare a energiei fizice şi spirituale a transilvănenilor căliţi de secolele în care au trebuit nu numai să dăinuiască, ci să şi acţioneze până la încleştarea luptei pentru a-şi putea păstra fiinţa naţională".

Grigore Ploeşteanu: „Prin condeiul talentat, cuvântul pătrunzător şi spiritul energic al cărturarului, a servit lupta naţiunii române împotriva Diktatului de la Viena. Sub domnia cenzurii şi ameninţarea închisorii a recurs, neînduplecat, la evocarea trecutului cultural şi istoric, acesta fiind unicul mijloc posibil de referire la problema Transilvaniei. Afirmaţiile sale erau tranşante şi definitive. Iar idealul, unul singur: «Toţi românii la un loc pe întregul nostru teritoriu naţional»„.

Alexandru Porţeanu: „Demn urmaş al tribunilor ardeleni. Figură reprezentativă a «generaţiei refugiului». Unul din cei mai valoroşi istorici ai unităţii noastre naţionale. Cărturar, educator, apostol cultural, dascăl al neamului românesc. Cuvântul său se remarca prin elocinţă, rigoare, încărcătură de idei şi vibraţie patriotică, producând un adevărat entuziasm în rândurile auditoriului. Un învăţat de seamă, o operă vastă, un loc binemeritat în conştiinţa posterităţii".

Teodor Tanco: „A coborât de pe plaiuri de legendă şi folclor, din acel Gledin grăniceresc de sub Poiana Tomii, de unde pornesc rădăcinile neamului său ţărănesc. A cunoscut nemijlocit comorile populare ale artei cuvântului, îndeletnicirea sa iniţială fiind aceea de folclorist. S-a ivit în lumea spiritului şi a cărţii împreună cu generaţia de după Marea Unire din 1918, cu avânturi şi vise urcate în stele, păşind, ca toţi dascălii şcolilor româneşti din ţinuturile eliberate, în luminarea poporului".

Gabriel Ţepelea: „De o tenacitate balzaciană în muncă. Pluridimensional: istoric, istoric literar, folclorist, memorialist, gazetar, orator de vocaţie, organizator de manifestări cultural-artistice. A excelat ca istoric".

Stelian Vasilescu: „Activitatea sa a fost considerată de o importanţă aparte în cadrul ştiinţei istoriei româneşti şi a publicisticii noastre. «A patriei cinstire» a fost, dintotdeauna, idealul său cel mai înalt".

Alexandru Zub: „Aproape o jumătate de secol, Vasile Netea s-a impus ca o prezenţă specială. Opera sa este construită pe seama câtorva obsesii fundamentale, care sunt nu numai ale istoricului, ci şi ale istoriei. Modelul urmat a fost Nicolae Iorga. Un cărturar de formaţie riguroasă, o inimă fierbinte. Are asigurat, fără îndoială, un loc important în galeria de luptători pentru apărarea valorilor noastre de permanenţă".



Cu viitoarea soţie, Lucreţia



Cu Dinu Brătianu



La Sala Dalles din Bucureşti - 1945



Simpozion comemorativ – 1990



Oratorul



La mormântul lui Ion Pop Reteganul

PUBLICAŢIILE FUNDAŢIEI CULTURALE „VASILE NETEA”

SERIA „CAIETE MUREŞENE”

1. **Vasile Netea-Evocări şi bibliografie**. Ediţie îngrijită de Dimitrie Poptămaş şi Melinte Şerban. Târgu-Mureş, 2008, 250 p.
2. **Ion Chinezu – relief în posteritate** - Studii şi comunicări prezentate la simpozionul ştiinţific prilejuit de centenarul naşterii eminentului cărturar (Târgu-Mureş, 4-5 iunie 1994), volum îngrijit de Melinte Şerban, Dimitrie Poptămaş şi Mihail Art. Mircea, Tg-Mureş, 1999, 130 p.
3. **Un om pentru Tg-Mureş: Emil A. Dandea** - Comunicări prezentate la sesiunea comemorativă desfăşurată la Târgu-Mureş, în data de 18 august 1994, la împlinirea unui sfert de veac de la moartea lui Emil Dandea. Târgu-Mureş, 1995,166 p.
4. Vasile Pop. **Colinde**. Cu o prefaţă de Mihail Art. Mircea. Târgu-Mureş, 1996, 120 p.
5. **Elie Câmpeanu - omul şi faptele sale**. Coordonatori: Grigore Ploeşteanu şi Dimitrie Poptămaş, Târgu-Mureş, 1999, 152 p.
6. Gheorghe S. Mircea. **Vis şi adevăr**. Versuri. Cu un cuvânt înainte de Mihail Art. Mircea. Târgu-Mureş, 1998, 86 p.
7. **Alexandru Ceuşianu**. Studii şi comunicări prezentate la simpozionul ştiinţific prilejuit de centenarul naşterii vrednicului cărturar şi om politic (Reghin, 2 iunie 1998), volum îngrijit de Marin Şara, Georgeta Mărgineanu şi Iacob Huza, Reghin, Biblioteca municipală „Petru Maior”, 1999, 88 p.
8. **Mărturii prin vreme**. Douăzeci de ani de viaţă culturală pe Mureşul de Sus. Târgu-Mureş, 1999, 216 p.
9. Traian Dragoş. **La capătul apelor.** Versuri. Selecţie şi cuvânt înainte de Iulian Boldea.Târgu-Mureş, 2000, 68 p.
10. Melinte Şerban. **Evocări istorice şi literare**. Prefaţă de Dimitrie Poptămaş, Târgu-Mureş, 2001, 147 p.
11. **Cântecele lui Iancu**. Adunate de Traian Dragoş. Ediţie îngrijită şi Cuvânt înainte de Vasile Dragoş. Târgu - Mureş, 2001, 62 p.
12. Valeriu P. Vaida. **Mărturii dintr-un veac apus**. Ediţie îngrijită de Mariana Cristescu. Târgu-Mureş, Ed.Tipomur, 2001, 171 p.
13. **Aurel Filimon-consacrare şi destin**. Volum îngrijit de Mihail Art. Mircea, Dimitrie Poptămaş şi Melinte Şerban, Târgu-Mureş, 2001, 288, p.
14. Dimitrie Poptămaş. **Philobiblon mureşean**. O viaţă printre oameni şi cărţi. Cuvânt înainte de Melinte Şerban. Târgu-Mureş, 2003, 346 p.
15. Iosif Pop. **Credinţă şi apostolat**, memorii - prefaţa de preot protopop Liviu Sabău, canonic mitropolitan, ediţie îngrijită şi postfaţa de Dimitrie Poptămaş şi Melinte Şerban, Târgu-Mureş, 2004, 229 p.
16. Viorel I. Borşianu. **Deda. Consemnări cultural - istorice despre obârşiile mele** Volum îngrijit şi prefaţat de Mihail Art. Mircea, Târgu-Mureş, 2005, 76 p.

17. Traian Popa. **Monografia orașului Târgu-Mureș**. Ediție anastatică, Studiu introductiv de prof. Dr. Grigore Ploeșteanu, ediție îngrijită de Melinte Șerban și Dimitrie Poptămaș, Târgu-Mureș, 2005, 323 p.
18. Melinte Șerban. **Cultura mureșeană în memoria cărților**. (voi. I) -, Târgu-Mureș, Editura Ardealul, 2006, 351 p.
19. Maria Dan. **Protopopul Artimon M. Popa**. Cu un cuvânt înainte de prof. univ. Cornel Sigmirean. Târgu-Mureș, 2006, 194 p.
20. Dimitrie Poptămaș, **Prezența și circulația vechilor tipărituri românești în zona superioară a Văii Mureșului**. Târgu-Mureș, Editura Nico, 2008, 220 p.
21. Vasile Netea. **Memorii**. Ediție îngrijită, introducere și indici de Dimitrie Poptămaș. Cuvânt înainte de dr. Florin Bengean. Târgu-Mureș, Ed. Nico, 2010, 342 p.

ALTE PUBLICAȚII:

Emil A. Dandea **Politică și administrație**. Culegere de texte, selecție, studiu introductiv, note și indice de Dimitrie Poptămaș și Mihail Art. Mircea. Cuvânt înainte de Victor Suciu. Târgu-Mureș, Casa de editură „Mureș", 1996, 231 p.

Astra reghineană - 125 de ani de la înființare. Volum îngrijit de Marin Șara, lucrare editată de Biblioteca municipală „Petru Maior", 1999, 180 p.

Mihai Suciu. **Prutul dintre noi**. Târgu-Mureș 2004, 255 p.

Cinci ani de luptă românească în Ardealul de Nord 1940-1944. Târgu-Mureș, Ed. ANSID, 2005, 350 p.

Dimitrie Poptămaș. **Reflecții despre carte, bibliotecă și lectură.** Texte selectate din autori români și străini. Târgu –Mures, Editura Nico,2010, 184 p.

Vasile Nutiu. **Istoria românilor și cultura civică**. Dicționar explicativ. Cuvțnt înainte de Cornel Sigmirean. Târgu Mureș, Fundația culturală Vasile Netea, 2010, 868 p.

Take Ionescu. **Corespondența cu Adina.** Traducere din limba franceză, țngrijire ,note și indice de Mihai D. Monoranu. Prefață de Dimitrie Poptămaș. Targu-Mureș, Editura Ardealul, 2010, 473p.

Vasile Netea. **Constantin Romanu-Vivu.** Ediție îngrijită și prefață de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura Nico,2011, 119 p.

***

Țara Fagilor. Almanah cultural - literar al românilor nord-bucovineni alcătuit de Dumitru Covalciuc vol. 1-20. Târgu - Mureș, Cernăuți, Societatea Culturală „Arboroasa", 1992 – 2011

***

Publicațiile de mai sus pot fi obținute de pe adresa: Fundația Culturală „Vasile Netea", **Poptomas Dimitrie**, 540456, Târgu-Mureș, Str. Cutezanței, Nr 34/8, Tel.: 0740-196355, E-mail: poptomas@rdslink.ro ; dimitrie.poptomas@yahoo.com



Publicații ale Fundației Culturale „Vasile Netea"

Alese mulțumiri pentru cei care ne-au sprijinit moral și material pentru organizarea festivităților închinate centenarului Vasile Netea:
Instituția Prefectului Județul Mureș,
Consiliul Județean Mureș,
Primăria Municipiului Târgu-Mureș.

Caiet program redactat de Dimitrie Poptămaș.
Lector: Dorin Borda.
Coperta, imagini și tehnoredactare:
Alexandru Tcaciuc.
Portrete foto Ilarie Gh. Opriș.
Tiparul executat la Intermedia Group
Târgu-Mureș, str. Cuza Vodă nr. 57.

ALBUM

Album






Vasile Netea la a 70-a aniversare.



Aspect de la manifestarea omagială – 1982.



În prim plan: Vasile Nicolescu, Lucreţia Netea şi Traian Bândilă.





Dezvelirea monumentului de la Veța, jud. Mureș, 2000.





Comemorare la Biblioteca comunală Deda, jud. Mureș, martie 2005.



La mormântul lui Vasile Netea, Deda, jud. Mureș, 2006.



Participanți la simpozionul de la Deda, jud. Mureș, 2006.



Lansarea cărţii „Mureşul superior vatră de cultură românească", Răstoliţa, jud. Mureş, 2006.



Participanţi la Simpozionul din Deda, jud. Mureş, martie 2007.



Lansarea cărții „Vasile Netea - evocări și bibliografie", Târgu-Mureș, 2008.



Participanți la Simpozionul din Deda, jud. Mureș, martie 2008.





Lansarea cărții „Vasile Netea - evocări și bibliografie”,
Deda, jud. Mureș, martie 2008.



CENTENAR

1912



2012

VASILE NETEA

Târgu-Mureş • Deda
1-2 februarie 2012

Afişul de la centenarul „Vasile Netea", 2012.





Târgu-Mureș, centenar, 2012.





Târgu-Mureş, centenar „Vasile Netea", 2012.





Centenar „Vasile Netea" la Deda, jud.Mureş, 2012.



Deda, jud. Mureş, la Biserică.



Moment artistic prezentat de elevii Liceului Tehnologic „Vasile Netea" din Deda, jud.Mureş, 2012.

BIBLIOTECA JUDETEANA BISTRITA-NASAUD
UNIUNEA ARTISTILOR PLASTICI BISTRITA \ GALERIA ARCADE 24
CENTENAR
VA INVITA
OI, 9 FEBRUARIE 2012
ORA 17[00]
A GALERIA "ARCADE 24"
RTICIPA: VASILE DOBR CU, DIMITRIE POPTAMAS,
IU BOAR, MIHAIL ART. CEA, DAVID DORIAN
MFITRION: OLIV MIRCEA
1 CADRAN istoric / 2012
19 2 - 2012
VASILE NETEA

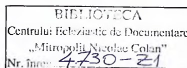
Afiș, Centenar „Vasile Netea” la Bistrița, 2012.





Centenar „Vasile Netea” la Bistrița, 2012.

Cuprins



Până la o vârstă relativ înaintată, acest tribun pașoptist întârziat s-a manifestat cu o neobosită ardoare juvenilă, punând umărul la nevoie, scriind și vorbind, neostenit vreodată, refuzând să abdice de la muncă ori să renunțe la fabulosul lui elan. Cât de util ar fi astăzi un Vasile Netea, care însuma atâtea calități din ce în ce mai rare în cotidianul nostru! Acest patriot visceral credea în România și în viitorul ei, și o slujea. Ardelean perfect integrat Vechiului Regat, era, într-un fel, un simbol al adevăratei unificări naționale a românilor. Netea nu era un „individualist” - un profil foarte răspândit printre tinerii noștri intelectuali, plini de însușiri, dar neexistând decât pentru ei. Netea trăia pentru națiune, pentru semenii săi, pentru familia sa. Îi plăcea să petreacă, să mănânce, să glumească, dar în bună măsură și pentru a fi în mijlocul tuturor, cu verva sa nestăpânită și cuceritoare. Figura generoasă și devotată a istoricului militant Vasile Netea nu se va șterge nicicând din memoria noastră.

Acad. dr. Dan Berindei


978-606-581-057-0